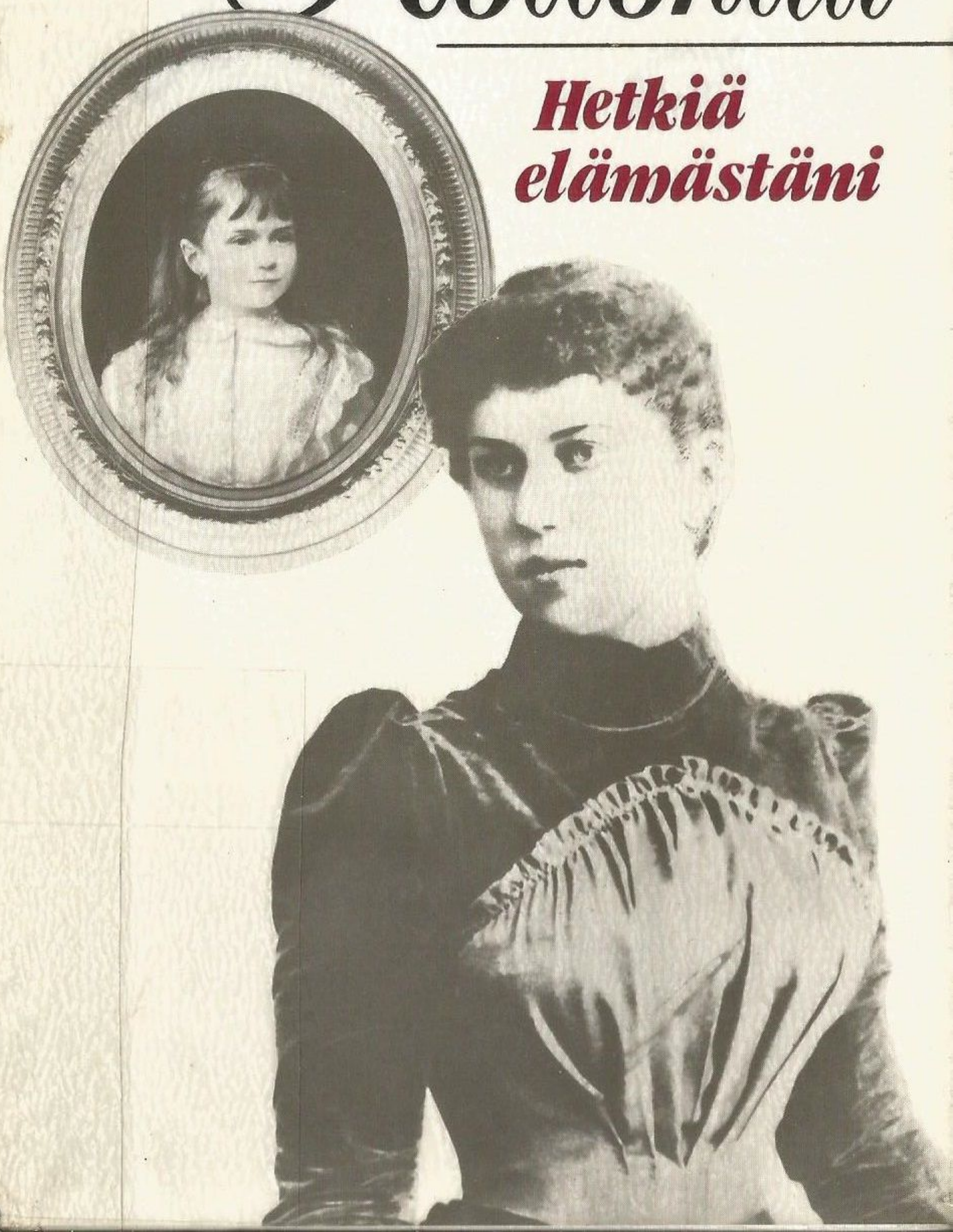
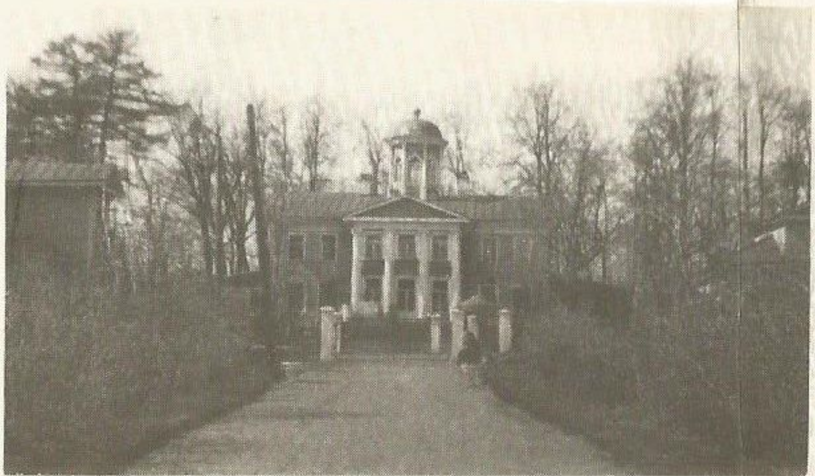
Aleksandra Kollontai

Hetkiä elämästäni

Aleksandra Kollontain henkilökohtaiset muistiinpanot kertovat Leninin läheisen työtoverin ja ensimmäisen neuvostoliittolaisen naisdiplomaatin perhetaustasta ja henkisestä kasvusta. Kirjan sivuilta piirtyy elävä kuva 1800-luvun lopun huvilaelämästä, joka perustui huolellisesti vaalituihin tapoihin ja toimettomuuteen. Mutta Domontovitšien aatelisperheen kesäidylli Karjalan kannaksella ei ole särötön. Herkkä, yksinäinen Aleksandra näkee ympärillään myös kurjuutta ja aikuisten välinpitämättömyys sitä kohtaan tuntuu hänestä käsittämättömältä. Vuosien saatossa ristiriita perheen arvomaailman ja Aleksandran omien ajatusten välillä kärjistyy. Avioliiton kautta Kollontai saavuttaa itsenäisyyden perheestään, mutta edessä odottavat aviovaimon roolia tärkeämmät tehtävät...

ISBN

Aleksandra Kollontai (1872—1952).
1890-luvulla Domontovitšien aatelisperheen nuorin tytär kiinnostui marxilaisuudesta. Solmittuaan avioliiton vuosisadan vaihteessa Kollontai perehtyi kansainvälisen työväenliikkeen kysymyksiin Sveitsissä ja Englannissa. Hän julkaisi lukuisia artikkeleita, mm. tutkimuksen suomalaisen työväestön elämästä ja kansantalouden kehityksestä. Maanpaossa vallankumouksellisen toimintansa vuoksi 1908—1917 Kollontai osallistui Euroopassa eri maiden sosialidemokraattisten puolueiden toimintaan ja teki matkan Yhdysvaltoihin. Yhteistyössä Klara Zetkinin kanssa hän vaikutti vasemmistolaisen naisliikkeen syntyyn. Heidän aloitteestaan ryhdyttiin viettämään mm. kansainvälistä naistenpäivää maaliskuun 8. päivänä.
(jatkuu seuraavassa liepeessä)

Aleksandra Kollontai

Hetkiä elämästäni

SN-KIRJAT PROGRESS

Alkuteos: *Летопись моей жизни*

Suomentanut: Olli Kuukasjärvi

Kansi: Vadim Belkin

Painettu Neuvostoliitossa

ISBN 951-615-706-8

Sisällys

1
Lapsuusvuodet

VANHEMPIENI KOHTAAMINEN

Olin onnellisen, hyvinvoivan perheen tytär, joka ei tuntenut köyhyyttä. Asuimme isossa, ratsuväkikouluun kuuluvassa talossa. Sen huoneet olivat suuria ja valoisia ja käytävät pitkiä. Meillä oli myös puutarha ja maneesi jossa liikkui paljon hevosia. Maneesissa koulutettiin upseerioppilaita. Ratsuväkikouluun pääsivät vain aatelispojat. Minusta oli hauska katsella kun he ratsastivat esteiden ylitse. Joskus sain antaa hevosille sokeria. Poikien nostaessa minua, jotta ylettyisin, pelkäsin, että hevonen hotkaisee sokeripalan mukana koko käden.

Huoneestani näkyi ikäviä keltaisia rakennuksia. Niiden ikkunat olivat kapeat ja pimeät ja niissä oli paksut ristikot. Minä inhosin noita taloja, varsinkin niiden kammottavia ikkunoita. Hoitajani, miss Hodgson, oli samaa mieltä: ”Niin, ne ovat todella synkkiä. Ne ovat armeijan varastoja, mutta näyttävät ihan vankilalta.”

Mikä se sellainen vankila oikein on?

Isäni oli ratsuväkikoulun tarkastaja. Koulu sijaitsi Pietarin pohjoisosassa. Keskustaan me ajoimme yleensä hevosraitiovaunuilla — sähköraitiovaunujahan ei silloin vielä ollut olemassakaan. Vaunuja vetivät laihat, nääntyneet konit, jotka eivät muistuttaneet ollenkaan koulun hoidettuja ja reippaita hevosia. Minun kävi niitä sääliksi ja kysyin saanko antaa niille sokeria, mutta aikuiset vain nauroivat. Kaupunkiin pääsin aniharvoin: maailmani rajoittui koulun puutarhaan ja pi-

haan. Seurustelin lähettien ja sotilaspalvelijoiden kanssa. Talvella he tekivät minulle lumiukkoja. Keväisin he lahjoittivat sinisiä kukkia joita kasvoi rinteellä. Alueen talot olivat valtavan suuria, mutta niissä oli merkillisen vähän lapsia. Tai ehkä minun ei annettu leikkiä heidän kanssaan?

Perhettämme pidettiin edistyksellisenä. Meillä saattoi aistia ilmapiirin, jota 70-luvulla sanottiin "eurooppalaiseksi valistuneisuudeksi". Talossa ei ollut mitään liikaa, ja kaikkialla vallitsi järjestys.

Äiti piti itse huolen taloudesta ja opetti tyttärensäkin itse huolehtimaan vaatteistaan. "Ommelkaa hameeseen napit, älkääkä kiinnittäkö hakaneulalla. Pitäkää hyllynne järjestyksessä." Äiti pukeutui vaatimattomasti. Hän ei pitänyt "hepenistä" niin kuin muut rouvat, ja ihmetteli miten hänen ystävättärensä saattoivat kuluttaa niin paljon aikaa pukeutumiseen.

Isäni ja äitini olivat lähtöisin hyvin erilaisista piireistä. Isäni, Mihail Domontovitš, oli vanhaa ukrainalaista tilanomistajasukua. Hän oli hyvin kiinnostunut sukupuustaan. Domontovitšien suku ei ilmeisesti kuitenkaan ollut kunnostautunut sen paremmin Ukrainan kuin Venäjänkään historiassa — yhtä poikkeusta lukuun ottamatta: 1400-luvulla heidän suvussaan oli yksi pyhimys. Häntä sanottiin Pyhäksi Dovmontiksi, ja hänen pyhäinjäännöksiään säilytettiin Pihkovan vanhassa luostarissa. En tiedä mitä hän oli tehnyt pyhimykseksi päästäkseen — todennäköisesti luostari oli ollut vain pyhiinvaeltajien ja lisätulojen tarpeessa. Ja koska munkki Dovmont oli hiljainen ja sävyisä vanhus, hänet julistettiin pyhimykseksi.

Monien ukrainalaisten aatelispoikien tapaan isäni kävi Poltavan sotakoulun ja pääsi kaartin upseeriksi Pietariin. Kyseessä lienee ollut krenatöörirykmentti. Tolstoin romaaneissa on paljon kuvauksia tuon ajan nuorten upseerien elämästä. Kaartin upseereilla oli tapana käydä italialaisessa valtionoopperassa. Isä tapasi

tuolloin äidin eräässä ensi-illassa. Äidilläni, hänen sisarellaan Nadjalla ja minun isoäidilläni oli oopperassa vakioaitio, koska he pitivät musiikista. Monet ihailivat "Pohjolan kolmea kaunotarta", kuten heitä nimitettiin. Mutta äiti ei kuulunut siihen hienostopiiriin, jossa isäni liikkui: hän oli tavallisen suomalaisen puukauppiaan tytär. Isoisä oli köyhän savonlinnalaisen talonpojan poika. Minulle kerrottiin, että hän oli tullut Pietariin 18-vuotiaana, avojaloin, ja ryhtynyt ostamaan puuta, jonka hän sitten myi valtion virastoille ja Pietarin asukkaille. Pietaria rakennettiin niihin aikoihin kiivaasti. Isoisä, Aleksandr Masalin, oli ilmeisen tarmokas ja yritteliäs mies, koska hän sai nopeasti käärityksi kokoon melkoisen omaisuuden. Mentyään naimisiin Krylova-nimisen venäläistytön kanssa hän palasi Suomeen, osti tilan Karjalan kannakselta ja rakensi ihmeellisen puutalon Aleksanteri I:n ajan tyylisine pylväineen ja torneineen. Se muistutti ihan Tšaikovskin *Jevgeni Oneginin* ensimmäisen näytöksen lavastusta. Talon parkettilattiat olivat niin kauniit ja taiteelliset, että arkkitehdit tulivat katsomaan niitä aina Viipurista ja Pietarista asti.

Aleksandr Masalin oli ylpeä mies, eikä antanut kevytmielisten kaartinupseerien liehitellä kaunista tytärtään. Isän ollessa Itävalta-Unkarin sodassa hän etsi äidille toisen miehen, koska pelkäsi aatelisten suhtautuvan ylimielisesti talonpojan tyttäreen. Vanhempani tapasivat uudelleen julkisissa tanssiaisissa vasta monia vuosia myöhemmin. He rakastuivat toisiinsa ensi silmäyksellä, ja äiti alkoi vaatia avioeroa, joka oli siihen aikaan äärimmäisen vaikeaa. Prosessi saattoi kestää vuosikausia, ellei ollut "suhteita" Pyhässä Synodissa. Tuohon aikaan oli rohkeaa ruveta hankkimaan eroa — varsinkin kun äidillä oli kolme lasta ensimmäisen miehensä kanssa. Monet, jotka eivät edes henkilökohtaisesti tunteneet äitiä ja isää, seurasivat heidän suhdettaan kiinnostuneena ja myötätuntoisesti. Ero-

päätöstä odotellessaan äiti asui lasten kanssa isoisän tilalla, Kuusalla, mutta kaikki päättyi hyvin: äiti ja isä menivät naimisiin ja rakastivat toisiaan kuolemaansa saakka. Isä eli äidin jälkeen vain vuoden. Molemmat elivät hyvin vanhoiksi.

* * *

Olen kiitollinen vanhemmilleni siitä, että he eivät juuri kehuneet eivätkä hemmotelleet minua, vaikka rakastivatkin hyvin paljon. Äiti sekä englantilainen hoitajani olivat tiukkoja. Kaikkeen oli oma sääntönsä: minun piti itse järjestää leluni, laskostaa alusvaatteet tuolille ennen nukkumaanmenoa, käydä säntillisesti pesulla, lukea läksyt ajoissa ja kunnioittaa palvelijaa. ”Vaarisi oli tavallinen, köyhä talonpoika. Muista se aina”, korosti äiti usein.

Äiti johti kotia, ja kaikki tottelivat hänta, isäkin. Myös minä alistuin, vaikka hiljaa mielessäni kapinoinkin hänen sääntöjään vastaan.

ELÄMÄN ANKARAT KASVOT

Vuosina 1877—1878 Venäjä kävi sotaa Turkkia vastaan. Myös isä osallistui sotaan — eikä kotona puhuttukaan muusta kuin Bulgariasta ja turkkilaisten hirmutöistä.

Lastenhuoneen seinällä oli tauluja, joissa turkkilaiset tappoivat lapsia valtavilla sapeleilla. Minä vihasin ja pelkäsin heitä kauheasti. Toisella seinällä oli kuva Skobelevista, venäläisestä kenraalista, istumassa valkean hevosen selässä. Siinä luki että hän vapauttaa bulgaarit, uskonveljemme.

Isä määrättiin rintamalle yleisesikunnan everstinä. En muista hänen lähtöään, mutta mieleeni on jäänyt se

jännittynyt odotus, joka täytti talon hänen lähdettyään.

Kotona kaikki vihasivat turkkilaisia. Joskus minä puhuin heistä hoitajani miss Hodgsonin kanssa... ”Minkä vuoksi te venäläiset vihaatte turkkilaisia niin kauheasti? Turkkilaiset ovat samanlaisia ihmisiä kuin me.” Mutta minä tiesin että hän sanoo niin koska on englantilainen. Olin monta kertaa kuullut, että Englanti ei halua Venäjän olevan hyvissä väleissä Bulgarian kanssa. Kysyin kuitenkin miksi turkkilaiset sitten tappavat pikkulapsia ja kiduttavat bulgarialaisia?

Miss Hodgson vastasi: ”Venäläisten olisi syytä nähdä mitä heidän omassa maassaan tapahtuu. Tyrannit sortavat Venäjän kansaa ainakin yhtä paljon kuin bulgarialaisia.”

”Mitkä tyrannit, missä?” Se oli jotain aivan uutta. Yritin ymmärtää, missä meillä on sortoa, missä tyranneja.

Talossa puhuttiin alinomaa myös sotasankareista: Gurkosta, Radetskista ja Dragomirovista.

Kaikki tutut rouvat kutoivat sukkia tai nyhtivät pellavaa. Lehdissä oli pilapiirroksia siitä miten turkkilaiset pakenevat rintamalta heti kun venäläiset tulevat paikalle. Plevnan, turkkilaisten linnoituksen piiritys kesti kuitenkin kauan. Sana ”Plevna” toistui aamusta iltaan. Miten piiritys edistyy? Missä turkkilaiset nyt ovat? Entä missä on meidän rintama? Äiti oli vihainen: ”Talousupseerit kähveltävät taas varusteita ja haalivat suuria voittoja kansan kustannuksella. Miksei sota jo lopu, että Mihail Aleksejevitš pääsisi kotiin.”

Talvi 1877-78 oli kylmä. Šipkan solassa käytiin kovia taisteluja. Sieltä tuotiin paljon haavoittuneita, jotka sijoitettiin ratsuväkikoulun luokkahuoneisiin. Upseerien rouvat kävivät asemalla vastaanottamassa heitä tyylikkäisiin samettinauhaisiin hattuihin pukeutuneina. Äiti oli huolissaan isän vuoksi, koska tämä sieti pakkasta huonosti ja kaipasi aina Ukrainan aurinkoon. Isä pal-

veli Tšerkasskin päämajassa, joka oli aina etulinjassa.

Eräänä iltana meillä pistäytyi muuan rintamalta tullut upseeri. Hänen kätensä oli haavoittunut ja se roikkui mustassa siteessä. Upseerin kertomukset rintamaelämästä kuulostivat hyvin synkiltä. Hän mainitsi, että sotilaita paleltuu rintamalle ja että täydennyskuljetukset on järjestetty huonosti. Kaikki, jotka vain voivat, varastavat valtion omaisuutta. Sotilaita kuolee enemmän sairauksiin kuin luoteihin. Huolto on alinomaa myöhässä, ja kenraalit iskevät vain korttia ja ryypiskelevät samppanjaa. Lääkäreitä ei ole, ja ruoka on pilaantunutta.

Lopulta Plevna kukistui. Turkkilaisten johto luovutti linnoituksen ja antautui ehdoitta. Se tapahtui 28. marraskuuta 1877. Sinä iltana kaikissa Pietarin ikkunoissa paloi kynttilöitä. Jotkut sanoivat: "Tämä on suuri päivä." Toiset lisäsivät: "Mutta me maksoimme Plevnasta kovan hinnan: neljä ja puoli kuukautta piiritystä, 40 000 kaatunutta."

Nuoret, 15-16-vuotiaat pojat kävivät kerran viikossa kiillottamassa asuntomme lattiat. Minä ystävystyin heidän kanssaan. Oli mukavaa katsella kun he tekivät työtä: se näytti ihan tanssilta. Kapusin astiakaapin tai isän kirjakaapin päälle seuraamaan heidän taitavia liikkeitään. Vielä hauskempaa oli jutella heidän kanssaan.

He puhelivat minulle kuin aikuiselle. Kyselivät sodasta: milloin luulen sen päättyvän, antautuuko Plevna ja saavatko venäläiset Šipkan. En muista mitä vastasin, mutta sen muistan hyvin, että lattiankiillottajat eivät koskaan sanoneet tsaarin kenraaleita sankareiksi, eivätkä vuodattaneet kyyneleitä mainitessaan Skobelevin — niin kuin mummot ja tädit tekivät. He puhuivat sotilaista, talonpojista, jotka tsaari passitti sotaan ja joiden oli pakko jättää peltonsa sekä nälkäiset äidit ja lapset. Sato jäi korjaamatta koska kylissä ei ollut miehiä. Se teki minut kovin surulliseksi.

Eräänä päivänä Andrjuša, iloinen poika, josta minä pidin kaikkein eniten, ei tullutkaan. Kysyin: "Minkä vuoksi?" "Hän on kuollut." "Kuollut?" minä toistin ymmälläni. "Miten niin?" "Hänen kauhtanansa oli aivan kulunut. Lattianpuunauksessa tulee kauhea hiki, ja jos sattuu tuulemaan kylmästi, niin kyllä siinä helposti henki lähtee." "Mutta miksi hänellä ei ollut kunnon kauhtanaa?" "Siksi että toiset kulkevat kullassa, ja toisilla on vain ryysyjä", lattiankiillottajat vastasivat.

Isäkin palasi kohta rintamalta. Hänet oli ylennetty kenraalimajuriksi ja hänen piti mennä jonnekin esittäytymään. Me kokoonnuimme työhuoneeseen ihailemaan kultaisiin epoletteihin ja kunniamerkkeihin sonnustautunutta vasta nimitettyä kenraalia. Silloin tapahtui jotain kummallista. Nähdessäni isän kullalla kirjaillun univormun muistin lattiankiillottajapoikien sanat: "Toiset kulkevat kullassa, toisilla on vain ryysyjä". Enkä heittäytynytkään isän kaulaan niin kuin yleensä, vaan jäin seisomaan kynnykselle. Aikuisten sanoessa: "Katso miten komea isä on ja miten paljon kultaa hänellä on" yritin juosta pois, mutta he ottivat minut kiinni. "Ei tuo ole isä", minä huusin. "Miksi sinulla on noin paljon kultaa, isä? Laita harmaa takki päällesi. Minä vihaan kultaa."

Aikuiset eivät käsittäneet mitä minä halusin sanoa. Tädit mutisivat, että onpas siinä oikukas lapsi. Äiti puolestaan arveli minulla olevan kuumetta ja käski minun mennä kiireesti vuoteeseen. Siskojen yrittäessä saada minut nauramaan minä purskahdin itkuun, koska en tietenkään kyennyt selittämään, miksi vihaan kultaa.

San Stefanon rauhan jälkeen vanhempani päättivät, että perhe voi muuttaa isän luo Bulgariaan. Isä oli nimitetty ensin Tyrnovon kuvernööriksi, sitten Venäjän käskynhaltijan kansliapäälliköksi.

Teimme muuttomatkan Bulgariaan risteilijällä. Sen

kapteenina oli sittemmin Japanin sodassa maineeseen noussut amiraali Makarov.

Bulgariaan saavuttuamme ylitimme vuoriston ratsain, sotilaiden saattamana. Virallisesti sota oli ohi, mutta bulgarialaisten partisaanien ja turkkilaisten välillä oli vielä epävirallisia yhteenottoja. Jäimme muutaman kerran odottamaan, kunnes vuorten takaa kuuluva ammunta lakkasi. Kuljimme jonkin matkaa yhdessä Totlebenin, Venäjän joukkojen komentajan, ja hänen esikuntansa kanssa. Muistan, että turkkilaiset olivat räjäyttäneet jonkin kuohuvan vuoripuron yli johtavan sillan ja jouduimme odottamaan kunnes sotilaat rakensivat sillan uudelleen. Sitten Totleben nosti minut harteilleen ja kantoi huojuvan sillan yli.

Sota oli päättynyt. Ja Venäjä voittanut sen. Turkki oli murskattu. Alustavassa rauhansopimuksessa tunnustettiin Bulgaria itsenäiseksi. Mutta Berliinin kongressissa vuonna 1878, missä Bismarck oli johtavana hahmona, venäläisten vaateita supistettiin huomattavasti. Venäjän odottaman kunniallisen ja loistavan rauhan sijasta heinäkuun 13. päivän rauha antoi etusijan Itävallalle ja Englannille. Meillä pohdittiin kaiken aikaa Berliinin kongressia, Bismarckin politiikkaa, vapautetun Bulgarian kohtaloa sekä keinoja miten päästä eroon heikoista ja itsekkäistä venäläisistä diplomaateista sekä saksalaisista paroneista — esimerkiksi Totlebenista — joita pyöri tsaarin valtaistuimen ympärillä.

* * *

Pölyisine katuineen ja yksikerroksisine taloineen Sofia muistutti tuohon aikaan enemmän suurta kylää kuin pääkaupunkia. Perheemme asui kaksikerroksisessa puutarhan ympäröimässä talossa. Puutarha oli tosin villiintynyt, mutta täynnä ihania vanhoja puita ja ruusupensaita. Talomme ikkunoista, ja etenkin miss

Hodgsonin ja minun huoneesta näkyi siroja turkkilaisia minareetteja, jotka piirtyivät Vitoš-vuoren violetinsävyistä taustaa vasten. Laaksoissa liikkui värikäsasuisten paimenten kaitsemia lammaslaumoja.

Kerran huomasin kadulla vankisaattueen. Heitä ympäröi aseistettu sotilasosasto. Vangit laahustivat eteenpäin päätään roikottaen. Sitä oli vaikea katsoa. Päivä oli harmaa, tuuli toi mukanaan kirpeää pölyä. Seisoin Sloveikon, isän sihteerin, kanssa talon ovella.

— Keitä nuo ovat? minä kysyin Sloveikolta.— Turkkilaisiako?

— Ei, hän vastasi,— enimmäkseen ne ovat bulgaareja, mutta on siinä venäläisiäkin. Partisaaneja, sotilaskarkureita, kiertolaisia ja varkaita.

— Minne heitä viedään?

— Jonnekin kaupungin ulkopuolelle, teloitettavaksi.

— Teloitettavaksi!? Nuo miehetkö? Mutta hehän ovat elossa! Miten eläviä ihmisiä voidaan teloittaa?

— He ovat rikollisia. Meidän lakiemme mukaan miehityksen aikaan on rikos olla partisaanina.

— Mutta kuka heidät uskaltaa teloittaa? Sloveiko, ole kiltti, pysäytä sotilaat ja pyydä, etteivät he teloittaisi noita miehiä.

— Sotilaat ovat saaneet määräyksen, eivätkä he tottele minua.

— Kuka heille on antanut niin tyhmän ja ilkeän määräyksen?

— Komissaari.

— Ruhtinas Dondukov? minä kysyin ihmeissäni. Hänhän oli aina niin mukava.— Sloveiko, sinä valehtelet. Ei hän ole voinut käskeä.

— Kyllä, hän antaa käskyt. Hän allekirjoittaa kaikki kuolemantuomiot.

Kauhea ajatus iski mieleeni: entä jos isä on kirjoittanut tuon paperin?! Ehkä kenraali Domontovitš kirjoit-

2–384

taa kaikki paperit ja tsaarin käskynhaltija ainoastaan allekirjoittaa ne.

— Kirjoittiko isä tuon käskyn?

— Meidän kenraaliko? Ei. Sotaoikeusjutut eivät kuulu kenraalille.

Minä huokaisin helpotuksesta. Partisaanit katosivat pölypilveen.

— Sloveiko, minä sanoin nykäisten häntä hihasta,— ole kiltti. Juokse sotilaiden luo ja pyydä, että he eivät ampuisi. Sano, että miehet ovat bulgaareja ja venäläisiä, eivät turkkilaisia.

Sloveiko hymyili.

— Sotilailla on tiukka kuri. Heille on annettu käsky, emmekä me voi puuttua siihen.

Ja niin me seisoimme mietteissämme talon ovella. Vankien kadottua näkyvistä palasin sisälle. Sinä päivänä olin hyvin hiljainen, istuin ja mietin yksinäni. Olin onneton. Tajusin ensimmäistä kertaa mitä kuolema tarkoittaa. Tullessamme Sofiaan olin nähnyt ruumiita tien reunoilla ja kuullut siskojen sanovan: "Kauheaa miten paljon tänään on tapettu." Mutta se ei juuri koskettanut minua, koska tapetut makasivat liikkumatta: he olivat jo kuolleita. Mutta tuona päivänä minä ymmärsin, että vangit vietiin ammuttavaksi. Olin lohduton. Elämä oli näyttänyt minulle ankarat kasvonsa.

Heräsin keskellä yötä hyvin surkealla mielellä. Mitä on tapahtunut? ...Ah, niin, vangit... Tunsin itseni syylliseksi. Tietysti se on minun syyni. Partisaaneja ei olisi ammuttu, ellen minä olisi sellainen typerys. Miksi minä en juossut isän luo? Hän olisi kirjoittanut toisen käskyn tai vienyt minut ruhtinas Dondukovin luo. Minä olisin selittänyt hänelle kaiken — tarvittaessa vaikka polvillani rukoillut häntä armahtamaan partisaanit. Saduissa se auttaa aina. Miksi minä en sitä heti tajunnut? Vaivuin epätoivoon, itkin ja painoin kasvot tyynyyn tukahduttaakseni nyyhkytykset. Mietin pitääkö bulgaarien vieläkin jatkaa vapaustaisteluaan. Yritin

turhaan keksiä keinon miten saada aikuiset järkiinsä. Onhan ihan tolkutonta, että he eivät pysty selittämään edes sitä minkä tähden Bulgaria ei vielä rauhan solmimisen jälkeenkään ole vapaa!

Partisaanit ahdistivat mieltäni pitkään — varsinkin kun kuulin, että monilla oli lapsia vuoristokylissä. "Ehkä Vitošissakin on kylä josta isät ovat liittyneet partisaaneihin. Joutuvatko heidän lapsensa orpokotiin? Mutta sehän on väärin: ensin tapetaan isät, ja viedään lapset sitten orpokotiin." Samassa tunsin maailman avautuvan edessäni: "Kun minä ja partisaanien lapset kasvamme isoiksi, me murskaamme aikuisten raa'at ja tyhmät säännöt. Ja ripustamme katujen varsille julisteita joissa lukee: 'Kukaan ei saa tappaa partisaaneja'!"

Paras ystäväni oli Zoja (Zoja Leonidovna Šadurskaja.— *Toim. huom.*). Me ystävystyimme Sofiassa. Ystävyys kesti koko elämän ja katkesi vasta Zojan kuollessa vähän ennen II maailmansotaa. Me kohtasimme vallankumouksen käsi kädessä, kestimme yhdessä poliittisen maanpakolaisuuden ja autoimme puoluetta rakentamaan Neuvostoliiton.

Rakastin Zojaa enemmän kuin ketään muuta. Ensimmäisen kerran me tapasimme kai joulujuhlassa Sofiassa.

Zojan isä, Šadurski, oli sotaoikeuden jäsen. Hänen äitinsä oli mennyt naimisiin 15-vuotiaana ja seurusteli Sofiassa enemmän siskojeni kuin äitini kanssa. Zojan kanssa oli mielenkiintoista keskustella. Hän osasi jo lukea sanomalehdistä isoin kirjaimin painetut tekstit ja puhui minulle politiikasta. Hän selitti minulle sanoja, jotka olin kuullut, mutta joiden merkitystä en tajunnut. Hän kertoi, että Kuu on samanlainen planeetta kuin Maa ja että Amerikassa neekerit olivat orjia, mutta presidentti Abraham Lincoln oli julistanut sodan orjuuden kannattajia vastaan ja nyt kaikki amerikkalai-

set ovat vapaita. Zoja kertoi myös rohkeasta punapaitaisesta italialaisesta, joka yhdisti partisaanit ja vapautti Italian itävaltalaisista sortajista. Miestä sanottiin Garibaldiksi.

Minusta oli mukavaa, että Zoja keskusteli isänsä kanssa kuin aikuinen. Ja isä vastasi rehellisesti hänen kysymyksiinsä. Zoja saattoi isän töihin joka aamu ja kyseli matkan varrella kaikkea mahdollista. Kiikkuessamme kerran itse tekemässämme keinussa kysyin Zojalta mitä "perustuslaki" tarkoittaa. Ja hän vastasi hetkeäkään kakistelematta:

— Perustuslaki on sininen pitkä vihko joka on isän pöydällä. Siinä on sanottu, miten bulgaarien pitää elää, jotta heistä tulisi vapaita ja onnellisia. Isä on kertonut niin. Turkkilaiset murskasivat bulgarialaisten lait mutta venäläiset palauttivat ne heille. Venäläiset antavat bulgaareille tuon sinisen vihkon kansalliskokouksessa, ja kansalliskokous elää niin kuin perustuslaissa sanotaan, ja kaikki noudattavat sitä.

Aina kun myöhemmin kuulin sanan "perustuslaki", mieleeni muistui väistämättä kastanjapuu ja se omatekoinen keinu, jossa me Zojan kanssa pohdimme perustuslain olemusta. Keinun noustessa ylös näimme puiden latvojen yllä sinistä taivasta vasten piirtyvät minareetit.

Bulgariassa kaikki oli politiikkaa. Bulgaarit taistelivat vapaudestaan tsaarin virkamiehiä, byrokraatteja ja poliisivaltaa vastaan, eikä ollut mikään ihme, että pikkutytötkin väittelivät politiikasta. Äiti kertoi, että perustuslaki oli isän valmistelema iloiten siitä, että hän oli käyttänyt mallina Suomen perustuslakia.

Sloveiko sanoi:

— Kansalliskokous käsittelee perustuslakiluonnoksen aivan pian. Jos luonnos hyväksytään, niin kenraalista tulee Bulgarian sotaministeri.

— Isästäkö? Haluaako isä, että Bulgariasta tulee vapaa ja demokraattinen maa?

— Totta kai, Sloveiko vastasi.— Kenraalihan on meidän demokraattisen perustuslakimme todellinen isä. Toiset saattavat kuitenkin tehdä sen tyhjäksi.

Vaikken ymmärtänytkään kaikkea mitä aikuiset puhuivat, niin yksi oli selvää: tsaari vastusti isän perustuslakia. Isää ei nimitetty sotaministeriksi Bulgariaan, vaan tsaarin hallitus kutsui hänet välittömästi takaisin Pietariin. Kuulin myöhemmin, että tsaarin virkamiehet olivat syyttäneet isää Bulgarian liberaalin perustuslain pääarkkitehdiksi, joka oli tukenut edistyksellisiä bulgaaripiirejä taistelussa konservatiiveja ja tsaarinvaltaa vastaan.

Niinä päivinä inhosin syvästi tsaaria, varsinkin kun huomasin että isä on surullinen ja kalpea. Hän suuteli äitiä kädelle ja sanoi:

— Älä hermoile, kyllä kaikki järjestyy.

Kuulin myös uusia sanoja: kaikkien oikeuksien menettäminen, karkotus, arvonalennus. Kirjoitin ne muistiin kysyäkseni sopivan tilaisuuden tullen mitä ne tarkoittavat.

ISOISÄN MAATILA

Lapsuutta ja nuoruutta ajatellessani en näe koskaan edessäni pietarilaista kivitaloa, jossa me elimme talvisin, opiskelimme ja otimme vastaan vieraita, vaan Kuusanhovin, äidinisän maatilan. Kuusanhovi herätti aina minun uteliaisuuteni. Aivan kuin olisin kaupungissa vaipunut talviuneen ja herännyt jälleen henkiin luonnon keskellä.

Vaarin maatila liittyy koko lapsuuteeni. Kuusanhovi näki niin henkisen kuin myös fyysisen kasvuni, joka merkittiin äidinkamarin ovenpieleen...

Kaupungissa elämä oli tasaista ja tiukasti rajattua. Minulle, suuren tilanomistaja-aatelisperheen kuopukselle, perheen traditiot ja tavat eivät suoneet vapautta

juuri lainkaan, vaan olin kaiken aikaa tätien ja elättien silmälläpidon alla. Puutarhoineen, lehtoineen, peltoaukeineen ja vihreine tulvaniittyineen Kuusanhovi tuntui paratiisilta, jossa kukaan ei kieltänyt minua. Maalle lähtö tiesi aina paljon uusia kokemuksia! Kodin tarkasti säädellystä elämänrytmistä irti pääseminen antoi aina uutta intoa!

Kuusanhovissa opin kuuntelemaan elämän ääntä. Kuusanhovi opetti minut toivomaan ja pyrkimään sitkeästi päämäärääni kohti. Siellä opin myös tajuamaan luonnon ikuisen kiertokulun kauneuden. Soliseva Kannilanjoki, puiston varjoisat kujanteet, kullanhohtoiset ruispellot ja siniseen etäisyyteen katoavat meripihkankeltaiset niityt opettivat minut rakastamaan itsenäisyyttä, sen muuttumatonta, ikuista autuutta.

* * *

Olen kahdeksan- tai yhdeksänvuotias. Olemme lähdössä Suomeen, "huvilalle", vaarin maatilalle. Matka kestää kolme tuntia (ennen junat kulkivat hitaasti). Minulle se on kuitenkin oikea seikkailu. Eikä vain minulle. Muutto on todellinen perhetapahtuma, koska perheemme on hyvin patriarkaalinen. Vanhempien ja lasten lisäksi siihen kuuluu koko joukko tätejä, isoäidin ystävättäriä, lastenhoitaja sekä palvelijoita.

"Etujoukko" lähtee pari päivää aikaisemmin, mummon ystävättären Jelizaveta Ivanovnan johdolla. Sitten on meidän vuoromme: äiti, siskot, tädit, koirat ja kanarialinnut...

Kun juna viimeisen seisakkeen jälkeen kiitää mäkeä alas, sydämeni täyttää iloinen, kärsimätön odotus... Siinä on hakkuulinja... Ja vaihdemiehen mökki keskellä keväistä niittyä, koivunvarvikon ja männikön sekainen metsikkö, ja lopulta P:n asema...

Siihen aikaan P. ei vielä ollut muodikasta huvilaseu-

tua. Asemarakennus oli vaatimaton, tyypilliseen suomalaiseen tyyliin rakennettu puutalo.

Hypätessäsi alas vaunusta jaloissa alkaa rapista hiekka, hilpeästi, aivan toisin kuin ikävä ja kuollut katukiveys. Tuuli on raikas, keväinen. Linnut sirkuttavat tikahtuakseen, ja aseman koivut vihertävät hennosti. Ojanpientareella nuokkuu valkeita, houkuttelevia esikoita — me sanoimme niitä jostain syystä lumikelloiksi.

Aikuisten häärätessä matkatavaroittensa kimpussa minä hiivin vaivihkaa ojalle.

Juna on jo lähtenyt. Ympärillä on hiirenhiljaista. Sitä helisevää hiljaisuutta ei voi unohtaa — se tekee hilpeäksi ja hämmästyttää. Ja pakottaa kuuntelemaan. Imen sitä itseeni, kuin yrittäen aistia sen sydämelläni, en kuulollani. Vain lintujen äänet leikkaavat hiljaisuuden. Ihmisten äänet katoavat. Hiljaisuus vaimentaa ne...

— Šura! Šura! Missä se mahdoton tyttö taas on? kuuluu äidin kärsimätön ääni. — Minkä vuoksi te, neiti, ette huolehdi tytöstä?

Minut haetaan paikalle ja miss Hodgson antaa läksytyksen. Mutta minä en kuule häntä. Sydämeni aistii vain nämä joka vuosi toistuvat, mutta silti aina uudet vaikutelmat.

Vaunut odottavat asemamökin takana. Ensimmäisenä ovat vaarin raskaat, ikivanhat kuomuvaunut, joita vetää nelivaljakko. Hevoset ovat matalia, kirjavia työhevosia, jotka valjastetaan vaunujen eteen ainoastaan herrasväen tulon kunniaksi. Pukilla istuu vanha Antti, piippu hampaissa niin kuin aina. Antti on isoisän kuski. Hän ottaa lakin päästä ja alkaa vilkkaasti jutella äidin kanssa. Minua kyllästyttää. Katselen kun siskot ja heidän ystävättärensä asettuvat kaksipyöräisiin kärryihin. Minä kadehdin heitä: sen lisäksi, että heidän annetaan ajaa kaksipyöräisillä, he saavat vielä ohjastaakin. En kuitenkaan koskaan sano toiveitani ää-

neen, koska tiedän, että äidin tahto on laki. Ja äiti tahtoo minun istuvan vaunuissa, huojuvalla penkillä häntä vastapäätä.

Erityisen ikävää on jos isä tulee mukaan. Äiti ja isä, jotka ovat kotona niin sopuisia, riitaantuvat aina matkalla.

— Miška, onko sinun pakko istua minun takkini päälle! äiti kivahtaa.

— Minkä tähden levittelet pyrstöäsi kuin riikinkukko! isä heittää vastaan.— En minä ole mikään varpunen, joka pystyy istumaan orrella.

— Miksi sinä kiukuttelet, sano miksi, ole hyvä?

— Pakostakin sitä ärsyyntyy, kun te sotkette aina kaiken, isä piikittelee. — Saa kuljettaa pariakymmentä akkaa, mutta nämä eivät voi pitää huolta edes yhdestä viinikorista. Vaan unohtavat vaunuun... Milloinkahan se oikein saadaan takaisin Viipurista? Ja mahtavatko palauttaa ollenkaan? Kyllä sinun tšuhnasi rehellisiä ovat, ehdottomasti — mutta armottomia juoppoja.

Äiti loukkaantuu tšuhna-nimityksestä ja heittää takaisin, että "ukrainalaiset ovat sietämättömiä ja itsepäisiä kuin aasit".

Riita katkeaa koska molemmat pelkäävät hevosten pillastuvan alamäessä. He käskevät Antin pidätellä hevosia, jotka ovat kuitenkin niin velttoja, että hämmästyisivät valtavasti jos vain tietäisivät miten viekkaiksi niitä epäillään.

Eikä asiaa juuri auta, jos vaunuun isän sijasta istuu joku kunnianarvoisista tädeistä. Silloin keskustelu on kyllä rauhallista, mutta niin ikävää, että tekee mieli tukkia korvat. Ennen pitkää he rupeavat tivaamaan kuorossa: "Eihän sinun ole kylmä? Ethän vain ole palelluttanut jalkojasi? Pane huivi päähäsi. Haluatko maitoa?"

Aikuiset alkavat aina tiukata kaikenlaista juuri kun olen onnistunut unohtamaan heidät. Juuri kun olen

rattaiden rahinan, aisakellojen kilkatuksen ja ohi vilahtelevien, rakkaiden metsiköiden säestyksellä sukeltanut omiin haaveisiini.

Kadehdin suunnattomasti siskoja, tätejä ja sisäkköjä, jotka saavat valita minkä vaunun tahansa.

Mutta kun istun penkilläni vällyyn kietoutuneena ja äiti lausahtaa tehden ristinmerkin: "No niin, Antti, Herra siunatkoon!", sydämeni alkaa pompottaa hilpeästi.

Vaunut menevät edellä. Niiden perässä tulevat kaksipyöräiset rattaat ja kärryt. Vastaantulevat talonpojat pysähtyvät ottaen lakin päästään. Äiti vaihtaa joidenkin kanssa pari sanaa. Hänelle vastataan mielellään. Äitiä pidetään täällä "omana väkenä".

Matkatavarakärryt jäävät jälkeen heti ensimmäisessä mutkassa. Ne tulevat perille vasta illalla, ja siihen saakka minä saan olla ilman lelujani, koska äiti ei antanut panna niitä käsikassiin, vaan tunki ne isän matka-arkkuun. Matka-arkku oli niin iso, että minulla oli tapana tehdä siitä huone itselleni.

Seuraan jännittyneenä tien mutkia. Kohta näkyy järvi. Vasemmalla on kumpu, ja kummulla on kaksi kuusta. Toisen latva on poikki. Oikealla on kapea maantie. Sen päässä häämöttää talo. Tuntematon, ja siksi hyvin mielenkiintoinen. Kuka siellä asuu? minä kysyn. Saan kuulla nimen ja arvon, mutta haluaisin tietää jotain aivan muuta... Ehkä siellä asuu kultakutrinen tyttö (Vihaan omia lettejäni!), jolla on valkea puku ja taivaansininen vyö... Hänen kanssaan voisin leikkiä toisenlaisia leikkejä, ja hän ymmärtäisi kaiken ilman selityksiä. Hän on paljon viisaampi kuin minä, koska on minua vanhempi. Kun me tapaamme toisemme, hän rakastuu minuun heti...

— Šura! Šura! Älä pudota sateenvarjoasi! Ole nyt vähän varovaisempi! Mitä sinä aina oikein mietit?

Äidin ääni karkottaa pois kiharatukkaisen, sininauhaisen tytön. En tajua heti mitä minulta halutaan. Et-

tä minä vihaan hyvää, huolekasta äitiäni! Hän on suorastaan kaiken ikävän ja arkipäiväisen ruumiillistuma. Katselen ankarin silmin, kun hän taas penkoo ruokasäkkiä. Haluaa antaa Antille piirakan. Vähät tässä piirakoista, kun sydän on pelkkää riemua täynnä! Tekee mieli loikata alas vaunuista ja lähteä kädet levällään juoksemaan pitkin peltoja!

Kohta tulemme hiekkakummulle. Tie nousee jyrkästi ylös. Valjakko rysähtyy kummun juureen ja me laskeudumme vaunuista, jotta hevosten olisi kevyempi vetää. On hauskaa juosta mäenrinteelle, kahmaista kouraan hiekkaa ja varistella se sormien lomitse. Sen jälkeen kädet tuoksuvat mukavasti hiekalta ja ilmalta.

Isä astelee etäämpänä kesäviitassaan tupakkaa poltellen. Hänellä on hellät silmät, hän on paljon aikuisempi kuin äiti ja osaa olla iloinen ja tajuaa miten hyvä täällä on. Siltä minusta ainakin tuntuu.

— No, miltä tuntuu, Šurinka? Hyvältäkö? Katso millaisia puita täällä on! isä sanoo lyhyesti. Mutta minä ymmärrän mitä hän tarkoittaa.

— Katso, sudenkorentoja... Todella vekkuleita! Jopas ovat aikaisessa.

Katselemme sudenkorentoa, joka kylpee auringonpaisteessa, ja mietimme omiamme...

— Isä! Šura! Missä te oikein kuhnitte? Mitä te sieltä löysitte? Tulkaa heti vaunuihin. Tällä menolla me emme pääse ikinä perille! Äidin kärttyisä ääni palauttaa meidät maan pinnalle. Palaamme kiireesti ja hieman anteeksipyydellen takaisin vaunuihin.

Kohta saavumme venäläiseen kylään, joka perustettiin aikoinaan Pietari Suuren käskystä. Tänne karkotettiin rikoksiin syyllistyneitä maaorjatalonpoikia. Nyt se on suuri ja vauras: on posti, pappila, kirkko torin laidalla ja kirkon takana koivikkojyrkänne, joka päättyy isoon siniharmaaseen järveen. Isä ja äiti vihittiin kylän kirkossa, ja sen vieressä on sisareni hauta. Mutta me käymme kirkossa vain harvoin, koska äiti pelkää las-

tentauteja, joita kylässä on aina liikkeellä... Minua suojellaan ihan valtavasti!..

Käännyttyämme valtatieltä kylätielle tulemme tuuheaan mäntymetsään. Nyt ollaan jo lähellä: Kuusanhovi pilkahtaa näkyviin heti metsän jälkeen. Ensin näkyy vain näkötorni kultaisine palloineen, sitten lehto, ja lopulta koko talo.

Alan kiehnätä kärsimättömänä. En halua enää haaveilla, vaan nähdä kaiken, juosta leveälle kuistille, tuttuun lasiporstuaan, missä Jelena jo odottaa kirjavassa suomalaispuvussaan. Hän on vanha ja paljain jaloin, mutta suoraselkäinen ja ylpeä. Nuorempana hän on ollut todellinen kaunotar.

Nopeammin, nopeammin!

Tiedän, että myös siskot tuijottavat silmä tarkkana: kuka näkee Kuusanhovin ensimmäisenä? Se on eräänlaista urheilua, joka toistuu joka vuosi.

— Istu rauhassa, Šura, äiti kivahtaa kun minä tartun häneen nähdäkseni paremmin.— Katso nyt, välly on liukunut alas ja jalat on paljaina, palellut vielä.

Minä en kuuntele, koska haluan vain nähdä talon ensimmäisenä. Kunpa saisin istua pukille kuskin viereen. Saahan Ženjakin!

— Äiti! Minä haluan istua kuskipukilla! kiljaisen äkkiä.

— Älä nyt hölmöjä puhu! Voit saada vetoa.

— Putoat vain sieltä, isä myötäilee äidin päätöstä.

Eli sen kun istut huojuvalla penkillä, mistä ei näe mitään, ja kadehdit sisaria. Milloin minä oikein kasvan isoksi? Milloin minä saan tehdä mitä haluan?

Joku huutaa äkkiä: Kuusanhovi! Pystymättä enää hillitsemään itseäni loikkaan penkille ja huiskutan riemuissani hattua.

Näkötornin punainen kupoli ja kultainen pallo loistavat auringonpaisteessa. Ympärillä leviää puutarha ja lehto. Oma rakas Kuusanhovi!

Äiti kiskoo minut ärtyneenä takaisin paikalleni. Mutta nyt sillä ei enää väliä, koska ehdin nähdä Kuusanhovin.

JÄLLEENNÄKEMISEN ILOA KUUSANHOVISSA

Ensimmäinen päivä Kuusanhovissa on pelkkää iloa. Niin paljon elämyksiä — tuttuja ja silti aina uusia. Jo pelkkä puun haju, talveksi hylätyn talon haju on sanoinkuvaamattoman rakas. Se nousee ihan päähän. "Tuoksuu Kuusalta, tunnetko?" me puhelemme toisillemme riisuessamme päällysvaatteita eteisessä, jonka nurkassa on vaarin keltainen arkku.

Vanhat palvelijat ovat asettuneet juhlallisesti riviin. He ihastelevat tapansa mukaan: "Kylläpä Ženitška on kaunistunut! Että Šurinka on kasvanut. Ihan ilmetty äitinsä!"

Minä en voi sietää heidän löpinöitään. No, hyvä että olen kasvanut, mutta äidin näköinen en halua olla enkä tule olemaan. Äiti ei pidä koskaan korsettia, vaikka on pulska. Minä aion aina olla kiinteä ja kapeaakin kapeampi.

Käytän tilaisuutta hyväkseni ja livahdan puutarhaan. Haluan heti löytää kaikki kesän ilot. Ensin tutkin ruohikon. Se on vielä nuorta ja heleänvihreää. Ruohojen seasta voi löytää makeita juuria, joita sanotaan pilleiksi. Niitä voi syödä, kun nyhtää kuoren irti. Pilli maistuu raikkaan keväiseltä ja nostaa tunnelmaa entisestäänkin. Sitten juoksen joelle. Ja mäkeä alas. Puistokujanne on viivasuora ja tuntuu minun pienistä jaloistani loputtoman pitkältä. Kesällä lehmusten, jalavien ja koivujen oksista punoutuu holvi, niin että kujanteet ovat hellepäivinäkin varjoisia ja viileitä. Nyt lehvät ovat vielä nuoria ja lepattavat hennosti kevättuulessa; kujan yllä lipuu iltapilviä, ja linnut kiitävät kaukaisina pisteinä keskellä sinistä taivasta.

Tervehdin ohimennessäni monihaaraista jalavaa, johon rakennan joka kesä ikioman tuolin; seisahdan ojanpientareelle, joka on valkoisenaan esikoita. Uimasaaren silta kaikuu niin tutusti.

Kolme loikkaa rappuja alas — ja olen joen rannassa. Kaikki on kuin ennenkin. Aina kun syöksyn Kannilanjoelle pelkään, etten löydäkään vanhaa tuttua maisemaa. Ja tulen valtavan iloiseksi kun kaikki on entisellään: punainen uimahuone, ruostunut lukko ovessa; vino penkki rantatörmällä; laho leppä ja sammaleinen kallio joka katoaa veteen. Kuuntelen joen solinaa ja pistän käden veteen: kylmää. Kiipeän kalliopaadelle. Sieltä näkee kauas pellolle, joka on melkein kokonaan tulvan peitossa. Saaren yläpuolella joki ryöppyää kiivaasti, mutta kivisen kapeikon läpi tunkeuduttuaan se vaimenee ja tulvii rantatöyryjen yli.

— Šura! Šura!..

Taas minua etsitään. "Takaa-ajajat" ryntäävät jo kujaa alas. Ja lähtevät raahaamaan minua sisälle tavanmukaisten moitteiden säestyksellä: älä enää ikinä mene yksin joelle, saatat kaatua, kastella jalkasi, hukkua jne.

— Rakas Jumala! Anna minun kasvaa nopeasti isoksi, rukoilen äänekkäästi ja teen hätäisen ristinmerkin, jotta rukous tuntuisi vakuuttavammalta. Lähden anteeksipyydellen takaa-ajajien mukaan. Minä en vastustele koskaan, en ole "oikkupussi", mutta voi että minä vihaan ja kapinoin tuollaista "väkivaltaa" vastaan.

Ruokasaliin tultuamme harmini hukkuu uusien ilojen tulvaan. Pidän ruokasalista, sen keltaisista tapeteista, seinille symmetrisesti asetelluista mummojen, vaarien ja muiden "esi-isien" öljyvärikuvista. Siellä on myös korkea kaappikello. Kun se vedetään, se alkaa soittaa merkillisiä vanhoja sävelmiä. Ikkunoiden edes-

sä on neljä nojatuolia, vastakkain kuin junassa. Keskellä salia seisoo suuri, pyöreä ruokapöytä, jolle ei kateta koskaan ikävää kaupunkiruokaa. Nytkin joku mummon ystävättäristä on jo ehtinyt paistaa kokonaisen kasan makeita pullia, joiden kanssa juomme teetä vaaleista kultaraitaisista, sinisin kukin somistetuista kupeista ja nautimme hilloa särmikäsreunaisista maljoista. Tee tuoksuu puiselta säilytyspytyltä — ja on sen tähden aivan erityisen hyvää. Kuusan suolainen voi, tuore tuoksuva ruisleipä ja valtavan suuri kuparinen samovaari. Miksi se kaikki tuntuu niin juhlavalta ja iloiselta?

Illalla on suloista vaipua uneen heinän ja meriruohon tuoksuisten lakanoiden välissä. Huomenna tapaan taas paljon tuttuja iloja! Huoneeseen tihkuu verhojen lävitse toukokuun sinerrystä. Aikuiset istuvat kuistilla juttelemassa; kuulen heidän äänensä, sisarten naurun. Se tuudittaa makeasti uneen. Puolitorkuksissa kuulen vielä hyttysen ininää, mutta en jaksa ajaa sitä pois, vaan tervehdin vain mielessäni: ”Heipä hei, kevään ensimmäinen itikka!”

Ja vaivun uneen päästäkseni nopeasti huomispäivään.

TUTKIMUSRETKELLÄ TUTUISSA HUONEISSA

— No, onko meidän unikeko nukkunut tarpeekseen? äiti sanoo avatessaan verhot.

Mikä auringonpaiste! Kirkas ja lämmin. Ja maailma valtoimenaan lintujen ääniä! Kiireesti vaatteet päälle ja matkaan!

Ensin tutkin, onko talossa kaikki entisellään.

Tässä on äidin makuuhuone. Leveä parisänky; pehmeä pystyselkäinen sohva; pukeutumispöytä jolle joku palvelijoista on asetellut esikkokimppuja. Nurkassa

oven pielessä on perintölipasto, joka on lukossa, koska siellä pidetään kaupungista tuotuja herkkuja. Keväällä se tuoksuu ihanasti appelsiinilta, kesällä ruusunlehdiltä ja syksyllä omenoilta. Kaikki on paikoillaan. Iso matka-arkkukin seisoo oven luona ja isän kesätakki roikkuu naulassa sen vieressä.

Sitten menen saliin. Se on karu ja jäykän symmetrinen. Kaksi ikkunaa ja ovi, joka johtaa pylväiden reunustamalle puutarhaterassille. Oikealla kaksi samanlaista, Aleksanteri I:n ajan tyylistä kuperaselkäistä sohvaa. Kaksi soikeaa lakattua mahonkipöytää; samanlaiset kaakeliuunit nurkissa, ja seinäsyvennykset kultaisine posliinimaljakkoineen, joiden keskellä on medaljonki ja ruusunteriö. Maljakot ovat vain somisteita, eikä niissä pidetä koskaan kukkia. Minä en välitä salista. Sen lattea tyylikkyys ei kiehdo mielikuvitustani. Siellä ei ole muuta hyvää kuin kahden hengen keinutuoli. Mutta se on sadepäivien ratto. Nyt heitän sille vain hiljaisen tervehdyksen ja keinautan ohimennessäni: onhan se varmasti kunnossa? Ja kiiruhdan eteenpäin.

Vierashuone. Täällä on kolme jännittävää esinettä: merkillinen, puoliympyrän muotoinen sohva, josta voi tyynyjen avulla tehdä talon; vanha biljardipöytä norsunluisine palloineen ja pieni ”hyllypeili” uunin yläpuolella. Hyllyillä on paljon kiehtovia esineitä, joihin on tiukasti kielletty koskemasta: pieniä posliini- ja lasimaljoja, hajuvesipulloja sekä patsaita. Erityisesti minua viehättää fetsipäinen posliinikarhu, joka lojuu sinertävässä tuolissa piippua poltellen. Sen jaloissa on sikin sokin sinisiä ja punaisia kirjoja ja vaaleansininen oluttuoppi. Se kiihottaa mielikuvitustani valtavasti. En oikein ymmärrä miten karhu voi polttaa piippua sekä lukea kirjoja — eli elää kuin ihminen? Ja kuitenkin se on karhu. Siinä on jotain arvoituksellista ja pelottavaa.

Vierashuoneessa on myös kaunis kultareunuksinen

lyhty. Kun siihen sytyttää valon, se heittää parketille kummallisia, sinertäviä varjoja. Peilipöydällä on kaksi kiinalaista maljakkoa joita minä kunnioitan suuresti. Äidin sanotaan koristelleen ne lapsena värien ja liiman avulla. Seinällä on lasihelmillä kirjailtu joutsen joka ui vihreällä lammella. Lampea reunustaa sinertävä lemmikkiköynnös. Joutsenen kaula kaartuu kauniisti, ja minusta tuntuu, että jos kohotan hiukan lemmikkejä, niin lammen ranta tulee näkyviin.

Alhaalla kierros päättyykin siihen: en pidä asuinhuoneista.

Kapuan kierreportaita ylös toiseen kerrokseen. Mummon puoli on lukossa. Sinne majoitetaan arvovieraat. Tästä puolesta opin pitämään vasta teini-iässä. Lapsena minä pelkäsin noita autioita paraatihuoneita joiden huonekaluja peittivät irtopäälliset. Mutta heti niiden jälkeen on vaarin työhuone, eräänlainen kirjasto: lasiovisia kirjakaappeja ja kirjahyllyjä. Huoneen keskellä on kirjoituspöytä ja nurkassa turkkilainen sohva. Seinällä, sohvan yläpuolella riippuu suuri öljyvärimaalaus joka esittää Aabrahamia uhraamassa poikaansa Iisakia. Pilvien keskellä häämöttää punapukuinen Herra Seebaot käsi ojennettuna Aabrahamia kohti. Veljeni nukkuu täällä käydessään Kuusanhovissa lauantaisin ja juhlien aikaan. Työhuoneessa on aina hämärää, koska valo siivilöityy pieniruutuisen lasiparvekkeen läpi. Lasit ovat sameansiniset. Parvekkeella on kaksi sohvaa, samantyylistä kuin salissa. Ne on päällystetty vihreällä vahakankaalla, johon on kuvattu hailakoita vaaleankeltaisia ruusukimppuja. Sohvat ovat liukkaita, kaltevia ja niissä on hankala istua. Mutta parvekkeesta minä pidän, koska sinne muut eksyvät vain harvoin: se on minun ikioma valtakuntani! Kesällä hoidan siellä siipirikkoja lintuja tai jäniksenpoikia jotka olen siepannut kiinni ruispellosta. Ensimmäisenä päivänä en vielä selaa kirjoja ja sohvaakin tyydyn vain katselemaan.

Ja eteenpäin. Mielenkiintoisin on vasta edessä: ullakko sekä näkötorni, "belvedere".

Kun avaan jyrkille puurappusille vievän oven, kasvoilleni tulvahtaa kuuma, seisonut ilma ja tulen heti valtavan hilpeäksi. Tunnen itseni tutkimusmatkailijaksi — koska tänä vuonna kukaan ei ole vielä noussut ylös pölyisiä rappuja, joiden nurkissa näkyy viimevuotisia hämähäkinverkkoja. Portaissa on kolmisenkymmentä askelmaa, mutta minusta ne tuntuvat hyvin korkeilta. Lopulta päädyn kolmikulmaiselle tasanteelle, josta menee kapea ovi ullakolle. Ennen ullakolla käyntiä täytyy kuitenkin tervehtiä näkötornia. Tasanteelta nousee torniin jyrkät kierreportaat.

Portaat ovat maalaamatonta karheaa puuta, ne on koristeltu leikkauksin ja näyttävät hyvin hatarilta. Näkötorni on kahdeksankulmainen, siellä on pieniruutuiset ikkunat. Ilma on kauhean ummehtunut. Ikkunassa pörrää kärpänen. Painan kasvoni sinertävää maitolasia vasten. En huomaa lainkaan, että tahrin käteni rappaukseen ja että ikkunanpuitteista tarttuu hiuksiini pölyistä hämähäkinverkkoa. Tervehdin valtakuntaani: sinistä taivasta, kaukaisia peltoja, hopeanhohtoista Kannilanjokea ja talon edessä olevia möyhennettyjä kukkapenkkejä. Vasemmalla näkyy Hopeakumpu. Sen hiekka on niin kuumaa ja pehmeää, että siellä on hauska juosta avojaloin. Oikealla kuultaa leveänä nauhana Viipuriin johtava maantie.

Unelmieni valtakunta.

Mutta mitä punaista tuon tuolin alla on? Ahaa! Menneenvuotinen mansikka. Siskojen kanssa pujottelimme joka kesä ahomansikoita ja mustikoita oljenkorsiin talven varalle. Tosin nuo marjahelmet eivät koskaan säilyneet talveen saakka: ne syötiin pitkien, sateisten syyspäivien ratoksi.

Tuntuu oudolta löytää menneenkesäinen marja. Katsellessani sitä muutun valtavan apeaksi. En tiedä,

kaipaanko viime kesää. Ehkä minun vain on sääli tuota mansikkaparkaa, joka on joutunut lojumaan koko talven aivan yksin näkötornissa. Ympärillä pelkkää lumituiskua. Ja kylmää, ja pimeää. Aivan yksin...

Söisinkö minä sen? Mutta sehän on niin harmaa, kuiva ja pölyinen. Viskaan sen äkkiä lattialle ja tallon jalkoihini. Sen pituinen se!

Kohta minusta kuitenkin tuntuu kuin olisin tehnyt rikoksen, enkä voi enää jäädä näkötorniin, vaan kiiruhdan ullakolle.

Ullakon ovi aukeaa naristen ja lennähtää yhtäkkiä taaksepäin kuin olisi irtaantumassa saranoiltaan. Mutta minä tiedän, että se paiskautuu heti yhtä lujaa takaisin ja pamahtaa kiinni perässäni, ellen pane halkoa ovenrakoon. Silloin jäisin nalkkiin lukkojen taa — sisäpuolella ei nimittäin ole kahvaa. Pitelen ovea raollaan kaikin voimin ja työnnän halon rakoon. No, nyt olen turvassa.

Ullakolla on pölyistä; haisee mädäntyneille omenoille. Omenat kootaan syksyllä tänne olkien päälle, ja muutamia jää aina ullakon nurkkiin. Ensimmäiseksi törmään naisten satulaan: voin kiinnittää sen kattopalkkiin ja ratsastaa kuin hevosella! Kohta löydän nuken jolla on vain yksi jalka; hylkäsin sen joitakin vuosia sitten, mutta nyt se tuntuu suurelta löydöltä. Ullakolla lojuu tyhjiä laatikoita, pulloja, rikkimenneet kehykset ja risainen matkalaukku. Ikkuna on rikki ja pienet lasinsirpaleet kimaltavat auringossa niin houkuttelevasti, että olen juuri tarttumassa niihin, kun kuulen alhaalta tutun huudon:

— Šura! Šura! Minne se sietämätön tyttö on taas mennyt?

Minä huokaisen. On kai pakko mennä alas. "Heipä hei, rakas ullakko! Minä tulen pian takaisin", minä kuiskaan, koska olen varma, että ullakko rakastaa minua ihan niin kuin minä sitä. En halua sen närkästyvän siitä että jätin sen niin pian.

* * *

— Miltä sinä oikein näytät? Missä sinä olet ollut? Hei, katsokaa nyt Šuraa! Nadja-täti huudahtaa käsiään läiskytellen ja vie minut peilin eteen.

Todellakin: vaatteet ovat yltä päältä pölyssä, kädet ja nenä rappauksessa ja hiuksissa roikkuu hämähäkinverkkoja. No entä sitten? Kohauttelen harteitani ja vastailen haluttomasti kysymyksiin.

— Olitko taas ullakolla? Se sai sitten olla viimeinen kerta!

Mutta äidin tiukkuus ei hämmennä minua vähääkään. Kielto toistuu joka vuosi ja kuulostaa ankaralta vain alkukesästä — sitten kaikki ikään kuin unohtavat sen.

Aikuisista eroon päästäkseni menen lastenhuoneeseen purkamaan lelujani. Ensin pengon pöytäkaapin. Aina kun availen laatikoitani tunnen että olen kasvanut talven aikana. Katselen ymmälläni leluja jotka vielä vuosi sitten kiehtoivat ja ilahduttivat minua: nyt ne tuntuvat tylsiltä ja lapsellisilta. Kerään ne poisheitettäväksi. Osan leluista kasaan kuitenkin takaisin laatikkoon. Minusta on ikävä erota niistä; niihin liittyy liian paljon mukavia ja levottomia muistoja.

On jännittävää seurata kun aikuiset purkavat tavaroitaan: istun kaappihuoneen ikkunalaudalla jalkojani heilutellen katselemassa kun Jelizaveta Ivanovna penkoo Maša-sisäkön kanssa vihreää rautahelaista matka-arkkua, jossa säilytetään Kuusan liinavaatteita. Arkku on valtava, melkein huoneen kokoinen, ja se tuoksuu makeasti viimekesäisille ruusuille. Maša nostaa arkusta raskaita kiiltävänvalkeita pöytäliinoja, pellavalakanoita jotka on taitettu kapeille pitkille taitteille, punaisella langalla nimikoituja pyyheliinoja sekä tyynynpäällisiä ja ruokaliinoja jotka on sidottu ristikkäin sinisellä ja punaisella nauhalla. Lattialle syntyy vähitellen valkei-

ta vuoria ja kumpuja. Minusta on mukavaa ryömiä ja kiipeillä niiden päällä.

— Šura, onko sinun pakko sotkea niitä koko ajan! Katso nyt, astuit taas likaisin jaloin puhtaalle tyynyliinalle... Että kehtaatkin! Jelizaveta Ivanovna nurisee. Mutta hän unohtaa minut pian, ja minä jatkan kuljeskelua tasankoja pitkin ja lepäilen valkeilla vuorenhuipuilla.

Vielä jännittävämpää on kun he järjestävät portaiden takaista varastohuonetta. Siellä voi hiirenloukun, ämpäreiden ja kenkämusteen lisäksi törmätä äkkiä vanhaan haravaan, haalistuneeseen kumipalloon, joka ei kuulu kenellekään, ja muihin yhtä arvokkaisiin tavaroihin. Sieppaan ne mukaani ja tunnen itseni rikkaammaksi kuin virallisina juhlapäivinä, jolloin saan aina kaikenlaisia ikäviä lahjoja.

On myös mukavaa osallistua mummon astia- ja kristallikaapin siivoukseen. Mummon astiastoa käytetään vain juhlapäivinä. Lautasissa on kyntäjien, hevosten, niittomiesten ja kalastajien kuvia. Niiltä on valtavan hauska syödä. Kristalliesineistä kiehtovin on ohutlasinen karahvi, joka on kauttaaltaan kultaisten kukkien peitossa. Siihen kuuluu myös kultaisin kukin koristeltu lasitarjotin ja pikari. Mutta pikari on lohjennut ja piilotettu kaapin kauimmaiseen nurkkaan. Karahvin vieressä on pullea kannellinen lasi. Minun käy sääliksi rikkimennyttä pikaria, koska minusta tuntuu, että karahvi ei pidä tuollaisesta rumiluksesta. Aikuiset sanovat: olkoon vaikka kuinka ruma, tärkeintä että on ehyt. Kullattua pikaria säilytetään vain muistona. Mummo nimittäin joi siitä öisin vettä. Kerran hän sitten kolautti pikarin rikki ja totesi: "Se ei tiedä hyvää." Viikon kuluttua hän jättikin henkensä "herran huomaan".

Siivous on pelkkää juhlaa, koska jokaisella esineellä on oma historiansa. Katselen silmä tarkkana ja höristän korviani nähdäkseni ja kuullakseni yhä uusia jännittäviä asioita — toisinaan käsittämättömiä, mutta aina kiehtovia.

KAPINOINTIA ISOÄITIÄ VASTAAN

Kuusanhovin sydän on päärakennus: puinen, avara, Aleksanteri I:n tyyliin rakennettu talo. Se on keltainen, ja julkisivua kaunistaa neljä isoa pylvästä. Katto on punainen. Näkötornissa loistaa kultainen pallo; siihen on vaakunan sijasta kiinnitetty laatta, johon on kaiverrettu vaarin etukirjaimet.

Isoisäni oli lähtöisin Savonlinnan seudulta. Nuorena miehenä hän oli paljain jaloin lähtenyt Pietariin etsimään onneaan. Ja rikastunut. Mennyt naimisiin. Rakennettuaan Kuusanhovin hän kuoli jättäen vaimolleen ja tyttärilleen suuren velkaisen maatilan. Mummon ja vaarin kerrotaan viettäneen Kuusalla hilpeää elämää. Vaari tykkäsi hummata — ja kuolikin halvaukseen. Meille kerrottiin heidän juhlistaan, ilotulituksista sekä siitä miten osa vieraista joutui yöpymään heinäladossa ja saunassa kun talossa ei ollut tilaa kaikille. Kerrottiin myös että isoisä tilasi aina orkesterin Viipurista ja että Vuoksin kalastajat toivat Kuusanhoviin juhlapäivien alla kärrylasteittain tuoretta lohta...

Mutta ne olivat enää vain muistoja. Nykyään talossa elettiin koruttomammin ja hiljaisemmin. Mummon ystävättärien kertomukset entisiltä ajoilta ruokkivat kuitenkin mielikuvitustani. Mummoa ja vaaria en muistanut, mutta heidän 40-luvun tyyliin maalatut muotokuvansa askarruttivat minua kovasti.

Olin korviani myöten ihastunut isoisään joka seisoi vaaleanharmaissa housuissa, korkeakauluksisessa paidassa ja mustassa solmiossa. Hän oli solakka mies, ja sinisilmäinen niin kuin äiti. Leuka oli tarmokas ja kapeilla huulilla karehti itsepäinen hymy. Mummosta

minä en pitänyt. Hänen yllään oli sininen läpikuultava leveähameinen puku. Sen kaula-aukko paljasti pulleat, luisut olkapäät. Mummolla oli tummat jakaukselle kammatut hiukset jotka laskeutuivat korvien päälle. Kaulassa riippui pienihelminen kaulanauha joka kuului nyt Ženjalle. Isoäidillä oli epämiellyttävät silmät ja suu. Tiesin, että hän oli vaarin kuoltua mennyt naimisiin venäläisen tilanomistajan kanssa ja kiduttanut talonpoikia. En todellakaan pitänyt hänestä. Erityisesti minua ärsyttivät hänen kapeat, hyvin hoidetut kätensä: tiesin että juuri niillä hän oli repinyt talonpoikia hiuksista ja suiminut lastenhoitajaa pitkin naamaa. Isoäidissä ikään kuin ruumiillistuivat kodin vastenmielisimmät perinteet. Kaikessa, mikä oli ikävää ja välttämätöntä, tukeuduttiin poikkeuksetta häneen. "Aleksandra Dmitrijevna-mummo vaati niin aina." "Aleksandra Dmitrijevna-vainaja ei pitänyt siitä."

Isoäidin henki leijui yhä päämme päällä.

— Šura, taas sinä olet sotkenut kätesi! aikuiset moittivat. — Hienot neidit pitävät huolta käsistään. Katso miten kauniit kädet mummolla oli. Taiteilijat piirsivät hänen käsiään.

— Minä en tahdo, että minulla on samanlaiset kädet kuin isoäidillä! minä sanoin itsepäisesti. — Paljon parempi, että ne ovat likaiset ja inhottavat!

— Mitä sinä puhut, hölmö. Ja mistä sinä tuon olet oppinut? aikuiset kivahtivat.

Jos he olisivat kysyneet, miksi inhoan isoäitiä, en olisi osannut vastata. Mutta aina mennessäni hänen kuvansa ohi, kun ruokasalissa ei ollut ketään, näytin hänelle kieltä. Yöllä pelkäsin, että hän kostaa röyhkeyteni rupeamalla kummittelemaan. Vanhoista perhemuotokuvista pidin eniten sotilaasta jonka otsalla roikkui hiustupsu ja päälaki oli aivan kalju. Hänen sanottiin olevan sodassa kaatunut etäinen sukulainen. Eli siis "sankari", minä päättelin. Seisoin pitkään hänen kuvansa

edessä ja ajattelin millaisia jännittäviä seikkailuja hän oli kokenut.

Minua viehätti myös haalistunut valokuva nuoresta naisesta jonka kiharat laskeutuivat pehmeästi vasemmalle olkapäälle ja jolla oli raskas, raukea katse. Kun kysyin kuka hän on, minulle sanottiin: "Ah, hän on Julenka-parka! Hän vaipui niin alas... Älä katso häntä. Hän ei ole sen arvoinen. Isoäiti ei edes kuollessaan suostunut tapaamaan häntä."

Mutta isoäidin auktoriteetti vaikutti minuun juuri päinvastoin: kun isoäiti ei kerta ottanut vastaan, hän ei siis rakastanut Juliaa — eli "Julenka-paran" täytyi olla hyvä. Mietin myös, mitä "alas vaipuminen" mahtaa tarkoittaa? Minun kävi valtavan sääliksi Juliaa. Niin kaunis, herkkä ja kiharatukkainen... Isoäiti oli vain epäoikeudenmukainen; aikuiset ovat yleensäkin epäoikeudenmukaisia. He pitävät huonona sitä mikä on itse asiassa oikein hyvää: en luota heidän tuomioihinsa.

Ripustin Julenkan lohdutukseksi kukkia hänen kuvansa kehyksen taa. Toisinaan silitin kuvan kylmää lasia jutellen Julenkalle, että kun kasvan isoksi, etsin hänet käsiini ja meistä tulee ystävät. Haaveissani ajattelin hänet tietenkin edelleen yhtä nuoreksi kuin tuossa haalistuneessa kuvassa: kiharatukkaiseksi neidoksi syvään-uurretussa puvussa.

Kerran me saimme kirjeen Julenkalta. Siitä riitti pitkään juttua teepöydässä. Minä kuuntelin aikuisten puheita jännittyneenä ja ahneesti — vaikken ymmärtänytkään niistä juuri mitään.

— Niinpä niin! Kirje on Nizzasta. Julia kirjoittaa, että vaikka sukulaiset ovatkin kääntäneet hänelle selkänsä, hän muistaa aina Aleksandra Dmitrijevna-mummon hyvyyden ja pitää velvollisuutenaan ilmoittaa serkuilleen iloisen uutisen: hän on mennyt naimisiin italialaisen kreivin kanssa.

— Pelkkää satua! Julia valehteli jo lapsena. Sellaista

luuskaa ei kyllä kukaan ota vaimokseen, kreivi varsinkaan! tädit toistelivat levottomina.

— Mutta katsokaa, paperissa on kreivin kruunu ja alla hänen koko nimensä: kreivitär Julia N. N...

— Hänhän on jo yli 40, ei siinä iässä miestä löydetä — kun hänellä on vielä sellainen menneisyyskin.

— Mutta Madame Petrova, joka oli tavannut Julian Pariisissa, hämmästeli miten hyvin säilynyt ja nuorekas tämä oli.

— Ja vielä mitä! Maalattu ja punattu eukko, sähisee varhain vanhentunut ja muotonsa menettänyt täti.

Neuvottelun jälkeen perhe päättää lähettää Julenkalle — jota ei enää sanota onnettomaksi — onnittelukirjeen. Mutta tietysti sävyltään hyvin hillityn.

Sinä päivänä Julia lakkasi kiehtomasta mielikuvitustani.

KUOLEVA LENUŠKA

Vain yksi asia on muuttunut viime kesän jälkeen: vanha Jelena, Lenuška, lintujenhoitaja on poissa. Hän lauloi heikolla äänellään outoja, alakuloisia lauluja ja tanssi minua viihdyttääkseen suomalaisia tansseja keittiöntakaisella niityllä...

Mihin Lenuška on mahtanut kadota?

Aikuiset sanovat hänen olevan sairas.

Se ei kuitenkaan riitä minulle. Haluan tavata hänet, haluan että hän pyörittää päätään niin kuin ennenkin ja sanoo: "Šurinka-neiti on kasvanut niin kovasti." Ja taluttaa sitten katsomaan kanoja ja kananpoikia.

Kuljen ympäri taloa kyselemässä missä hän on.

Lopulta kuulen, että Jelena makaa keittiön vintillä, missä kuivatetaan vuodevaatteita. Kesällä keittiö on erillisessä, tilavassa mökissä. Sen vintille johtaa suorat

ulkotikkaat joissa on ohuet kaiteet. Minua on jyrkästi kielletty kiipeämästä niille, koska ne ovat lahot. Mutta kun kyse on vanhasta ystävästäni, en välitä vähääkään kielloista.

Tikkaitten puolivälissä minua alkaa huimata ja polvet pettävät raukkamaisesti... Mutta en anna periksi, vaan suljen silmäni ja haparoin nelinkontin ylös vintille.

Vintillä on pimeää ja tunkkaista. Hirsien välisistä raoista tunkeutuu pölyisiä valojuovia. Katselen pitkään ympärilleni uskaltamatta astua tuohon pimeään ja pelottavaan valtakuntaan.

Pimeän keskeltä, aivan katon ja lattian rajasta kuuluu voihketta. Siristän silmiäni.

Kirjavan rättikasan alla makaa Lenuška, keltakasvoinen ja pieneksi kuivunut. Hänen hampaaton suunsa on painunut sisään, poskeen on liimautunut harmaa hiuskiehkura ja siniset silmät tuijottavat sokeina ympärilleen...

Astelen hänen luokseen hitaasti, kauhuissani ja säälivästi.

— Päivää, Lenuška.

Hän katsoo minuun, mutta ei vastaa. Vain hänen hengityksensä kiihtyy ja luiseva käsi haparoi rättejä kuin etsien jotakin...

Ehkä häntä janottaa?

Vilkaisen ympärilleni. Lattialla on saviruukku, jonka pohjalla näkyy sameaa vettä. Raahaan sen Lenuškan luo ja kaadan veden hänen suuhunsa, mutta niin kömpelösti, että pisarat valuvat hänen leualleen oikeastaan edes kostuttamatta huulia.

Lenuška nuolee ne kuitenkin ahneesti. Totta kai hänen on jano, minä mietin. Mutta miksi hänelle ei anneta vettä? Minkä vuoksi Lenuška, hyvä, vanha Lenuška, jota kaikki rakastivat, koska "hän on iloinen vaikka onkin jo niin vanha", lojuu täällä aivan yksin? kysyy ääni sisälläni... Haluan auttaa ja lohduttaa häntä. Samalla

minua kuitenkin kammottaa seisoa keskellä pilkkopimeää vinttiä ihmisen kanssa joka ei näe mitään, eikä pysty itse edes juomaan...

Äkkiä huomaan kyyneleitä Lenuškan poskilla — ja se tekee oloni vieläkin tuskallisemmaksi. Haluaisin polkea jalkaa ja huutaa: kuinka te kehtaatte tehdä tämän Lenuškalle? Kehtaattekin kiusata häntä!

— Lenuška!.. Sinä tulet pian terveeksi, minä juttelen hänelle samaan sävyyn kuin aikuiset puhuvat minun maatessa sairaana, — ja me menemme yhdessä katsomaan kanoja.

Lenuška pysyy vaiti. Hän vain toljottaa minua sokein silmin ja lipoo huuliaan kellertävällä terävällä kielellään...

Minua alkaa pelottaa niin että purskahdan itkuun. Mutta sittenkään Lenuška ei vastaa. Ja se vain pahentaa oloa. Vetäydyn takaperin ovelle ja laskeudun nelinkontin alas lahoja rappusia. Minusta tuntuu, että ne pettävät varmasti ja että rojahdan suoraan rappujen alla tallustavan kukon niskaan sen juuri rääkyessä typerää kukkokiekuuta.

Selviydyn kuitenkin onnellisesti maahan. Tunnen pelastuneeni suuresta vaarasta... Sen jälkeen en uskalla enää mennä yksin Lenuškan luo. Mutta juuri siksi tuska puristaa sydäntäni entistäkin lujemmin. Täytyy pyytää aikuisia viemään Lenuškalle vettä ja päästämään hänet pois pimeästä vintistä...

Menen keittiöön ja kerron mielipiteeni Marfalle, keittäjälle. Häntä askarruttaa kuitenkin enemmän piirakka, joka ei suostu millään paistumaan kypsäksi.

— Älkää kiusatko minua kaikenlaisilla tyhmyyksillä, neiti. Ollaan niin lyhyenläntä, että tuskin maasta erotutaan, mutta komennella vain täytyy... Ei minulla ole aikaa passata teidän tšuhnianne... Eikä Jelenalla sitä paitsi ole mitään tautia: hänen hetkensä vain on tullut. Ja hän kuolee, teetpä mitä vain. Menkääpäs nyt

siitä maleksimasta tai minä kantelen rouvalle, Marfa lopettaa tiukasti, avaa uuninluukun esiliinallaan ja katselee tutkivasti yhä vain valkeaa taikinaa.

Menen puutarhaan ja kuljeksin pitkään ympäri kujia valtavan närkästyneenä aikuisille, ja säälin Lenuška-parkaa, joka "kuolee tekipä mitä vain"...

Illalla, kun Miss Hodgson peittelee minua, tartun häntä kaulasta ja kuiskaan englanniksi: "Olkaa niin hyvä ja viekää Lenuškalle vettä... Älkääkä antako hänen olla yksin ullakolla."

Miss Hodgson katsoo ensin ihmeissään — mutta mehän tajuamme toisiamme puolesta sanasta.

— Puhutteko te Jelenasta, siipikarjanhoitajasta? hän tiedustelee asiallisesti.

— Kyllä.

— Hyvä on, minä pidän hänestä huolen.

Haluan halata Miss Hodgsonia vielä kerran, mutta hän pitää sitä tarpeettomana käskien minun nukahtaa heti kuin "kunnon tyttö".

Parin päivän kuluttua kuulen surullisen uutisen: Lenuška on kuollut ja hänen ruumiinsa viety haudattavaksi suomalaiselle hautausmaalle.

AIKUISTEN MAAILMAA PAOSSA

Isoisän maatila — pylväiden kattama päärakennus ja kaksi symmetristä sivurakennusta — sijaitsi kumpareella. Kumpareen rinteitä kiersi varjoisa puutarha, jonka jo isoisä oli istuttanut. Nyt tarhasta huolehti isä.

Idänpuoleinen puutarha oli varjoisampi, tuuheampi. Se oli tehty englantilaisten puistojen tyyliin: pitkät, suorat lehmus- ja koivukujat leikkasivat polveilevia, sekavia kujanteita jotka kiersivät nurmikkojen ympäri. Ruohikon keskellä kasvoi kauniita pensaita ja puusaarekkeita; puistossa sijaitsevilla akaasiakatoksilla, silloil-

la, kanavilla, ja erityisesti puiston päässä virtaavalla joella, oli oma viehätyksensä. Pidin kuitenkin enemmän lännenpuoleisesta puistosta. Siellä kasvoi vadelma-, karviaismarja- sekä herukkapehkoja, vanhat omenapuut vuorottelivat happamenpuoleista hedelmää tuottavien kirsikkapuiden kanssa ja kasvimaalla kypsyi purppuranpunaisia makeita mansikoita.

Puutarhurin taloa ympäröivät taimilavat. Makean ratiseva, kirpeä violetinpunainen retiisi kypsyi lasin alla jo alkukeväästä. Täällä oli myös puoliksi romahtanut kasvihuone, jossa isoisän sanottiin kasvattaneen oikeita viinirypäleitä. Kaikkein parasta oli kuitenkin kiviaita joka erotti tilan postitiestä. Aita oli vanha, paikoin hajonnut ja sitä peitti tummanvihreä sammal, kuin samettinen tyyny. Sen päältä näkyi etäisyyteen katoava, kullanhehkuinen ja pölyinen maantie. Minne se mahtaa johtaa? minä pohdin aidalla istuessani. Ajattelin että jos kävelisin sitä pitkin hyvin kauas, niin näkisin varmaan aivan toisenlaisen maailman kuin Kuusanhovissa tai meidän Pietarin talossamme... Mutta millaisen? — En tiedä. Luultavasti se olisi sellainen kuin niissä kuvalehdissä ja saduissa joita minä luen aina kun sataa.

Postitiellä ei yleensä liikkunut ketään. Aika ajoin talon ohi meni heinäkärryjä jotka jättivät jälkeensä pölypilven. Tai sitten joku talonpoika ajoi huivipäisen vaimonsa kanssa tärisevillä kaksipyöräisillä rattailla, tai pojat veivät karjalaumaa yölaitumelle.

Se kaikki oli tavallista ja sen vuoksi mielenkiinnotonta. Minä odotin jotain aivan muuta. Jotain satu- ja haaveolentoa. Kuten esimerkiksi ponilla ratsastavaa tyttöä — niin kuin huoneeni seinällä riippuvassa kuvassa. Miten onnellinen hän on, kun hän saa ratsastaa aivan itse! Tytön takana istuu pieni ratsupalvelija kädet ristissä rinnalla, ja vieressä hyppii Skotlannin paimenkoira iloisesti haukkuen.

Kunpa minä voisin olla tuo tyttö!

Tai kunpa Kuusanhovin ohi kiitäisi harmaalla ratsulla sanansaattaja, jolla on keltaiset kaulukselliset ratsusaappaat ja valkosulkainen samettilakki, niin kuin baletissa.

Tai miksei paikalle voisi tulla se kaunis, hulmuavaharsoinen, kultaisissa vaunuissa ajava nainen, joka on piirretty saksalaisen satukirjan kanteen.

Nostan jalat ristiin, heitän kuminauhahattuni niskaan ja odotan tunnista toiseen. Kärsivällisesti ja sitkeästi.

Kun minut kutsutaan teelle, hyppään alas tarkkailupaikaltani tuntematta itseäni lainkaan pettyneeksi. Mitä siitä vaikka ponilla ratsastava tyttö, kultavaunuissa ajava rouva tai sanansaattaja eivät ajaneetkaan tänään ohi. Se on pelkkää sattumaa. Kyllä he vielä ajavat...

* * *

Postitien takana on hongikko. Pitkiä, vanhoja, suoria honkia, jotka muistuttavat goottilaisen temppelin holveja — niin kuin äiti sanoo. Minä en tiedä, onko se totta, mutta pidän hongikosta joka tapauksessa oikein paljon.

Siellä on aina hiljaista, tuulisellakin säällä. Ilma on lämmin ja hyväntuoksuinen. On mukavaa kävellä havunneuloja ja sammalta pitkin. Kunnailla kasvaa mustikoita ja kauempana metsässä on valtavia graniittilohkareita, joiden sanotaan joutuneen tänne jääkauden aikana.

Kerrotaan, että hongikon paikalla oli aikoinaan ruotsalaisen ritarin linna. Hänen haarniskaansa ja vaakunaansa säilytettiin läheisessä kirkossa. Kun hongikkoon oli raivattu uutta perunapeltoa, sieltä oli löydetty ruostunut miekka. Kerrotaan myös, että sinne on kätketty aarre...

Se on kiehtovaa ja ruokkii mielikuvitusta. Pidän hongikosta.

Mutta aikuiset osaavat pilata senkin ilon.

Hongikkometsään on tapana mennä aina samaan aikaan: kello kaksitoista, aamiaisen jälkeen. Niin sanovat Kuusanhovin ''säännöt''. Äidin mielestä juuri silloin metsä on täynnä ''männyn höyryjä'' ja hän vaatii kaikkia kuusanhovilaisia käymään ''hengittämässä mäntyilmaa''. Vain sairaat ja vanhukset saavat jäädä kotiin.

Metsään kuuluu astella hitaasti, hedelmätarhan auringon kultaamia kujanteita pitkin, kukkivien omenapuiden ja kypsyvien viinimarjapensaitten ohi.

Metsässä pysähdytään aukealle, huvimajan luo. Jos alkaa sataa, poikkeamme huvimajaan.

Väki jakaantuu ryhmiin. Jotkut kirjailevat vaatteita, toiset kutovat, juoruavat ja näyttävät ikävystyneiltä. Isä ottaa kirveen ja menee hakkaamaan kelopuita sekä katsastamaan onko tammilla uusia vesoja.

Minua kielletään juoksemasta kauas: minun pitää pysyä ''näkyvillä''. Se on sietämätöntä.

Metsässä minua kiehtovat eniten tuuheat vesakot ja ne paikat missä teräväpiikkiset villiruusupensaat muodostavat rauhallisia nurkkauksia kätkien taakseen salaperäisiä, harmaita vierinkiviä, kuin Prinsessa Ruususessa... Tunkeutuessasi sotkuisen männynvarvikon läpi, tuntuu kuin se ei olisikaan metsä, vaan trooppinen viidakko, johon ihmisjalka ei ole vielä astunut ja jossa voi törmätä kaikenlaisiin hirviöihin...

Metsä on parhaimmillaan kun siellä ei ole aikuisia. Aikuisten ollessa paikalla on keksittävä jokin leikki, joka ei kiinnitä heidän huomiotaan, mutta auttaa kuitenkin unohtamaan heidät.

Minulla oli tapana ''uida'' niityssä, kullankeltaisessa heinikossa, kuin joessa ikään. Minä en nimittäin saanut uida oikeassa joessa — mitä sisareni taas harrastivat mielin määrin. Kylmässä joessa uimisen katsottiin olevan minulle —''vähäveriselle'' lapselle — haitaksi. En voinut muuta kuin seurata kateellisena rannalta, kun sisaret ja heidän ystävänsä pulikoivat joessa hilpeästi vinkuen, kiipeilivät märille kiville, leikkivät merenneitoa, pynttäytyivät lumpeenkukkaköynnöksiin ja uivat kilpaa paikasta toiseen. Milloin minä saan leikkiä merenneitoa?

— Kunhan kasvat ja vahvistut, äiti sanoi.— Mutta istu nyt vain rauhassa äläkä kastele jalkojasi. Tai saat taas nuhan.

Kevättuulessa huojuva kullankeltainen niittyheinä muistutti aallokkoa. Oli helppo kuvitella, että se oli joki. Ja niin sain kokea samat ilot kuin vanhemmat siskot: sukeltelin kuin Ženja, leikin merenneitoa päivänkakkaraseppele päässäni, uin kilpaa mielikuvitusystävieni kanssa ja vikisin kun he pärskyttivät päälleni kylmää vettä.

Mutta senkin huvin aikuiset pilasivat.

— Šura, mitä sinä oikein vingut! Ole hiljempää, kun aikuiset keskustelevat.

Mokomat aikuiset! Ja siihen loppui mielikuvitusuinti: huomaan äkkiä, että ''vesi'' on pelkkää kellanvihreää heinikkoa, joka kuhisee muurahaisia ja jossa ei ole ainoatakaan lummetta, ei simpukkaa eikä ystävää. Minua harmittaa. Ja se tuntuu surkealta.

Milloin minä kasvan isoksi?

* * *

Pihalta kuuluu työkellon tuttu, venyvä ääni. Se ilmoittaa, että ruokatauko on päättynyt. Työmiesten on aika palata pellolle. Meidät se kutsuu puoliselle, juomaan teetä makeitten pullien kera ja nauttimaan tuoreita mansikoita...

Äiti nousee ylös ensimmäisenä.

— Ne, jotka tahtovat, voivat mennä suoraan kotiin.

Me liikuntaa kaipaavat teemme kierroksen metsän ympäri. Šura tulee meidän mukaamme.

Minä huokaisen. Mutta lähden kuitenkin kuuliaisesti laahustamaan "liikuntaa kaipaavien" perään. He eivät pidä kiirettä. Joka päivä vuodesta toiseen he pysähtyvät täsmälleen samoilla paikoilla, ihailevat maisemaa, seuraavat peltojen kyntöä ja heinänniittoa... Tiedän, että pyöreän, vinon, sienikattoisen huvimajan kohdalla pysähdytään kiistelemään kannattaako sitä enää korjata. Joku muistelee, miten huvimaja valaistiin ja miten isoisä oli liukastunut nyrjäyttäen polvensa niin että hänet jouduttiin kantamaan kotiin paareilla. Siitä lähtien huvimajaa pidettiin huonoa onnea tuottavana ja pyrittiin karttamaan... Sen takia se on lahonnutkin niin nopeasti. Tiedän myös, että kun polku laskeutuu jyrkästi mäkeä alas, joku aikuisista ehdottaa: "No, Šura, pinkaisepa alas mäkeä!"

Ja jos minä vastaan lyhyesti, etten tahdo, niin minua sanotaan oikkupussiksi.

Ei, en todellakaan pidä näistä kävelyretkistä metsän ympäri.

Paljon hauskempaa olikin livahtaa vaivihkaa matkoihinsa ennen kuin aikuiset edes olivat hankkiutumassa kotiin päin.

Talossa oli silloin aivan erikoinen tunnelma: se oli autio ja hiljainen. Ikkunat olivat selällään. Vihertävät varjot ja viileänraikkaat tuoksut täyttivät huoneet. Talo tuntui avaralta. Ei askeleita, eikä ääniä. Palvelusväkikin oli herrasväen poissaollessa hajaantunut tahoilleen. Oli hiirenhiljaista. Mutta juuri silloin huoneet tuntuivat heräävän todelliseen, ihmisistä riippumattomaan eloon. Huonekalut narisivat, verhot kahisivat ja avonainen ovi kirskahteli; ne kertoivat, että talo elää ja että sen esineet eivät suinkaan ole hengettömiä, niin kuin aikuiset luulevat. Minusta oli hauskaa seistä keskellä salia kuuntelemassa aution talon ääniä. Kun olin yksin, esineet eivät pelänneet minua. Punainen sohva

ikään kuin hymyili minulle, ja ikkunaan päin käännetty nojatuoli oli varmaan hyvin tyytyväinen, kun kukaan ei istunut siinä, vaan se sai rauhassa katsella ulos ikkunasta.

Toisinaan ikkunalaudalle lensi pikkulintu. Se siritti innoissaan pyrstöään nytkäytellen ja päätään pyöritellen. Meidän katseemme kohtasivat. Sen mustissa loistavissa silmissä ei näkynyt pelkoa. Ja miksi se minua olisi pelännyt? Minähän olin ystävä, joka tajusi sitä maailmaa, jota aikuiset eivät myöntäneet olevan olemassakaan! Ehkei se ollutkaan lintu, vaan noiduttu prinsessa, joka odottaa minun tulevan apuun? Astun sitä kohti osoittaakseni, että olen valmis auttamaan, mutta lintu pyrähtääkin siivilleen kadoten puutarhan tummien lehvästöjen sekaan.

Niiden tuntien ajan minä olin isoisän talon täysivaltainen hallitsija. Levottomaan uteliaisuuteeni sekoittui kuitenkin aina myös outoa surua: aivan kuin talon menneisyys olisi herännyt henkiin noiden yksinäisten hetkien ajaksi, ja minun kävi sääliksi kaikkea mennyttä, mitä minä en tuntenut ja mikä ei enää koskaan palaa...

* * *

Aikuisten palatessa metsästä talo muuttui jälleen meluisaksi ja tavanomaiseksi. Menneisyyden varjojen mukana haihtui myös makea käsittämätön suru. Palvelijat kattoivat päiväteen puutarhan terassille. Keittiöstä tuotiin kuumia pullia ja tuoreita mansikoita. Isä lueskeli tupakka suupielessään vanhoja sanomalehtiä (siihen aikaa posti tuli harvoin). Siskot olivat lähdössä marjaan. Minua ei huolittu mukaan, koska olisin ollut vain "vaivaksi".

— Ei, Šuraa me emme ota, hänestä on niin paljon riesaa, he sanoivat häipyen tiehensä...

4-384

”Kun minä kasvan isoksi, otan lapset aina marjaan”, minä päätin seuratessani kateellisena siskojen ja heidän ystäviensä menoa.

PÄÄSKYSEN TELOITUS

Miss Hodgson, jota minä kutsuin lyhyesti Missinkaksi, oli hoitajani. Hän oli englantilainen, kotoisin Hullista. Vanhemmanpuoleinen, lattearintainen nainen, eikä mikään kaunotar. Mutta hyvä, järjestelmällinen ja kärsivällinen.

Hänen kasvatusmetodinsa tarkoitti lyhyesti sitä, että hän vaati minua peseytymään kunnolla, laskostamaan alusvaatteet tuolille sängyn viereen ennen nukkumaan menoa, lukemaan aamu- ja iltarukouksen rukousmatolle polvistuneena sekä sanomaan kaikille, myös palvelijalle, 'olkaa hyvä' ja 'kiitos'...

Missinka ompeli minulle nauhoin ja taskuin somistettuja pukuja englantilaisten mallien mukaan, parsi sukkani ja kertoi auliisti hiljaisella äänellään Englannista, monista siskoistaan ja veljistään. Hänen siskonsa olivat minua nuorempia, mutta kävivät jo koulua, ja vähän vanhemmat olivat työssä. Missinka kertoi myös valtameren tulvista, kalastusalusten haaksirikoista sekä kiehtovista rahtilaivamatkoista Pietarista Hulliin, laivakorppuineen kaikkineen...

Missinka ei ymmärtänyt minun haave- ja mielikuvitusmaailmaani, koska oli käytännöllinen järki-ihminen. Hän ei uskonut kummituksiin eikä ollut hiukkaakaan taikauskoinen. Sen tähden hänellä oli ankaria kiistoja isoäidin ystävättärien kanssa. Minä pidin tavallisesti Missinkan puolta — vaikka pelkäsinkin kummituksia.

— Kyllä teillä on typeriä taikauskoja: jos pöytään istuu 13 henkeä, joku heistä kuolee, muka! Meillä Englannissa sellaiseen ei uskota. Tai miksi muka tulee riita,

jos sattuu karistamaan suolaa? Miksi ei saa sytyttää kolmea kynttilää? Tai kuka kieltää suolan karistamisen pöydälle?

Missinka sanoi järkevästi, että ”Jumala ei välitä moisesta hölynpölystä”. Hän on liian viisas ”vetääkseen ihmisiä nenästä”.

Minäkään en pitänyt uskomuksista — koska niitä tuettiin aina isoäidin arvovallalla. Muuan traaginen tapaus vahvisti minusta lopullisesti, että Missinka on oikeassa.

Eräänä päivänä ruokasaliin lensi pääskynen. Se syöksähteli vauhkosti sinne tänne yrittäen turhaan löytää tien ulos. Missinka ja minä säntäsimme avaamaan ikkunoita jotta lintu pääsisi helpommin pois.

— Lintuparka! Jumalan luoma raukka! Missinka totesi säälien. — Katsokaa miten se haukkoo henkeään ja miten sen sydän hakkaa.

Minä säälin lintua aivan yhtä paljon kuin Missinka.

— Hölmöläinen! Laskeudu vähän alemmas. Hiukkasen vielä.

Istuin lattialle haluten näyttää linnulle, mitä sen on tehtävä, mutta se vain hakkasi sitkeästi verhotankoa ja törmäili kattoon.

— Oh mikä typerys! minä kiljaisin itkuun purskahtamaisillani.

— Ei se ole typerys! Missinka sanoi, — se on vain hirveän peloissaan. Kuvitelkaa miltä teistä tuntuisi jos te joutuisitte jättiläisten linnaan?

Esimerkki oli niin selvä, että heti kun ajattelin itseäni jättiläisten vankina, aloin sääliä lintua aivan suunnattomasti.

— Minä haen pyyheliinan. Sillä me saamme sen helpoiten ulos, Missinka päätti.

Mutta silloin huoneeseen astui Jelizaveta Ivanovna, yksi isoäidin ystävättäristä.

— Pääskynen? Hyvä luoja, pääskynen! hän kiljahti läiskäyttäen kauhuissaan käsiään. — Se ei tiedä hyvää.

Se on hyvin huono enne. Aleksandra Dmitrijevna-vainaja sanoi aina, että... Pankaa ikkunat heti kiinni! Älkää päästäkö sitä ulos!

— Miksi? Miksi? minä kysyin aavistellen pahaa.

— Jos huoneeseen lentänyt pääskynen lentää pois, se vie kotirauhan mukanaan! Tapahtuu jokin onnettomuus...

— Mitä tyhmyyksiä! Missinka väitti vastaan. — Viaton jumalan luoma olento ei kyllä voi aiheuttaa epäonnea.

— Ah, tehän ette ole venäläinen, ettekä siis tiedä mitään, Jelizaveta Ivanovna närkästyi. — Se on ilmiselvä merkki. Jos lintu päästetään pakoon, se vie mukanaan kotirauhan. Lintu on otettava kiinni.

— Ja annetaanko se sitten minulle? minä kysyin huolissani.

— Älä hölmöjä puhu! Kuka nyt pääskysiä lahjaksi antaisi? Ne kuolevat vankeudessa. Ei, se on tapettava.

— Tapettavako? minä toistan uskomatta korviani.

Mutta Jelizaveta Ivanovna oli jo sulkenut kaikki ikkunat ja aloitti palvelijan kanssa pitkän ja tuskallisen takaa-ajon. Lintuparka poukkoili hulluna pitkin huonetta ja hakkasi itsensä verille verhotankoja ja ikkunapuitteita vasten.

Pääskynen piti ottaa kiinni ja sen kaula katkaista talon kynnyksellä, sanoi vanha uskomus.

Missinka yritti puolustaa lintua, minä poljin jalkaa kiljuen, että vihaan Jelizaveta Ivanovnaa ja kuollutta isoäitiä, joka on uskotellut että pääskynen muka vie mukanaan kotirauhan. Turhaan: Jelizaveta Ivanovna pysyi tiukasti kannallaan.

Missinka talutti minut lastenhuoneeseen ja mutisi pitkään "vanhasta sydämettömästä typeryksestä". Minä itkin lohduttomasti Missinkan rintaa vasten. Minusta tuntui mahdottomalta sulattaa viattoman linnun mestausta, joka tapahtuu vain isoäidin idioottimaisten sääntöjen vuoksi.

Siitä lähtien vihasin taikauskoisuutta ja taistelin sitä vastaan parhaani mukaan: sytytin tahallani kolme kynttilää, varistin ehdoin tahdoin suolaa ja aloitin uuden läksyn "raskaana päivänä", eli maanantaina.

ILMAN LEIKKITOVERIA

Me söimme päivällistä viiden jälkeen, kukkatarhan terassilla. Aurinko vaipui jo sivurakennuksen taa ja terassilla oli melko vilpoisaa. Tuoksui heinältä ja kukilta. Päivällispöytä oli suuri, mutta ruokailutavat "maalaiset": veitset ja haarukat olivat luukahvaiset, lusikat kuluneet ja lasit useaa eri sorttia. Olin iloinen, kun minulle sattui vihreä, juovikaskaulainen pikari. Pöydässä tarjottiin marjaviinejä kulmikkaista lasikarahveista sekä tuoretta tuoksuvaa ruisleipää ja keltaista suolaista voita.

Ruokailu oli ikävää, ellei tarjolla ollut rapuja tai mustikkapiirakkaa. Mutta sitä saattoi nopeuttaa kuvittelemalla, että ei olekaan terassilla, vaan englantilaisessa rahtilaivassa, josta Missinka oli kertonut. Isä ei ollut isä, vaan synkeä, paljon kokenut kapteeni. Oikeanpuoleinen täti on perämies, vasemmalla istuva sisko kapteenin apumies. Laiva keinuu ajautuen hiljalleen oudolle rannalle. Lopulta se uppoaa ja me annamme hätämerkkejä.

— Šura! Šura! Mitä sinä oikein puuhaat? Kaadoit kastikkeen liinalle. Onko sinun pakko pyöriä kaiken aikaa? Pöydässä on istuttava rauhallisesti. Mitä sinä mietit, isän tyttö?

En puolustaudu, enkä selitä mitään. Eivät he kuitenkaan ymmärtäisi. Mutta kun isä ajatuksissaan kaataa vettä lasin sijasta lautaselle aiheuttaen yleistä huvia, minä aprikoin, että kukaties isäkin osaa tehdä mielikuvitusmatkoja.

Päivällisen jälkeen siskot lähtevät ystävättärineen soutelemaan joelle.

— Šura ei saa mennä. Vain isot tytöt saavat. Äidin päätös on laki. Ja taas minä seuraan kateellisena "isoja tyttöjä". Milloin minusta tulee "iso"?

Mitähän minä tekisin? Kävelisinkö jättiläistä? Yksin se on tylsää. Kysyn saanko päästää kylän lapset pihalle; heitä on aina aidalla tuijottamassa kun me syömme, ulkoilemme ja pelaamme krikettiä. Toisinaan — kun kylässä on vaikkapa tuhkarokkoa — minä en saa lupaa, toisinaan kyllä.

Luvan saatuani päästän lapset pihalle. He tunkeutuvat sisään yhtenä tiiviinä parvena, asettuvat ruohikolle juttelemaan vaimealla äänellä ja pitävät tarkan huolen vuorostaan keinussa ja muissa leikeissä. Joskus äiti antaa heille "kotiinviemisiä". Minun pitää jakaa ne.

Minusta se on sietämätöntä. Ensin lapset painautuvat arastellen keräksi ja ojentavat sitten yhtaikaa likaiset kätensä. He saattavat myös hihittää ja vitseillä minun kustannuksellani. Se on epämiellyttävää. Minä en yleensäkään pidä kylän lapsista. Silloin tällöin äiti järjestää leikkitoverikseni jonkun kummityttäristään.

— Šura on aina yksin. Se ei ole hyvä asia. Täytyy pyytää Anna-Marian tyttöä käymään useammin täällä. Hän on terve ja iloinen tyttö.

Mutta hänen "terve ja iloinen" tyttönsä ei ole lainkaan minun makuuni. Anna-Marian tyttö juoksee lujaa päivettyneillä jaloillaan, kiipeää taitavasti puuhun ja nauraa hilpeästi kun minä lennän kuperkeikkaa oksien ja kantojen yli. Hän rouskuttaa äänekkäästi karamellia, eikä tajua alkuunkaan minun leikkejäni. Minua kyllästyttää. Tunnin kuluttua vien hänet kuistille ja pyydän aikuisia päästämään hänet kotiin.

— Etkö sinä haluakaan leikkiä hänen kanssaan? he hämmästelevät.

— Ei hän osaa leikkiä, minä vastaan vilpittömästi.

— Älä puhu pötyä. Ottakaa nuket ja tehkää niille ruokaa. Sinullahan on hella ja astioita.

Minä inhosin hella- ja nukkeleikkejä.

ERIARVOISET LAPSET

Joskus sain leikkikaverikseni tilanhoitajan lapsia. Tosin tädit ja isoäidin ystävättäret eivät pitäneet siitä, koska tilanhoitajan lapsilla oli "huono maine": heidät oli usein tavattu herrasväen vadelma- ja herukkapehkoista.

— Luoja ties mitä ne opettavat Šurinkalle. Ja äiti voisi antaa edes nenäliinan lähettäessään lapsensa herrastaloon. Kylläpä niillä osaa olla likaiset jalat.

Aikuiset eivät edes aavistelleet, miten kateellisena minä katselin noita likaisia jalkoja. Koska vain vanhemmilla siskoilla ja kylän lapsilla oli oikeus kulkea paljain jaloin.

Tilanhoitajan lapset suhtautuivat kutsuihini nuivasti väittäen aina, ettei heillä ole aikaa.

Se tarkoitti, että he leikkivät leikkiä, johon minulla ei ole asiaa. He ottivat, esimerkiksi, sangot ja haavit ja menivät joelle pyydystämään rapuja. Nostettuaan housut ja hameet ylös, he kahlasivat paljain päivettynein jaloin aivan joen kivikkoiseen vuolteeseen, saaren lähelle,—ja vetivät sieltä rapuja, jotka sätkivät suurilla saksillaan... He saivat myös ratsastaa hevosilla ilman satulaa, ja viedessään niitä niitylle he nostivat kukkatarhan luona kovan metelin kuin kiusallaan. Heillä oli myös tapana kiivetä heinäkuorman päälle, ajaa latoon ja liukua nauraen ja kiljuen alas pehmeän, tuoreen heinän sekaan... Jotkut heistä kävivät yksin ongella, toiset tekivät pitkiä sieni- ja marjaretkiä, ja leikkivät metsässä salaperäisiä leikkejä, joihin kuului sinisestä sokeripaperista sekä puunkaarnasta tehtyjä lippuja ja merkkejä... Kyllä tilanhoitajan lapsilla oli onnea!

Heitä oli paljon, eikä heiltä koskaan kielletty mitään!

Minusta he eivät pitäneet, vaan nimittelivät hienoksi neidiksi ja haukkuivat pelkuriksi, eivätkä halunneet ottaa leikkeihinsä, koska minä en osannut "selvittää juttua", jos aikuiset sattuivat yllättämään lapset kielletystä puuhasta.

Heidän epäluottamuksensa loukkasi minua syvästi; se oli kauhean epäoikeudenmukaista ja väärää. Eiväthän he olleet milloinkaan edes kokeilleet osaanko minä "selvittää juttuja"? Mutta luulo oli tiukassa. Ja aikuiset vain vahvistivat mainettani loputtomilla kielloillaan ja varoituksillaan.

Villi-Saška ilmestyi aika ajoin terassille viekas ilme naamallaan, lippalakki takaraivolla keikkuen ja kädet syvällä housujen taskussa pyytämään minua tilanhoitajien lasten puolesta johonkin minulta kiellettyyn huviin. Hän tiesi vallan mainiosti, että aikuiset hätääntyvät ja kieltävät minua jyrkästi lähtemästä leikkeihin joita vain p o j a t saavat leikkiä. Silloin Villi-Saška pyyhkäisi hihaan alinomaa vuotavaa nenäänsä, heitti minuun ivallisen katseen ja pötki kasvitarhan portin taa huutaen mennessään: "Eivät päästäneet pelkuria! Eivät päästäneet!" Sitten tilanhoitajan lapset näyttivät minulle pitkää nenää kalalle mennessään tai viedessään hevosia niitylle...

Kyllä heillä on onnea!

Moisten tapausten jälkeen katselin äitejä, jopa Missinkaa hyvin karsaasti. Vihasin heitä — kiduttajiani — leppymättä.

Pahinta oli jos yritin kapinoida: minulle saatettiin pitää saarna aivan Villi-Saškan vahingoniloisten silmien edessä, minkä jälkeen Missinka marssitti minut sisälle!

Ženja oli ainoa, jonka tilanhoitajan lapset huolivat mukaansa. Hän oli voittanut joukkion kunnioituksen, koska ei pelännyt mitään, oli sitkeä, osasi kiipeillä puissa ja oli hyvin toverillinen. Aivan erityisesti häntä alettiin kunnioittaa raunioituneeseen olutpanimoon tehdyn vaarallisen tutkimusretken jälkeen. Meitä oli jyrkästi kielletty menemästä tuohon rapistuneeseen, lahoon rakennukseen ja tiesimme, että mikäli "rikos" tulee ilmi, eniten siitä joutuvat kärsimään tilanhoitajan lapset. Sen vuoksi Ženja nieli itkunsa ja salasi aikuisilta, että oli pudonnut suoraan naulaan ja puhkaissut kämmenensä. Hän kesti urheasti yhä voimistuvat kivut, kunnes kuume paljasti hänet. Hän oli vähällä menettää kätensä, ja vasempaan kämmeneen jäi lähtemätön arpi.

Mutta se tapaus kuului kaukaiseen, tarunhohtoiseen menneisyyteen. Ženja oli jo iso tyttö ja hänen entiset leikkitoverinsa olivat työssä kaupungissa. Tarinat Ženjan uroteoista olivat kuitenkin syöpyneet niin syvälle tilanhoitajan nuorempien lasten mieleen, että he kertoivat usein hänen tempauksistaan ihastellen hänen rohkeuttaan — vain kiusatakseen minua.

Kuuntelin heitä kateellisena ja olisin antanut vaikka "puoli valtakuntaa", jotta tilanhoitajan lapset olisivat lakanneet halveksimasta minua...

Valja, sinisilmäinen pieni tyttö, oli ainoa, joka ei karttanut minua, vaan tuli mielellään meille aina kun minä vain pyysin. Hän oli minua nuorempi, pellavapäinen, kiltti ja hiljainen tyttö, joka muistutti isoa, elävää nukkea.

Valja sopi leikkeihini erikoisen hyvin, koska hän totteli minua aina. Hänet saattoi muuttaa rosvoksi, tai mustalaisten ryöstämäksi tytöksi, tai äidiksi joka etsii metsään kadonnutta lastaan. Hän jaksoi istua tuntikausia Prinsessa Ruususena puutarhamajassa, minne minä olin lukinnut hänet, herättääkseni hänet sitten suudellalla, kuin prinssi. Hän suostui olemaan yhtaikaa haltijatar, noita ja häijy ukko, eikä nurissut ollenkaan, vaikka minä kaadoin hänen niskaansa kauhallisen kyl-

mää vettä yrittäessäni "herättää henkiin" tsaarin pojan...

Valjassa oli kuitenkin kaksi erittäin ikävää piirrettä: hän nukahti helposti, jos hänellä oli passiivisen odottajan rooli, ja — mikä kaikkein harmillisinta — hänellä ei ollut lainkaan eläytymiskykyä. Kun hänen, kärsivän äidin, piti tunkeutua synkän metsän läpi vapauttamaan tyttärensä (eli minut) rosvojen kynsistä, Valja saattoi vadelmapensaikkoon törmättyään tyystin unohtaa ylevän tehtävänsä...

Minä makaan hankalasti varpujen ja mättäiden päällä, kädet sidottuina selän taakse, villiruusun piikit pistelevät ja kärpäset sekä hyttyset kiusaavat herkeämättä. Mitä todellisemmat minun kärsimykseni ovat, sitä kiihkeämmin odotan äitiä pelastamaan minut.

Mutta minuutit kuluvat, eikä äitiä vain näy.

Alan jo menettää kärsivällisyyteni.

Missä Valja oikein kuhnii? Eihän hän joudu edes taistelemaan rosvoja vastaan, koska heidät on jo murskattu. Hänen tarvitsee vain löytää minut. Alan epäillä, että Valja on keksinyt jonkin taistelun tai lähtenyt hakemaan lisäjoukkoja. Minua alkaa myös kyllästyttää. Kädet turtuvat ja muuan kärpänen ahdistelee itsepäisesti silmäkulmaani.

— Valja! huudan sietokykyni menettäneenä,— missä sinä olet? Mikset sinä jo tule?

— Mitä? Mitä? Minne? kuuluu läheltä viaton ääni ja pensaitten takaa kurkistaa vadelmien tahrima naamataulu.

Kehtaakin suhtautua leikkiimme niin epäkunnioittavasti! mietin närkästyneenä. Ja kuitenkin Valja oli ainoa jonka kanssa saatoin viettää aikaa niin kuin itse halusin.

Myös ruokailuajat sotkivat meidän seurusteluamme.

— Šura! Šura! Teelle! kuului terassilta kaikkein jännittävimmällä hetkellä. Minua suututti, koska tiesin,

että teen jälkeen leikki ei enää luistanut. Myös muuan toinen seikka ärsytti minua. Mennessämme terassille, jonne teepöytä oli katettu, minut kutsuttiin pöytään, mutta Valja joutui syömään välipalansa terassin portailla. Tosin hän ei nurissut ollenkaan istuessaan portaille nakertamaan lämmintä korinttipullaa. Mutta minä tunsin oloni aina vaivautuneeksi ja harmistuneeksi.

— Minä tahdon, että Valja istuu täällä minun vieressäni, sanoin itsepäisesti.

— Älä hölmöile! Tilanhoitajan lapset eivät istu pöydässä. Katso miten likaiset kädet hänellä on, ja sitä paitsi hän on paljain jaloin. Juokoon teensä rappusilla. Siellä on ihan hyvä.

— Mutta minä tahdon, että hän istuu vieressäni!

— Älä temppuile! Ole iloinen, että saat leikkiä hänen kanssaan.

Jos olisin jatkanut tivaamista, aikuiset olisivat alkaneet mutista, miten "huono vaikutus" Valjalla on minuun. Se harmitti kaikkein eniten, koska tiesin hyvin, että Valjalla ei ole minuun minkäänlaista vaikutusta: jos joku on omaksunut toiselta jotakin, niin se on Valja. Taas kerran nähtiin, miten tyhmiä ja epäoikeudenmukaisia aikuiset ovat.

Muutaman kerran julistin kapinallisesti, että juon teeni portailla Valjan kanssa. Mutta kun aikuisten vastalauseet voitettuani istuin Valjan viereen, olin kertakaikkisen loukkaantunut hänen välinpitämättömyydestään minun protestiani kohtaan.

— Onko sinullakin korinttipulla? hän kysyi rummuttaen jaloillaan portaita.— Minä sain kolme sokeripalaa, hän jatkoi kääräisten niistä kaksi esiliinan kulmaan.— Minä vien nämä Villelle, se meni tänään ampumaan oravia. Ville myy oravannahat kauppaan ja ostaa minulle tuliaisia.

Valja tietää, mitä kylässä tapahtuu, ja häneltä saan kuulla kaikki uutiset. Hänen kertomuksensa poikkeavat

kuitenkin jyrkästi siitä, mitä näen ympärilläni, eivätkä sen vuoksi oikein käy järkeeni.

— Suutarin vaimon, Eveliinan, tytär on kuollut. Sen maha turposi mustasta leivästä. Ja siihen se kuoli.

— Miksei hänelle sitten annettu valkoista leipää?

— Valkoistako? Valja kysyi mietteissään.— Ne eivät syö valkeaa leipää.

— Mikseivät?

— Se on kallista.

Köyhyydestä minulla oli hyvin etäinen käsitys Missinkan tarinoiden perusteella. Luulin, että nälkäisiä kerjäläisiä on vain Englannissa. Tosin Kuusallakin kävi kerjäläisiä: sokea vanha ukko, joka hoilotti alakuloista laulua, kyttyräselkäinen "Nyytti-Elma" sekä muuan kääpiö. Heidät minä tapasin kuitenkin joka vuosi. Antaessaan heille jotain aikuiset sanoivat: "Oikeastaan kerjäläisyyttä ei pitäisi tukea. Suomessa ei ole kerjäläisiä, koska yhteiskunta pitää heistä huolen. Herra heitä siunatkoon!" Myös mustalaiset kerjäsivät, mutta heitä minä pelkäsin. En säälinyt hiukkaakaan puolialastomia, kiharapäisiä, ruskeaihoisia pentuja, jotka roikkuivat aidalla valkeita hampaitaan väläytellen ja kiljuivat: "Neiti, anna kopeekka! Neiti, anna kopeekka!"

"HYVÄNTEKEVÄISYYTTÄ"

— Pieni Topi-rukka, sanoi Missinka aamukahvilla,— hänen äitinsä on kuollut ja nyt isän — Matti Heikkosen — on pakko ottaa hänet mukaan työhön. Eilen Topi ei saanut ruokaa koko päivänä: isä oli ottanut mukaan vain hapanmaitoa, eikä poika pysty juomaan sitä. Haluaisin viedä hänelle valkeaa leipää ja voita. Saanhan tehdä sen, Jelizaveta Ivanovna?

— Minkä vuoksi valkeaa leipää? Kyllä lestyleipä

kelpaa maalaislapsille vallan mainiosti. Ottakaa kuivempia paloja. Tietysti orpoja käy sääliksi, Jelizaveta Ivanovna myöntää, — mutta kyllä isä menee naimisiin ennen pitkää. Talonpojat eivät koskaan pysy pitkään leskinä.

— Niin, mutta se ei ole oma äiti. Ties millaisen äitipuolen sattuu saamaan!

Äitipuoliko? Äitipuoli pienellä Topi-rukalla? Siis äitipuolia ei olekaan vain saduissa? Entä jos se sattuukin olemaan oikea noita, joka vain kiusaa pikku-Topia?

Sydämeni alkaa jyskyttää säälistä. Tungen taskuuni voileipiä ja säntään vanhalle saunalle, jonka kattoa Matti Heikkonen on paikkaamassa, ehtimättä edes juoda kahvia loppuun.

Topi istuu pöllillä, keskellä pahinta auringonpaahdetta. Hänellä on vaaleat, untuvaiset hiukset, ja pää muistuttaa ihan voikukkaa. Hänen lyhyessä paidassaan ei ole kauluksennappeja, ja kaula sekä rinta paistavat paljaina.

Topi-raukka, ethän sinä vain joudu pahan äitipuolen kynsiin. Tyrkkään hänelle leivän jonka rasva on sulanut sormiini. Topi tarttuu leipään ja syö sen hitaasti, ajatuksissaan.

Istun hänen viereensä. Matti Heikkonen sahaa lankkua. Hän nayttää ihan lempeältä. Ei kai hän tee mitään niin väärää, että menisi naimisiin pahan äitipuolen kanssa? Miten hänet saisi luopumaan aikeesta? Miten minä voisin pelastaa pikku-Topin?

— Matti, aloitan diplomaattisesti,— onko sinun vaimosi kuollut?

Matti keskeyttää sahaamisen ja kääntyy minuun päin.

— Kyllä, vaimo kuoli.

— Surettaako sinua?

— Kai se kaikkia surettaa, kun emäntä kuolee, Heikkonen selittää harkiten.

— Ja nyt Topilla ei ole äitiä, minä jatkan.
— Ei niin, Matti myöntää.
— Mutta ethän sinä nai äitipuolta? minä kysyn hieman hätäillen.
— En ennen kuin löydän kunnon vaimon.
— Matti! Parempi ettet mene naimisiin, sanon kiihkeästi, — Topille käy huonosti, jos hänellä on äitipuoli.
— Ilman naista perheen käy vielä huonommin, Matti väittää tarttuen jälleen sahaansa.
Haluaisin saada Matin vakuuttuneeksi siitä, että hän on väärässä, mutta aavistan, että se on turhaa.
— Eikö sinun ole kylmä? kysyn suomeksi Topilta katsellen hänen paljaita jalkojaan ja vatsaansa. Hän näyttää ihan niiltä jäniksenpojilta, joita saadaan kiinni heinäpelloilta.
Topi tuijottaa minua sinisillä, ilmeettömillä nukensilmillään sanomatta sanaakaan. Minä arvelen, että hänellä on kylmä ja syöksyn huoneeseeni. Sieppaan mukaani pariisilaisnukkien vaatteet ja juoksen takaisin saunalle.
Laskeudun polvilleni Topin eteen ja yritän kiskoa nuken sukkia hänen pölyisiin jalkoihinsa. Ne eivät mahdu, vaikka nuket näyttivätkin aivan hänen kokoisiltaan. Sitten yritän tunkea Topin pään nuken pukuun. Taas pettymys: hihat ja kaulus ovat niin ahtaat, että pää juuttuu kaula-aukkoon. Ensin Topi antaa minun rauhassa ährätä vaatteiden kanssa, mutta päästää lopulta pelästyneen huudon ja riistäytyy käsistäni kipittäen isän luo turvaan.
Ei, nukenvaatteet eivät sovi Topille. Mihin hänet sitten pukisi? Omat vaatteeni ovat liian suuria. Aikani mietittyäni muistan, että minullahan on uudet, flanelliset henkselihousut. Jos kiristän henkselit ihan Topin kaulaan saakka ja pujotan kädet sivuhalkioista, hän näyttää ihan niiltä pikkupojilta, joita on saksalaisessa satukirjassa.

Muutamalla harppauksella olen jo penkomassa vaatelipastoa. Siinähän ne ovat! Painan housut rintaani vasten ja astelen sydän pamppaillen ulos. Kunpa en törmäisi kehenkään! Menen varmuuden vuoksi palvelusväen portaiden kautta.
Ei ketään! Mainiota!
Ja niin minä lennän takaisin saunalle auttamaan Topi-raukkaa, joka joutuu kohta noitamaisen äitipuolen kynsiin...
Yöllä näen painajaisia äitipuolista. Herään ja mietin pientä Topia. Miksi isiä ei kielletä menemästä naimisiin, jos äiti on kuollut? Jos olisin kuningatar, minä kyllä kieltäisin. Aamukahvilla otan voileipäni, sanon syöväni sen myöhemmin — ja vien sen Topille.

* * *

Kuluu pari päivää.
Tullessani päärakennuksen terassille, kuulen tavallista äänekkäämpää puhetta, aivan kuin siellä riideltäisiin.
— Kuusi vuotta olen palvellut, tehnyt työtä voimia säästämättä... Luulisi teidän jo huomanneen miten minä teitä arvostan ja millaista huolta pidän Šurinkan tavaroista. Ja yhtäkkiä tuollaisia epäilyjä... Sellaisen loukkauksen jälkeen en voi muuta kuin pakata tavarani ja palata Hulliin, kuulen Missinkan sanovan närkästyneesti.
Palata Hulliin? Ei ikinä! Mutta mitä oikein on tapahtunut?
— Enhän minä väitäkään, että te, neiti, olette huolimaton Šuran vaatteiden suhteen. Tiedän kyllä, miten säntillinen te olette... Mutta kuka muu kuin te muka olisi voinut antaa Šuran housut Heikkosen pojalle? Jelizaveta Ivanovna sitä paitsi sanoi, että olitte kovasti murehtinut orpolapsen kohtaloa.

Vai niin! Missinkaa, minun hyvää Missinkaani epäillään minun vuokseni!

Säntään äidin ja Missinkan väliin.

— Äiti, ei se ollut Missinka, minä annoin Topille siniset housuni... Anna hänen pitää ne, ole kiltti... Minä pidän niitä vanhoja, inhottavia, punaisia pöksyjäni.

— Sinäkö ne annoit? Keneltä sinä sait luvan? Että kehtasitkin viedä kysymättä lupaa! Ja minkä vuoksi meidän pitäisi antaa uudet housut Heikkosen lapsille? Sinulla on aina merkillisiä päähänpistoja. Missinka, menkää ja riisukaa pojalta housut. Antakaa ne vanhat housut tilalle, jotta kaikki kävisi korrektisti. Ja keittäkää housut kunnolla, muuten taloon saattaa pesiytyä jos mitä syöpäläisiä.

Väitän vastaan ja pyydän, että he antaisivat Topin pitää siniset housut. Mutta äiti ei taivu.

— Onko sinun pakko jankuttaa, Topi ja Topi! Noita pikkupoikia on kylä väärällään. Jos me rupeamme housuja lahjoittelemaan, niin isän palkka loppuu heti alkuunsa... Anna heille vanhoja lelujasi, jos tahdot olla mieliksi, mutta vaatteisiin älä koske, ole hyvä! Ne eivät ole sinun, vaan isän. Hän tekee työtä meidän vuoksemme, hän pukee sinut, ja sinun on opittava kunnioittamaan isää, joka pitää huolen perheestä.

Minä tinkaan itsepäisesti: Topi ei ole kuin muut lapset, hän on kaikkein onnettomin. Topilla on kohta kauhea äitipuoli...

— Mistä sinä tuollaisia tyhmyyksiä olet kuullut? Kuka sellaista juoruaa? Miss Hodgson, tekö hänelle tuollaista kerrotte?

Äiti on todella suuttunut. Kaikkein ikävintä on, että hänen kiukkunsa kääntyy jälleen Missinkaan. Vähät minä sinisistä housuista, ja saakoon Topi ne punaiset, kunhan Missinka vain jätetään rauhaan!

— Äiti! Äiti! Hyvä on, annetaan Topille ne punaiset... Ja äitipuolesta minä kuulin keittiössä.

— Kuinka monta kertaa sinua on kielletty menemästä keittiöön! äiti kivahtaa. Mutta Missinka on turvassa. Temppu onnistui. Olen tyytyväinen.

* * *

Kun Missinka peittelee minua illalla, kysyn, onko Englannissa äitipuolia.

Missinka on arvannut minun kysyvän sitä, ja kertoo, että Hullissa pienet lapset, joiden äiti on kuollut, viedään hyvään orpokotiin, jonka ympärillä on ihana puisto. Puistossa on kilejä ja lapset ovat hyvin onnellisia. Kodin perusti muuan rikas ja hurskas leskirouva, joka teki paljon köyhien hyväksi.

Laskostaessani alusvaatteita tuolille sängyn viereen ajattelen, että kun kasvan ja tulen rikkaaksi, perustan samanlaisen kodin, puistoineen ja kileineen, ja otan sinne kaikki lapset, jotka saattavat joutua äitipuolen hoiviin. Parempi olisi kuitenkin olla kuningatar tai tsaaritar: silloin kieltäisin isiä menemästä naimisiin äitipuolten kanssa.

SISKOJEN POLUT JA KIVET

Kuusanhovissa oli tapana tehdä joka ilta kävelyretki "peltojen ympäri". Oikeastaan se tarkoitti kierrosta tilan ympäri. Silloin käveltiin hitaasti, kiirehtimättä, keskusteltiin, seisahdettiin riihen luo, neuvoteltiin liiterin korjauksesta, ihailtiin uutta porttia ja kysyttiin karjakolta, miten juuri poikinut lehmä voi... Ja lähdettiin taas eteenpäin.

Nuo retket olivat oudon kiehtovia. Ehkä siksi, että minä sain osallistua niihin vain poikkeuksellisesti. Kesäkuun siniset yöt, kummallisen haalistuneet puut ja kirkkaan vaalea maantie tekivät minut erityisen tark-

5-384

kasilmäiseksi. Vastaan tuli myöhäisiä niittomiehiä, lehmälaumoja sekä pulskien hevosten vetämissä kärryissä matkaavia talonpoikia. Oli hiljaista, niin kuin yleensä iltaisin: ei lintujen ääniä, ei tuulenvirettäkään. Läheiseltä kunnaalta avautui näkymä talolle päin; päärakennus piirtyi selvästi punertavaa iltataivasta vasten; näkötornin ikkunat läikkyivät punaista hohdetta. Seisahduimme ihailemaan Kuusanhovia.

— Parempaa paikkaa kuin Kuusanhovi ei ole olemassakaan.

— Huomenna sataa. Auringonlasku on punainen.

— Ei, se tarkoittaa tuulista säätä. Tietää sadetta, jos auringonlasku on kullanvärinen ja järvellä on usvaa.

— Älkää höpiskö. Usvahan enteilee kaunista säätä.

Ja niin he kinastelevat vain jotain puhuakseen ja astelevat hiljakseen eteenpäin.

Minä tunsin tien jokaisen kiven, jokaisen ojan, jokaisen pensaan ja jokaisen lätäkön. Kaikella oli oma merkityksensä ja viehätyksensä. Joskus lapsena siskot — he olivat paljon vanhempia kuin minä — olivat jakaneet keskenään tien kaikki aarteet. Kummallakin oli oma kivensä, lätäkkönsä ja pensaansa. Ne olivat heidän "yksityisomaisuuttaan". Ja vaikka he olivat jo "neitejä", eivätkä enää välittäneet kivistä tai lammikoista, ne kantoivat kuitenkin vanhasta muistista heidän nimiään: Ženjan kivi; Adèlen lätäkkö.

Minulle ei ollut jäänyt mitään. Yritin turhaan löytää edes yhden kiven tai lätäkön, jolla ei ollut omistajaa! Kaikki oli varattu. Mikään ei tietenkään estänyt minua ottamasta omakseni toisen kiveä, pensasta tai lammikkoa. Mutta se oli epävarmaa: siskothan saattaisivat ruveta vaatimaan niitä takaisin. Erityisesti yksi kivistä kiinnitti huomiotani. Se oli laakea ja sen keskellä oli syvennys, jossa sadevesi pysyi pitkään. Kiveä sanottiin Linnun kartanoksi ja se oli siskojen yhteinen. Minä julistin olevani oikeutettu yhteisomistukseen, mutta siskot vain nauroivat sanoen, ettenhän minä edes tiedä Linnun kartanon historiaa.

— Miksi sen nimi on Linnun kartano? he tiukkasivat. — Jos kerrot, niin siitä tulee myös sinun kivesi.

Mutta minä en tiennyt — enkä vielä tänä päivänäkään tiedä — miksi kiveä sanottiin Linnun kartanoksi.

Retken lopuksi tarkastimme tilan talousrakennukset, maitohuoneen ja karjapihan. Se kyllästytti. Minusta "maitokeskustelut" olivat ikäviä.

— Haluan mennä nukkumaan, sanoin haukotellen.

— Juokse sisälle, kyllä neiti peittelee sinut.

Sängyssä kuulin, kun aikuiset palasivat retkeltä. Nukahdin makeaan uneen siskojen naurun ja vanhempien puheensolinan kaikuessa puutarhan terassilta.

PYSÄHTYNYT MAAILMA

Maatilan yksitoikkoisen elämänrytmin rikkoi kaksi tapahtumaa: posti ja vieraat. Posti tuli kaksi kertaa viikossa, illansuussa. Niinä päivinä juoksimme yhtenään terassille vahtimaan joko postimies näkyy. Postitie nimittäin näkyi esteettä parin virstan päähän. Se mutkitteli kumpuja pitkin, kadoten hetkeksi metsän taa ja pujahtaen jälleen esiin mäenhuipulla.

— Nyt se tulee! Nyt se tulee! joku huusi havaittuaan kauimmalla mäellä liikkuvan pisteen.

— Missä? Missä? Ei, nuo nousevat mäkeä ylös. Alaspäin tullaan nopeammin!

— Ei sinnepäinkään! Katsokaa, nyt se kääntyi tuon mökin taa. Mitä minä sanoin!

Sitten jäätiin odottamaan, että musta piste ilmestyy seuraavalle rinteelle, nyt jo hieman selvempänä.

— Ei se ole mikään posti, julisti toinen koppavasti,— niitähän on kaksi.

Postimieheksi luultiin lehmää ja heinäkuormaa. Postimiehen kärryt ilmestyvät horisonttiin aivan yllättäen ja vyöryvät nopeasti alas jyrkkää rinnettä. Kohta kuuluu jo aisakellojen ääni. Me kokoonnumme portin pieleen. Pölyn peittämä postimies sitoo hevosen kellotapuliin, ottaa istuimen alta nahkasäkin ja lähtee kohti taloa. Hänet ihan hukutetaan kysymyksiin.

— Onko minulle kirjettä? Onko Viipurista tullut pakettia? Toitteko te lehtiä?

— En tiedä, vastaa postimies aina laiskasti.

Palvelijakin juoksee keittiöstä. Koko talo kerääntyy lajittelemaan postia. Kirjeen saanut menee tyytyväisenä syrjemmälle. Isä uppoutuu lehtiinsä. Tädit panevat silmälasit nenälleen ryhtyen selaamaan aikakauslehtiään. Kohta terassilta kuuluu vain papereiden rapinaa.

Iltateellä kerrottiin uutisia. Ihmeteltiin miten vähän maailmalla on tapahtunut. Ja käytiin läpi kaikki tapaukset: maanjäristys Vernyissa, junaonnettomuus, hallintohenkilöstön vaihdokset. Uutisia niinä taantumisvuosina (80-luvun alussa) ei todellakaan ollut paljon. Elämä tuntui vakiintuneen: oli hiukan ikävää, mutta rauhallista. Ja rauhallisuutta pidettiin arvossa. Tädit kehuivat Aleksanteri III:ta viisaaksi mieheksi ja haaveilivat ajoittain maaorjuuden palauttamisesta...

VIERAAT

Vieraita meillä kävi harvoin. Useimmat kävijöistä viipyivät koko kesän, eivätkä enää olleet vieraita, vaan yksinkertaisesti kuusanhovilaisia. He noudattivat Kuusanhovin päiväjärjestystä ja menettivät vieraille kuuluvat oikeudet.

Vieraat puolestaan rikkoivat normaalin elämänrytmin aiheuttaen puuhaa ja tiettyä epämukavuutta. Piti järjestää huoneita, paistaa leipää, varata erityisen paksua kermaa, keksiä erikoisia ruokalajeja ja — mikä kaikkein vaikeinta — monenlaista ajanvietettä.

Yleensä vieraat tulivat tapaamaan isää. Heidät jaettiin kahteen ryhmään: työasioissa liikkuviin ja korkea-arvoisiin.

Työasioissa liikkuivat isän työtoverit Pääesikunnan Sotahistoriallisesta komissiosta. He neuvottelivat isän kanssa eri asioista. Maatila ei heitä kiinnostanut; enimmäkseen he pysyivät isän työhuoneessa ja kävivät kävelyllä vain velvollisuuden vuoksi. Heistä ei ollut paljon vaivaa. Eivätkä he viipyneet kauan, vaan lähtivät matkoihinsa jo parin päivän jälkeen.

Arvovieraiden tulo teetti enemmän töitä. Heidät piti ensinnäkin hakea isoisän vaunuilla, jotka olivat raskaat ja juuttuivat helposti hiekkaan, minkä vuoksi niitä veti nelivaljakko. Sitä varten piti irrottaa hevosia peltotöistä. Tilanhoitaja ei halunnut antaa hevosia, ja kiistelyn jälkeen päätettiin vuokrata ne talonpojilta. Mutta koska työhevoset eivät olleet tottuneet valjaisiin, ne eivät tahtoneet ensin lähteä liikkeelle, mikä aiheutti taas uutta hämminkiä.

Päivällinen oli jo kauan ollut valmis, mutta vierasta ei vain kuulunut.

— Mitä on mahtanut sattua? kyselimme toisiltamme juhlavaa päivällispöytää vilkuillen. Siskot jyrsivät mustaa leipää suolan kera.

— Kunpa hevoset vain eivät olisi pillastuneet, äiti tuumi huolissaan.

— Herra varjelkoon! tädit sanoivat ristinmerkkejä tehden ja käskivät palvelijan pitää silmällä maantietä.

— Nyt he tulevat! Tulevat! palvelija ilmoitti niin iloissaan kuin itse onni olisi tulossa.

Yleensä ensimmäinen hälytys oli kuitenkin väärä. Odottajat voihkivat kärsimättöminä. Lopulta silmälläpitäjä huusi uudemman kerran: tällä kertaa se on nelivaljakko.

Ja silloin alkoi tohina. Naiset juoksivat edestakaisin keittiöstä taloon ja talosta keittiöön. Jelizaveta Ivanovna komensi: "Ottakaa kalja jääsammiosta; peittäkää liemikulho; viekää huoneisiin kuumaa vettä".

Arvovierailla oli omat tapansa, ja niihin kuului mukautua. He tulivat Kuusanhoviin lepäämään, minkä vuoksi heille osoitettiin erityistä huomiota: piti keksiä ohjelmaa. Päivät, jolloin meillä oli vieraita, kuluivat erityisen hitaasti.

— Ženja, mene istumaan Ivan Ivanytšin kanssa, äiti kehotti.— Minä olen pitänyt hänelle seuraa koko aamun. En jaksa enää. Menen ottamaan nokoset.

Siskot pitivät puolensa ja kiistelivät vuoroista. Kaikkein kieroin oli kuitenkin isä. Jos vieras kiinnosti häntä, hän kaappasi tämän kokonaan itselleen seurustellen tämän kanssa iltamyöhäiseen, myöhästyen päivälliseltäkin. Mutta jos kyse oli jostakusta, jonka kanssa "on vain oltava suhteissa", isä jätti tämän muka hajamielisyyttään täysin muiden perheenjäsenten harteille.

— Natalja Dmitrijevna-kulta, ettekö näyttäisi Ivan Ivanovitšille uutta karjapihaa?

Vieraasta selvittyään hän säntäsi työhuoneeseensa laulеskellen autuaasti nuotin vierestä.

— No, Ivan Ivanovitš, pidittekö te karjapihasta? isä tiedusteli päivällispöydässä.

Ivan Ivanovitš näytti hapanta naamaa: hänestä oli ikävää kuljeskella ontuvan tädin kanssa, varsinkin kun hän oli suunnitellut ulkoilevansa meillä. Häntä eivät sitä paitsi kiinnostaneet sen paremmin uudet kuin vanhatkaan karjapihat. Hän lähti käymään siellä vain "ystävällisyyttään".

Arvovieraalle järjestettiin myös metsäretki. Se oli pakko tehdä rattailla joissa ei ollut jousia.

— Tie on niin huono, että sinne ei voi mennä avovaunuilla. Jouset menevät piloille, hänelle sanottiin. — Mutta siellä on valtavasti sieniä!

Arvovieras yritti näyttää ystävälliseltä, mutta kuopissa ja töyssyissä hän tarrautui istuimeensa heikosti voihkaisten.

— Onko teidän hyvä istua? toiset kyselivät.

— Oo, kyllä vain! Erinomaista... Tämä ilma, puut...

Mutta astiakori puristi hänen jalkojaan niin että ne puutuivat. Ja hän tiedusteli vinosti hymyillen:

— Onko sinne vielä pitkäkin matka? Kukaties me voisimme mennä jalan, saisimme samalla liikuntaakin? Metsä, avaruus ja nämä puut...

Arvovieraan lähtiessä koko talo tuli hyvästelemään. Vaunuihin nousu vei aikaa, vieraalle annettiin matkaohjeita, evääksi sysättiin palttinakankaaseen käärästyä maalaisvoita, jota kiitollinen vieras vilkuili epäluuloisena.

— Miten minä voin mennä Pietariin tuollaisen niinisäkin kanssa, mietti hän apeana.

— Tulkaa toistekin! saattajat pyytelivät kilpaa.

Kuski maiskutteli pitkään huuliaan ja hutki hevosia pitkin selkää. Lopulta ne nytkähtivät liikkeelle. Vieras heilutti hattuaan ja saattoväki nenäliinojaan.

— Luojan kiitos, selvittiinpä hänestäkin! isä tuumasi helpottuneena. — Kun ei kovin pian palaisikaan.

— Miška, miten epäystävällinen sinä olet, äiti närkästyi. — Ivan Ivanovitš on mitä rakastettavin ihminen. Etkä sinä sitä paitsi pitänyt hänelle ollenkaan seuraa! Minä sain kantaa koko vaivan. Ja nyt minulla on migreeni. Sinä olet kertakaikkisen kelvoton isäntä.

Isä ei puolustele käytöstään, vaan on vain tyytyväinen päästyään eroon vieraasta.

Parhaina vieraina pidettiin niitä jotka tulivat onkivavat tai ase mukanaan ja käyttivät Kuusanhovia hotellinaan ilmestyen paikalle vain ruoka-aikoina.

— Afanasi Petrovitš tuli vierailulle, mutta hän häipyy joelle heti aamusta, kuin ei olisikaan paikalla, saatettiin kehua.

Vieraan lähdettyä tädit käsittelivät pitkään tämän luonteenpiirteitä ja juorusivat kaikenlaista. Kuusanhovissa tapahtui niin vähän.

NÄLKÄISET VAPAAT KULKUKOIRAT

Päärakennuksen molemmin puolin oli siipirakennus. Niissä asuivat äidin tädit.

Vasenta siipeä sanottiin pulleaksi; se oli vanhempi, matala rakennus, jossa asui isoisän sisko. Hän oli pyylevä pitkä nainen, joka käytti leveitä, vanhanaikaisia pukuja ja piti harmaissa hiuksissaan mustaa koristetta. Hänellä oli ylväs ryhti ja isä suuteli häntä aina kädelle. Täti arvosteli ihmisiä ankarasti, ja oli erityisen armoton Julenkaa kohtaan.

Paljon myöhemmin, kun tädin haudalla kasvoi jo pensaita, ja minulla itselläni oli pieni poika, löysin tädin kampauspöydästä salaisen laatikon. Laatikossa oli lasihelmin koristeltu muistikirja, jonka sisällä oli pieni daguerrotypia: muhkeaviiksinen upseeri, jolla ei ollut mitään yhteistä tädin kunnianarvoisen aviomiehen kanssa. Muistikirjan kellastuneilla lehdillä oli musteella kirjoitettuja runoja, joissa ylistettiin ”korvaamattoman Lizankan ihanuutta”. Niiden alla luki: ”Sinua jumaloiva orjasi Paul”.

Lapsena minulla ei ollut aavistustakaan lasihelmikirjasesta, ja pelkäsin vilpittömästi ankaraa, majesteetillista tätiä.

Hänen asumassaan siipirakennuksessa oli kaksi kiehtovaa asiaa: kamferilta tuoksuvat hiekkakakut — hän säilytti niitä vaatekaapissa, leveiden hameittensa keskellä — sekä loputon kananpoikien haudonta. Tädille ilmaantui kananpoikia kaikkina vuodenaikoina; hänen kanansa suostuivat hautomaan niitä varhaiskeväästä aina myöhäissyksyyn asti vain ilahduttaakseen tätiä.

Vastasyntyneet kananpojat kerättiin isoon sihtiin ja

siirrettiin tädin makuuhuoneeseen. Siellä nuo kullanväriset, pörheät pallot viettivät ensimmäiset päivänsä. Minutkin kutsuttiin ihailemaan uutta pesuetta. Murensin niille kananmunaa ja suutelin niiden herttaista, pörröistä päätä, mutta siihen kiinnostukseni loppuikin. Äiti yritti turhaan totuttaa minut taloustöihin. Kananpojat eivät oikein menestyneet minun hoidossani: unohdin ne heti toisena päivänä.

— Kyllä sinä olet sydämetön, sisko moitti, — katso nyt, kananpojilla ei ole vettä eikä ruokaa. Ja sitten sinä vielä puolustat joitain kulkukoiria.

Minä vain kohautin olkapäitäni. Voiko kulkukoiria muka verrata kananpoikiin? Olin erityisen herkkä kulkukoirien suhteen. Palvelija viskoi niitä halolla. Talon piskit urisivat niille ja näyttivät hampaitaan. Minä taas katselin huoneeni ikkunasta, kun nuo takkuiset, kuoppakylkiset otukset hiipivät iltaisin häntä koipien välissä likakaivolle ja iskivät ahnaasti kiinni jätteisiin, joista Barbos ja Piketka inhoten kieltäytyivät. Miksi niitä ajetaan takaa? Minkä vuoksi meidän koirat eivät pidä niistä? mietin. Barbos ja Piketka olivat minusta erityisen epäoikeudenmukaisia; ne ikään kuin pettivät koirien yhteisen sukukunnan. Minä olin aina kulkukoirien puolella: puolustin niitä, kun niitä häädettiin pihalta, kannoin niille luita aidan taakse ja toruin Barboskaa. Ryöpytyksiini Barboska vastasi häntäänsä heiluttaen ja katsoen minua lempein hämmästynein silmin.

Kulkukoirien lähtiessä pihalta korvat luimussa ja omia jälkiään haistellen mietin, missä ne mahtavat viettää yönsä. Mistä ne ovat tulleet? Ja minne ne menevät? Vaikka ne ovatkin nälkäisiä ja onnettomia, niin samalla kuitenkin myös onnellisia — koska saavat elää missä tahtovat, ilman isäntää, jota pitää totella ja jonka tahto on laki. Halusin ystävystyä niiden kanssa, mutta vaikka lähestyin niitä luun kanssa, ne luikkivat aina pakoon häntä koipien välissä.

Kulkukoirat olivat totisesti paljon mielenkiintoisempia kuin tädin kananpojat.

ÄIDIN KASVATUSHUOLET

— En todellakaan tiedä, mitä tuosta Šurasta oikein mahtaa tulla, äiti mutisi usein, — kun häntä ei saa oppimaan mitään. Keittiötöihin hänellä ei riitä kärsivällisyyttä, ompelemisesta tai kirjailusta hän ei pidä, eikä hän osaa edes leikkiä nukeilla niin kuin muut tytöt. Kulkee vain ympäriinsä päivät pitkät kuin mikäkin levoton sielu. En kerrassaan keksi, mistä hänet saisi kiinnostumaan.

Joku ehdotti, että minut totutettaisiin puutarhanhoitoon. Minulle erotettiin muutama kasvipenkki. Siskojen penkit kantoivat muhkean retiisi-, porkkana- ja hernesadon. Minun vihannekseni ja kukkani painuivat apeasti maata kohti. Helteellä unohdin kastella niitä, kun taas sateen edellä valoin vettä liikaakin.

— Ei, ei Šura opi puutarhanhoitoakaan, äiti harmitteli. — En jaksa käsittää, mitä hänelle antaisi tehtäväksi.

Mutta minä en kaivannut mitään "tehtäviä". Päivät Kuusanhovissa ovat muutenkin täynnä elämyksiä. Lapsenmieleni ei vain etsinyt ravintoa sieltä, mistä aikuiset luulivat. Minua ärsytti, kun he sekaantuivat asioihini häiriten itsenäisyyttäni kaikin tavoin. Mikseivät he voi jättää minua rauhaan edes Kuusanhovissa? minä mietin.

— Šura ei oikuttele, äiti sanoi. — Hän ei milloinkaan vastusta avoimesti, mutta hänessä on kahdenlaista jukuripäisyyttä: suomalaista ja ukrainalaista. Olen ainakin sata kertaa kieltänyt häntä tonkimasta isoisän kirjoja, mutta hän on niiden kimpussa heti kun silmä välttää.

— Eihän siinä ole mitään pahaa, Missinka sanoi puolustellen. — Lapset pitävät kuvista. Meillä Englannissa heidän annetaan katsella niitä.

— On paljon terveellisempää juosta raikkaassa ilmassa, varsinkin kesäisin, äiti toteaa tiukasti.

Äiti vaati, että minun on ulkoiltava tuntikausia jokikinen päivä. Minä suostuin ja sadattelin häntä, vaikka hän tahtoi vain hyvää. Hänen huolehtivaisuutensa oli minusta silkkaa väkivaltaa, ja yleensäkin pidin aikuisia sortajina.

HUOMIOITA ISÄSTÄ JA ÄIDISTÄ

Isä ei viivy Kuusalla koko kesää. Hänellä on "asioita" Pietarissa. Hän käy Historiallisessa komissiossa, josta äiti ei pidä, koska "isä ajattelee sitä enemmän kuin perhettään". Äidin motkottaessa Historiallisesta komissiosta isä näyttää aina hiukan nololta.

— Mihail Aleksejevitš, sinä leijailet pilvissä, etkä muista ollenkaan, että sinulla on kasvuikäinen tytär. Pitäisit huolta urastasi edes hänen vuokseen, äiti jupisee ärtyneenä.

Isä rypistää otsaansa.

— Mitä uraa tässä enää, äiti hyvä? Itsehän sinä tuit minua, kun me Ehrenrothin, sinun suomalaisen ystäväsi kanssa yritimme juurruttaa Bulgariaan Suomen perustuslakia... Jos kapinoi, niin on kyettävä kantamaan myös seuraukset.

— Jopa löysitkin mitä muistella! Kaikki ovat jo aikoja sitten unohtaneet sinun Bulgaria-juttusi. Saisit minkä paikan tahansa, jos vain tahtoisit.

— Etkö haluaisi kenraalikuvernöörin vaimoksi? Minulle on ehdotettu Turkestania ja Siperiaa, isä lausahtaa viekas ilme silmissään, koska tietää, että äiti ei hyväksy ajatusta. — Etkö halua? Siinäpä se, Sašenka! Onhan meidän parempi näin — rauhallisempaa. Ja

niin kuin tiedät, komissiotyö sopii minulle. Muut huolehtikoot urastaan, me, Sašenka, selviämme kyllä ilmankin, isä toteaa tarttuen äitiä harteista, suutelee tätä päälaelle ja menee nuotin vierestä lauleskellen työhuoneeseensa. Hän tekee työtä myös Kuusalla. Nousee ylös myöhemmin kuin äiti, mutta ilmestyy aamuteelle virkatakissa, eikä aamutakissa niin kuin kaupungissa. Aamuisin hän tekee kierroksen puutarhassa, juttelee puutarhurin kanssa omenapuista sekä karviaismarjapensaiden istutuksesta ja palaa sitten töittensä ääreen. Äitiä kiukuttaa, kun hän myöhästyy aina pöydästä. Häntä on kuitenkin turha edes yrittää saada järjestykseen. Aamiaisen jälkeen isä ottaa kirveen ja sahan ja lähtee metsään hakkaamaan kelopuita. Toisinaan hän käy myös rakennuksella — Kuusanhovissa rakennetaan tai korjataan aina jotakin: liiteriä, siltaa, kuistia tai kattoa.

Isä ei milloinkaan korota ääntään, ei sekaannu toisten puuhiin, eikä moiti palvelijaa, niin kuin äiti. Työmaallakin hän yleensä vain istuu ajatuksissaan. Mahtaako hän nähdä mitä siellä tehdään? Sännätessäni hänen ohitseen näen hänen silmissään sen ilmeen, josta äiti läksyttää häntä ruokapöydässä.

— Hellitä nyt edes hetkeksi, Miška! Ehdit kyllä päättää luvun myöhemmin. Nyt syödään, eikä mietitä.

— Minähän syön, Sašenka, etkö näe? isä puolustelee.

Myös rakennuksella isä miettii ja polttaa tupakkaa. Silloin tällöin minä testaan sen. Paras keino on kiivetä jollekin huojuvalle telineelle — isä nimittäin pelkää aina, että minä putoan. Hän huitoo käsiään ja huutaa avuttomasti: "Tule alas! Šurinka, tule alas! Murskaat vielä nenäsi! Mikä ihmeen kiipeilyvimma teillä kaikilla on? Maa se on liikkumista varten."

Joskus ehdin kavuta tukkipinon päälle, ja isä vain katselee liikkumatta, kuin sokea. Jaa, taas hän kuvittelee, minä tuumin, ja huudan viekkaasti: "Isä! Isä hei! Katso, missä minä olen".

— Mitä? Hyvä jumala! Oletko tullut hulluksi! Tule alas, ja kiireesti, isä hätääntyy hypähdellen avuttomana paikallaan. — Miten ne oikein päästävät tuon tytön liikkumaan yksinään. Millaista kasvatusta! Talo on täynnä akkoja, mutta edes lapsesta ei pidetä huolta.

Isä taluttaa minut kotiin ja pitää saarnan kaikille jotka vain sattuvat tulemaan vastaan.

Joskus minä vain istun isän viereen ja pohdin, mitä hän mahtaa kuvitella. Silloin tällöin hän mutisee jotakin käsittämätöntä: lukuja ja nimiä. Kerran minä kuulin kokonaisen lauseen: "Niin, niin, Aleksanteri I oli tosiaan roisto, oikein kunnon roisto!". Olin ymmälläni, koska hän sanoi sen selvästi halveksivaan sävyyn — minä kun olin tottunut kuulemaan hallitsijoista vain kunnioittavan hartaita lausuntoja.

— Šurinka, tulitko sinä paistattamaan päivää? isä kysyy huomatessaan minun istuvan vieressä.

— Kyllä isä, minä vastaan, vaikka en alkuunkaan käsitä, mitä iloa on "päivän paistattamisesta".

— Näetkö, me rakennetaan siltaa, hän huomauttaa haluten hauskuttaa minua.

Minä nyökkään.

— Eivätkö olekin hyvät kaiteet? Haapapuiset.

Minua se ei juuri liikuta.

— Entä tuleeko sillalle penkki?

— Jopa sinulla onkin toiveet! Tai miksei sinne oikeastaan voisi tehdä penkinkin? isä innostuu äkkiä ryhtyen neuvottelemaan kirvesmiehen kanssa penkistä, joka ei minua enää ihmeemmin kiinnosta. — Sanotaan sitä Šuran penkiksi. Sopiiko?

— Joo, minä totean haluamatta loukata isää, vaikka itse asiassa se on minusta samantekevää.

Aina en onnistu kiinnittämään isän huomiota: hän vain puhaltelee tupakkaansa ja mutisee jotain epämää-

räistä. Yritän palauttaa mieleen lapsuudenaikaisen leikin ja pyydän isää näyttämään kelloa. Hän vetää kellonsa jäykästi taskusta ja tuijottaa kellotaulua todeten kuivasti: "Puoli kaksitoista, puoli kaksitoista." Sitten hän nousee ylös ja lähtee astelemaan talolle päin. Tiedän, että hän menee kirjoituspöytänsä ääreen, levittää eteensä suuria paperiarkkeja ja alkaa kirjoittaa.

Sellaisina päivinä isää on vaikea saada tulemaan ruokapöytään.

— Että Mihail Aleksejevitš osaa olla hankala, äiti napisee, — päivällinen jäähtyy! Tuletko sinä vai et? Kaikella on aikansa.

— Tulen! Tulen! Kirjoitan vain tämän loppuun... Joulukuussa-76... Tyrnovon sola, kuuluu työhuoneesta.

* * *

Äiti nuorentui aina Kuusanhovissa. Siellä hän oli omassa elementissään. Kaupunki, visiitit ja hienot keskustelut olivat hänestä todellinen risti — tosin hän kantoi tuon ristin kunniakkaasti velvollisuudentunnosta perhettä ja lapsia kohtaan. Oli elettävä isän aseman mukaisesti, astuttava samaan tahtiin yhteisön kanssa. Mutta äidin maku kävi ristiin kaupungin kanssa: hän piti taloustöistä, lehmistä ja pelloista. Hän saattoi seisoskella tuntikausia keskellä navettaa ja kävi aamuisin kuorimassa kermat maitotölkeistä, jotka seisoivat rivissä maitohuoneen hyllyllä. Hän ruokki ja hoivasi porsaita ja paransi talonpoikien karjaa. Kodinhoidosta hän ei välittänyt. Mutta hän muisti ulkoa, montako heinäsuovaa tehtiin viime ja toissa vuonna. Ruis- ja kaura-aitta oli hänen henkilökohtaisessa valvonnassaan. Hän hoiti kaupankäynnin ja kirjeenvaihdon niiden maitokauppiaiden kanssa, jotka ostivat Kuusan voin. Tilanhoitaja pelkäsi äitiä. Äiti ei milloinkaan laskenut Kuusan taloutta sen paremmin isän kuin veljenikään käsiin.

Kuusalla äiti käytti karttuunileninkiä: röyhelöhelmuksista hametta ja leveää maalaisjakkua jossa oli helmiäisnapit. Hän piti myös merkillistä olkihattua, jonka saattoi sitoa kiinni nauhoilla, "jottei se lennä tiehensä tuulessa", niin kuin äiti selitti. Jalassa hänellä oli mustat lastinkikankaiset saappaat. Nämä vapaudet äiti salli itselleen vain Kuusalla, ja vain Kuusalla hän oli elämäniloinen ja nuorekas. Siskoja ja tätejä ärsytti äidin yksinkertainen vaatetus, ja he pyysivät häntä hartaasti ompelemaan itselleen säädyllisiä vaatteita.

— Jättäkää minut rauhaan! äiti sanoi itsepäisesti. — Saan sietää temppujanne ihan tarpeeksi jo Pietarissa. On kai minulla oikeus elää niin kuin haluan edes neljä kuukautta vuodessa!

Kaupungissa äiti inhosi visiittejä, mutta Kuusalla hänen luonaan vieraili kaiken aikaa paikallisia suomalaisnaisia, kummeja sekä lapsuudenystäviä.

— Äiti! Täällä on taas joku "ystävätär", siskot ilmoittivat antaen selvästi ymmärtää miten he suhtautuivat äidin demokraattisiin tapoihin. — Hän istuu kuistilla odottamassa.

Toivotettuaan ystävättärensä lämpimästi tervetulleeksi äiti pyysi hänet kahvipöytään.

— Mitä sinä oikein juttelet heidän kanssaan? siskot ihmettelivät.

— Mitäkö? Talousasioita. Marjuška on hyvin viisas nainen. Hän antoi minulle juuri mainion neuvon miten ruokkia sikoja. Juteltuani Marjuškan tai jonkun yhtä viisaan naisen kanssa tunnen oloni reippaaksi ja kevyeksi. Mutta kun tänne tulee teidän koketteja rouvianne, olen nukahtaa ikävästä.

Siskot naureskelivat äidille, mutta antoivat anteeksi hänen "originelliutensa", koska tiesivät, että tarpeen tullen hän osaa käyttäytyä niin kartanonrouvamai-

sesti, että puhdasverisinkin aristokraatti kadehtisi häntä.

Siskot olivat kuitenkin aidosti pahoillaan siitä, että isoisä ei ollut aatelinen, vaan tavallinen suomalainen "porvarissäätyinen" talonpoika.

ARKI JA UNELMAT

Iltaisin meillä musisoitiin. Aina kun kuulen Mendelssohnin sonaattien säveliä, mieleeni palautuvat Kuusanhovin illat.

Sataa. Pisarat hakkaavat ikkunaan piinallisen yksitoikkoisesti. Puutarha peittyy sadeharsoon. Kujilla on lätäköitä. Kastemadot luikertelevat maan pinnalle ja kerääntyvät tielle pieniksi möykyiksi pyrkien eteenpäin nytkyttelemällä ruumistaan, joka näyttää raa'alta lihanpalalta. Tiellä on inhottavaa kävellä, kun saa koko ajan varoa tallomasta niitä jalkoihinsa. Puutarhassa on märkää ja ikävää. Mutta sisällä on viihtyisää. Ja hiukan alakuloista. Alakuloista, koska iltarusko ei kultaa taivaanrantaa, eikä ulkoa leviä makea jasmiinin tuoksu, eivätkä linnut siritä niin kuin yleensä iltaisin.

Kuin kesä olisi jo ohi.

Kuin olisi jo syksy.

Mieltä painaa omituinen alakuloisuus. Siskojen soittaessa Mendelssohnin tuttuja säveliä se syvenee entisestäänkin.

Siskot istuvat flyygelin ääressä: kaksi nuorta, elämäänsä aloittavaa neitoa samanlaisissa puvuissa. He soittavat nelikätisesti. He soittavat tunnollisesti, heittäen välillä toisilleen: "Adèle, älä soita väärin!" — "Pidä itse huoli tahdista, Ženka! Yksi, kaksi, kolme, neljä... Yksi, kaaksi."

Sitten taas monipolviset juoksutukset. Vaikka ne ovat tuttuakin tutummat, niin aina sadeilloin, kun salista kaikuvat sonaatin ensimmäiset tahdit, minun tekee mieli itkeä jotakin selittämätöntä, mitä ei ole ollut eikä ehkä koskaan tulekaan.

Joskus siskot laulavat yhdessä.

"Pian, niin pian lipuvat pois onnen päivät...", aloittaa Ženja, ja Adèlen reipas, hopeankirkas ääni hukkuu hänen voimakkaaseen salonkiääneensä.

Miksi onnen päivät lipuvat pois niin pian?

Miksi niiden sijaan tulee "mykkä suru"?

Oloni muuttuu taas apeaksi ja haluaisin painautua jotakuta vasten ja itkeä keventääkseni sydäntä, koska on olemassa "mykkä suru" ja koska onnen päivät menevät niin pian ohi.

Hoitaja seisoo salin ovella. Hän pyyhkii silmiään esiliinaan ja puhelee: — Kyllä Ženjuškalla on ihana ääni! Kuin Jumalan laululintunen: avaa vain suunsa ja puhkeaa lauluun. Mutta niinhän se mustalainen ennustikin: 'Hankit onnen äänelläsi. Kadotat onnen äänelläsi'.

Myös äiti musisoi iltaisin. Hän soittaa tavallisesti aurinkoisina iltoina, kun muut ovat kävelyllä ja talo tyhjä. Hänen sävelmänsä ovat enimmäkseen mollissa: Straussin valsseja sekä venäläisiä ja suomalaisia lauluja.

On kuulas kesäkuun ilta. Aurinko kultaa puiden takaa pilkottavan järven. Sali kylpee punaisissa auringonsäteissä. Ne liukuvat hellästi salin seiniä pitkin, liekehtivät kaakeliuuneja vasten, saavat kultaiset maljakot välkehtimään tulipunaisina ja heijastuvat sohvan kiiltävästä selkämyksestä. Seinällä riippuu gravyyrimuotokuvia kuin nauhassa: Romanovien suku turkislakkisesta Aleksei Mihailovitšista aina Aleksandr Pavlovitšiin sekä hänen nuoreen kiharatukkaiseen vaimoonsa asti.

Pidän eniten suuriruhtinatar Jelena Pavlovnasta. Hän on niin herttainen; kiharat ja tyllihuivi, joka verhoaa ilmavasti pitkän ryhdikkään kaulan. Hän on ainoa, joka ei ole sopinut riviin, vaan on ripustettu muiden alapuolelle.

Äiti soittaa ja minä istun keinutuolissa kuuntelemas-

6-384

sa. Keinutuoli on uskollinen ystäväni: milloin se on laiva keskellä pauhaavia aaltoja, milloin juna joka vie minut kaukaisuuteen, milloin taas pelkkä lepopaikka.

Ruokasalista kuuluu astioiden kilinää, palvelijat kattavat iltateetä. Tarhasta kantautuu iloista naurua. Painaudun keinutuolin viileää, kiillotettua selkämystä vasten, kuuntelen äidin soittoa ja oloni on suloisen levoton — ei surullinen, niin kuin silloin kun siskot soittavat Mendelssohnia. Minusta tuntuu kuin ilmassa leijuisi tanssijoita äidin valssien tahtiin. Aivan kuin satukirjoissa. Tanssiaiset ovat aluillaan. Minä olen yksi tanssijoista, mutta en tietenkään Šurinka, jolla on kaksi typerää, alinomaa kasvoille valahtavaa lettiä, vaan nuori neito, siro ja tietysti kaunis. Hän on tanssiaisten kuningatar. Kaikki ovat rakastuneet häneen. Jopa prinssi, ja kukaties kuningaskin (sillä prinssit ja kuninkaathan ovat ihmisistä parhaita?). Kuninkaan huomatessa siron neidon aikuiset hämmästelevät: "Ettei vain kuningas olisi rakastunut meidän Šurinkaamme?". Ja äiti sanoo tytölle — eli minulle — jotain ikävää: käskee mennä nukkumaan tai toruu kaikkien kuullen, miksi minä olen tahrinut vaatteeni. Mutta kuningas puolustaa minua, koska hän on hyvä.

Punahehkuinen aurinko vaipuu hiljalleen järveen. Lehmusten ja vanhojen vaahteroiden rungot karehtivat purppuraisina. Varjot kipuavat hitaasti ylös seinää, aina muotokuviin saakka ja maljakkojen punaiset liekit hiipuvat hiljalleen pois. Kohta vain katossa väräjää kultainen säde, mutta sekin kalpenee hiljaa pois. Tilalle suikertavat Pohjolan kesäyön violetit varjot. Auringon viimeisen kultaisen viirun haihtuessa etäisyyteen äiti lopettaa soiton. Ja minun näkyni, tanssiaiset, kuningas ja ihana neito katoavat kuin taiottuna. Äiti sulkee flyygelin kannen todeten: "On iltateen aika."

Ja minusta tulee jälleen pieni Šurinka jolla on typerät letit. Teepöydässä äiti moittii: "Taas sinä läikytit

maitoa liinalle, mokomakin poropeukalo! Onko sinun pakko aina hölmöillä!"

Eikä lähistöllä ole kuningasta, joka kieltäisi äitiä loukkaamasta lapsia.

Kunpa aurinko paistaisi edelleen ja äiti jatkaisi soittoa. Kunpa arkielämää ei olisikaan, vaan salissa leijuvat parit jatkaisivat tanssiaan loputtomiin. Kunpa auringon viimeinen säde ei sammuisi koskaan Kuusanhovin salin katosta...

PALJASTAVAT SUKUTARINAT

Kuusalla ei tullut koskaan ikävä. Sadepäivinäkin löysin kaikenlaista huvia — kuten esimerkiksi isoäidin ystävättären kertomukset, sen saman tädin, joka tappoi pääskysen ja hoiti kesäisin Kuusanhovin talouden.

Jelizaveta Ivanovna oli pitkä ja kuivakka, liki seitsemänkymmenen ikäinen neiti-ihminen. Hän ei tosin milloinkaan paljastanut todellista ikäänsä. Isä sanoi häntä selän takana "meidän krenatööriksi", koska hän oli niin pitkä. Hän käytti aina liivimäistä silkkitakkia — niin keskellä talvea kuin pahimmalla kesähelteelläkin — ja piilotti tasaiselle jakaukselle kammatut hiuksensa huivin alle. Hänen tukkansa säilyi mustana ja tuuheana aina kuolemaan saakka: erityisen ylpeä hän oli kahdesta letistään, jotka ulottuivat polviin asti.

Jelizaveta Ivanovna piti tupakasta, mutta salasi heikkoutensa, ja loukkaantui verisesti, kun joku kehtasi vihjailla hänen pahasta tavastaan.

Hän vaati palvelijoita kutsumaan häntä neidiksi; vain perheenjäsenillä oli oikeus puhutella häntä Jelizavetaa Ivanovnaksi. Herkkinä hetkinä me lapset sanoimme Jelizaveta Ivanovnaa — joka suorastaan jumaloi meitä — Lizankaksi.

Palvelijoihin Jelizaveta Ivanovna suhtautui hyvin ankarasti. Hän ei sallinut heidän istua kädet ristissä,

vaan oli alinomaa keksimässä tekemistä, jotta palvelusväki "ei menisi piloille". Tämän vuoksi hän istui aina ruokasalin ikkunan ääressä, mistä näki tarjoiluhuoneeseen, eteiseen jossa olivat isoisän arkut sekä pihan perällä olevaan keittiöön. Hänen suuri, puhki istuttu tuolinsa nojasi vanhaan kaappikelloon; Jelizaveta Ivanovna veti kellon itse aina täsmälleen samaan aikaan. Ikkunalaudalla oli vanha marjakori, missä lojui jokin hänen loputtomista neuloksistaan (jostain syystä en muista ainoatakaan valmista työtä). Se oli Jelizaveta Ivanovnan passipaikka, mistä hän piti taloa tiukasti silmällä. Tämän tästä hän kurkisti ulos tuuletusikkunasta ja komensi:

— Annuška, vie piimä kellariin!

— Matvei, Matvei! Miksi seisot tumput suorina? On jo aika hakea vettä.

— Katja, hulluko sinä olet? Hirnut kuin hevonen! Käyttäydy niin kuin herrastalossa kuuluu.

— Jelena, tuo neidille hattu. Saa vielä auringonpistoksen, herra varjelkoon.

Palvelijat inhosivat häntä nimitellen "vanhaksi piruksi" ja olivat varmoja, että hän elää "vanhaksi kuin Metusalem" ja uhkailivat kaiken aikaa valittaa hänestä rouvalle.

Jelizaveta Ivanovna piti talouden tarkasti valvonnassaan eikä laskenut avaimia hetkeksikään käsistään. Äiti hoiti maatalouden. Ja niin voimakastahtoinen kuin hän olikin, talossa hän myöntyi mukisematta Jelizaveta Ivanovnan tahtoon. Äidin pyytäessä palvelijaa tuomaan kahvia paikallisille ystävilleen Jelizaveta Ivanovna suipisti nyrpeänä huuliaan ja syytti äitiä tuhlaavaiseksi.

— Älkää sitten ihmetelkö, rakas Sašenka, miksi palasokeri loppuu niin pian, hän totesi myrkyllisesti, — teidän ystävättärillenne kun ei riitä mikään. Ajattelisitte vähän enemmän omaa perhettänne, hän jatkoi lisäten lopuksi halveksivasti: — Aleksandra Dmitrijevna-

mummo — rauha hänen sielulleen — ei ikinä päästänyt maalaiseukkoja pöytäänsä. Eukon kuuluu ymmärtää kun rouva puhuu hänelle. Jos Aleksandra Dmitrijevna näkisi tämän, niin ei kyllä kehuisi. Sašenkalla on niin kovin hyvä sydän, siinä kaikki!

Minuun Jelizaveta Ivanovna oli erityisen heikkona. Vain minä pystyin kinumaan häneltä milloin tahansa ruusunlehtihilloa, joka oli tavallista tiukemman valvonnan alla, tai mantelirinkilöitä, Jelizaveta Ivanovnan erikoisuuksia, joiden reseptiä hän ei paljastanut edes äidille.

Meidän käsityksemme maailmasta poikkesivat kuitenkin jyrkästi toisistaan. Minä kritisoin häntä ja riitaannuin usein hänen kanssaan. Jelizaveta Ivanovna otti kiistat yhtä tosissaan kuin minä.

Mutta hänellä oli yksi järkkymätön ansio: hän oli väsymätön ja ehtymätön tarinankertoja. Pidin myös Missinkan kertomuksista, mutta niistä puuttui kauhea ja vastenmielinen lisämaku, minkä lisäksi Missinkalla oli omat rajansa: hän toisti itseään jatkuvasti. Jelizaveta Ivanovnan kaivo oli pohjaton. Hänen tarinansa eivät olleet satuja, vaan muistelmia kaukaisesta nuoruudesta, Nikolai I:n ja maaorjuuden ajoilta. Jelizaveta Ivanovna ei siis sepittänyt mitään, mutta hänen eloisiin ja yksityiskohtiaan myöten vertauskuvallisiin kertomuksiinsa nivoutui aina jotain salaperäistä ja kammottavaa, mitä hän ei koskaan pyrkinyt selittämään. Se yhdisti meidän maailmannäkemyksiämme, ja minä olin onnellinen voidessani sukeltaa hänen mielikuvitusmaailmaansa.

Olin suorastaan iloinen kun heräsin ikkunaan rummuttavien sadepisaroiden ääneen ja tiesin, että tänään Lizanka kertoo tarinoitaan! Odotin kärsimättömänä hetkeä, jolloin Lizanka talouspuuhista selvittyään istuutuu ikkunatuoliinsa, kyhnyttää sukkapuikolla päätään ja alkaa kutoa. Kiipesin tuolille häntä vastapäätä ja jäin hiljaa odottamaan kohta alkavaa

nautintoa. Ensin Lizanka kutoo vaiti ja työhönsä keskittyneenä. Mutta minä odotan tyynesti, koska tiedän, että jos häntä pyytää kertomaan, hän rupeaa temppuilemaan. On siis vain istuttava ja odotettava. Kuuntelen kellon tikitystä ja ikkunan takaa kantautuvaa sateen ja tuulen kohinaa. Lasken nojatuolin selkämyksessä olevia nappeja, ja heitän kysyviä katseita Jelizaveta Ivanovnaan.

Lopulta hän nostaa päänsä, laskee neuleen syliinsä ja vaipuu mietteisiin. Jähmetyn paikoilleni: nyt se alkaa.

— Kun me Aleksandra Dmitrijevna-mummon kanssa — rauha hänen sielulleen — asuimme viimeisen kerran Pereslavl-Zalesskissa, Aleksandra Dmitrijevnan toisen miehen, Vasili Vasiljevitšin tilalla — Herra hänen sielunsa armahtakoon... Paha mies hän oli, kiusasi hurskasta Aleksandra Dmitrijevna-parkaa. Aivan toisin kuin sinun vaarisi! Silloin meille sattui muuan ihmeellinen tapaus! Ihmiset eivät tahdo uskoa sitä, vaikka olen kuullut kaiken omin korvin.

Kaivaudun syvemmälle tuoliin tunteakseni sen turvallisen puristuksen selkääni ja kylkiäni vasten.

Tarina kertoi siitä, kun Aleksandra Dmitrijevna-mummo ja Jelizaveta Ivanovna olivat jonain syysiltana odotelleet mummon toista miestä takaisin metsältä. Lizanka kuvasi laveasti venäläistä maatilaa, joka poikkesi jyrkästi Kuusanhovista mataline huoneineen, talikynttilöineen ja ikkunaluukkuineen, jotka suljettiin yöksi, jotta "varkaat ja ryövärit" eivät pääsisi sisään.

— Siinä me sitten istumme ja kuuntelemme, ja odotamme... Kynttilä palaa. Tuuli humisee piipussa. Talossa ei ole muita kuin me ja palvelijat. Aikansa istuttuaan Aleksandra Dmitrijevna nousee ylös ja rupeaa kävelemään ympäri huonetta: "Minä vaistoan jotakin pahaa", hän sanoo. "Missä he oikein viipyvät?" — "Mitä te nyt, Aleksandra Dmitrijevna. Jumalat suuttuvat niille jotka pelkäävät," minä yritän

rauhoitella. "Onko tämä muka ensimmäinen kerta, kun Vasili Vasiljevitš palaa myöhään metsältä? Saattaa sanoa lähtevänsä päiväksi — ja katoaa kolmeksi. Ehkä riistaa on niin paljon, että he ovat jääneet metsänvartijalle yöksi." Mutta tuskin olin sen sanonut, kun ikkunaluukku jysähti. Pum! Pum...

Lizanka kuvaa jysähdystä niin elävästi, että minä ihan hätkähdän.

— Ja sitten?

— Se paukahti kolme kertaa ja hiljeni.

— Kuka sitä paukutti?

— Kuka? Siinäpä se: kuka? Me luulimme miesten palanneen. Kiskaisimme ikkunat ja luukut auki. Oli pilkkopimeää. Ei ristinsielua. Huusimme sisäkön ja palvelijan paikalle ja käskimme heidän tarkistaa puutarhan. He etsivät, mutta eivät löytäneet ketään. "Teistä vain tuntui siltä", he sanoivat. Vai muka "tuntui". Aleksandra Dmitrijevna oli aivan poissa tolaltaan, kalpea kuin haamu. Samoin minä. Emme saaneet unta koko yönä. Miten siinä nukkumaan olisi pystynyt! Käskimme vahdin kiertää talon ympäri ja hakata kalistinta. Aamun sarastaessa, juuri kun olin vaipunut horrokseen tuolissani Aleksandra Dmitrijevnan vieressä, kuulimme kellojen äänen. Lopultakin. Herran kiitos. Teimme ristinmerkin ja syöksyimme kuistille. Mutta vaunut liikkuivat kovin hitaasti, ja pihalle ratsasti täyttä laukkaa tallirenki, josta Vasili Vasiljevitš piti kaikkein eniten. Näin miten hänen huulensa vapisivat. Onnettomuus, minä aavistin. "Mitä on tapahtunut? Puhu." — "Sattui, tuota, onnettomuus. Vasili Vasiljevitš haavoitti itseään. On hädin tuskin hengissä. Tainnoksissa."

Sitten tarina kertoi mummon surusta. Siitä miten hän oli juossut avopäin pitkin pihaa ja uhkaillut passittaa jahtimestarit vankilaan, koska ei uskonut Vasili Vasiljevitšin haavoittaneen itse itseään. Kyllä me muutkin epäilimme, että häntä oli ammuttu kostoksi!

Mutta mitä mummo olisi asialle voinut. Talonpojat oli jo vapautettu. Mummo lähetti anomuksia ja valituksia — saamatta selville yhtään mitään. Kaikki tuomarit olivat siihen aikaan talonpoikien puolella, ja totuutta oli turha edes yrittää kaivaa esiin. Vasili Vasiljevitš kuoli, ja mummo muuttui hetkessä vanhaksi naiseksi, joka ei löytänyt elämästä enää mitään iloa.

— Mutta kuka se sitten koputti ikkunaan? minä tivaan.

— Kukako? Mistä sen tietää? Ehkä se oli Vasili Vasiljevitšin sielu, joka lensi vaimon luo, kun häntä ammuttiin. Myöhemmin nimittäin kävi ilmi, että ikkunaluukku oli kolahtanut juuri sillä hetkellä kun Vasili Vasiljevitš haavoittui.

— Ehkä joku talonpojista paiskasi kiven ikkunaluukkuun? minä ehdotan proosallisesti, — isoäidin kiusaksi! Säikäyttääkseen?

— Älä horise! Kuka häntä olisi uskaltanut pelotella? Ja puutarhahan tarkastettiin oikein lyhtyjen kanssa, ilman tulosta.

Minä huokaisen. Olisi hauskempaa, jos paukahdukselle löytyisi selitys. Kun se jää selittämättä, se askarruttaa minua niin, että alan taas pelätä pimeää.

Jelizaveta Ivanovna tiesi kertoa myös roistoista ja murhamiehistä, koska oli omakohtaisesti törmännyt heihin.

Metsän ja lumipyryn läpi taivaltavat kuomuvaunut, joissa istuvat isoäiti ja Jelizaveta Ivanovna. On paukkuva pakkanen. He eksyvät tieltä. Tuiskuaa niin, ettei kukaan pysty sanomaan, mikä on oikea suunta. Äkkiä he havaitsevat etäällä pienen tuikun ja lähtevät iloissaan sitä kohti arvellen sitä metsänvartijan mökiksi. He tarpovat kuistille valtavien lumikinosten yli. Kuski koputtaa oveen. Se pysyy tiukasti kiinni, mutta ikkunaluukuista tihkuu valoa.

Kuski on vahva mies ja rupeaa jystämään ovea nyrkeillään. "Miksi te pirut ette avaa? Ihmiset jäätyvät elävältä", hän kiroaa.

Lopulta salpa narahtaa. Kuski astuu sisään, ja hänen perässään isoäiti ja Jelizaveta Ivanovna. Vilkaistuaan mökkiin he lähtevät kauhuissaan peräytymään takaisin kuistille. Veri ihan hyytyy suonissa. Mökki on matala, nurkassa palaa päre. Pöydän luona istuu pitkäpartaisia, takkutukkaisia miehiä. He istuvat ja tuijottavat liikkumatta vieraita, silmät palaen kuin susilla. Eivätkä pukahda sanaakaan.

— Tänne ei ole hyvä jäädä, rouva, kuski kuiskaa vetäytyen koko ajan taaksepäin. Hänen äänensä on ihan käheä kauhusta, vaikka hän onkin voimakas mies. Ja tuskin ehdimme porstuaan, kun "ne" läimäyttivät oven säppiin.

— Antakaas mennä, pollet! kuski huutaa ajaen väsyneet hevoset matkaan.

— Keitä ne miehet mahtoivat olla? minä tiedustelen varovasti.

— Se nyt on helppo arvata... Rosvoja tietenkin. Mökki oli iso, mutta tyhjä. Ei astioita, ei samovaaria. Pelkät penkit ja pöytä. Ja pöydällä kirveitä.

— Jospa ne olivat metsänvartijoita?

— Mitä ihmeen metsänvartijoita! Metsänvartijat eivät varmasti olisi käyttäytyneet niin. Ja miksi he kokoontuisivat neuvonpitoon keskellä yötä? Ei, ne olivat selviä roistoja.

Innostuessaan Jelizaveta Ivanovna unohti kuuntelijan iän ja tavan hahmottaa maailmaa. Kertomukset veivät hänet menneeseen, siihen maailmaan, jossa hän ei ollut milloinkaan pääosassa, vaan aina jonkinlaisen lisäkkeen asemassa. Hänhän oli vain "isoäidin ystävätär".

— Kerran me olimme Aleksandra Dmitrijevnan kanssa lähdössä kuvernöörin tanssiaisiin. Meillä oli samanlaiset tyllipuvut, mutta Aleksandra Dmitrijevnan

rusetit olivat vaaleanpunaiset, minun taas keltaiset. Molemmilla oli saapikkaat, hänellä valkeat, minulla mustat, lastinkikankaiset — jouduin käymään tanssiaisissa samoissa kengissä, joita pidin kotona. Mutta sai olla kiitollinen, että ylipäätään pääsi mukaan!

Jelizaveta Ivanovna ei kommentoi asiaa sen tarkemmin, mutta sävy, jolla hän vielä yli 50 vuotta myöhemmin muistelee mustia tanssiaissaapikkaitaan, kielii, että häneen suhtauduttiin epäoikeudenmukaisesti ja että isoäiti oli sydämetön jo nuorena. Jos minä olisin ollut isoäiti, olisin vaatinut, että myös Lizankan täytyy saada valkeat atlaskankaiset kengät. Tai olisin kokonaan kieltäytynyt lähtemästä tanssiaisiin, suuttuivatpa aikuiset miten hyvänsä.

— Seuraava tapaus sattui sinä talvena, kun Sašenka eli Kuusanhovissa, ja Mihail Aleksejevitš ajoi tänne troikalla Pietarista, Jelizaveta Ivanovna kertoo. — On jo myöhä ja me istumme Sašenkan kanssa pelaamassa pasianssia. Lapset nukkuvat. Sinuahan ei vielä ollut olemassakaan. Sašenkalla on ikävä, apea olo.

— Miksi?

— Miksikö?! Se oli raskasta aikaa. Hän oli juuri eronnut ensimmäisestä miehestään. Kaikki tuttavat katsoivat vinosti ja tuomiten. Aleksandra Dmitrijevna-mummokin kieltäytyi ottamasta Sašenkaa vastaan ennen kuin ero on selvä ja antoi hänen asua lasten kanssa Kuusanhovissa vain, jotta he olisivat poissa ihmisten silmistä siihen asti kun eroprosessi päättyy ja hänet vihitään sinun isäsi kanssa. Ilta kuluu pikkuhiljaa. Äkkiä kuulemme aisakellojen äänen. Se lähestyy. Sašenka on aivan poissa tolaltaan: on niin iloissaan, ettei rohkene uskoa todeksi... Minäkin olen vaiti. Jos se meneekin ohi? Ei: tpruu!!! Troikka pysähtyy kuistin eteen. Mihail Aleksejevitš on tullut. Voi sitä riemua! Panemme samovaarin kiehumaan ja hääräämme ympäriinsä. Mutta luuletko iloa kauan piisanneen? Ei, ehei. Isälläsi oli virkansa. Seuraavana päivänä heti päivällisen jälkeen

hän lähti taas matkaan. Matka oli kylmä ja tuiskuinen, mutta pakko mikä pakko! ”Älkää surko, Sašenka”, minä sanoin, kun hän oikein alkoi ikävöidä. ”Mihail Aleksejevitš rakastaa teitä valtavasti.”

— Rakastiko isä muka äitiä? minä ihmettelen.

— Kuinkas muuten? Hehän rakastivat toisiaan suunnattomasti, ja kärsivät kauheasti avioerosta! Sašenka ei varmasti olisi jättänyt ensimmäistä miestään, jollei olisi rakastanut isääsi. Oli rahaa ja hyvä asema — vaan hän hylkäsi kaiken. Isäsi on tietysti oikein hyvä mies, mutta ei Sašenkan ensimmäisessäkään aviomiehessä ollut mitään moittimista. Hän piti Sašenkaa kuin kukkaa kämmenellä. Mutta rakkaus oli voimakkaampi! ”En halua elää ilman Mihail Aleksejevitšia”, Sašenka itki. No, he menivät vihille heti kun ero oli selvä. Ja oli jo aikakin. Sinä kun makasit silloin jo kätkyissä. Vaikka sanotaankin, että ”rakkauden hedelmä” on kaikkein onnellisin, niin kyllä se on parasta laillistaa mitä pikimmin, etteivät ihmiset ala juoruta.

— Rakkauden hedelmä? Onko muunlaisiakin lapsia olemassa? minä tuumin. — Ovatko Ženja ja Adèlekin ”rakkauden hedelmiä”?

— Mitä sinä oikein tarkoitat? Kuka sinulle sellaista on puhunut? Jelizaveta Ivanovna puuskahtaa huiskauttaen käsiään. — He ovat syntyneet mitä laillisimmassa avioliitossa. Sašenka oli nuhteettoman esimerkillinen vaimo aina siihen asti kun tapasi isäsi! Ei käynyt missään ilman miestään. Ja oli aina lastenhuoneessa, lasten kanssa. Se, että hän tuli tehneeksi syntiä isäsi kanssa, oli pelkkä sattuma. Kohtalo! Sille nyt ei voinut mitään, mutta ennen sitä Sašenka oli putipuhdas. Kuka sinulle tuollaisia ajatuksia kuiskuttaa?

Minä en erityisemmin pitänyt isästä ja äidistä kertovista tarinoista. En osannut kuvitella heitä toisenlaisiksi kuin he olivat, ja nämä todelliset hahmot peittivät alleen Jelizaveta Ivanovnan kuvaamat hahmot. Mielikuvitukseni ei kertakaikkiaan suostunut ajattelemaan isää

rakastuneena miehenä, joka ajaa troikalla keskellä yötä. Siinä oli suorastaan jotakin loukkaavaa. Äidin ja isän on oltava sellaisia jollaisina minä tunnen heidät. Ja on parempi olla ajattelematta, että he ovat olleet "rakastuneita".

* * *

Eniten pidin isoäidin elämään liittyvistä tarinoista. Jelizaveta Ivanovnan kertomuksissa esiintyi monenlaista väkeä: Sevastopolin sankareita; Nikolai I, joka oli naamiaisissa suudellut kaunista Aleksandra Dmitrijevnaa kädelle; määräyksiä rikkoneita maaorjia, jotka karkotettiin syrjäseuduille tai määrättiin ruoskittavaksi. Aatelistanssiaisia, matkoja vaunuissa ja näytelmäesityksiä Kuusanhovin salissa... Kaikki punoutui yhdeksi tarinaksi. Tänään Jelizaveta Ivanovna kertoi luutnantista, joka ampui itsensä onnettomasta rakkaudesta isoäitiin, seuraavalla kerralla isoäidin toisesta miehestä, "eläimellisestä irstailijasta", joka oli kerran ajanut isoäidin paitahihasillaan kylmään pakkasyöhön.

Voimakkaimmin minuun vaikuttivat kuitenkin hänen naiivit, kaunistelemattomat ja sen vuoksi erityisen kauheat kertomuksensa isoäidin maaorjista. Lizanka oli aina herrasväen puolella, joten hänen mielestään maaorjia rangaistiin ansion mukaan. Mutta minä ymmärsin hänen tarinansa omalla tavallani. Se, että maaorjien tuomion langetti isoäiti, osoitti mielestäni, että "totuus" oli maaorjien puolella. Tunsin oloni oudon kiusaantuneeksi ja kärsiväksi aina kun Jelizaveta Ivanovna suorasukaiseen tapaansa kuvaili miten "niskoittelevia orjia" oli häpäisty ja rangaistu — hän kertoi kaiken aivan kuin kyse olisi ollut jostain täysin tavanomaisesta asiasta.

Minua oksetti, ja pelkäsin silti lausahtaa sanaakaan; näin sieluni silmin miten orjia oli rääkätty. Jokainen

kertomus lisäsi isoäitiä kohtaan tuntemaani vihaa.

Isoäiti ei pääse ikinä taivaaseen, minä lohduttelin itseäni, sanomatta sitä kuitenkaan ääneen. Pelkäsin, että jos paljastaisin ajatukseni, Jelizaveta Ivanovna ei enää kertoisikaan entisajoista. Tiesin, että myös hänen kanssaan on viekasteltava. Erityisen lähtemättömän vaikutuksen minuun teki kaksi kertomusta: toinen kertoi kolerakapinasta, jolloin talonpojat olivat isoäidin ja Jelizaveta Ivanovnan nähden tappaneet papin, joka oli mennyt heidän luokseen ikoni sylissään; toisessa kuvattiin, miten Afimjaa, isoäidin toisen miehen maaorjaa, oli kidutettu.

Isoäiti oli ollut hirveän mustasukkainen nuoresta aviomiehestään Vasili Vasiljevitšistä. Afimjalla taas oli laiton lapsi Vasili Vasiljevitšin kanssa (en oikein ymmärtänyt, miksi lapsi oli "laiton", mutten pitänyt sitä kovin olennaisena). Kerran isoäiti oli yllättänyt Afimjan Vasili Vasiljevitšin makuuhuoneesta (minun mielestäni siinä ei ollut mitään rikollista, ja vain isoäidin kaltainen iljettävä eukko saattaa kostaa moisen niin raa'asti). Hän oli tarttunut Afimjaa palmikoista ja kiskonut tämän pihan poikki talliin. Jelizaveta Ivanovnan mielestä kaikkein röyhkeintä oli kuitenkin, että Afimja oli herkeämättä kiljunut: "Tappakaa minut vaikka — se on ihan yksi lysti! Minä tiedän, että minun polleni, Vasili Vasiljevitš-herra, rakastaa vain minua. Te ette tule ikinä saamaan lapsia hänen kanssaan!"

Kun Afimja oli ruoskittu, isoäiti oli teljennyt hänet pimeään kellariin ja pitänyt siellä kokonaiset kaksi vuotta. Mennessään kellariin Afimja oli ollut kaunis neito, palatessaan hän oli vanha eukko: hiukset olivat lähteneet, hampaat mädänneet ja selkä mennyt koukkuun.

Kertomus herätti minussa saman tunteen kuin pääskysen tappaminen. Se ei ollut vain sääliä Afimjaa kohtaan, ei, vaan pikemminkin kiukun ja vihan sekaista

epätoivoa. Halusin kostaa kaikille niille, jotka uskaltavat kiduttaa ihmisiä niin kuin isoäiti.

Pujahdin hiljaa alas tuolilta ja menin huoneeseen, jossa säilytettiin onkia, aseita ja piiskoja. Otin piiskan ja palasin ruokasaliin. Kapusin päättäväisenä tuolille ja läimäytin piiskalla isoäidin kuvaa niin lujaa kuin pystyin.

— Siitä sait, vanha noita-akka! Kehtasitkin kiduttaa maaorjia!

Isoäidin otsasta irtosi maalia, niin että siihen jäi valkea viiru.

Aikuiset eivät ymmärtäneet tekoani. He arvelivat minun sairastuneen ja peittelivät vuoteeseen pohtien jopa lääkärin kutsumista.

Vain Jelizaveta Ivanovna aavisti tekoni syyn. Mutta hän pysyi diplomaattisesti vaiti. Ilmeisesti hän pelkäsi saavansa moitteet liiallisesta lörpöttelystä. Vaan kun kuulija on niin tarkkaavainen, on vaikea olla puhumatta sivu suun.

ISOISÄN TYÖHUONEEN AARTEET

Toinen sadepäivien huvi oli isoisän työhuone. Siellä oli kirjoja ja kuvalehtiä, jotka oli pinottu kahteen, symmetrisesti oven molemmin puolin seisovaan pieniruutuiseen lasikaappiin. Ylähyllyillä oli aikuisten kirjoja. Ne eivät kiinnostaneet minua. Alempana oli kuvalehtiä.

Selailen mielelläni englantilaista 40-luvun viikkolehteä. Sen kannet ovat ruskeaa nahkaa, jossa on punaisia ja sinisiä "silmuja". Lehdessä on usein nuoren kuningattaren, Viktorian, kuvia. (Tiedän kyllä, että hän on jo vanha: saksalaisessa *Gartenlaubessa* hän istuu vanhana valkomyssyisenä naisena keskustelemassa Gladstonen kanssa, jota isä pitää "hyvin viisaana miehenä" ja

"maailman ykköspoliitikkona"). Katselen nuorta, kaunista Viktoriaa, jolla on avokaulainen puku niin kuin isoäidillä ruokasalin kuvassa, ja minun käy häntä sääliksi. Onko hänestä tosiaan tullut vanha nainen? En usko sitä, mutta sittenkin minua surettaa.

Lehdessä on kuvia myös Westminster Abbeystä. Pidän siitä kovasti — varsinkin sen jälkeen kun Missinka kertoi, että se "on nähnyt hyvin paljon".

Myös Lontoon katu- ja torinäkymät kiehtovat minua. Niissä näkyy hattupäisiä, leveähameisia rouvia sekä heidän kavaljeerejaan mustissa silinterihatuissa ja ruudullisissa housuissa. He kumartavat syvään daameilleen ja järjestyvät juhlatilaisuuksissa suoriin riveihin.

Tiedän, että tuo lehti on jo niin vanha, ettei sen kuvaamaa maailmaa ole enää olemassa. Siksi tulen aina hieman surulliseksi selaillessani sen kellastuneita lehtiä, joilla on harmaita, ankaria gravyyreja.

Saksalainen *Gartenlaube* on iloisempi lehti. Vaikka en pidäkään sen kansilehdestä. Siihen on piirretty puutarhamajaan katettu iso pyöreä pöytä, jonka ääressä istuvat isä, äiti, silmälasipäinen isoäiti sekä piippua polttava isoisä ja eri-ikäisiä lapsia. Minkä vuoksi siellä ovat myös vanhukset, isoäitikin? Lapsista se ei varmaan ole yhtään niin hauskaa kuin kuvan perusteella luulisi! *Gartenlaubesta* löytää vaikka mitä! Kuvia kuninkaan kruunajaisista, töyhtöpäisen trooppisen linnun, haaksirikkoutuneen laivan, taistelevia haarniskapukuisia ritareita sekä upeat tanssiaiset ja kerjäläispojan, joka on jäätynyt kuoliaaksi ison talon kynnykselle. Talossa on joulukuusi jossa loistaa kynttilöitä. Kuvat herättävät kysymyksiä ja ajatuksia. Haluan pelastaa kerjäläispojan ja päästää hänet sisälle taloon. Mutta haluan olla myös yksi noista pitkiin laahuksiin ja kauniisiin viuhkoihin sonnustautuneista rouvista, jotka osallistuvat kuninkaan kruunajaisiin. Miksei minusta voisi tulla kuningatarta? He ovat kaikki niin kauniita. Eniten pi-

dän tsaarittaresta, jota tädit kutsuvat kunnioittavasti prinsessa Dagmariksi, mutta isä nimittää Rusinaksi mainiten, että tällä "ei ole päässään aivot, vaan linnunsulkia".

Jos joku prinssi rakastuu minuun ja minusta tulee kuningatar, minä perustan kodin kulkukoirille, niin kuin se rikas leskirouva josta Missinka kertoi. Sen jälkeen perustan turvapaikan orpolapsille, ja loppujen lopuksi kiellän oravien ja jänisten ampumisen...

Laivan haaksirikko saa minut sepittämään seikkailun, jossa merirosvoilla on tärkeä osa — mutta sankarittarena olen tietenkin minä itse...

Rauhalliset kuvat, joissa vain ollaan ja tehdään kaikkea mitä meilläkin, minä ohitan, koska en löydä niistä mitään kiinnostavaa.

Kaikkein mielenkiintoisin teos oli *Meier Universum*, kuvaileva maantieteen kirja.

Sadepäivinä kapusin isoisän työhuoneen lasiparvekkeen sohvalle, kokosin *Universumin* niteet ympärilleni ja lähdin maailmanympärimatkalle. *Universum* vei minut kauas, kauas... Intia, sen kummalliset rakennukset, valtavat temppelit ja kauheat epäjumalat vaihtuivat Sveitsin maalauksellisiin vuoriin, teräväpiirteiseen Mont Blanciin, Chillonin linnaan ja Vierwaldstätterjärven yläpuolella tyynesti laiduntavaan karjalaumaan. Milanon ja Kölnin pitsikoristeiset tuomiokirkot tulivat Etelä-Amerikan pampan sijaan... Kreml vuorotteli Pariisin bulevardien ja Lontoon Lasipalatsin kanssa. Nähdessäni paljon myöhemmin Reinin laakson rauniot tunnistin ne heti niiksi joita kuvattiin *Universumissa*. *Universum* opetti minulle, että maailma on hyvin suuri, ja että siellä on paljon sellaista mistä Kuusanhovissa ei ole tietoakaan...

Tarpeeksi matkusteltuani panin kirjat takaisin kaappiin ja palasin aikuisten luo.

Päässä tuntui jotenkin samealta, mutta mukavalta. Minä säälin aikuisia, jotka istuivat salissa lampun ääressä virkkaamassa tai juomassa teetä hillon kera, eivätkä edes aavistaneet, miten paljon maailmassa on sellaista mikä poikkeaa täysin Kuusanhovista...

JUHANNUSYÖN TULET

Kuusanhovissa oli vielä yksi kielletty huvi, joka askarrutti mielikuvitustani monen monta vuotta.

Se oli juhannusyön kokko, joka sytytettiin vain kerran vuodessa.

En ymmärtänyt vielä, mitä Juhannus tarkoittaa, mutta näin miten kaikki — niin talonväki kuin keittiöpiiatkin — odottivat sitä. Juhannusaaton aamuna suomalaispojat kokosivat varpuja ja risuja korkeiksi tornimaisiksi pyramideiksi. Niiden huipulle pantiin koivuntuohesta tehty pallo. Olin nähnyt poikien laittavan noita palloja pitkiin tankoihin ja minulle kerrottiin, että he sytyttävät ne ja juoksevat ympäri kokkoa. Palvelijat valmistautuivat kokolle pukeutumalla kirjaviin huiveihin. Paikalle oli kutsuttu hanuristi venäläiskylästä; keittiöväki hankki yhteisvoimin ruokaa, minttupipareita ja kirkasvärisiin papereihin käärittyjä siirappimakeisia. Siskot sitoivat seppeleitä hiuksiinsa ja pukivat ylleen puhtaat paidat. Kokkojuhlan täytyy olla satumaisen ihana, minä ajattelin, joka puolella räiskyy varmaan liekkejä, musiikki soi, ja tunnelma on varmasti muutenkin aivan erikoisen iloinen ja juhlava.

Mutta minua ei päästetty kokkotulille.

— Pääset, kunhan kasvat. Nyt sinun on paljon parempi mennä nukkumaan ajoissa, äiti päätti. — Ja mitä kiinnostavaa kokolla muka on? Sehän on vain sellainen tapa.

Minä en uskonut äitiä. Siskothan kertoivat seuraavana päivänä, miten hauskaa siellä oli ollut, miten kaikki olivat tanssineet, pojat hyppineet nuotion yli ja tulipallot pyörineet ilmassa niin kauniisti. Kysyessäni

7–384

palvelusväeltä: "Oliko kokko kaunis?" minulle vastattiin aina: "Oli, hurjan kaunis. Ja siellä oli niin hauskaa!"

Jos kerta ihan "hurjan kaunis", niin silloin äiti kyllä väittää toisin vain lohduttaakseen minua. Vetäydyin huoneeseeni katkerasti loukkaantuneena muiden tehdessä lähtöä. Sinne menivät niin nuoret kuin vanhemmatkin, herrasväki ja palvelijat. Joku — tavallisesti hoitaja tai jalkavaivainen täti — jäi vahtimaan minua. Kuulin kun veräjä kitisi paukahtaen kohta kiinni ja äänet vaimenivat hiljalleen. Sitten joku mattimyöhäinen kiirehti vielä kujaa pitkin. Etäältä kuului naurua. Ja laulunpätkä. Ja lopulta hiljaisuus.

Makaan vuoteellani unta saamatta ja nieleksin harmin kyyneleitä. Mietin miksi kokko on kielletty minulta. Kuulen laukauksen, joka on merkki, että kokot saa sytyttää. Tuuli kantaa satunnaisia harmonikan säveliä. Pellontakaisella kummulla palaa kokko, ja minä olen yksin, hylättynä autiossa, hiljaisessa ja vähän kammottavassa talossa keskellä Pohjolan siniharmaata kesäyötä.

Olen kymmenvuotias. Aikuiset jättävät Fenjan, sisäkön, "vahtimaan Šurinkaa". Fenja istuu porstuan oven pielessä hyräillen alakuloisesti. Taitaa olla yhtä masentunut kuin minä, kun ei päässyt kokolle. Olemme siis onnettomuustoverit. Päätän huutaa hänet luokseni.

— Fenja! Fenja!

— Mitä tahdotte, neiti? Ruvetkaa nukkumaan. Rouva kielsi juttelemasta kanssanne.

— Tiedän, tiedän... Tule nyt kuitenkin tänne, Fenja, ole kiltti! No, Fenja-kulta, tule nyt!

Fenja astuu epäröiden huoneeseen. Hänestä on ikävää istua pimeässä eteisessä.

— Onko kokolla mukavaa? kysyn nousten istumaan vuoteessani.

— No kuinkas muuten! Viime vuonna me tanssittiin

aamuun asti, aurinko alkoi jo paahtaa, mutta me sen kun vain tanssittiin.

— Millainen kokko oli? Kaunis?

— Tietysti! Oikein kaunis.

— Ja mitä muuta kokolla on?

— Mitäkö? Fenja mutisee hämillään. — Kaikenlaista. Siellä lauletaan lauluja. Leikitään piirileikkejä, tosin suomalaiset eivät osaa niitä. Mutta tanssimaan ne ovat oikeita mestareita...

— Juoksevatko pojat soihtujen kanssa?

— Soihtujenko? En minä ainakaan muista. Vai tarkoitatteko te niitä tulipalloja, joilla pojat viskovat toisiaan?

— Onko sekin kaunista?

— Hyvin kaunista. Että ne lentävät komeasti! Ihan pelottaa, että ne lentävät hiuksiin. Ja tytöt kiljuvat. Se on niin kaunista!

— Voi että! Milloin minä mahdan päästä kokolle? huokaisen itku kurkussa. — Kun saisi edes vilkaista. Vaikka kaukaakin!

— Kaukaako? Mutta sehän on helppoakin helpompaa. Parvekkeelta, tai näkötornista vieläkin paremmin. Kaikki on edessäsi kuin kämmenellä...

— Ihanko totta? Mistä sinä sen tiedät?

— Totta kai minä sen tiedän! Viime kesänä me seurattiin näkötornista, kun kokkoja sytytettiin. Sama se on tänäkin vuonna. Ja ainakin meidän pellon takana oleva kokko näkyy ihan selvästi.

— Voi! Kunpa pääsisi näkemään, minä lausahdan hypähtäen levottomana alas vuoteesta.

— Ja jos avaa näkötornin ikkunan, Fenja yllyttää minua kuin huomaamattaan, — niin kuulee musiikin ja erottaa ihmisten äänet. Aivan kuin seisoisi kokon vieressä.

— Fenja! Rakas, kiltti Fenja, päästä minut näkötorniin! Minä pitäisin sinusta sitten niin!

— Mutta äitisi antaa satikutia.

— Ei meidän tarvitse kertoa äidille. Me emme kerro kenellekään!

Minä ihan vapisen jännityksestä. Fenja vaikenee miettien jotakin. Hänen silmiinsä syttyy viekas ilme.

— No, tehdään sopimus, neiti. Minä vien teidät näkötorniin ja näytän teille kokot. Te puolestanne päästätte minut heti sen jälkeen kokkotulille. Kun rouva palaa, teidän on oltava nukkuvinanne, sillä minua kiellettiin ankarasti lähtemästä minnekään ennen kuin neiti on syvässä unessa.

— Hyvä on, Fenja, hyvä on! Lupaan kaiken mitä tahdot, kunhan vain mennään kiireesti!

Sormet vapisten vedän tohvelit jalkoihini ja hiivin Fenjan perässä petollisesti narisevia rappuja pitkin ylös toiseen kerrokseen. Vaikka tiedän, että talo on tyhjä, pelkään silti, että törmäämmekin äkkiä johonkuhun. Fenja pelkää aivan yhtä lailla, puhuu kuiskaten ja suhahtelee minulle yrittäen astella varpaillaan. Kauhu valtaa minut hetkeksi, kun ohitamme isoäidin puolen tiukasti lukitut ovet. Tuntuu kuin isoäidin varjo seuraisi moittien meidän öistä seikkailuamme. Uteliaisuus saa kuitenkin voiton ja minä kapuan Fenjan perässä ylös näkötorniin.

— Uh! Kylläpä täällä on kuuma! Kuin saunassa, Fenja puuskahtaa kasvot punoittaen ja pyyhkii hikeä esiliinaansa.

— No? Näytä nyt, missä kokot ovat.

Painaudun kärsimättömänä lasia vasten. Eteeni avautuu rauhallinen ja tuttu, illan varjoihin peittynyt näkymä.

— Odottakaapas. Antakaas kun katson, Fenja lausahtaa avaten varovasti ikkunan ja kurkistaa ulos. — No niin, tuolla on meidän kokko. Onpa se valtavan iso!

— Missä? Missä?

— No, tuolla edessä, pellon takana. Ettekö muka näe?

Näen kyllä — mutta voiko tuollaista muka sanoa valtavan isoksi. Nuotion vaalea liekki hädin tuskin erottuu vaaleaa yötä vasten. Se huojuu hiljalleen heittäen harvakseltaan kituliaita tulenkielekkeitä. Kuusanhovilaiset liikuksivat hajallaan pitkin metsäaukeaa. Kuuluu harmonikan soittoa. Kaikki on ihan tuttua ja tavanomaista...

— Tuolla on Torkkelin kokko. Älkää nyt sinne katsoko, neiti! Vaan vasemmalle. Näettekö tuon liekin? Se on Torkkelin juhannuskokko. Ja tuolla ovat Alakuusan tulet... kylläpä se onkin kirkas! Heillä on myös selvästi iso kokko. He ovat kutsuneet paljon väkeä, meidän Ustiša meni sinne. Minne minä oikein lähtisin? Menisinkö minäkin sinne? Vai meidän kokolle? Täällä olisi sentään tutut kavaljeerit...

Minä olen vaiti. Se mitä Fenja sanoo kirkkaaksi kokoksi, on pelkkä valopilkku, joka häilyy kumpareella metsän reunassa. Torkkelin kokko katoaa jokiusvan taa.

— Sinä sanoit, että kokkoja on paljon, mutta niitähän on vain kolme, minä kivahdan.

— Nyt on vielä liian aikaista! Kaikkia ei ole vielä sytytetty; naapurikylässä on aina kokko, ja Taureneilla on omansa, tosin huono, mutta kokko joka tapauksessa.

Fenjan sanat eivät minua lohduta. Suutun hänelle tietämättä itsekään miksi.

— Katsokaa, neiti, katsokaa, tuolla pojat juoksevat tulipallojen kanssa. Johan on näky! Säntäilevät sinne tänne ja viskovat niitä ilmaan.

Näkötorniin kantautuu naurua ja puheenpätkiä.

Muutama pari pyörähtelee laiskasti harmonikan tahdissa.

— Ja tanssitkin on jo alkaneet.

Siinäkö kaikki? Nuoko ovat kokkoja, joista olen nähnyt niin paljon unia? Ja joiden tähden olen vuodattanut niin paljon kyyneleitä?

— Mennään pois, Fenja! minä tokaisen päättäväisesti.

— Mitä, joko te saitte tarpeeksenne? Ei makeaa mahan täydeltä, vai? Mutta muistakaa nyt mitä me sovimme: kun rouva palaa, niin olkaa nukkuvinanne. Minä lähden Alakuusan kokolle. Jos satun törmäämään rouvaan, niin hän kysyy tietysti, nukutteko te. Ja valehteleminen on aina noloa. Nukahtakaa siis nopeasti, neiti. Nyt tekin olette nähnyt kokon.

Minä en vastaa. Säntään kiireesti takaisin pehkuihini. Olo on sanomattoman katkera. Aivan kuin minua olisi petetty. Kuin olisin lopullisesti ja peruuttamattomasti kadottanut jonkin suuren ilon. Vihaan Fenjaa. Vihaan kaksinverroin, koska tein hänen kanssaan kielletyn retken ja koska unelmani kokosta on särkynyt.

Kun Fenjan askelten rahina lakkaa kuulumasta maantieltä, purskahdan lohduttomaan itkuun. Itken niin kuin vain lapset itkevät: henkeäni haukkoen ja aivan pakahtumaisillani.

En itke kuitenkaan kokon vuoksi, vaan koska olen yksin isossa, autiossa talossa ja pelkään, että isoäidin haamu tulee kostamaan minulle ”kaikesta”.

Äiti löytää minut itkemästä. Minulle juotetaan vadelmateehen sekoitettuja valeriaanatippoja. Soperran, että näin painajaisunta ja että Fenja ei ole syyllinen. Mutta Fenja saa silti kuulla kunniansa omavaltaisen lähtönsä tähden. Sen jälkeen en ole enää hänen suosiossaan, koska hän pitää minua petturina.

2
Varhaisnuoruus

SYKSYN PITKIÄ PÄIVIÄ

Lapsuudesta muistan erityisesti Kuusanhoviin tulon. Lähtö taas liittyy vuosiin, jolloin en ollut vielä "neiti", mutta en enää lapsikaan, jolloin kuljin aina liian lyhyissä hameissa, koska ne kävivät valtavan nopeasti pieniksi, ja jolloin leveän nauhavyön tilalla oli jo nahkavyö osoittamassa muodostumassa olevan vyötärön paikkaa.

Aikuiset katselivat pitkiä jalkojani, suhteettoman suuria käsiäni sekä kasvoja, joissa ei ollut enää lapsekasta pyöreyttä, ja totesivat päätään pudistellen: "Miten rumia tytöistä tuleekaan tuossa iässä! Mutta minkäs teet — murrosikä mikä murrosikä!"

En itsekään pitänyt itsestäni, ja vältin peiliin katsomista niin paljon kuin suinkin.

— Ei se mitään, Šura, älä sure, vanhempi siskoni lohdutteli, — rumasta ankanpojastakin saattaa kehkeytyä joutsen.

Siihen aikaan ainoat nuket joista pidin, "tuumanpituiset", lojuivat jo muinaismuistoarkussa ja minä haaveilin laahuspuvuista ja korsetista.

Niinä vuosina syyspäivät alkoivat tuntua loputtoman pitkiltä, eivätkä Kuusanhovin arkiset ihmeet kiehtoneet enää mieltäni.

Äiti viipyi Kuusanhovissa aina myöhäiseen syksyyn. Oli ruska-aika. Vieraat ja sukulaiset kaikkosivat tahoilleen kurkien ja villijoutsenten mukana. Kohta sen jäl-

keen lähtivät myös siskot ja isä. Jäljelle jäivät vain äiti, Jelizaveta Ivanovna, minä sekä joku keittiöpiioista. Taloudenpito helpottui ja äiti heitti pois olkihattunsa keikaroiden enää vain karttuuniliinassaan. Sade ei tuntunut herkeävän hetkeksikään, ja tuuli pieksi kellastuneita puita tavallistakin äkäisemmin. Heti kun aurinko pilkisti pilvien lomasta, äiti käski minun mennä pellonpientareelle katsomaan, kun kirjavahuiviset maalaisnaiset nostivat perunaa. Äiti sanoi sitä "Šuran totuttamiseksi taloustöihin". Mutta minusta ne tunnit olivat silkkaa ajanhukkaa: seisot jäätävän syystuulen tuiverruksessa ilman tekemistä, ilman mitään mikä kiinnostaisi sinua hiukkaakaan.

— Mikset sinä kaiva perunoita? Se on oikein mukavaa puuhaa ja sitä paitsi hyödyllistä, koska sinä tarvitset liikuntaa. Onko sinun pakko aina istua sisällä kuin jauhosäkki! Sinusta tulee kauhea köntys, äiti jutteli yrittäen houkutella minua työhön ja ryhtyi itse esimerkkiä näyttääkseen nostamaan perunoita. Hän innostui niin että alkoi vitsailla naisten ja lasten kanssa. Minusta perunannostossa ei ollut mitään mielenkiintoista. Oli kyllä hauskaa etsiä pienintä mahdollista perunaa, sitä joka oli jätetty maahan ja joka kerättiin sitten sianruuaksi. Muut rupesivat kuitenkin vinoilemaan, ja minun oli pakko mukautua heidän tahtoonsa. Kohta sormet paleltuivat ja selkää alkoi särkeä.

— Minä olen ihan jäässä. Menen kotiin, ilmoitin tyytyväisenä päästessäni eroon taloustöistä.

Äiti puolestaan palasi pellolta posket punaisina, reippaampana ja tyytyväisempänä kuin koskaan kaupungissa. Syksyisin hän vietti hyvin paljon aikaa karjapihalla, ja toi huoneisiin lannan ja maidon hajun.

— Taas se nähdään mitä merkitsee olla itse läsnä lehmien lypsyssä: tänään saimme maitoa kokonaiset kaksi sankoa enemmän kuin tavallisesti, hän selitti iloisena Jelizaveta Ivanovnalle, — karjakot eivät milloinkaan lypsä kaikkea.

Taloudenpitoon totuttaakseen äiti vei minut maitohuoneeseen. Siellä tuoksui ruisleivältä, koska tuoreita limppuja säilytettiin maitohuoneen hyllyillä. Katonrajassa olevaa ikkunaa peittivät kukkivat pelargonit ja verenpisarat. Ne kasvoivat siellä epätavallisen hyvin. Hyllyillä oli myös savisia smetanapyttyjä. Karjakkotytöt kirnusivat voita. Oli hauskaa seurata, kun samean sinertävästä herasta alkoi erottua keltaisia voikokkareita. Mutta kaikkein parasta oli sivellä tuoretta, pehmeää, juuri suolattua voita ruisleivälle ja syödä se maitohuoneen kynnyksellä, imien samalla sisäänsä raikasta, mullalta ja sieniltä tuoksuvaa ilmaa.

Minun piti "opetuksen" vuoksi käydä myös sienessä, leppärouskuja keräämässä. Niitä ei ollut kovinkaan helppo löytää, koska hyviä, tuoreita leppärouskuja kasvoi vain matalan varvikon ja sammalikon suojassa. Ne punertavat hatut, jotka pistivät silmään suoraan maan pinnalla, olivat järjestään madonsyömiä.

Mutta sienestys ei innostanut minua. Harhailin niin ajatuksissani, etten nähnyt sieniä lainkaan — ja palasin kotiin kori tyhjänä.

— Kyllä sitä aina ollaan ahmimassa paistettuja leppärouskuja, mutta ei viitsitä kerätä niin millään, äiti kivahti, kun minä aamiaisella kiljahdin riemusta nähdessäni paistinpannullisen leppärouskuja runsaan smetanakerroksen alla. — Mikähän sinustakin oikein tulee? hän huokaili. — Pelkällä matkustelulla ja tanssiaisilla ei pitkälle pääse. Kyllä niistäkin hulluksi tulee.

— En minä kaipaakaan vain tanssiaisia.

— Mitä sinä sitten kaipaat?

Kohautin harteitani tietämättä itsekään. En nähnyt elämää kuitenkaan "pelkkinä tanssiaisina". Kulutin aikaani lueskelemalla Musaeusin ja Andersenin satuja — mutta nekään eivät huvittaneet enää. Myös Jelizaveta Ivanovnan tarinat menettivät hohtonsa. Ehkä hän oli vanhetessaan menettänyt tarinointikykynsä. Tai kukaties minun vaatimukseni olivat kasvaneet. Oli

miten oli, niin enää harvoin istuin nojatuoliini kuuntelemaan mitä Aleksandra Dmitrijevna-vainaja oli tehnyt ja miten hän oli elänyt.

Varsinkin illat olivat pitkiä. Lamppuöljyä säästeltiin: valoa pidettiin vain ruokasalissa ja eteisessä. Lastenhuoneeseen piti mennä pimeän vierashuoneen, aution ja kaikuisan salin ja äidin kamarin läpi. Äidin kamarin ovenpielessä roikkui isän valkea kesätakki. Ja vaikka tiesinkin, että se on vain isän takki, se kammotti silti niin, että minä suorastaan syöksyin pimeiden huoneiden poikki. Syysiltoina pelkäsin, niin kuin lapset pelkäävät, kaikkien vanhojen kuusanhovilaisten haamuja.

Iltaisin äiti keskusteli tilanhoitajan kanssa, ja Jelizaveta Ivanovna pelasi pasianssia ruokasalin lampun alla. Minä istuin hänen vieressään kyynärpäät pöydällä ja lueskelin hajamielisesti *Perheiltoja*.

Kuuntelin kellon tikitystä, ikkunalasiin kopisevia sadepisaroita ja huonekalujen natinaa. Minua ahdisti ja tunsin oloni hyvin yksinäiseksi.

— Eikö me jo kohta lähdetä pois? kysyin äidiltä.

— Lähdetään kunhan saadaan vilja puiduksi. Mikä kiire meillä on? Mitä uutta Pietarissa muka on? Pelkkää tunkkaisuutta, melua, kuskeja ja vieraita. Mikä hätä meillä täällä on! Ollaan kuin Herran kukkarossa!

Äiti leväytti ikkunan selälleen, ja huoneeseen tulvahti vesipisaroita sekä kosteaa, tuoksuvaa syysilmaa.

— Pane takki päällesi ja mene haukkaamaan raitista ilmaa. Miksi sinä istut aina sisällä? Pieni sade ei haittaa mitään! Ihaile vaikka metsää: siellä on upea ruska!

Minä en yhtynyt äidin ihasteluun. Halusin palata kaupunkiin. Minusta tuntui, että kaupungissa odottavat uudet ja yllättävät asiat — vaikka itse asiassa siellä odottivat vain säännölliset oppitunnit sekä kellon tarkkuudella etenevä päivärytmi ja senkin vähäisen vapauden menettäminen, joka minulla oli Kuusanhovissa...

Mennessäni iltaisin nukkumaan mietin: "Taas on yksi päivä vähemmän, luojan kiitos. Kunpa jo lähdettäisiin!"

MUUTTOKUORMA PIETARIIN

— Puinti loppuu parin päivän päästä. Torstaina pakataan tavarat, perjantaina pannaan ne menemään ja lauantaina lähdetään itse. Lauantai on helppo päivä, äiti kertoi aamukahvilla. Lähtöön on enää neljä päivää! Teki mieli kiljua ilosta. Säntäsin suin päin huoneeseeni lajittelemaan aarteitani. Mielessä väikkyivät minulle luvattu uusi, vartaloa myötäilevä takki (nykyisen lastenturkin sijaan) sekä tapaamiset ystävien kanssa. Aarteet lentelivät sikin sokin laatikkoihin ja kaappeihin: "Olkoon! Järjestän ne keväällä, kun palaan taas. Olkoot siinä talven yli."

Otin mukaani vain kaikkein välttämättömimmät ja rakkaimmat tavarat: samettisen lasisilmäisen pöllön, jota käytettiin kynänpyyhkimenä, taivaansinisen rattailla kulkevan hajuvesipullon ja venetsialaiset lasihelmet. Suljettuani täyteen ahdetun kaapin katselen autiota huonettani ja minua alkaa jotenkin hävettää, ikään kuin olisin pettämässä Kuusanhovin. Kierrän talon ympäri teeskennellen surullista, ja jätän hyvästit talven yli.

— Hyvästi, rakas näkötorni! Hyvästi, keinutuoli! toistelen kosketellessani rakkaita esineitä, kuin pyytäen anteeksi, että olen lähdössä pois.

Noina viimeisinä päivinä talo vaikutti entistäkin synkeämmältä. Keinutuoli, jota tönäisin ohi mennessäni, sanoi: "Niin, Niin, Niin, Niin-niin", kuin soimaten minua. Vedin myös kaappikellon, jotta se soittaisi sävelliä — mutta sen akselit vain kitisivät veltosti. Illalla sytytin vierashuoneeseen sinisen lyhdyn. Autiossa, sateen huminan täyttämässä talossa juhlavalotkin tun-

tuivat alakuloisilta. Talo suri lähtöämme. Ajattelin jopa pyytää äitiä jäämään vielä vähäksi aikaa.

Mutta kun kärryt seuraavana aamuna ilmestyivät kuistin eteen hakemaan tavaroita ja me aloitimme kuumeisen lastaamisen, tulin taas valtavan hilpeäksi. Pääovet olivat selkoselällään, ja kuskit kantoivat ulos matka-arkkuja ja hillo- sekä suolasäilykelaatikoita saappaitaan kolistellen. Istuin ikkunalaudalla katselemassa heidän touhujaan ja pureksin pähkinöitä aikani kuluksi. Valmis kuorma peitettiin niinimatolla, sidottiin köysillä ja vietiin portin taa, minkä jälkeen kuistin eteen tuotiin uudet tyhjät kärryt ottamaan oma osansa herrasväen tavaroista.

Lopulta lastaaminen päättyy. Jelizaveta Ivanovna tulee kuistille votkapullo kädessään, hänen perässään seuraa palvelija, joka kantaa tarjotinta pikareineen ja leivänpaloineen, joille on ripoteltu suolaa. Kuskit astuvat vuoron perään tarjottimen luo, ottavat lakin päästään ja tarttuvat paksuilla tummilla sormillaan pikariin kulauttaen sen suuhunsa. Ja sanovat sitten verkalleen suutaan hihaansa kuivaten: "Kiitos." — "Terveydeksi", äiti vastaa. Jelizaveta Ivanovna kuiskii: "Toivottakaa rouvalle terveyttä, toivottakaa rouvalle terveyttä."

Ne, jotka tuntevat talon tavat, nostavat pikarin ensin nenänsä tasalle ja sanovat hitaasti: "Rouvan terveydeksi."

— Kiitos, kiitos. Juokaa omaksi terveydeksenne, että matka menisi hyvin.

Kuskien saatua kyytipassin ja luettelon tavaroista äiti siunaa heidät matkaan. Tavarat vietiin Pietariin aina maanteitse; niin oli totuttu tekemään ennen rautatien tuloa, eikä perinteestä hevin luovuttu.

Saattajat seisoksivat kuistilla vielä pitkään rattaiden lähdön jälkeen tietämättä mitä tehdä. Kylmä syysviima ajaa heidät lopulta takaisin sisälle.

— Me lähdetään huomenna, huomenna, kuuluu

hilpeä ääni sisältäni. — Kuinka monta tuntia siihen on vielä? Montako minuuttia?

KIRJALLISIA INTOHIMOJA

Murrosiässä löysin Kuusanhovista uusia, yllättäviä paikkoja. Torni ja ullakko olivat menettäneet viehätyksensä jo aikoja sitten: ensirakkaus oli ohi.

Lapsena pelkäsin isoäidin puolta, sen autioita paraatihuoneita ja irtopäällyksellisiä huonekaluja.

Mutta sitten opin pitämään niistä.

"Löysin" isoäidin puolen aivan sattumalta — niin kuin tehdään kaikki suuret löydöt. Etsin nimittäin piilopaikkaa aikuisilta, joita vastaan kävin herkeämätöntä sotaa. Se oli sinä kesänä, jolloin kirjat alkoivat viedä minut lopullisesti mukanaan.

— Šura on taas lukemassa! äiti huusi suutuksissaan, — aina se istuu nenä kiinni kirjassa. Se on kasvuikäiselle tytölle hyvin epäterveellistä. Šura! Šura? Taasko sinä istut niska kyyryssä lukemassa jotakin? Mene ulos kävelylle!

— Šura, älä kurtistele kulmiasi, saat ryppyjä, sisko keskeyttää kaikkein kiinnostavimmalla kohdalla. — Minkä vuoksi sinä aina irvistelet lukiessasi!

En minä irvistellyt. Minä vain eläydyin lukemaani. Mutta miten minä sen olisin voinut sanoa?

Kaiken tuon jälkeen aloin tietysti etsiä piilopaikkaa, missä lukea rauhassa, turvassa aikuisten hätyyttelyiltä.

Aikuisille tarkoitetussa *Perheilloissa* törmäsin historialliseen romaaniin, ensimmäiseen romaaniin, joka tempasi minut mukaansa. Jo nimi kertoi paljon: *Kaulaketju eli mustat ja valkoiset Ribomondit.* Tapahtumat ajoittuivat Pärttylin yöhön ja henkilöt olivat: amiraali Coligny, Katariina de Medici, Margareeta Navarralainen ja Henrik XIV. Vastakkain olivat rehelliset hugenotit ja petolliset katoliset. Romaani koostui 12 kir-

jasta. Koskaan ennen eivät onneton rakkaus ja toisistaan eroon joutuneet rakastavaiset olleet saaneet minua itkemään.

Asetuin mukavasti isoäidin sohvan nurkkaan, luin, itkin, niistin nenääni ja luin uudelleen hellyttävimmät kohdat. Äänet, jotka huutelivat minua puutarhan eri puolilta, pakottivat kuitenkin jättämään piilopaikan. Pyyhittyäni kyyneleeni ja niistettyäni nenäni laskin kirjan sohvan nurkkaan ja pujahdin vaivihkaa sivuovesta kellarin kautta puutarhaan, ja ilmestyin viattoman näköisenä aikuisten eteen.

— Missä sinä olet ollut? Mitä sinä olet puuhannut? Onko sinun pakko kadota ilmoittamatta kenellekään? Me ajattelimme jo herra ties mitä.

— Ensin käsketään ulkoilla, mutta kun teet niin, niin siitäkin motkotetaan, minä puolustaudun myrkyllisesti ja näytän loukkaantunutta naamaa.

Päästyäni seuraavana päivänä eroon ikävistä soittotunneista ja Racinen ja Corneillen mahtipontisista monologeista ilmoitan meneväni kävelylle, mutta livahdankin isoäidin puolelle. Kohta romaani on jo luettu. Sankarit ovat pelastuneet ja päässeet onnellisesti takaisin toistensa syliin. Paha saa palkkansa. Mutta minä olen kuin huumeessa ja elän vielä Medicien mahtavan hovin, katalien kardinaalien, lahjomattomien hugenottien ja kostonhimoisten kreivittärien keskellä. Historia, ei mikään Ilovaiskin kuiva oppikirja, vaan tragedioiden ja ristiriitojen täyttämä elävien ihmisten historia, paljasti minulle kasvonsa ensimmäisen kerran. Sen jälkeen en enää palannut *Perheiltoihin* enkä lapsille tarkoitettuun *Sydämellisiin sanoihin*, vaan kaivoin isoisän hyllyiltä kirjoja, joissa kerrottiin rakkaudesta ja historiasta. Halusin tietää lisää kavalista Mediceistä ja jalosta Colignysta, halveksin tahdotonta Kaarle X:tä ja ihailin palavasti Henrik IV:tä, joka "lopetti hugenottien vainot". Halusin kääntyä protestantiksi voidakseni taistella petollisia ja viekkaita katolisia vastaan. Heillä

oli voima ja kuninkaat olivat heidän puolellaan, mutta juuri sen vuoksi minä inhosin heitä. Minusta oli paljon parempi kuulua hugenotteihin, joita vainottiin ja tapettiin uskon tähden.

Isoäidin puolella luin Zagoskinia ja vuodatin kyyneleitä Lažetšnikovin *Basurmanin* kohtalon tähden. Vihasin Iivana Suurta ja hänen mukanaan kaikkia Moskovan tsaareja, koska he olivat tyhmiä ja taikauskoisia — pahempia kuin Jelizaveta Ivanovna! Vapisin lukiessani keskiaikaisista kidutuksista ja rakkaan Basurmanin kuolemasta. Minä aivan kiehuin kiukusta. Ja hypätessäni alas isoäidin sohvalta puin nyrkkiäni niille, joiden takia maailmassa on epäoikeudenmukaisuuksia. Halusin kostaa Basurmanin ja kaikkien niiden puolesta, jotka ovat joutuneet raa'asti kärsimään muiden tyhmyyden vuoksi.

Kohta en enää piiloutunut isoäidin puolelle ainoastaan lukemaan romaaneja, vaan myös haaveilemaan "hänestä". Toivoin, että "hän" saapuisi jonain vaaleana yönä isoäidin huoneen ikkunan taa. Hänellä olisi musta viitta ja hän muistuttaisi *Mustien ja valkoisten Ribomondien* päähenkilöä, nuorta hugenottia. Hän laulaisi minulle serenadin (haaveitani ei häirinnyt lainkaan se, että hän saattaisi laulullaan herättää talon asukkaat, jotka eivät olleet tottuneet moisiin espanjalaisiin tapoihin). Serenadin jälkeen minä menen tietenkin puutarhaan hänen luokseen. Sankari laskee toisen polven maahan ja lausuu kättäni suudellen: "Sinä olet minun sydämeni valtiatar!" Sen pitemmälle mielikuvitukseni ei päässyt. Yritin sepittää tarinaa eteenpäin, mutta sankarin mahtipontiset puheet alkoivat kyllästyttää, enkä kyennyt keksimään muuta. Ehkä hänen pitäisi ryöstää minut? Sitä, miksi pako oli tarpeen ja kuka oli tuo epäilyttävä herra, joka ryösti nuoren tytön, en ryhtynyt selittämään. Tärkeintä oli keksiä paljon kiihkeitä ja yllätyksellisiä seikkailuja, niin kuin Walter Scottin romaaneissa.

ONNELLINEN HETKI KAIVOLLA

Sinä kesänä pistäydyin usein vanhassa pylväiden kattamassa huvimajassa, joka oli aivan puutarhan laidassa. Sieltä näkyivät tilan pellot, järvi sekä joki, ja kuusanhovilaiset kävivät siellä ihailemassa auringonlaskua. Majalta laskeutui joelle loiva rinne, jota sanottiin mahtavasti Jyrkänteeksi. Nimen oli antanut joku tädeistä Ivan Gontšarovin romaanin kunniaksi.

Huvimajan takana oli vanha, sammalen peittämä penkki. Jyrkänne oli minusta tavattoman runollinen: siellä oli mukava istua yksin odottamassa. Mitäkö? — Elämää, minä ajattelin.

Joskus seuraani lyöttäytyi Sofja Andrejevnan poika Mišenka, onneton ihailijani. Minä olin kuin en olisi huomannutkaan häntä. Hän pyöri hartaasti ympärilläni, hakkasi oksanvarvuilla vielä raakoja pihlajanmarjaterttuja, kiipesi koivuihin ja teki kuperkeikkoja yrittäen epätoivoisesti kiinnittää huomioni. Mutta minä katselin ihan kiusallani toiseen suuntaan. Äkkiä hän katosi, ja hetken kuluttua kuulin puutarhasta hänen äänensä: "Sika karkasi puutarhaan... Barboska, ota se kiinni, puskii!"

Eikä minua muistettu enää.

Huvimajalta johti koivukuja alas kaivolle. Kaivon vesi oli kirkasta ja jääkylmää. Piiat tulivat tänne iltaisin sangot kolisten hakemaan juomavettä.

Tänään vedenhakijana on Daša. Hänen rintansa hytkyvät kävelyn tahtiin ja pehmeät, hiljaiset askeleet nostattavat kellertävän pölypilven.

— Daša, menetkö sinä kaivolle?

— Oi, neiti! Kylläpä minä säikähdin. Astelin ihan ajatuksissani laulellen ja luulin, ettei täällä ole ketään.

— Minä tulen mukaasi, Daša.

Tekee mieli hieman liikkua, ponnistella. Daša ja minä juttelemme jotain vähäpätöistä, mutta hauskaa. Minä olin aina hyvissä väleissä piikojen kanssa. Kaivossa oli puukansi, matala ja vähän kalteva. Ja niin leveä, että me järjestimme sillä tansseja. Kaivoa ympäröi aita, jotta eläimet eivät "saastuttaisi" sitä. Aidan portilla oli lätäkkö, joka ei kuivunut koskaan. Dašan nostaessa kaivon kantta ruosteiset ketjut kitisivät ja narisivat.

— Daša, anna minun heittää ämpäri!

— Se on niin raskas, ettette te jaksa pidätellä.

— Kyllä minä jaksan.

Pitkään ketjuun kiinnitetty sanko piti heittää niin että se putosi suulleen. Vain silloin se hörppäsi vettä ja täyttyi nopeasti. Ja ylös sanko piti kiskoa ennen kuin se ehti täyttyä piripintaan. Se vaatii taitoa, enkä opi sitä heti. Minun on jo hiki, mutta haluan heittää sangon yhä uudelleen. Daša kaataa veden maalattuihin teräs-sankoihin ja kiinnittää ne korentoon lähtien viemään taloon. Paiskaan viimeisen sangollisen ruohikkoon, ihan omaksi ilokseni. Aurinko on laskenut: järventakaisella taivaanrannalla hehkuu oranssinpunainen viiru. Minulla on kevyt, hilpeä ja jotenkin juhlava olo. Jyrkänteeltä näkyy Viipurin tie. Se ilmestyy näkyviin lehdon katveesta ja katoaa kunnaksen taa. Katselen sitä odottaen jotakin. Pikkutyttönä olin odottanut, että sitä pitkin tulisi harsopäinen nainen tai ponilla ratsastava tyttö; nyt päätin, että "hän" saapuu juuri sitä pitkin ja vie minut uuteen tuntemattomaan elämään... Hän pysäyttää ratsunsa kunnaalle ja antaa minulle merkin valkealla nenäliinallaan...

Joku on tulossa! Entä jos se onkin "hän"? minä mietin ja puna kohoaa poskilleni... Mutta illuusio särkyy: metsää vasten erottuu selvästi vaalea naisten kaulahuivi. Hilpeä ja kevyt olo ei kuitenkaan katoa, koska uskon, että elämä tarjoaa minulle jotakin iloista ja erilaista.

ŽENJA-SISKON PALUU

On harmaa elokuun päivä. Kotona ollaan levottomia. Ženja nimittäin palaa tänään ulkomailta. Ei se Ženja, jonka kanssa minä riitelin Lintukartanon omistuksesta, vaan laulajatar-Ženja. Ihan oikea oopperalaulaja. Hän on debytoinut Italiassa, pienen italialaiskaupungin teatterissa. Talvella hän on päättänyt esiintyä Pietarissa. Ja — niin kuin vanha hoitaja sanoo — "jos Ženja on jotakin päättänyt, niin hän murtaa äidinkin tahdon". Hän halusi opiskella laulua vakavasti, näyttämöä varten, ja teki niin. Isä osti hänelle flyygelin ja sai äidin palkkaamaan säestäjän. Ženja opiskeli laulua kaksi talvea, käymättä missään muualla kuin konserteissa ja teatterissa. Häntä sanotaan kauniiksi. Mutta hän vain hymyilee, ikään kuin se olisi samantekevää. Hän seisoo päivät pitkät flyygelin ääressä rooleja opetellen ja plastiikkaa harjoitellen. Toisinaan Ženja kutsuu minut huoneeseensa, jotta minä esittäisin Faustia tai Rigoletton Mantuan herttuaa. Se on hauskaa. Minusta on jännittävää seurata kun Ženja harjoittelee roolia ja soittaa. Minä opin monet roolit häntä nopeammin ja sufleeraan, kun hän unohtaa sanoja. Oopperassa käynti on nyt hauskempaa kuin ennen: seuraan taiteilijoita aivan toisin kuin aiemmin.

— Ženja tekee tuon paremmin, minä saatan tuumata.

Aikuiset eivät usko, että Ženjasta voi tulla oikea laulaja, vaan pitävät sitä vain harrastuksena, huvina. Äiti suuttui kuullessaan, että Ženja on päättänyt lähteä yksinään Italiaan opiskelemaan laulua. "Hänhän on vain 19-vuotias!" äiti huusi. Ženja taisteli pitkään häntä vastaan. Mutta isä puhui äidin ympäri, ja Ženja lähti matkaan. Nyt hän siis palaa Kuusalle oikeana laulajattarena. Millainen hän mahtaa olla? Onkohan hän muuttunut paljon?

Äiti on aamusta lähtien kulkenut ympäri taloa poskét punoittaen. Palvelijat valmistavat juhlapäivällistä. Ženja majoitetaan isoäidin puolelle, koska hän ei tule yksin, vaan wieniläisen kamarineidin kanssa. Puutarhuri tuo pöytään ison pyramidinmuotoisen kukka-asetelman. Isäkin kyselee, eikö vaunuja vieläkään näy.

— Nyt he tulevat! Nyt he tulevat! joku huutaa ja minä juoksen alas tietä ottamaan heidät vastaan. Vaunuissa on kaksi tummahattuista naista, joilla on samanlaiset harmaat sadetakit. Toinen huiskuttaa iloisesti nenäliinaa.

— Ženja! Ženja! huudan hypähtäen vaunujen astinlaudalle. Me suutelemme.

— Kylläpä sinä olet kasvanut, Ženja sanoo hymyillen hellästi. — Tämä on fräulein Josefina. Ojenna kätesi hänelle, Ženja kuiskaa englanniksi.

Minä katselen Ženjaa, laulajaa, hyvin kiinnostuneena ja uteliaasti. Mutta hän ei ole muuttunut lainkaan: samat isot kauniit silmät raukeine silmäripsineen. Verkkaiset, pehmeät liikkeet. Ja käytöksessä jotain ylpeää, rauhallista ja viileää. Minä pidän hänestä — ja samalla jotenkin arastelen häntä, kuin hän ei olisikaan siskoni. Adèle, vanhempi sisko, on paljon läheisempi.

Kuusanhovilaiset piirittävät vaunut kukkatarhan portilla. Äiti tulee ensimmäisenä. Itkien. Myös Adèle itkee. Ženja hymyilee alentuvasti: "Miksi itkeä? Adèlen silmäthän ovat kyllä aina kyynelissä. Mutta minkä vuoksi sinäkin, äiti, itket? Kaikkihan on hyvin. Minä olen jälleen kotona!"

Ženja viedään sisälle. Kamarineiti alkaa purkaa tavaroita. Isän kamaripalvelija Mitrofan auttaa häntä. He eivät kuitenkaan ymmärrä toisiaan ja kutsuvat minut tulkiksi. Se on ikävää. Haluaisin olla Ženjan seurassa, mutta en tahdo loukata Josefinaa. Juostessani takaisin isoäidin puolelle tapaan äidin, Adèlen ja Ženjan juttelemasta innokkaasti.

Minun tullessa paikalle he vaikenevat.

— Šura, mene alakertaan, äiti sanoo, — me kutsumme sinut kohta tänne.

Kehtaavatkin! Aivan kuin minä olisin pikkulapsi! Ei heillä voi olla sellaisia asioita, joita minä en saisi kuulla!

Päivällinen on hyvin juhlava. Äiti on selvästi rauhoittunut, koska punaiset läikät ovat kadonneet poskilta. Hän hymyilee hellästi silittäen vaivihkaa Ženjan kättä. Me juomme maljan Ženjan terveydeksi, uuden "diivan" kunniaksi. Isä ja Ženja suutelevat, minkä jälkeen isä sanoo ylpeänä: "Minähän sanoin aina, että vaikka sinä, Ženetška, oletkin melkoinen rasavilli, niin kyllä sinusta vielä tulee jotakin. Muistatko?"

— Muistan, Mihail Aleksejevitš, Ženja sanoo hymyillen.

Hän on hillitty ja rauhallinen, kuten aina, ja entistäkin vieraampi.

Päivällisen jälkeen Ženja vie meidät isoäidin puolelle katsomaan pukuja. Fräulein Josefina levittää ne mummon leveälle vuoteelle, nojatuoleille ja pöydille: kirjavia, paljetein ja lehtikultauksin somistettuja silkki- ja harsopukuja, peruukkeja, kaulanauhoja sekä kruunuja, joissa on valtavan suuria lasihelmiä. Ženja sovittaa kruunua ja kaulaketjua minun ylleni hyräillen hiljaa: "Margareeta, se et ole sinä... Margareeta, se et ole sinä. Sinusta on tullut kuningatar..." Ja vie minut nauraen peilin eteen. Peilistä näkyy kuitenkin tuttu lapsekas naamani, ja kruunun alta törröttävät inhottavat letit. Mikä Margareeta minä muka olen! Ženjan yllä ne näyttävät ihan toisenlaisilta. Mutta Ženjahan onkin kaunotar!

Illalla Ženja kertoo debyytistään, ensimmäisestä menestyksestä sekä siitä miten hän oli hermostuksissaan pannut jalkaansa väärät kengät ja miten muuan italialainen kreivi oli esityksen jälkeen lähettänyt hänelle kutsun illalliselle. Kaikki nauravat, lukuunottamatta äitiä, joka näyttää jostain syystä tyytymättömältä.

Kaikkein jännittävintä on kuulla menestyksestä, siitä mitä lehdet ovat kirjoittaneet. Ženja näyttää lehtileikkeitä. Yhdessä on valokuvakin. Mutta se ei ole Ženja, vaan vanha, vastenmielinen kuningatar.

— Etkö sinä pidä siitä? Ženja nauraa. — Sehän on roolipuku.

Kaikki suhtautuvat Ženjaan toisin kuin ennen: huomaavaisesti ja ystävällisesti, kuin hän olisi vieras. Kotiväki yrittää olla mieliksi myös Josefinalle. Illalla äiti tarkastaa itse, että kaikki on valmista yötä varten. Ja käskee palvelijoita olemaan kolistelematta astioita aamulla ennen kuin Ženja on noussut ylös.

Ennen häneen suhtauduttiin aivan eri tavalla. Sellaista siis on olla laulajatar! minä mietin hiukan kateellisena.

Ženja ei viivy Kuusalla pitkään. Aamuisin hän laulaa skaaloja. Päivisin taas ulkoilee saadakseen liikuntaa ja opettelee rooleja sekä hioo plastiikkaa. Hän menee varhain nukkumaan. Minä näen häntä vain vilaukselta. Hän hymyilee aina, mutta meillä ei ole oikein puhuttavaa toisillemme. Ženjan laulaessa salissa skaalojaan minä istun keinutuolissa kuuntelemassa. Olisi kuitenkin mukavampaa, jos hän laulaisi niitä oopperoita, joita me opettelimme yhdessä. Mutta Ženja haluaa levätä.

Ženjan lähdettyä Kuusa muuttuu hirveän autioksi. Hänestä puhutaan ja häntä kehutaan kaiken aikaa. Ja sehän selvä! Onhan hän laulajatar. Muistan kun isä sanoi, että Ženjasta tulee vielä jotain. Tuleekohan minusta mitään? Minua harmittaa, että kaikki huomaavat vain Ženjan eikä minua kukaan. Mitä minä tekisin, että minustakin tulisi kuuluisa?

Liittyisinkö balettiin?

Yritän tehdä "pas'n" isoäidin suuren trymoopeilin edessä. Kävelen varpaillani ja teen plastisia liikkeitä. Jos rupean harjoittelemaan joka päivä, minusta saattaa vielä tulla ballerina.

Kuusalta lähtö katkaisee kuitenkin balettiharjoitukseni.

Kaupungissa ne unohtuvat nopeasti.

MITÄ ON ”OLLA AIKUINEN”

Ohi vilahti menneisyyteen kadoten jälleen yksi talvi tuntiaikatauluineen, oppitunteineen, pakollisine kävelyretkineen ja harvoine iloineen, juhlineen, teatterikäynteineen sekä lasteniltoineen...

On kevät. Ja aika palata taas Kuusanhoviin: kohta tunnen jälleen puun tuoksun, kuulen vanhan kellon kitisevät sävelet...

Olen vuoden, kokonaisen vuoden vanhempi! Mutta enää en juokse äidin kamarin ovelle tarkistamaan sen pieleen vedetyistä viivoista paljonko olen kasvanut. Kasvamiseni näkyy parhaiten ajan sinertämästä peilistä ja aikuisten uudenlaisesta suhtautumisesta minuun.

Tunnen itseni ”melkein aikuiseksi”.

Minua ahdistaneet kiellot vähenevät vuosi vuodelta. Nyt kielletään Sašaa ja Mišaa, vanhemman siskoni lapsia, kapuamasta aidalle tai juoksemasta yksin lehtoon. Heitä ei liioin oteta mukaan kokolle eikä veneretkille. Minä säälin heitä hieman, mutta itsekäs ilo, että kuulun jo aikuisiin, on myötätuntoa voimakkaampi. Pidän tiukasti kiinni ”melkein aikuiselle” kuuluvista oikeuksistani, eikä mikään loukkaa niin kuin vihjaus, että olenkin aikuisten mielestä vielä lapsi. En kaipaa lasten etuoikeuksia. Närkästyn, jos Lizanka vanhasta tottumuksesta pyytää minulle kanaa päivälliseksi, kun muut syövät kotletteja (joita minä inhoan). Kieltäydyn myös makeasta ”lasten viinistä”.

— Mutta sinähän olet aina pitänyt siitä? aikuiset huomauttavat ihmeissään.

— Enkä ole! Join sitä vain siksi että oli pakko.

Makean viinin (josta itse asiassa pidän kovasti) sijasta juon kirpeää kaljaa, niin kuin aikuiset.

Äiti ja minä käymme alituista sotaa hameen pituudesta, sen jokaisesta sentistä.

— Lyhyt on mukavampi, hölmö, äiti kivahtaa. — Sinä kiipeilet ja juokset kaiken aikaa; pitkät hameet repeytyvät heti, äiti vakuuttelee järkevästi. Minä suostun, mutta avaan päärmeen hänen tietämättään.

Taistelen myös luvan uida joessa. Ensimmäinen uinti on todellinen tapaus!

On kuuma kesäpäivä. Ilma on ihan pakahtumaisillaan männyn ja kukkien tuoksuun.

Kolme päivää äidin kanssa taisteltuani sain viimein luvan käydä uimassa.

Minulle annetaan puhdas pyyhe ja vahakankainen myssy. Juoksen alas varjoisaa kujannetta mummon koiran haudan ohi sillan yli uimasaareen, ja sydämeni hakkaa uuden tuntemattoman ilon odotuksessa. Olenko siis jo aikuinen? Minua pelottaa hiukan: miltähän se mahtaa tuntua?

Uimahuoneessa tuoksuu kosteille liinavaatteille. Siellä on viileämpää, koska se jää korkeiden puiden varjoon. Joki solisee kutsuvasti. Haluan pulahtaa kiireesti sen pyörteisiin ja tuntea sen hellän kosketuksen ympärilläni.

Aikuiset riisuutuvat hiljalleen.

— Kyllä vesi on tänään lämmintä!... Voi, miten ihanaa! uimarit toteavat.

Menen siltoja pitkin omalle pienelle laiturilleni. Vain askel enää ja olen joessa! Rakkaassa Kannilanjoessani. Kokeilen vettä jalallani, mutta se tuntuu kauhean kylmältä. Pysähdyn epäröiden paikalleni.

— Šura, pelottaako? sisko nauraa pärskytellen vettä päälleni.

Pärskeet ovat kylmiä ja pistelevät tottumatonta vartaloa kuin neulat. Ajattelen luopua aikeesta. Mutta aikuiset nauravat: ”Pelkuri! Sen kun hyppäät!”

Ei, en voi antaa periksi, se osoittaisi vain miten häilyvä ja lapsellinen minä olen. Menen jokeen arkaillen ja vastahakoisesti... Vesi tuntuu jääkylmältä. Henkeä ahdistaa, ja sydän hakkaa niin että tekee kipeää.

— Tule tänne, täällä on syvempää. Eikö olekin mukavaa? aikuiset huutavat.

Isken varpaani kiviin, joen pyörre saa pääni sekaisin, enkä tiedä miten selvitä kovasta virrasta. Onko tämä muka ihanaa?

Päästyäni rantaan äiti kuivaa selkäni pörheään pyyhkeeseen ja minä vakuutan, että uiminen on ihanaa, että minun ei ole lainkaan kylmä ja että rupean opettelemaan uimaan heti huomenna.

— Eikö muka ole kylmä, kun huuletkin ovat aivan siniset? äiti tuumaa epäluuloisena. — Uinti ei tee sinulle hyvää. Mutta minä pidän kiinni saamastani oikeudesta.

Siitä lähtien retket Kannilanjokeen olivat pitkä, salainen kärsimykseni. Voitin vähitellen kylmää vettä kohtaan tuntemani inhon ja opettelin sinnikkäästi uimaan vakuutellen itselleni, että uinti on "kaikkein hauskinta". Hiljaa mielessäni ihmettelin kuitenkin, miten aikuiset voivat pitää kylmästä vedestä.

Havaitsin yhä uudelleen, että aikuisten etuoikeudet eivät olleet läheskään niin "hilpeitä" kuin minä luulin.

Sama juttu kuin juhannuskokon kanssa!

JUORUILUA JA JOUTENOLOA

Kaikkein ikävimpiä ovat päiväteen ja päivällisen väliin jäävät tunnit. Teen jälkeen varjot pitenevät, aurinko laskee sivurakennuksen taa ja kaikki tuntuu olevan ohi siltä päivältä. Vaikka vasta aamulla olin aavistellut, että tänään tapahtuu jotain yllättävää.

Päivällistä odotellessaan kuusanhovilaiset jakaantuvat ryhmiin. Vain minä olen yksin, vieras, ikään kuin kukaan ei tarvitsisi minua.

Äidin kamarissa kokoontuu "kerho", niin kuin siskot sanovat. Se tarkoittaa vanhoja tätejä sekä äidin vieraita, ystävättäriä ja tietysti Jelizaveta Ivanovnaa. He istuvat noja- ja keinutuolissa sekä isolla sohvalla, jossa on heleänpunainen suojus, ja tekevät käsitöitä jutellen samalla huomisesta päivällisruuasta.

— Aina vain lihapullia, emmekö voisi kerrankin laittaa vaikka villisorsaa tuoreitten omenoiden ja smetanan kera?

— Ei, on parempi keittää se lohi, joka tuotiin eilen Vuokselta.

Ja sitten he juoruavat. Eivät tosin ilkeästi, vaan vain jotain jutellakseen. He käsittelevät vuoron perään kaikki kuusanhovilaiset, äsken lähteneen vieraan, keittäjä Marfa Dementjevnan, joka — niin ortodoksi kuin onkin — rukoilee ilman ikonia ja lukee kummallisia uskonnollisia kirjasia. Mutta hanakimmin he juoruavat toisistaan: Jelizaveta Ivanovna ehtii tuskin lähteä huoneesta antamaan käskyjä keittiöpiioille, kun Nata-täti jo huomauttaa pisteliäästi:

— Jelizaveta Ivanovna sai viime postissa kokonaisen laatikollisen tupakoita... Neiti-ihminen, ja polttaa kuin korsteeni! Häpeäisi edes palvelijoiden tähden!

Mutta kun Nata-täti lähtee hakemaan lankakerää, Jelizaveta Ivanovna ilmoittaa yhtä makeasti:

— Natalja Dmitrijevna tilasi eilen Viipurista kokonaisen gallonin votkaa. Minä ajattelin, että mitä hän mahtaa supista kuskin kanssa. Ja kutsuin sitten Jefimin luokseni. "Kerropas mitä Natalja Dmitrijevna käski sinun tehdä?" minä kysyin. "Hankkia votkaa", Jefim totesi, "vaikka maan alta. Rahaa ei kuulemma tarvitse säästellä."

— Mitä kummaa siinä nyt on? äiti keskeyttää. —

Tädillä on reumatismi ja hän hoitaa jalkojaan viinahauteella, niin kuin te hyvin tiedätte.

— Mutta Sašenka, väitinkö minä muka jotain muuta? Jelizaveta Ivanovna tokaisee närkästyneenä ja puristaa huulensa monimielisesti yhteen, jolloin kaikki tajuavat, että hän halusi sanoa jotain aivan muuta...

Menen eteenpäin.

Siskot istuvat ystävättärineen lehmusten väliin ripustetussa riippumatossa ranskalaisten romaanien keskellä. Miehet ovat kaupungissa ja käyvät täällä vain juhlapyhinä. Myös Ženja on mennyt naimisiin. Minä en pidä hänen, enkä liioin vanhemman siskoni avioliitosta.

Adèle meni parinkymmenenikäisenä naimisiin yli 60-vuotiaan rikkaan ja korkea-arvoisen miehen kanssa. Tosin kaikki toistelevat miten viisas hän on ja miten hän hemmottelee vaimoaan, mutta mikä avioliitto se sellainen on, jossa kumpikaan ei rakasta toista?

Adèlella on kaksi lasta ja hän matkustelee paljon, mutta ei vaikuta onnelliselta. Hän tiuskii usein lapsilleen ja miehelleen ja purskahtaa syyttä suotta itkemään.

Ženja meni naimisiin aivan äskettäin. Eikä myöskään rakkaudesta. Hän laulaa nyt Pietarin Mariinskiteatterissa ja suosio kasvaa kaiken aikaa. Hän on lisäksi tunnettu kaunotar ja diiva. Ensimmäisenä näyttämövuotenaan Ženja sai paljon uusia tuttavia, kävivätpä hänen luonaan suuriruhtinaatkin. Vanha hoitaja sanoi, että yksi heistä hakkaili ihan tosissaan, mutta että Ženja välittää vain taiteestaan.

— Ihailijoista on vain haittaa, Ženja totesi.

Ja sitten hän kaikkien yllätykseksi otti ja meni naimisiin. Häät pidettiin kiireesti, ilman valmisteluja ja juhlia.

— Kun laulajattarella on mies, Ženja selitti, — hänet jätetään rauhaan; toiset eivät ahdistele ja työnteko on helpompaa.

Hän sanoi kuitenkin, että ei rakasta miestään. Minä olin pettynyt. Miksi Ženja, joka "rakastaa" niin hyvin Traviatassa, Faustissa ja Rigolettossa, menee järkiavioliittoon, ilman rakkautta?

Sitä oli mahdotonta antaa anteeksi.

Myös riippumatossa juorutaan. Minun tullessa paikalle tytöt vaikenevat. He ovat siis jälleen puhuneet "adultèresta" ("pettämisestä", tuon sanan olin löytänyt niistä ranskalaisista romaaneista, jotka yritettiin pitää minulta piilossa).

Kun istun heidän seuraansa, he alkavat puhua vaatteista ja kiistellä räätäleistä. Ženja kehuu uutta muotiräätäliä, jolla on ruhtinaan arvo, hänen ystävättärensä on pariisilaisräätäleiden ja Eleonora Dusen asujen kannalla.

Vielä ikävämpää kuin äidin huoneessa, minä mietin. Minne, kenen luo oikein menisin?

Isä istuu terassilla piippua poltellen ja lueskelee vanhaa sanomalehteä. Hän lukee hajamielisesti, katsellen enimmäkseen terassin hilseileviä pylväitä. Eli hän ajattelee. Tämän tästä hän tarttuu nahkakantiseen muistikirjaansa, jota hän pitää aina taskussaan, ja kirjoittaa siihen jotakin. Minä istun hänen viereensä. Isä aistii jonkun olevan paikalla ja rypistää tyytymättömänä otsaansa, mutta jatkaa kirjoittamista.

Äkkiä hän kääntyy minuun päin:

— Sinäkö siinä, Šurinka?

— Minä, isä.

— No, mitä kuuluu? Miltä Kuusanhovissa tuntuu? Hyvältäkö?

— Hyvältä.

— Erinomaista. Sääkin on niin kaunis! Kuin Italiassa! Ei uskoisi, että ollaan äidin karussa Suomessa. Kyllä tämä Vähä-Venäjän päihittää. Minun merkintöjeni mukaan kesäkuussa on ollut vain neljä sadekuuroa ja keskilämpö 17 astetta. Se on Suomessa ennenkuulumatonta. Omenasadosta tulee tänä vuon-

na kertakaikkiaan upea. Haluatko lähteä katsomaan?

Isälle en sano milloinkaan ei, koska hän huomaa minut niin harvoin. Kohta me astelemme jo hedelmätarhassa. Isän kanssa on mukavaa kävellä. Mukavaa ja tuskallista, sillä minua haluttaa sanoa hänelle jotakin ”viisasta”, jotta hän huomaisi, että minä en ole enää pieni, vaan että minun kanssa voi keskustella.

Isän rakkain puheenaihe on Bulgaria.

— Isä, minä muistan Bulgarian, meidän talon Sofiassa ja kaiken muunkin oikein hyvin! kajautan äkkiä kihahtaen punaiseksi. Minusta tuntuu, että sanoin sen jotenkin väärin, lapsellisesti.

— Vai muistat sinä Bulgarian? Mikäpä siinä, sehän on hyvä.

Ja me vaikenemme jälleen.

— Katsopa tuota omenapuuta! Eikö olekin kaunis? Viime vuonna jäniksen paholaiset jyrsivät sen melkein paljaaksi... Nyt me tiedämme miten ne saa häädetyksi! Minä toin puutarhurille uuden kiväärin ja hän panee ne ojennukseen.

Minun käy sääliksi jäniksiä, mutta en rupea kiistelemään isän kanssa.

— Tämä omenapuu on jo viisitoistakesäinen, mutta katso miten vankka se on! Ei, mutta jokuhan on ottanut pois tukipuun! Puu ei jaksa kantaa sellaista painoa. Puutarhuri! Puutarhuri!

Puutarhurin ilmestyttyä paikalle heidän välilleen sukeutuu vilkas keskustelu lannasta, voitelusta ja tukipuista.

Eikä minua muista enää kukaan.

Harhailen yksin ympäri puutarhaa; olo on samea ja jotenkin alakuloinen...

Onkohan olemassa myös toisenlaista elämää? minä mietin. Tuntematonta, monimutkaista. Täällä on pelkkää oblomovilaisuutta. Tuon määritelmän keksittyäni muutun äkkiä hilpeäksi. Aivan kuin olisin kasvanut aikuisten ohi ja tajunnut jotakin, mitä he eivät tiedä eivätkä näe. Oblomovilaisuus!

Loikkaan kevein mielin ojan yli suoraan mehevään vadelmapensaikkoon.

LUOMISTUSKIA

Kirjoittamisen pariin minut johtaa ”kirjojen ahminta”, äidin sanoja käyttääkseni. Alan sepittää kertomuksia ja romaaneja. ”Työhuoneeni” on yleensä vadelma- tai karviaismarjapensaassa: kyykin marjoja notkuvan pehkon katveessa hotkimassa kypsimpiä ja makeimpia marjoja ja ”luon”. Mielessäni syntyy sekavia rakkausromaaneja, joiden pääaihe on toisistaan eroon joutuneiden rakastavaisten kärsimykset. Ne tuntuvat paremmilta kuin Turgenevin teokset. Ja ovat täynnä äkillisiä käänteitä.

Sankarini päätyvät onnellisesti alttarille. Entä mitä sen jälkeen? Perheonnea minä en osaa kuvata. Lienee paras päättää tähän, kuten kaikissa romaaneissa. Rakastavaiset saivat toisensa ja sitten, no, sitten kaikki käy niin kuin aina. Kun he kerta rakastavat toisiaan, niin totta kai heistä tulee onnellisia, senhän tietävät kaikki ilman kuvaamistakin.

Ryntään huoneeseeni kirjoittamaan. Musteläikkien tahrimalla työpöydällä lojuvien kirjakasojen alta löytyy pieni vinoruutuinen vihko, johon olen kirjoittanut romaanin alun.

Kastan kynän musteeseen ja odotan inspiraatiota. Mutta muusa, joka niin keveästi lensi luokseni vadelma- ja karviaispehkossa, pysyy nyt visusti poissa. Seuraan vaivihkaa kuihtuneiden peltokukkien kimpussa pörräävää kärpästä ja kuuntelen Jelizaveta Ivanovnaa, joka käskee palvelijoita tarjoilemaan vadelmat kylmän kerman kera. Katselen seinällä riippuvaa gravyyriä Lukeva tyttö. Ajattelen kaikkea paitsi romaa-

nia. Miten inspiraatio houkutellaan paikalle? Luen uudelleen eilen kirjoittamani tekstin. Se mikä oli karviaispensaassa vaikuttanut lähes nerokkaalta, tuntuu nyt hirveältä sotkulta. Entä jos minusta ei tulekaan kirjailijaa? mietin levottomana. Tai ehkä tekijän on aina ikävää lukea omia töitään? Hänhän kun tietää kaiken jo etukäteen! Oivallus rauhoittaa minua sen verran, että tartun jälleen kynään. Tarinoiden sepittäminen karviaispehkon katveessa ja niiden kirjoittaminen muistiin osoittautuvat kuitenkin täysin eri asioiksi. Kun sepitän juttuja päässäni, mikään ei pysäytä minua, mutta nyt törmään kaiken maailman pilkkuihin ja joudun miettimään, mikä on sivulause mikä ei. Sillä tavoin ei saa romaania kasaan vaikka pakertaisi kokonaisen vuoden!

Tuuli huojuttaa ikkunaverhoa kantaen mukanaan tuuleentuvan rukiin tuoksun. Antaa romaanin jäädä tällä erää; jatkan sitä joskus toiste! Nyt menen keräämään ruiskaunokkeja!

Sujautan vihkon kirjojen alle piiloon, sieppaan lattialta olkihatun ja kiidän koivukujaa alas kaivon ohitse kullankeltaiselle ruispellolle. Taivaankansi hohtaa sinisenä ja hyvin korkeana. Etäällä pilkottaa pieni musta piste: peipponen. Se kajauttaa heleän laulun. Sen ääni on niin tutti ja rakas. Hepokatit sirittävät äänekkäästi kilpaa toistensa kanssa; kimalaiset surraavat, kuin oudot hyönteiset, jotka ovat sattumalta osuneet paikalle.

Astelen pellonpiennarta pitkin kullanhohtoisia rukiintähkiä hyväillen. Taitan ruiskaunokkeja. Pelto on valtoimenaan niitä. En tiedä minne katsoa. Tuuhea kimppu kasvaa pian kokonaiseksi tyynyksi. Se kutittaa huulia ja poskia ja tuoksuu makeasti rukiille. Päässäni kehkeytyy jo uusi teos, ei pitkä sekava romaani, jota en saa koskaan valmiiksi, vaan aivan lyhyt ja yksinkertainen tarina. Sen nimi on *Vanha valssi*.

Kimppu, valtava, sininen, rukiintuoksuinen kimppu on valmis. Ja mielessäni on pieni ja selkeä kertomus.

Se pitää myös kirjoittaa yksinkertaisesti, ilman sivulauseita. Enää tarvitsee vain merkitä se muistiin.

Ja niin saan takaisin uskoni kirjoittamiseen.

* * *

On ilta. Kaikki ovat menneet nukkumaan, lopultakin. Vanhempien makuuhuoneesta kuuluu jo isän tasainen kuorsaus. Mainiota. Makaan vuoteessani ja odotan.

Nyt on aika. Olen järjestänyt kaiken ennalta valmiiksi. Nyt kirjoittamaan. Hilpeät väristykset käyvät lävitseni, kämmenet hikoavat. Olo on iloinen, koska minulla on salaisuus. Päiväni kuluvat yön odotuksessa.

Menen hiipien lipaston luo. Välillä on pakko pysähtyä, sillä lattialaudat narisevat inhottavasti. Vedän laatikon hitaasti auki: olen piilottanut kynttilänpätkän lastenvaatteiden joukkoon. Yöt ovat valoisia, eikä sisällä saa polttaa kynttilöitä.

Hiivin varovasti, kieli keskellä suuta, narahtelevan lattian yli työpöydän luo. Kaikkein vaarallisinta on tulitikun raapaiseminen: äiti saattaa herätä sihahdukseen. Ensimmäiset tikut menevät poikki, mutta lopulta saan tulen sytytetyksi ja kynttilä alkaa palaa himmeästi savuten. On vielä tukittava aukot, jotta valo vain ei tihkuisi äidin kamariin. Ilovaiskin *Muinaisaika* sopii tarkoitukseen erinomaisesti. Kun kasaan sen päälle Malininin ja Bureninin laskukirjan ja ylimmäksi Laroussen, niin linnoitus on valmis: huoneestani ei kajasta valonhäivääkään.

Ensimmäiset rivit syntyvät veltosti, pyyhin ne monta kertaa pois ja kirjoitan uudelleen. Mutta kohta yön hiljaisuus houkuttaa leveäsiipisen muusan luokseni: kynä alkaa luistaa niin etten ehdi enää kiinnittää huomiota sen paremmin mustetahroihin kuin pilkkuihinkaan.

9–384

Vauhti sen kun vain kiihtyy. Yhtäkkiä kuulen outoa kahinaa. Nostaessani katseeni näen liekkejä, savua — tulipalo! Linnoitukseni on täydessä tulessa. Kynttilä on keikahtanut vinoon ja sytyttänyt tuleen Ilovaiskin opuksen. Harppaan pesuhuoneeseen hakemaan vettä. Ohimennessäni satun hipaisemaan pyöreää sohvapöytää, ja se rysähtää nurin lasimaljakkoineen, saksineen ja kirjoineen. Säikähdän niin että jähmetyn hetkeksi paikoilleni, mutta kohta säntään taas eteenpäin. Tulipalo yltyy koko ajan. Ilovaiski, Malinin ja Larousse palavat rätisten.

— Mitä siellä oikein melutaan, Šura? äiti kysyy.

— Ei mitään, äiti. Minä vain kaadoin pöydän.

Tulipalo on sammutettu, mutta tuhon jäljet ovat selvästi näkyvissä. Mitenhän tässä käy?

Ovelta kuuluu askelia. Äiti on tulossa. Heitän vihkon sohvan alle, että se ei vain joutuisi äidin käsiin!

— Mitä täällä tapahtuu? Savua? Poltettuja papereita? Mitä sinä oikein olet tehnyt? Mitä tämä tarkoittaa?

— Voi äiti! Älä nyt hermostu. Ei täällä mitään ole tapahtunut. En vain saanut unta, kun minua kiusasivat Malininin laskut joita en osannut ratkaista. No, sitten minä nousin ylös tehdäkseni ne — mutta satuin sytyttämään tuleen Ilovaiskin historian kirjan.

— Mitä tyhmyyksiä! Ruveta nyt tekemään laskuja keskellä yötä. Ja kuka sinulle on antanut tuon kynttilänpätkän? Kaikkea sinä saatkin päähäsi! Et tee mitään niin kuin muut ihmiset.

Äiti kumartuu ja tarkastelee likinäköisillä silmillään pöytää, palanutta Ilovaiskia sekä läpimärkiä aritmetiikan vihkoja. Mutta kun ei löydä mitään epäilyttävää, hän päättää uskoa minua. Minä seison viattoman näköisenä ja painan käden rintaani vasten.

— Että minun sydämeni hakkaa! Tietäisitpä miten minä pelästyin. Ihan pyörryttää.

Tiedän, että se hellyttää äidin aina.

— Siinä näet mihin tuollaiset päähänpistot johtavat, hän sanoo pehmeämmin. — Mene heti nukkumaan. Annan sinulle valeriaanatippoja, äläkä enää tee tyhmyyksiä. Varsinainen aika ruveta tekemään laskuja! Ihan kuin isä! äiti mutisee lopuksi, mutta näyttää jo aivan lempeältä.

Suudeltuaan minua otsalle äiti vetää peitteen ylleni ja minut valtaa raukeus, aivan kuin lapsena. Hyvinhän tästä selvittiin! Makean horroksen läpi tunnen erikoista hellyyttä luottavaista äiti-rukkaa kohtaan.

RUKOUSHETKI

Kuusanhovissa pidettiin joka vuosi ortodoksinen rukoushetki. Sitä varten tilattiin pappi venäläisestä kylästä. Se oli hyvin juhlallinen päivä.

Pappi ajoi paikalle kärryillä lukkarin kanssa. Hän oli lihava, pitkä mies, jolla oli valkea parta ja sinipunainen nenä. Laskeuduttuaan alas rattailta hän selvitteli kaapuaan ja lähti astelemaan kukkatarhan polkua talolle päin sillä aikaa kun lukkari sitoi hevosen työkellon pylvääseen.

Me otimme hänet vastaan päärakennuksen kuistilla. Äiti suuteli papin kättä ja hänen rinnallaan roikkuvaa ristiä, pappi puolestaan siunasi äidin nopealla ristinmerkillä katsellen hajamielisesti hänen päänsä yli. Isä tervehti pappia kädestä, kuin vanhaa tuttua.

— Kuinka voitte, isä? Ei ole nähtykään pitkään aikaan.

Isä rikkoi hetken juhlallisuuden ehdottamalla papille kävelyretkeä hedelmätarhassa. He olivat kumpikin innokkaita omenien kasvattajia. Heidän häivyttyään näkyvistä lukkari tuli kuistille, pyyhki pölyiset pitkävartiset saappaansa ja istuutui penkille. Vain äiti puristi hänen kättään.

— Sašenka, te olette kyllä aivan liian laajasydäminen, Jelizaveta Ivanovna huomautti, — lukkarihan on tavallinen maalaisukko.

— Niin, äiti on aina turhan tuttavallinen, sisko totesi myötäillen, — lukkari halusi kätellä minuakin.

— Olisit vain kätellyt häntä! Ivan Afanasjevitš on hyvin kunnioitettava mies. Maalaisihmiset elävät yksinkertaisesti, ilman teidän kaupunkilaiskotkotuksianne.

Rukoushetki pidettiin ruokasalissa, ja talon ortodoksit kokoontuivat sinne. Herrasväki seisoi edessä, palvelijat seinän vierellä.

Valkean liinan peittämällä korttipöydällä olivat mummon ikoni, haalistuneella vadelmanpunaisella sametilla päällystetty Evankeliumikirja, risti sekä huisku vihkiveden pirskottamista varten.

Pappi pukeutui lukkarin avustamana, yskähteli, silitti partaansa ja kääntyi ikoniin päin julistaen kaikuvalla äänellä:

— Hiljentykäämme rukoilemaan Herraa...

Jännittynyt liikkumattomuus, joka oli vallinnut huoneessa rukoushetken alkua odoteltaessa, katosi välittömästi. Kaikki ikään kuin ilahtuivat voidessaan hetken juhlallisuutta rikkomatta tehdä ristinmerkkejä ja kumarrella. Papin laulaessa kovaan ääneen Jelizaveta Ivanovna kuiski palvelijoille ruuanlaitto-ohjeita. Äiti seisoi aina salin etuosassa, hieman sivummalla, hartaan näköisenä ja silmät täynnä kyyneleitä.

Isä myöhästyy tilaisuudesta, seisahtuu salin ovelle, tekee mietteissään ristinmerkin ja tuntuu täälläkin pohtivan omiaan. Rukoushetken loppupuolella, kun muut menevät suutelemaan ristiä, isä katoaa vaivihkaa. Siskot seisovat arvokkaan näköisinä tehden verkkaan ristinmerkkejä ja kumarruksia. Ikkunoista virtaa puiden varjojen mukana kukkien tuoksua. Varjot laskeutuvat ihmisten kasvoille ja puvuille. Puutarhassa on nyt niin kaunista! Rukoushetki kestää pitkään. Minua

ärsyttää sen teennäinen juhlallisuus ja pelkään aina, että tulen huomaamattani tehneeksi jotain sopimatonta.

— Šura, kehtaatkin niistää noin äänekkäästi, sisko suhahtaa nykäisten minua hihasta.

— Tee ristinmerkki ennen kuin suutelet ristiä, äiti kuiskaa.

Lapsena äiti vei minut aina aivan Evankeliumikirjan alle: jostain syystä hän tahtoi, että pappi lukisi evankeliumitekstin juuri minun pääni päällä.

Tänä vuonna Evankeliumikirjan alla seisovat siskon lapset. Isän esimerkkiä noudattaen päätän livahtaa ulos, koska olen lähellä ovea.

— Minne sinä aiot? täti pysäyttää kuiskaten.

— Minun on pakko, totean merkitsevästi.

Kuistilla on autiota ja hiljaista, mutta niin kaunista! Aurinko hyväilee terassin vanhoja portaita, ja leukoija-, hajuherne- ja resedapenkeistä leviää makea tuoksu. Barbos heiluttaa veltosti häntäänsä ja huitoo tassullaan kärpäsiä. Musta kana purjehtii ylväästi esiin sireenipensaan katveesta vastasyntynyttä poikuettaan kutsuen. Kukkapensaikossa leijuu keveitä perhosia, kuin kirjavia terälehtiä. Luonto riemuitsee ja kutsuu elämään. Minusta tuntuu, että vain täällä voi rukoilla, nostaa silmänsä kohti taivasta ja tunnustaa syntinsä suoraan Jumalalle. Miksi olla niin juhlallinen? Ja mitä minä teen lihavalla papilla risteineen ja huiskuineen? Vaikka se on pelkkä tunne, ei ajatus, tulen äkkiä oudon hilpeäksi, kuin olisin oivaltanut jotakin uutta, mikä etäännyttää minut entistäkin kauemmas aikuisista, jotka uskovat pappeihin ja heidän vihkivesiinsä.

Menen ajatuksissani keittiöön aikoen napata "pienen suolapalan". Seisahdan kuitenkin kynnykselle: Marfa Dementjevna — se jonka juorutaan rukoilevan epäortodoksisesti — istuu penkillä Klaran, Adèlen lastenhoitajan, vieressä. Molempien silmät ovat kiinni

ja kädet ristissä. Seisottuani hetken liikkumatta livahdan varovasti käytävään. Minua nolottaa: kuin olisin paljastanut salaisuuden.

Palatessani ruokasaliin väki istuu jo pöydässä rupatellen papin kanssa ja tarjoten tälle viiniä. Minä katselen heitä ylimielisesti, ikään kuin olisin kasvanut heitä päätä pidemmäksi. Ainoastaan isä vaikuttaa rikoskumppanilta.

— Jumala on luonnossa, isä sanoi kerran. En ymmärtänyt mitä hän tarkoitti. Mutta nyt ymmärrän.

KLARAN KÄÄNTYMYS

Klara on asunut meillä kauan. Hänet otettiin perheeseen jo nuorena tyttönä, jotta siskot voisivat harjoitella saksan kieltä. Klaralle ei makseta palkkaa, mutta hän saa ruuan herrasväen pöydästä ja käyttää siskojen vanhoja vaatteita. Kuusanhovissa hänellä oli vuode hallissa särmin takana. Klara ei kuitenkaan aterioinut meidän kanssamme eivätkä vieraat tervehtineet häntä kädestä. Hän osallistui metsä- ja kävelyretkiin, lisäksi hän toimi "esiliinana" siskojen käydessä teatterissa ja illanvietoissa. Klaralla ei ollut mitään erityisiä tehtäviä, mutta puuhaa löytyi aina: hän kaatoi teetä, parsi sukkia, keitti hilloa. Jelizaveta Ivanovna, jonka kanssa Klara kävi herkeämätöntä hiljaista sotaa, teki hänen elämänsä Kuusanhovissa erityisen nöyryyttäväksi. Lizanka saattoi vieraitten nähden käskeä Klaraa juomaan teensä tarjoiluhuoneessa, pakottaa käyttämään mustaa esiliinaa, jotta hän erottuisi neideistä, tai panna puhdistamaan marjoja astianpesijän kanssa, ikään kuin Klara olisi palvelija.

Klara oli kaunis, punatukkainen tyttö jolla oli pisamoita ja pulleat posket. Mutta hän murjotti usein ja oli alinomaa loukkaantunut jollekulle. Hänen herkkänahkaisuutensa olikin alituinen naurun- ja kiusanaihe.

— Vaikka isäni oli vain leipuri, Klara sanoi itkua tuhertaen, — niin kaikki königsbergiläiset kunnioittivat häntä. Meillä oli oma pieni talo ja paljon ruusuja. Ei sellaisia kuin Kuusanhovissa, vaan isoja ja kauniita, ja kaikenvärisiä: punaisia, keltaisia ja valkeita. Kesäisin me uimme meressä ja kaupassamme kävi hyvin monenlaista väkeä.

Klara kertoi mielellään elämästään Königsbergissä sekä siitä, että asiakkaat — nekin jotka tulivat omilla hevosillaan — tervehtivät isää kädestä. Sen Klara tosin lisäsi kertomuksiinsa vasta kun vieraiden tavasta olla kättelemättä häntä oli tullut hänelle arka paikka. Hänen tarinoihinsa ilmestyi paljon muutakin, mitä niissä ei ollut ennen ollut. Puutarhaan ilmaantui suihkulähteitä ja lammikoita, taloon puolestaan tauluja ja peilejä, ja lapset kulkivat aina sametissa. Huomauttaessani hänelle kertomusten ristiriitaisuudesta hän vastasi vähääkään hämmentymättä:

— Ah! Miten minä olisin heti voinut kertoa kaiken? Joutua sellaisen lapsuuden jälkeen tähän asemaan! Luuletteko, että isäparka olisi antanut minut perheeseenne, ellei hänellä olisi ollut niin monta ruokittavaa suuta?

Minä säälin Klaraa.

— Älä välitä heistä, aikuiset ovat aina epäoikeudenmukaisia, minä lohduttelin.

Ollessaan kerran erityisen luottavaisella tuulella Klara kertoi, että hänen äitinsä ei ollut pelkkä leipurin vaimo, vaan saksalaisen paronin tytär, joka vanhempien vastustuksesta välittämättä oli mennyt naimisiin Klaran isän kanssa, koska rakasti tätä. Paljastus kiehtoi minua niin että ihan henkeä salpasi. Aivan kuin romaaneissa! En epäillyt hiukkaakaan asian todenperäisyyttä. Riemastuin niin että heittäydyin Klaran kaulaan ja kerroin haluavani olla aina hänen ystävänsä.

— Sinutellaan toisiamme ja kerrotaan toisillemme aivan kaikki!

— Sinä olet ainoa joka ymmärtää minua, Klara huokaisi. — Miksi minä, aatelisverinen, joudun aukomaan Marja Dmitrijevna-tädin saappaiden nauhat. Onhan hän tosin jo vanha, mutta kun minä en ole palvelija!

— Se on tosiaan väärin! Se on hävytöntä herrastelua! minä myötäilin suuttuneena.

— Ja eilen Jelizaveta Ivanovna käski minun vieraitten kuullen mennä syömään tarjoiluhuoneeseen.

— Jelizaveta Ivanovna on vanha noita-akka... Kunhan minä kasvan isoksi, niin me lähdemme yhdessä ulkomaille ja etsimme äitisi vanhemmat. He rakastuvat sinuun varmasti, kun sinä olet niin kaunis! Yrittäköönpä Jelizaveta Ivanovna sitten häätää sinut tarjoiluhuoneeseen! minä kajautan siristellen haastavasti silmiäni. Jelizaveta Ivanovnan mukana haastoin taisteluun kaikki jotka rohkenevat loukata Klaraa.

Kärsin kun vieraat ohittivat Klaran kättelemättä ja olin valmis suutelemaan niitä jotka olivat ystävällisiä hänelle. Kiistelin äidin kanssa Klaran oikeudesta ruokailla meidän kanssamme ja söin usein eri pöydässä hänen kanssaan. Mutta kun pöytäämme siirtyivät myös Adèlen lapset, minä luovuin Klaran hyväksi tekemistäni uhrauksista. En halunnut, että minut laskettaisiin lapseksi.

Ystävyytemme kokee vaihtelevia nousuja ja laskuja. Totta kai minä puolustan Klaraa aikuisia vastaan, mutta todellisia ystäviä me emme sittenkään ole. Klarassa on paljon myös ikäviä piirteitä. Miksi hän esimerkiksi ryöstelee siskojen sukkia? Tai minkä tähden kieroilee tädille? Miksi hän keimailee veljelleni ja muille nuorille miehille, joita meillä käy? Onko hänen pakko kerskua, että he muka pussailevat häntä pimeässä käytävässä? En liioin pidä siitä, että hän suunnittelee jokaisesta vieraastamme sulhastaan huomauttaen kui-

tenkin lopuksi: "Minä olen kunniallinen tyttö, enkä ikinä suostu moiseen. Tai jos hän kosii minua... Niin miksipä ei?"

Viimeksi kuluneen vuoden aikana olen etääntynyt Klarasta. Hänen asemansa perheessämme muuttui, kun Adèle otti hänet lastensa hoitajaksi. Hän aterioi nykyään meidän kanssamme, ja vieraat kättelevät häntä. Klara on oppinut kiusaamaan palvelijaa aivan Jelizaveta Ivanovnan tyyliin. Moittiessani häntä siitä hän vastaa halveksien: "Sinä olet vielä lapsi. Talouden on oltava järjestyksessä, ja teidän venäläisille palvelijoillenne on pidettävä tiukkaa kuria."

Klara ei kiinnosta minua enää. Muistellessaan ystävyyttämme hän väittää minun unohtaneen sen.

— Ymmärtäähän sen, kun minä olen vain tavallinen lastenkaitsija, sinä taas aikuinen neiti.

Moite saa minut kurtistamaan kulmiani. Se on väärin. Tartun Klaraa kaulasta vakuutellen, että pidän hänestä yhtä paljon kuin ennenkin.

Kiinnostukseni Klaraan heräsi uudelleen, kun löysin hänet rukoilemasta Marfa Dementjevnan kanssa.

Vähän myöhemmin törmäsin häneen joen rannassa, akaasiamajassa, missä käytiin vain harvoin. Hän luki jotakin.

— Klerchen, mitä sinä luet?

— Ah! Sinäkö se olet! Kylläpä minä pelästyin, Klara huudahti punastuen epäilyttävästi. Mahtaako hän lukea jotain kiellettyä romaania?

— Mikä kirja se on? Romaaniko?

— Romaani? Älä höpsi! Minä en lue koskaan romaaneja!

— Mikset?

— Koska ne ovat maailmallisia. Ja saattavat kiusaukseen.

— Mitä sinä sitten luet?

— Muuatta ihanaa kirjaa! Mutta en tiedä, saanko

näyttää sitä sinulle. Sinä olet niin nuori ja saatat lörpötellä...

— Olenko minä muka joskus lörpötellyt heille?

— Jos joku saa tietää, että minä olen antanut sinulle tämän kirjan, niin meidät molemmat karkotetaan Siperiaan. Tämä on kielletty kirja.

— Kiellettykö?

Sen parempaa suositusta Klara ei olisi voinut keksiä tuolle harmaalle, ohuelle paperille painetulle kirjaselle, jonka kannessa oli iso musta risti.

— Anna se minulle! Anna edes vilkaista!

"Kristus, hyvä paimen, ja hänen eksyneet lampaansa". Nimi saa minut hiukan hämilleen.

— Onko se uskonnollinen?

— Totta kai. En minä muita kirjoja enää luekaan. Ah, Šura, siitä lähtien kun tein parannuksen ja avasin sydämeni Kristukselle, olen ollut aivan toinen ihminen. On suunnaton onni kantaa sydämessään Kristusta.

Klaran sanat kuulostavat oudoilta ja hämäriltä.

— Sitä on mahdoton selittää. Sen voi vain tuntea. Suljen silmäni ja aistin Kristuksen, hän sanoo sulkien silmänsä ja yrittäen näyttää autuaalliselta. Minä seuraan silmä tarkkana.

— Oletko sinä kääntynyt uuteen uskoon? minä kysyn.

— Ei se ole mikään "uusi usko". Vaan ainoa oikea usko Kristukseen. Kaikki muut opit ovat maallisia. On uskottava niin kuin lapset. Lapsethan eivät tunne menoja eivätkä rukouksia — ja ovat juuri siksi niin mieluisia Herralle. Kristus rakasti heitä ja kutsui heidät luokseen. Myös meidän pitää uskoa yksinkertaisesti, pohtimatta.

— Uskoa jumalaan, vai?

— Niin, Jumalaan sekä siihen, että Kristus kuoli meidän puolestamme. Hän kantoi kaikki syntimme, niin menneet kuin tulevatkin.

— Mutta jos sinä uskot häneen ja teet taas syntiä?

— Miten ihminen, joka kantaa sydämessään Kristusta, voisi tehdä syntiä?

Käsittämätöntä, mutta mielenkiintoista.

Miten Hänet otetaan vastaan? Mitä on tehtävä?

Klara kertoo miten hän teki parannuksen. Marfa Dementjevna, keittäjä, oli vienyt hänet salaiseen kokoukseen kreivitär L:n kartanoon. Uskovat eivät kuitenkaan tunne kreivejä, eikä rahvasta, vaan kaikki ovat tasa-arvoisia: kreivitär ja hänen tyttärensä kättelevät kaikkia sekä sanovat kaikkia veljikseen tai sisarikseen Kristuksessa. Kreivittären kuski istuu ruhtinas Š:n ja Marfa Dementjevna miljonäärinrouva Jelisejevan vieressä. Kokoukseen voivat tulla kaikki, jotka tulevat "parannuksen tehneen" seurassa. Klara mainitsee, että kreivitär on mutkaton ja lempeä kaikkia kohtaan, että hänen tyttärensä käyttävät tummia valkeakauluksisia pukuja, eivätkä ylpeile, vaan istuvat kenen viereen tahansa, vaikka ovatkin kreivittäriä. Minua kiinnostaa kuitenkin eniten se, että nuo kokoukset ovat kiellettyjä, salaisia. Jos poliisi yllättäisi heidät, niin kaikki joutuisivat vangiksi. Saan kuulla, että ihmisiä karkotetaan edelleen uskonsa tähden ja että "parannuksen tehneitä" viruu pitkin vankiloita. Papit vaativat heitä kunnioittamaan pyhäinkuvia, mutta uskovaiset eivät tunnusta niitä.

Aivan kuin hugenotit!

Minusta on jännittävää, että Klaran usko ei tunnusta ikoneja, pyhäinjäännöksiä, eikä pyhimyksiä. Hän lupaa viedä minut talvella uskovien kokoukseen, mutta sitä ennen minun on tehtävä parannus.

— Mutta miten minä pystyn?

— Voi, kyllä sinä pystyt! Ensin sitä epäröi ja pelkää. Ja pitää itseään kelvottomana. Mutta jos ajattelet paljon Kristusta, juttelet hänelle kuin ystävällesi, mietit ylös noustessasi ja nukkumaan mennessäsi mitä Kristus on tehnyt puolestamme, niin hän astuu sydämeesi.

— Pystyitkö sinä siihen?

— Kyllä! Ja minä sanoin: Vapahtaja, sydämeni on puhdas. Olen valmis ottamaan sinut vastaan.

Kuuntelen ahnaasti, mutta en sittenkään ymmärrä, mihin minun pitäisi uskoa? Mitä minun on tehtävä, jotta Kristus astuisi sydämeeni? Eikä Klara suostu selittämään sitä. Hän aivan närkästyy kysymyksistäni ja toistelee yhä uudelleen: "Älä mieti. Usko vain."

Pitkien jahkailujen jälkeen hän antaa kirjan minulle luettavaksi.

Erosin Klarasta puristaen kirjaa lujasti rintaani vasten. Olin ihan halkeamaisillani uusista ajatuksista. Klaran salainen usko houkutti minua etenkin siksi, että vielä nytkin saattoi "kärsiä uskon tähden"...

Ystävyytemme siirtyi uuteen vaiheeseen.

* * *

— Tietääkö parannuksen tehnyt aina mikä on oikein? minä kysyin eräässä salaisessa tapaamisessamme. Me istuimme silmät kiinni, kädet ristissä, niin kuin Marfa Dementjevna, ja kutsuimme Kristusta.

— Totta kai! Sehän on niin yksinkertaista. Kristus pitää huolen siitä, että minä teen hänen tahtonsa mukaan.

Klara ei saa minua vakuuttuneeksi. En havaitse hänessä mitään muutoksia. Hiukset hän tosin kampaa nykyään sileästi päätä myöten, ei pidä otsatukkaa ja käyttää tummia, valkeakauluksisia pukuja, niin kuin kreivitär L:n tyttäret.

Kerran yllätän hänet vetämästä korvasta Anjutkaa, keittiöpiikaa.

— Klara! Klara! Kehtaatkin! Se on Kristusta vastaan! Minä en usko, että Hän on sinun sydämessäsi!

Klara puolustautuu luettelemalla kaikki Anjutkan rötökset, mutta minä pysyn tiukkana. Olen jo lukenut hänen kirjasiaan niin paljon, että tiedän, miten parannuksen tehneen kuuluu käyttäytyä.

Lopulta Klara tunnustaa kyynelsilmin rikkoneensa Kristusta vastaan ja voivansa saada Hänet takaisin sydämeensä vain rukoilemalla ja uskomalla. Istumme kauan silmät kiinni ja kädet ristissä kutsuen Kristusta takaisin Klaran sydämeen.

— Minä kadehdin Kristusta, tunnustan kerran Klaralle.

— Kristusta ei saa kadehtia, häntä voi vain seurata, Klara oikaisee.

— Sinä et ymmärrä... En minä kadehdi, vaan haluaisin kärsiä niin kuin hän, että toisilla olisi paremmin, että toisten ei tarvitsisi kärsiä...

— Jokaisen on kannettava oma ristinsä, Klara keskeyttää jälleen.

Minua suututtaa, koska hän ei taaskaan vastaa kysymyksiini.

— Olisin kauhean iloinen, jos joutuisin uskon takia vankilaan, jatkan pohtimista, — mutta sillä ehdolla, että muut saisivat olla vapaina. Kiduttakoot minua ja tappakoot minut, mutta kaikkien puolesta... Että muiden olisi hyvä...

— Kaikkien on kärsittävä maan päällä...

Ei, Klara ei tosiaankaan tajua minua.

Hänen uskossaan minua kiehtoo myös se, että uskoa on levitettävä, että ihmisiä on käännytettävä. Se on jotain aivan uutta. Minäkin haluan viedä uskoa "eksyneille". Mutta kenelle? Jonkin aikaa harkittuani päädyn Anjutkaan.

Ollessamme kerran Anjutkan kanssa sienestämässä kysyn häneltä uskooko hän Jumalaan?

— Jumalaanko? Totta kai! Kaikkihan Jumalaan uskovat!

— Ei, Anjuta, eivät kaikki. Monet eivät tajua lainkaan mitä Kristus on tehnyt puolestamme. Hän on kuollut puolestamme. Ja jos me uskomme, me pelastumme.

— Niin, tietysti se, joka uskoo, pelastuu.

— Mutta on uskottava Kristukseen, ei ikoneihin, ei pyhäinjäännöksiin, eikä pappeihin.

— Vai pappeihin! Ehkä te ortodoksit uskotte pappeihin. Meillä taas ei ole pappeja ollenkaan. Meillä on omat menomme.

Vaikka olenkin lukenut hajaannuksesta, olen silti hämmästynyt kuullessani, että "papittomia" on yhä olemassa. Roolimme muuttuvat: sen sijaan, että käännyttäisin Anjutaa, hukutan hänet kysymyksiin papittomien uskosta, miten he elävät, mihin uskovat. Kyselen samat asiat kuin Klaralta — ja yllättäen Anjutan vastaukset tuntuvat paremmilta. Ne ovat yksinkertaisempia, selvempiä ja konkreettisempia.

— Herra ei käske loukkaamaan heikkoja, vaan auttamaan onnettomia ja köyhiä... Rikkaat välittävät vain itsestään. Heitä Jumala ei rakasta.

Hänen sanansa uppoavat minussa otolliseen maaperään.

Myös ylpeyden Anjuta tuomitsee. Jumalalle kaikki ovat samanarvoisia: herra ja kerjäläinen, kaunis ja ruma... Pidän Anjutan uskosta paljon enemmän kuin Klaran opista, jonka mukaan "Kristuksen on kolkutettava sydämeesi"...

Siitä alkoivat uskonnolliset kiistani Klaran kanssa.

USKONKIISTOJA

Väistämättä koittivat jälleen myöhäissyksyn pitkät, autiot päivät. Harhailin yksinäni hiljaisessa ja majesteetillisessa lehdossa, joka valmistautui jo talveen. Kastehelmien peittämät hämähäkinverkot verhosivat vielä vihreitä mustikanvarpuja ja punahehkuisia puolukoita. Linnut pysyivät vaiti. Vain oravat juoksentelivat polun poikki ja loikkivat kevyesti puiden oksille kadoten lopulta pähkinäpuun siimekseen. Jalkojen alla kahisi kirjava lehtimatto. Vaahteran kouramaiset lehdet koristivat maata kuin tähdet, ja kellastuneet koivut vuodattivat vastahakoisesti kullanhohtoisia kyyneleitä syystuulen tuiverruksessa. Horsmapehkot eivät enää kätkeneet taakseen haperoita. Jasmiini- ja ruusupensaat nuokkuivat kuin riisuttuina. Vilkaisen karviaismarjapehkoon, mutta saan vastaani vain kylmiä vesipärskeitä; omenapuut keinuttavat alakuloisina paljaita oksiaan. Jopa pähkinäpuun paksut, karvaiset lehdet kääriytyvät jo kerälle.

Laskeutuessani joen rantaan minusta tuntuu kuin siellä ei olisi aikoihin käynyt ketään. Helteiset kesäpäivät, jolloin siellä kuivattiin lakanoita ja vedestä kantautui hilpeä kiljunta ja nauru, ovat valtavan kaukana! Vanhat lepät kirskuvat valittaen. Tuuli on repinyt niistä lehdet ja viskannut ne jokeen. Ne heittelehtivät kivien välisissä pyörteissä; viima iskee päin kasvoja yrittäen temmata hatun mukaansa ja peittää alleen joen tutun solinan. Menen graniittipaaden luo. Miten kylmä, liukas ja luotaantyöntävä se onkaan. Surullista. Aivan kuin kesä olisi vienyt mukanaan jotakin iloista ja ainutkertaista...

Niinä päivinä oli kaikkein mukavinta piileskellä isoäidin puolella. Siellä oli aina lämmintä, ja jos aurinko vain paistoi, niin se paistoi juuri sinne. Humiskoon tuuli ja itkekööt puut kultaisia kyyneleitä; valittakoon joki, että ihmiset ovat unohtaneet sen; valukoon sade puroina ikkunalasia pitkin. Isoäidin puolella on lämmintä, valoisaa ja viihtyisää.

Odotan Klaraa salaiseen tapaamiseemme. Mummon sohvan alla on kokonainen valikoima kiellettyjä uskonnollisia kirjoja. Minusta on hauskaa istua Klaran kanssa ja tietää, että jos me jäämme kiinni, niin me joudumme vankilaan ja Siperiaan...

— Mitä sinä teet, jos tänne tulee poliisi? minä tiukkaan. — Mitä sanot, jotta Kristus ei pettyisi meihin?

Klara ei pidä kysymyksistäni, vaan huomauttaa, että Suomessa ei vainota uskon tähden.

— No, ei täällä, mutta Pietarissa, minä tokaisen ärtyneenä, — väliäkö sillä! Ajattele nyt, jos ovelta äkkiä kuuluisi koputus... ja siellä olisi poliisi. Mitä sinä sanoisit? Et kai sinä kieltäisi Kristusta?

— Miten uskova voisi kieltää sen joka asuu hänen sydämessään?

Olen ylpeä Klaran rohkeudesta ja lupaan olla hänen ystävyytensä arvoinen. Rukoilemme yhdessä, että Kristus astuisi minun sydämeeni. Minä kun en millään pysty tekemään parannusta. Luen, rukoilen, olen hyvin ankara itselleni ja yritän olla kiltti äidille — mutta en tunne Kristusta sydämessäni. "Kristus, hyvä paimen, tule sydämeeni. Olen valmis ottamaan sinut vastaan. Olen valmis, minä vakuutan! No, herranen aika, kyllä minä olen valmis!"

Vahingossa lipsahtanut "herranen aika" saa minut hämilleen ("älä turhaan lausu Herran nimeä", sanoo Klara). Minusta tuntuu kuin Kristus olisi jo ollut tulossa sydämeeni, mutta suuttui minun sanojen vuoksi. Ihan itkettää harmista...

Klara istuu silmät kiinni ja kädet ristissä.

Äkkiä kuulemme, kun joku vääntää ovenkahvaa. Vilkaisemme pelästyneesti toisiimme.

— Shh, istu hiljaa, Klara varoittaa.

Haljaisuus. Sitten ovelta kuuluu tiukka koputus.

Poliisi... meidät on paljastettu... Siperia! Mielessä käy äidin suru, ja samalla minussa syttyy salainen ilo: nyt aikuiset näkevät, mihin minä pystyn!

Lujempia koputuksia.

— Avatkaa nyt lopultakin! kuuluu jotenkin tuttu ääni.

Klara avaa salvan kasvot punaisena.

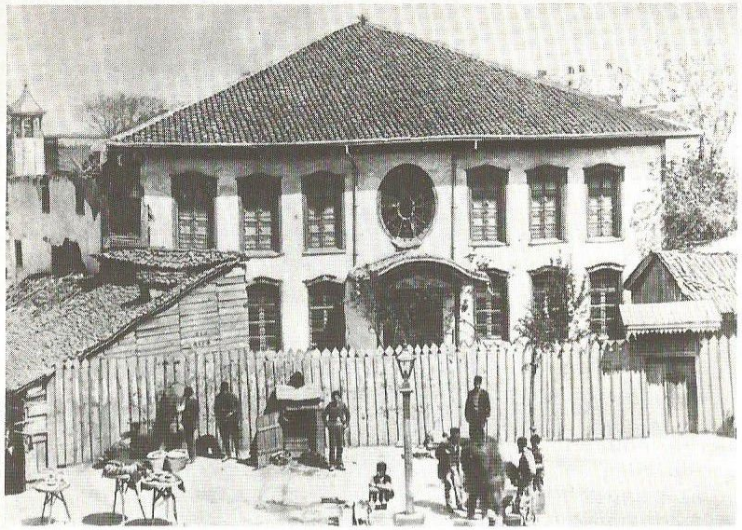
Ovella seisoo Jelizaveta Ivanovna, suoraselkäisenä ja tiukkana. Mikä pettymys: odotin poliisia ja santarmeja — ja näen tutun villaliiviin pukeutuneen

Šurotška Domontovitš (Aleksandra Kollontai) 6-vuotiaana.

Aleksandra Domontovitš, Aleksandra Kollontain äiti. Dresden. 1860-luku.

Talo Sofiassa, missä kenraali Domontovitšin perhe asui vuosina 1878—1879.

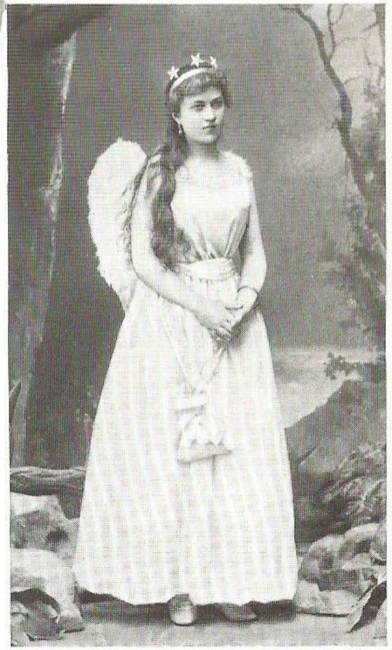
Šurotška Domontovitš (valkoasuinen). Sofia, 1879.

Kenraali Mihail Domontovitš, Kollontain isä. Pietari, 1890-luvun loppu.

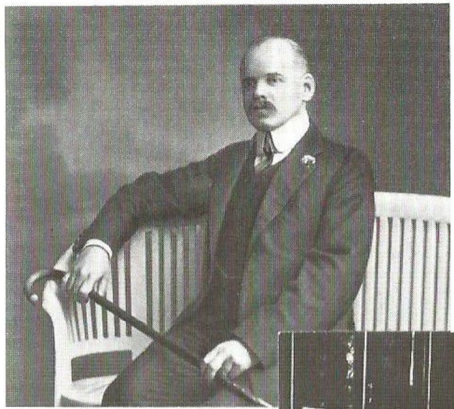
Aleksandra Domontovitš, Aleksandra Kollontain äiti.

17-vuotias Aleksandra Kollontai naamiaisissa enkeliksi pukeutuneena. Pietari, 1888.

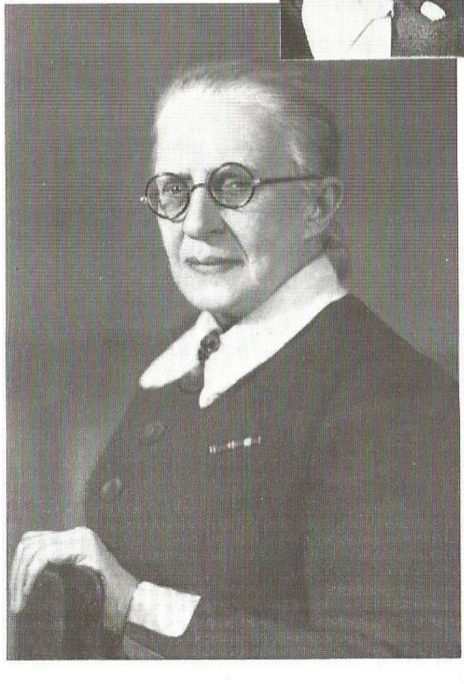
Šura Domontovitš ensimmäisissä tanssiaisissaan. Pietari, 1889.

Insinööri Aleksandr Satkevitš, Aleksandra ja Vladimir Kollontain perheystävä.

Rubakinin kiertävässä oppimateriaalimuseossa. Keskellä Aleksandra Kollontai, hänen vieressään Aleksandr Satkevitš. Pietari, 1890.

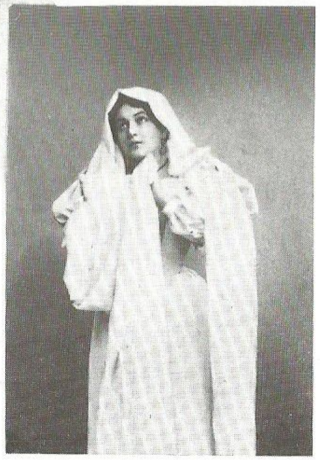

Jelena Stasova, Kollontain nuoruudenystävä. Moskova, 1950.

Kollontain perhe Kuusalla. Pöydällä Kollontain poika Miša. 1890-luvun puoliväli.

Aleksandra Kollontai (vas.) ystävättärineen. Pietari, 1891.

Kollontain sisko, oopperalaulajatar Jevgenija Mravina roolipuvussa.

Aleksandra Kollontai vuonna 1892.

Jevgenija Mravina miehensä ja sisarenpoikien seurassa Kuusalla vuonna 1897.

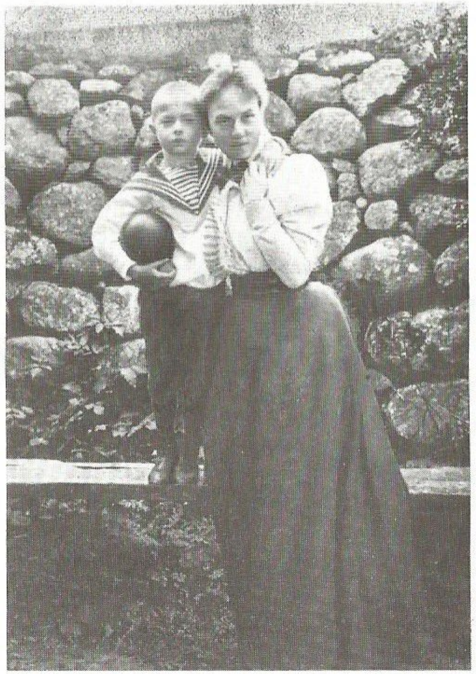
Kuusa.

Aleksandra Kollontai (toinen vas.) perheineen lomalla Kuusanhovissa v. 1897.

Kollontain siskot Kannilanjoella.

Aleksandra Kollontai poikansa Mišan seurassa. Kuusa, 1897.

Kuusanhovin päärakennus talvella.

Aleksandra ja Vladimir Kollontai sekä heidän poikansa Miša.

Kollontain isä Mihail Domontovitš tyttärenpoikansa Mišan seurassa. Pietari, 1897.

Aleksandra Kollontai opiskeluvuosinaan. Zürich, 1898.

Aleksandra Kollontai poikansa Mišan kanssa Kuusalla. 1901.

Kollontain sisko Jevgenija miehineen Kuusalla.

Aleksandra Kollontai opiskeluvuosinaan Euroopassa.

Kollontai Pietarissa vuonna 1904.

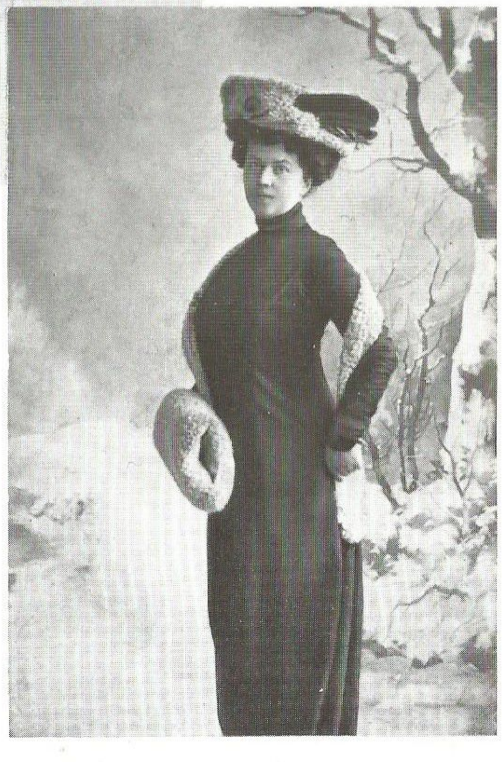

Kollontai vuoden 1905
vallankumouksen aikoihin.

Kollontain läheinen
ystävä Zoja Šadurskaja.

Kollontai maanpaossa
Sveitsissä. 1909.

Kollontai Toisen Internationaalin kongressissa Kööpenhaminassa vuonna 1910.

Aleksandra Kollontai ja Aleksandr Šljapnikov (oik.) zimmervaldilaisten konferenssissa Kristianiassa vuonna 1915.

Kollontai maanpakolaisuusaikanaan, vähän ennen Amerikan-matkaa. Norja, 1915.

Kollontai poikansa Mihailin seurassa Norjassa v. 1915.

A. Kollontai, P. Dybenko, F. Raskolnikov ja Larina (Buharinin anoppi) pohjoismaisten kokousedustajien seurassa. Pietari, 1918.

Aleksandra Kollontai Kristianian edustustossa vuonna 1923.

Aleksandra Kollontai vierailemassa Vago-aluksella. Bergen, 1924.

Aleksandra Kollontai Neuvostoliiton Norjan-edustuston työntekijöiden seurassa. Oslo, 1926.

Aleksandra Kollontai
kaupallisen edustuston asioilla Lontoossa
vuonna 1925.

Aleksandra Kollontai
Neuvostoliiton
Meksikon-edustustossa
vuonna 1927.

Aleksandra Kollontai
lähdössä luovuttamaan
valtuuskirjaansa.
Oslo, 1928.

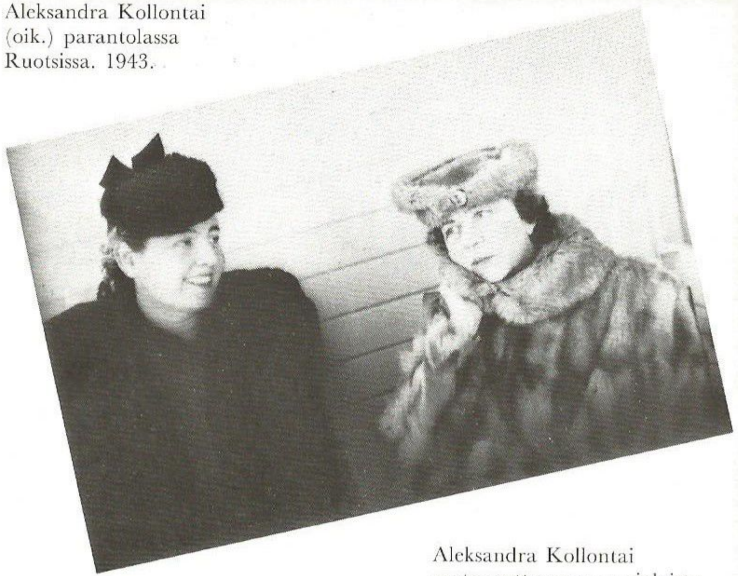
Aleksandra Kollontai
Leninin kunniamerkillä
palkitsemisen jälkeen
Moskovassa v. 1935.

Kahvihetki
Neuvostoliiton
Ruotsin-lähetystössä.
Tukholma, 1940.

Aleksandra Kollontai
(oik.) parantolassa
Ruotsissa. 1943.

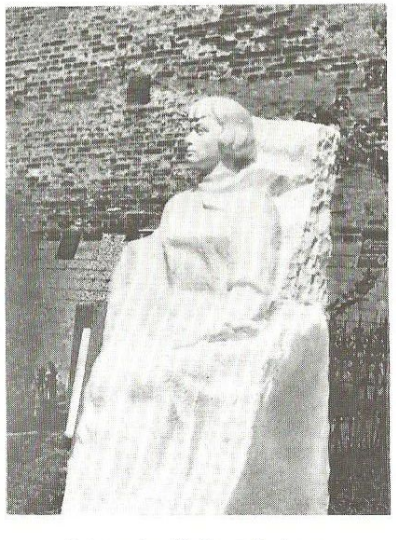

Aleksandra Kollontai
vastaanottamassa norjalaista
kunniamerkkiä. Moskova, 1946.

Aleksandra Kollontai Moskovan-asunnossaan Ruotsista paluun jälkeen vuonna 1950.

Aleksandra Kollontain hauta Novodevitšjen hautausmaalla Moskovassa.

hahmon! Olen suorastaan loukkaantunut.

— Onko teidän pakko istua lukkojen takana? Mitä salaisuuksia sinulla on lapsen kanssa?

Lizankan ääni kuulostaa pikemminkin kärttyisältä kuin vihaiselta. Klara panee sen merkille ja hänen äänensä muuttuu heti imeläksi ja viekkaaksi.

— Jelizaveta Ivanovna, miksi te luulette, että meillä on salaisuuksia? Ei meillä mitään salaisuuksia ole. Me vain luimme täällä ja minä lukitsin oven, jotta lapset eivät häiritsisi.

— Älä valehtele! Jelizaveta Ivanovna korottaa äänensä, — koko ikäsi olet valehdellut... Olen pitänyt sinua silmällä jo kauan. Tiedän kaiken, kultaseni, niin Marfasta kuin salaisista kokouksistakin. Odotahan kun kerron eteenpäin, niin pääsette kaikki Siperiaan niin että piiskat vain vinkuu.

— Mutta hyvänen aika, Jelizaveta Ivanovna, Klara viekastelee, — emmehän Marfa Dementjevna ja minä ole edes ystäviä! En minä puhu hänelle muulloin kuin pyytäessäni reseptiä. Olen sitä paitsi luterilainen, sehän lukee passissakin.

— Ja vähät minä sinun passistasi! Älä yritäkään vetää nenästä. Minä tiedän kaiken. Šurinkankin sinä haluat vietellä iljettävään lahkoosi...

— Älkäähän nyt! Klara väittää vastaan, — että minäkö haluaisin vietellä Šurinkan? Minähän olen kiitollinen koko perheelle! Ja rakastan teitä kaikkia...

Klaraa kuuntelematta Jelizaveta Ivanovna astuu huoneeseen ja katselee epäluuloisesti ympärilleen.

— Missä sinun inhottavat kirjasi ovat? hän kysyy julmalla äänellä.

— Mitkä kirjat? Klara vastaa pelokkaasti.

— Älä kieroile! Minä tiedän kaiken. Anna ne vapaaehtoisesti, tai minä kutsun viranomaiset paikalle. No? Mitä siinä tuijotat?

Klara ryömii kiltisti sohvan alle ja antaa Lizankalle

koko varastomme. Samalla hän mutisee jotakin saksalaisesta pastorista, jolta hän oli saanut kirjat.

Olen niin ällistynyt, etten kykene uskomaan silmiäni. Samassa mieleeni juolahtaa, että Klara varmaan uhraa itsensä minun vuokseni!

Jelizaveta Ivanovnan tarttuessa kirjoihin minä säntään sohvan luo.

— Uskaltakaapas koskea niihin! Ne ovat minun kirjojani. Minä opetan Klaralle Jumalan sanaa. Hän ei ole vielä uskovainen. Minä olen. Jos haluatte karkottaa jonkun Siperiaan, niin karkottakaa minut...

Mutta minun uhrautuvaisuuteni ei liikuta Lizankaa hiukkaakaan. Hän vain pudistaa moittien päätään.

— Katso nyt mitä olet tehnyt lapselle! Onko moista ennen kuultu! toteaa hän lyhyesti, kerää kielletyt kirjat ja poistuu äidin luo. Klara lähtee hänen mukaansa kyyneleitään pyyhkien.

Mitä minä nyt teen? Enhän minä voi antaa Klaraa "leijonien kynsiin", niin kuin noissa kirjoissa sanotaan.

Ryntään alakertaan. Pysähdyn epäröiden äidin kamarin ovelle. Äidin suuttumus on paljon todellisempaa kuin Siperian vankilat ja sen vuoksi myös paljon epämiellyttävämpää. Enkä sitä paitsi ole varma, saisinko äidin uskomaan, että olen itse vastuussa uskostani ja että Klaralla ei ole jutussa osaa eikä arpaa.

Jään kuuntelemaan kamarista kuuluvia ääniä. Ne ovat kuitenkin hillittyjä, aivan kuin siellä käytäisiin tavallista keskustelua. Kummallista. Ettei vain Klara taas viekastele. Avaan oven ja astun sisään.

Äiti istuu sohvalla ja tarkastelee likinäköisillä silmillään kiellettyjä kirjoja. Jelizaveta Ivanovna tuntuu suorastaan iloiselta minun vuokseni.

— Kysykää vaikka Šurinkalta, mitä Klara hänelle opetti. Šurinka ei valehtele. Sašenka, saatatte lapsen suureen hätään, jos annatte Klaran puijata itseänne.

— Mitä tyhmyyksiä. Aina te teette kärpäsestä härkäsen. Noissa kirjoissa ei ole mitään pahaa. Luterilaiset

lukevat niitä alinomaa. Isäni pöydällä oli niitä aina, minä pidin niistä lapsena. Niistä on vain hyötyä.

Jelizaveta Ivanovna ei anna periksi, vaan vetoaa isoäidin, "todellisen ortodoksin", arvovaltaan. Isoisäähän ei ollut kastettu ortodoksiseen uskoon.

— Jopas keksittekin! Kuka on mitenkin kastettu. Jumalalle kaikki ovat samanarvoisia — jos ihminen vain on hyvä. Muu ei ole meidän tuomittavissamme.

Jelizaveta Ivanovna närkästyy. Klara unohtuu, kun äidin ja Lizankan välille kehkeytyy vanha kiista siitä, kumpi on oikeassa, isoisä (suomalainen luterilainen) vai isoäiti (venäläinen ortodoksi)?

Klara on äidin puolella. Lopulta äidin järkeilyt vievät Jelizaveta Ivanovnan umpikujaan. Hän purskahtaa itkuun valittaen, että nähtävästi hänen on aika kuolla, kun Sašenka kerta uskoo mieluummin valehtelevaa tytönheitukkaa kuin häntä...

Lizanka näyttää surkealta, hänen päänsä tärisee ja huivin alta roikkuu harmaita hiustupsuja.

Klara on vahingoniloisesti puolustavinaan häntä: "Onhan hän jo vanha ihminen, ja vanhukset eivät kaikkea ymmärrä".

Että Klara osaakin olla inhottava! En luota häneen enää. Jelizaveta Ivanovnan rynnätessä ulos kamarista minä juoksen hänen peräänsä ja kiedon käteni hänen kaulaansa.

— Älä itke, Lizanka! Ei se mitään. Ellei äiti enää rakasta sinua, niin minä rakastan koko ikäni, aina, minä soperran vuodattaen makeita kyyneleitä tuttua villaliiviä vasten, joka tuoksuu tupakalta ja joltain happamalta.

OPETTAJANI

Elettiin toista, ikimuistoista kesää. Minun opettajani Maria Ivanovna vietti sen kesän Kuusalla.

Äiti ei päästänyt minua lukioon. Hänellä oli kouluista omat käsityksensä. Ehkä hän oli todella huolissaan minun terveydestäni ja pelkäsi minun vilustuvan sekä saavan lastentauteja, tai kenties hän vain pelkäsi minun saavan huonoja vaikutteita ikätovereiltani. Oli miten oli: lukioon en päässyt. Minua valmennettiin kotona koulun loppukokeisiin.

Maria Ivanovna kuului työläisälymystöön ja oli siis lähtöisin aivan toisenlaisesta maailmasta. Isä sanoi, että hänellä on terve miehinen järki, myös äiti kunnioitti hänen mielipiteitään. Siskot eivät pitäneet hänestä ja veljeni sanoi häntä sinisukaksi.

Maria Ivanovna poikkesi kaikista meillä olleista "rouvista". Hän käytti yksinkertaisia, vanhanaikaisia pukuja, sitoi hiuksensa tiukalle nutturalle, joka jätti paljaaksi hänen korkean otsansa. Lukiessaan tai tehdessään käsitöitä hän piti silmälaseja, jotka tekivät kasvot ankaran näköisiksi. Minä tavallaan kunnioitin ja rakastinkin häntä, mutta samalla pelkäsin, enkä halunnut missään tapauksessa olla hänen näköisensä!

— Haluatko sinä tehdä Šurasta toisen Maria Ivanovnan? siskot motkottivat äidille, kun minä heidän mielestään ahersin liikaa oppituntien parissa. — Šura ei huolehdi itsestään ollenkaan: kulkee tukka pörrössä ja on aina kirja kädessä. Hänestä ei tule ikinä hienoa neitiä!

Äiti ei piitannut siskojen puheista, koska Maria Ivanovnalla oli "erityisasema".

Minä sekä pelkäsin että pidin Maria Ivanovnan tunneista. Oli kauheaa olla "tason alapuolella" ja kuunnella hänen rauhallisia ja juuri siksi niin pistäviä moitteitaan: "Ei, Šura, tämän tehtävän te olette tehnyt hyvin huolimattomasti. Mistä te tuollaisen x:n saitte? Ratkaiskaa se uudelleen seuraavaksi kerraksi, mutta suhtautukaa siihen tällä kertaa tunnollisesti."

Moite sai korvani ja poskeni punehtumaan, ja minua hävetti, ettei Maria Ivanovna uskonut minun yrittävän. Varsinkin kun tiesin, että laskujen ratkaiseminen on parasta aivovoimistelua! Minä en ole mikään lapsi, joka tekee tehtävät jotenkuten tai hutiloiden vain tehdäkseen ne...

Maria Ivanovna tuntui tietävän kaiken. Hänellä oli vastaus kaikkiin kysymyksiin, ja ne avarsivat maailmaani. Luultavasti juuri hän mursi uskoni vedenpaisumukseen ja avasi minulle suorastaan kammottavan kiehtovat luonnonlait. Hän lienee antanut minulle Timirjazevin teoksen, josta opin Darwinin kehitysteorian alkeet. Ja ilmeisesti juuri hän sai minut vakuuttuneeksi siitä, että työ ja ajatus ovat elämän peruskivet.

Mitä enemmän tädit, siskot ja "äidin kerho" inhosivat Maria Ivanovnaa, sitä vakaammin minä kunnioitin ja sympatisoin häntä.

— Äiti on varomaton. Miten hän voi jättää Šuran kasvatuksen Maria Ivanovnan käsiin? Hänhän tekee Šurasta nihilistin, siskot sekä heidän miehensä toistelivat. Ja äidin kerho myötäili heitä.

Se suututti minua. Mitä pahaa nihilisteissä muka on? minä mietin muistellen Turgenevin Bazarovia ja Gontšarovin Volohovia... Tosin he eivät olleet aivan minun mieleni mukaisia sankareita, mutta Bazarovin kuolema oli saanut minut joka tapauksessa itkemään, ja Mark Volohov oli toki parempi kuin Raiski.

En kuitenkaan halunnut näyttää Maria Ivanovnalta...

Hänellä oli kyllä aviomies, joka myös oli opettaja, mutta en kertakaikkiaan pystynyt käsittämään, miten häneen saattoi rakastua. Ja rakkaushan on ainoa mielenkiintoinen asia elämässä.

Pietarissa Maria Ivanovna kävi meillä melkein joka päivä. Mutta ainoastaan oppituntien vuoksi: opettajan rooli peitti näkyvistä itse ihmisen.

Todellisen Maria Ivanovnan minä tapasin vasta Kuusanhovissa.

* * *

Hän tuli paikalle aivan yllättäen. Ja vaikutti erittäin tyytyväiseltä.

— Ihana matka! Niin kauniit maisemat! Kävelin pari kolme virstaa, ja jos olisin tuntenut reitin, en olisi ottanut hevosia ollenkaan, vaan tullut jalkaisin toiselta pysäkiltä asti. Käyn huomenna tai ylihuomenna hakemassa postin, jotta tutustuisin seutuun paremmin. Šura voi tulla mukaan, jos haluaa.

On todellinen tapaus hakea posti kymmenen kilometrin päästä. Ja vielä kävellen! Maria Ivanovna on niin kekseliäs. Kuusanhovin yksitoikkoiseen elämään tulee edes jotain uutta.

Maria Ivanovna mukautui pian talon rytmiin. Mutta hänellä ei ollut aikomustakaan alistua mihin tapoihin tahansa. Ensimmäiseksi minua hämmästytti hänen inhonsa "vetelehtimistä" kohtaan. Äitiä ja isää lukuun ottamatta kuusanhovilaiset vain laiskottelivat: ulkoilivat aamiaista odotellessaan, kuljeksivat lehdossa teen edellä ja loikoivat riippumatossa ennen päivällistä.

Maria Ivanovnalla oli tiukka tuntiaikataulu, jota eivät sekoittaneet yhteiset kävelyretkemme eivätkä ylimääräiset teenjuonnit.

Aamuisin, oppituntiemme jälkeen, hän vetäytyi kirjoittamaan opetusartikkeleita *Russkaja škola*-lehteen (minusta oli hauskaa, että hän muistutti kirjailijaa). Aamiaisella käytyään hän laati Suomen kasvistoa, jota voitaisiin käyttää oppimateriaalina venäläisissä kouluissa. Maria Ivanovna yritti saada minut kiinnostumaan kasvi- ja eläintieteestä. Kunnioituksesta häntä kohtaan tutkin heteitä suurennuslasilla ja määrittelin tuttuja kukkia, mutta kyllästyin puuhaan nopeasti. En pitänyt liioin koppakuoriaisten keräämisestä ja inhosin pistellä neuloilla pieniä suomalaisia hyönteisiä.

Tein kaiken vain Maria Ivanovnan vuoksi — vaikken välittänytkään kasvitieteestä enkä hyönteisistä. Paljon antoisampia olivat keskustelut, joita kävimme Kuusanhovin ympäristössä tekemiemme kävelyretkien aikana. Minulla ei ollut aavistustakaan, että aivan tilan liepeiltä löytyisi niin paljon jännittäviä paikkoja, jotka olivat aivan toisenlaisia kuin puutarha ja lehto. Me teimme muutamia löytöjäkin. Kerran löysimme hiljaisen, liljojen ja villisorsien peittämän metsälammen, jota kuusanhovilaiset eivät tunteneet ja jota ei löytynyt kartalta. Toisella kertaa osuimme hetteikölle, jossa kasvoi valtavasti valkolehdokkeja sekä hempeänpunaisia sulkaneilikoita, ja kiipesimme metsäaukealle, josta avautui laaja näkymä järvelle ja etäisille heinäniityille. Mutta kiinnostavinta olivat meidän keskustelumme. Minusta oli mukavaa, että Maria Ivanovna ei vain kertonut (vaikka hän oli mestarillinen kertoja), vaan myös kyseli ja kuunteli tarkkaan minun mielipiteitäni. Hän puhui minulle kuin aikuiselle.

Eniten pidin siitä kun Maria Ivanovna kertoi kotikylästään, talonpoikien asemasta sekä tilanomistajien sorrosta. Mieltäni kiehtoivat myös kertomukset Sveitsin jäätiköistä ja tunneleista sekä vapaasta, demokraattisesta järjestelmästä, joka oli niin toisenlainen kuin Venäjällä.

Palasin retkiltämme reippaana ja onnellisena, pää täynnä uusia ajatuksia.

UUSIA AATTEITA KUUSANHOVISSA

Maria Ivanovna päätti tutustua suomalaisten torppareiden arkeen.

— Haluatteko kierrellä kanssani torppareiden luona? hän kysäisi. — Voisitte olla tulkkina.

Totta kai minä halusin: sehän oli uutta ja jo pelkästään siksi mielenkiintoista.

Aloitimme kierroksen Kuusanhovin mailla asuvista torppareista. Kyselimme heiltä, millä ehdoilla he saavat käyttää maata, paljonko he maksavat työllään ja mitä velvollisuuksia heillä on tilan suhteen?

Sain tietää, että Kuusanhovin torpparit ovat oikeastaan puolittain maaorjia. Se hämmästytti minua. Torppari maksoi käyttämästään maasta omalla työllään, hänellä ei ollut oikeutta lähteä maaltaan, mutta tilanomistaja sai häätää hänet milloin halusi ja ottaa hänen mökkinsä käyttöönsä.

— Sehän on päivätyötä! Ihan kuin maaorjuuden aikaan! minä totean. — Miksi torpparit sietävät sellaista? Tietääkö äiti sen? Eikä tee mitään? Luulin, ettei äiti ole sellainen...

Maria Ivanovna vain hymyilee katsellen minua tutkivasti.

— Älkää suotta tuomitko äitiänne. Ei se yksityisistä ihmisistä riipu. Mitä yksi ihminen muka pystyisi muuttamaan? Sosiaalisista oloista se johtuu. Meidän on taisteltava niitä vastaan ja yritettävä muuttaa ne. Suomeen on saatava oikeudenmukaisemmat lait.

Maria Ivanovnan pohdinnat ärsyttävät minua. Minusta tuntuu kuin hän tahallaan kääntäisi puheen toisaalle haluten puolustaa äitiä. Olen monta kertaa pannut merkille, että hän saattaa ensin puhua kuin aikuiselle ja ruveta sitten yhtäkkiä puolustamaan meidän perheemme niitä puolia, joita minä tiedän hänen moittivan hiljaa mielessään. Raivostuttavaa!

Tänään en anna periksi, vaan jatkan kiukkuisesti äidin suomimista.

— Miksi äiti ei ole tehnyt niin kuin hyvät tilanomistajat? Eli antanut maata torppareille. Maahan kuuluu heille, se on heidän työpaikkansa. Ja äiti käyttää hyväkseen heidän työtään. Katalaa! Yhtä inhottavaa kuin se mitä isoäiti teki...

Maria Ivanovna laskee kätensä harteilleni ja katsoo minua vakavasti silmiin.

— Šura, älkää tuomitko äitiä. Te itsekin hyödytte noista etuoikeuksista ihan yhtä paljon. Mistä esimerkiksi mahdetaan saada teidän kasvatukseenne tarvittavat varat? Vieraasta, talonpoikien tekemästä työstä tietenkin.

Äkkiä Maria Ivanovna ikään kuin havahtuu sanoen, että ei hyödytä taistella yksittäisten ihmisten tekoja vastaan, vaan on pyrittävä murskaamaan kaikki sosiaaliset epäoikeudenmukaisuudet...

Mutta minä en kuuntele häntä enää. Maria Ivanovnan sanat pistävät kuin neula: elänkö minäkin toisten kustannuksella? Talonpoikien kustannuksella? Hän taitaa olla oikeassa. Se on sietämättömän tuskallista. Yritän lievittää kipua soimaamalla äitiä.

— Kyllä yksikin ihminen jotain voi! No, totta kai! Vaikka sadat tai tuhannet torpparit jäisivätkin entiseen ahdinkoonsa, niin äidin pitäisi silti menetellä oikeudenmukaisesti, niin kuin ihminen jolla on omatunto. Silloin muut seuraisivat hänen esimerkkiään. Miten äiti ja muut kuusanhovilaiset voivat elää rauhassa, syödä ja pitää hauskaa, vaikka tietävät, että meillä on torppareita? Minä en voi elää niin! En tiedä mitä tehdä, mutta niin minä en halua elää! Halveksin kaikkia kuusanhovilaisia. Kaikkia! Kaikkia! Äitiäkin! Ja jos te puolustatte heitä, niin te olette heidän puolellaan.

Yritän ihan tarkoituksella pistää Maria Ivanovnaa. Mutta hän ei vastaa haasteeseeni. Päinvastoin: äkkiä

hän kietoo kädet ympärilleni (mikä on hänelle hyvin epätavallista), ja hänen äänensä kuulostaa erikoisen lämpimältä.

— Minä ymmärrän, Šura. Ja olen iloinen, että te tunnette juuri niin. Mutta näissä kysymyksissä ei pidä nojautua vain tunteisiin, vaan niihin on perehdyttävä syvemmin. Jos ne askarruttavat teitä, niin voin neuvoa teille sopivaa kirjallisuutta. Lukiessanne ja pohtiessanne näitä ongelmia havaitsette, että lähestytte niitä väärästä päästä. Kyse ei ole yksityisistä ihmisistä, vaan sosiaalisista oloista.

Kuinka monta kertaa tuo lause, jonka Maria Ivanovna lausui, onkaan ollut johtolankani! "Kyse on sosiaalisista oloista"...

Tutkimusretkemme torpparien keskellä päättyivät kuitenkin lyhyeen. Äiti kielsi ne.

— Mökeissä liikkuu aina lastentauteja. Juuri nyt kylässä on tulirokkoa. Šura voi saada tartunnan.

Tietysti kieltoon saattoi olla muitakin syitä.

Minä yritin vastustaa äitiä. Mutta olin voimaton, koska Maria Ivanovna ei tukenut minua, vaan yksin tein kielsi minua tulemasta mukaansa. Tuomitsin Maria Ivanovnan menettelyn kykenemättä ymmärtämään, miksi hän antaa aina periksi, eikä koskaan puolusta minun oikeuksiani.

Siitä alkaen rupesin aikuisten kiusaksi suoltamaan myrkyllisiä huomautuksia siitä, että kuusanhovilaiset ovat tyhjäntoimittajia ja että vain ihmiset, joilla ei ole omaatuntoa, kehtaavat elää kansan kustannuksella! Huomautukseni närkästyttivät heitä valtavasti.

— Se on Maria Ivanovnan syytä, siskot sanoivat, — hän turmelee Šuran kokonaan. Kursaileekin vielä, mokoma. Talo on pullollaan palvelijoita, mutta Maria Ivanovna siivoaa itse huoneensa. Mitä tolstoilaisuutta se on olevinaan?

— Ei se ole tolstoilaisuutta, äiti puolustaa. — Maria Ivanovna tekee niin saadakseen liikuntaa. Ruumiillisesta työstä ei ole haittaa kenellekään. Teidänkin olisi hyvä liikkua enemmän. Silloin ette valittaisi, että Kuusanhovin ruuat lihottavat.

* * *

Maria Ivanovna näki maatilan elämän toisin kuin muut asukkaat. Minä opin häneltä ahneesti uusia asioita.

— Kuusi tyttöä nukkuu pienessä kopperossa, johon ei tule edes valoa, hän sanoi äidille käytyään karjakoiden mökissä. — Ja työpäivät ovat niin raskaita. Aleksandra Aleksandrovna, ajatelkaa, miten epähygieenistä se on!

— Tosiaankin, äiti myönsi, — enpä olekaan tullut ajatelleeksi.

Ja karjakot saivat uuden asunnon.

Puutarhurin vaimolla oli tuberkuloosi. Hän imetti kuitenkin vauvaansa, koska puutarhurilla ei ollut lehmää. Maria Ivanovnan juteltua asiasta isän kanssa puutarhuri sai lehmän.

Maria Ivanovna sanoi, että 70% Kuusanhovin palvelijoista ei osaa lukea. Hän ryhtyi pitämään koulua puutarhamajassa. Palvelusväki kävi innokkaasti tunneilla. Mutta ne eivät jatkuneet kauan. Kuullessaan oppitunneista siskon mies suuttui kauheasti:

— Tämä menee kyllä jo kaikkien rajojen yli! Piru ties mitä siellä puuhataan! Haluaako se teidän punainen Maria Ivanovnanne sytyttää kapinan Kuusanhovissa? Minä en anna hänen turmella palvelijoitani. Ne, jotka käyvät tunneilla, saavat lähtöpassit saman tien! Nuo elukat ovat tuhat kertaa onnellisempia kuin me — mitä ne lukutaidolla tekevät? Saa nähdä, mitä Maria Ivanovna on opettanut Šuralle.

Minua raivostuttavat hänen epäoikeudenmukaiset hyökkäyksensä Maria Ivanovnaa vastaan. Mieleni te-

kee huutaa: "Minua ärsyttääkin juuri se, että hän ei tahdo opettaa minulle sitä mitä minä haluan tietää! Istun kuin lasiseinän edessä, löytämättä ulospääsyä. Kukaan ei neuvo tietä, kukaan ei kerro minnepäin! Ei edes Maria Ivanovna!"

* * *

Päivällisen jälkeen istumme ikävystyneinä metsikössä hengittämässä mäntyilmaa. Tänä vuonna se on kuitenkin hauskempaa kuin aiemmin, koska Maria Ivanovna ehdotti, että pitäisimme siellä "lukutunteja". Tavallisesti hän lukee itse. Tšehovia, Korolenkoa, Garšinia. Sitten kuulijat kertovat vaikutelmistaan. Kiistelevät. Se on uutta ja jännittävää. Erityisen kiinnostavaa on kuunnella, kun Maria Ivanovna puolustaa mielipiteitään. Hän ikään kuin nostaa suljettua verhoa. Ja takaa paljastuu toisenlainen, outo ja kiehtova maailma, jossa ihmiset taistelevat, kärsivät ja pyrkivät eteenpäin. Mutta missä se maailma on? Keitä nuo ihmiset ovat? Miksi minä en tunne heitä? Kysyn asiaa Maria Ivanovnalta.

— Maailma, jossa taistellaan ja pyritään eteenpäin, on ympärillämme! Se on vain osattava nähdä. Ajatelkaapa vaikka siskoanne Ženjaa. Kuinka paljon hän joutui taistelemaan ennen kuin sai raivatuksi oman tiensä. Taiteilijantiensä... Siihen tarvittiin paljon tahdonvoimaa ja päättäväisyyttä. Ja hän sai tahtonsa läpi.

— Ei, ei se ole sellaista! Taiteilijanurahan nyt on vain pukuja, harjoituksia ja suuriruhtinaita. Minä en tarkoita sitä. Ettekä tekään puhunut puistossa sellaisista ihmisistä. Haluan tietää, missä ovat ne, jotka taistelevat ihan todella? Keitä he ovat?

Mutta Maria Ivanovna tuntuu ihan kiusallaan tajuavan minut väärin. Hän todistelee, että taistelua

käydään kaikkialla, että on vain opittava näkemään elämä sellaisena kuin se on.

Kerran törmään isään ja Maria Ivanovnaan jyrkänteellä, pylväsmajan takana. He kiistelevät ankarasti. Istun vaivihkaa majan rappusille.

— Olennaisinta eivät ole itse terroriteot, isä sanoo, — ei se, että terroristit tappoivat tsaarin, vaan teon seuraukset. Me olimme vain askeleen päässä perustuslaista... Tosin vajavaisesta ja pakon edessä laaditusta, mutta joka tapauksessa perustuslaista. Sen ensimmäisestä askelmasta. Oli jo kertakaikkinen pakko kääntää historian pyörä vasemmalle, uudistuksia kohti. Ja ne puolestaan olisivat johtaneet uusiin reformeihin. Mutta miten on nyt? Taantumus juhlii, liberaalit luikkivat tiehensä häntä koipien välissä. Edessä yhä syvempi pimeys... Siitä saamme syyttää teidän kapinallisia narodnajavoljalaisianne. He katkaisivat historian langan kovin lapsellisesti, tyhmästi.

Maria Ivanovna on toista mieltä. Hänen mielestään 1. maaliskuuta oli väistämätön, Aleksanteri II:n politiikan sanelema teko. Hän kertoo tuntemistaan terroristeista puhuen erityisen liikuttavasti eräästä "valoisasta nuorukaisesta", joka nääntyi Pietari-Paavalin linnoituksen vankikoppiin.

Isä imee tupakkaansa ja kuuntelee tarkkaavaisesti silmissään pehmeän mietiskelevä ilme...

"Valoisa", vankityrmään kuollut nuorukainen vainoaa minua koko päivän. Aatteen puolesta uhrautunut mies. Heitä ei siis olekaan vain kirjoissa! Mutta missä he ovat? Missä?

Yritän palauttaa mieleeni 1. maaliskuuta, jolloin tsaari murhattiin. Muistan hämärästi jonkun tuoneen asiasta tiedon. Marja Dmitrijevna-täti alkoi voida huonosti. Siskot purskahtivat itkuun. Ja vanha hoitaja totesi: "Ihan piikki pisti sydämeen, kun kuulin, että ne ovat tappaneet tsaarin, meidän hyväntekijämme, joka vapautti kansan."

Muistan pitkään pohtineeni, miksi hoitajaa pisti piikki. Mistä se mahtoi ilmestyä? Tsaari minua ei isommin askarruttanut.

Muistan myös, kun "tsaarinmurhaajien" teloituspäivänä siskon opettaja, laiha lyhyttukkainen tyttö sai hysteerisen kohtauksen, ja tädit kuiskivat äidille neuvoen häntä antamaan tytölle lopputilin, koska hänkin on varmaan vallankumouksellinen.

Vallankumouksellisiksi sanottiin pitkätukkaisia opiskelijoita, jotka kulkivat rimpsuhuivi harteillaan. Myös muuatta äidin kaukaisen sukulaisen tytärtä, melko rumaa ja vähäpuheista nuorta naista, joka juhlapäivisin pistäytyi meillä, pidettiin vallankumouksellisena.

Kuultuani isän ja Maria Ivanovnan keskustelun halusin kauheasti tavata oikeita vallankumouksellisia. Sellaisia kuin se järkkymätön, Pietari-Paavalin linnoituksessa kuollut nuorukainen.

Illalla istun Maria Ivanovnan viereen terassille. Olemme kahden, joten voin puhua vapaasti.

— Kuulin kun keskustelitte isän kanssa... Haluan tietää, onko vallankumouksellisia, terroristeja vielä olemassa? minä kysyn punastuen.

Maria Ivanovna katsoo tutkivasti isojen silmälasiensa takaa. Sitten hänen silmänsä muuttuvat lempeiksi, hymyileviksi.

— Kiinnostaako se teitä todella?

— Kovasti.

Maria Ivanovna miettii, kuin epäröiden.

Vastauksen sijasta saan kuitenkin vain tavanomaisen muistutuksen:

— Te halusitte tutustua sosiaalisen kehityksen lakeihin. Minä annoin luettavaksi Granovskia ja Spenceriä, mutta niitä te ette lue, Maria Ivanovna toteaa kuivasti. — Nyt te haluatte tietää, mitä terroristit ovat. Niitä kysymyksiä ei voi käsittää ilman systemaattista ja perusteellista opiskelua. Ei pidä ensimmäiseksi tarttua

latvaan. Se tietää vain sekasotkua. Jos olette todella kiinnostunut sosiaalisista kysymyksistä, lukekaa niitä kirjoja joista saitte listan.

Niin, Maria Ivanovna temppuilee haluamatta vastata kysymyksiini. Lähden närkästyneenä tieheni. Enkä aio kysyä häneltä enää mitään. Mutta keneltä minä sitten saisin tietää "niistä", vallankumouksellisista?

"VALLANKUMOUKSELLINEN"

Äiti vei meidät joka kesä vierailulle venäläisen kylän papin luo. Minusta se oli hauskaa, koska se rikkoi Kuusanhovin yksitoikkoisen päivärytmin. Yleensä me — äiti, siskot ja tädit — ajoimme rattailla. Minä istuin etupenkillä. Tulimme perille puolen päivän jälkeen ja jostain syystä aina yllättäen. Pappi oli nukkumassa, ja rouva ryntäsi keittiöstä esiliina vyötäröllään hihat käärittyinä ylös tietämättä oikein ollako iloinen vai pahoillaan tulostamme.

— Enpä osannut odottaa! Jopa te tulitte yllättäen. Minä olin juuri panemassa vadelmakattilaa hellalle, kun kuulin että vieraita on tulossa. Ajattelin keittää kerralla isomman annoksen. Ja nyt se taas nähdään, että olisi pitänyt tehdä vähitellen, mutta laiskuus mokoma otti vallan, kun on tällainen hellekin ja kärpäsiä... Tulkaa nyt tänne kamarin puolelle, rakkaat vieraat. Minä herätän isän ja panen samovaarin tulelle. Huudan pojat paikalle, kävelkööt neitien kanssa puistossa.

Rouva katoaa touhuissaan oven taa kutsumaan poikiaan: "Fjodor! Arseni! Nikolai! Dementi! Vieraat on tulleet!"

Pappilassa, yksikerroksisessa, matalassa rakennuksessa, olivat ikkunat kesälläkin tiiviisti kitatut. Sisällä oli tunkkaista ja tuoksui aina kahville. Ikkunoilla kuk-

kivat verenpisarat ja pelargonit. Kärpäset peittivät kattoa tiheänä verkkona ja pörräsivät unisesti ikkunalasia vasten. Jonkin aikaa odoteltuamme huoneeseen astui unenpöpperöinen isäntä seurassaan joku pojista karheassa paidassa ja rasvanahkasaappaissa. Pojat olivat niin toistensa näköisiä, että esitellessään heidät isäntä mainitsi aina nimen lisäksi monesko tämä oli. Pojat ehdottivat jurosti, että menisimme puutarhaan, ja kävellessämme ruohon peittämiä kujia pitkin he riipivät hämillään lehtiä yrittäen epätoivoisesti keksiä puhuttavaa. Minä pidin pappilan puutarhasta, koska siellä kasvoi sekaisin karviaismarja- ja viinimarjapehkoja ja koska omenapuiden katveesta saattoi yllättäen löytyä kukkapenkki, joka päättyi kurkuntaimiin. Myös vanha, kallellaan oleva huvimaja, jossa pojat asuivat kesäisin, kiehtoi minua.

— Kesäisin täällä on ilmavampaa, yksi pojista selitti, ja siskot moittivat hänen "ilmaisutapaansa". Fjodor, pojista vanhin, oli heistä ujoin. Meidän kanssamme hän keskusteli tavallistakin vastahakoisemmin. Hän opiskeli Pietarin lääketieteellisessä korkeakoulussa.

Eräänä talviaamuna — minä olin silloin vielä lapsi — rouva tuli Pietariin meidän luoksemme. Hän vaikutti hyvin hermostuneelta, hänen kätensä tärisivät ja hän niisti koko ajan nenäänsä kätkeäkseen poskille valuvat kyyneleet. Kahvin jälkeen äiti sulkeutui hänen kanssaan kamariin ja heidän palatessa sieltä äidin poskilla ja kaulalla loisti punaisia läikkiä. Hän meni isän työhuoneeseen. Rouva jäi istumaan saliin, teki harvakseltaan ristinmerkkejä ja tuijotti jännittyneenä isän huoneen ovea.

— Tulkaa tänne, olkaa hyvä, äiti kehotti avaten huoneen oven selälleen ja osoittaen siten ottavansa osaa rouvan murheeseen. Neuvoteltuaan rouvan kanssa isä pukeutui ja lähti jonnekin; rouva viipyi meillä muutamia päiviä käyden äidin kanssa usein pitkillä kä-

velyillä. Kuulemistani keskustelunpätkistä oivalsin, että joku pojista on pidätetty, koska häntä pidetään vallankumouksellisena. Rouva kuitenkin vakuuttaa sen olevan silkkaa panettelua, ja äiti yrittää järjestää asian.

Joitakin viikkoja rouvan lähdön jälkeen meille ilmestyi itse levottomuuden aiheuttaja. Hän oli laihtunut, kasvattanut parran ja muuttunut entistäkin jurommaksi.

— Tulin kiittämään äitiä kohtaan osoittamastanne myötätunnosta. Tiedän, että teitte sen pelkkää ystävällisyyttänne. Minusta maksamanne rahat minä palautan ensi tilassa.

Hän kieltäytyi istumasta, ja äiti seisoi hänen edessään jotenkin vaivautuneena, syyllisenoloisena.

— Älkää puhukokaan takaisin maksusta! Tein sen ihan hyvän hyvyyttäni, koska kunnioitan isä Nikolaita ja äitiänne.

Fjodorin lähdettyä äiti seisoi kauan mietteissään ikkunan luona, ikään kuin ei käsittäisi jotakin. Päivällisellä siskot ja tädit kävivät hänen kimppuunsa: onko hänen pakko päästää taloon kaikenlaista epäilyttävää väkeä? Riittää, että hän meni takuuseen rouvan pojan puolesta. Sellaiset tuttavat heittävät varjon koko perheen ylle.

— Että te osaattekin olla itsekkäitä, äiti keskeytti heidät äkkiä. — Mies on kitunut vankilassa, ja te tuijotatte häntä kuin sudet, vaikka voisitte tarjota apuannekin. Ja mikä vallankumouksellinen Fjodor Nikolajevitš muka on? Pelkkä hölmö pojankloppi.

Minä en ollut samaa mieltä. Närkästyin äidin puolesta. Minusta isä Nikolain pojalla ei ollut "jaloja tunteita": äitihän pelasti pojan vankilasta, mutta tämä oli "epäkohtelias" häntä kohtaan.

Sinä kesänä, kun Maria Ivanovna oli Kuusanhovissa, muistelin usein Fjodoria: tunnenhan minä sentään yhden elävän vallankumouksellisen.

13-384

* * *

Olemme päiväteellä puutarhan terassilla. Korinttipullia ja tuoksuvia metsämansikoita: Spencer, Granovski ja terroristit on unohdettu kuin heitä ei olisi ollutkaan. Ladon kuppiini kolmannen annoksen mansikoita ja varistan päälle runsaasti sokeria.

Äkkiä Adèle juoksee paikalle.

— Rouva tuli, eikä yksin, vaan sen Fjodorin kanssa, jonka pitäisi olla Siperiassa.

— Mitä? Fjodorin kanssa? Sen leirivangin? Miten hän tänne on päässyt? Voi, miten varomatonta, äidin "kerho" supisee hätääntyneenä kuin mehiläispesä. Minäkin jään tuijottamaan lusikka suussa. Onko Fjodor, vallankumouksellinen, todellakin täällä?

Äiti palauttaa järjestyksen:

— Mitä te siinä kaakatatte? Rouvan poika ei ole mikään vankikarkuri. Karkotusaika on kai päättynyt. Minä ainakin olen iloinen: Fjodor Nikolajevitš on melkein valmis lääkäri ja voi auttaa minun potilaitani.

Äiti pitää praktiikkaa talonpojille. Hänen itse tekemänsä yskänlääkkeet, laastarit ja silmätipat tunnetaan koko piirikunnassa.

— Olkaa hyvät, älkääkä väännelkö naamaanne, äiti lisää tiukasti, — älkää loukatko rouvaa.

Fjodor Nikolajevitš, Siperiasta palannut vallankumouksellinen on täällä! Silloin Pietarissa, Fjodor Nikolajevitšin päästyä vankilasta, minä olin vielä tyhmä, mutta nyt suhtaudun häneen aivan toisin. Miten minä osoittaisin, että olen "heidän puolellaan"? Kunhan en vain lehahtaisi punaiseksi hänen tullessa sisään! Rouvan ja Fjodorin astuessa terassille seuraan heitä silmä tarkkana, vaikka olenkin istuvinani nenä kiinni mansikkalautasessa.

— Eipä ollakaan nähty aikoihin... Kaikki taitavat olla tuttuja, kuuluu Fjodor Nikolajevitšin ääni. Kunpa en vain punastuisi. Nousen ylös tervehtimään.

— Ja tämä on varmaankin Saša, tarkoitan Šura. Kylläpä hän on kasvanut! Fjodor Nikolajevitš toteaa ojentaen minulle kätensä.

No niin, totta kai minä kihahdan punaiseksi kuin rapu! Herra ties mitä hän ajattelee minusta.

Mutta Fjodor Nikolajevitš ei ajattele minusta mitään: hän istuu pöytään ja rupeaa juomaan teetä.

Rouva kertoo poikansa palanneen aivan yllättäen. Hän jää meille koko kesäksi valmistelemaan väitöskirjaansa.

Tarkastelen salaa Fjodor Nikolajevitšia. Kasvot ovat samanlaiset kuin ennenkin, vain parta on uutta. Yllään hänellä on kulunut lääkärintakki. Minua harmittaa, että hän istuu niin rennosti, tuolin selkämykseen nojaten ja kädet housujen taskussa, koska tiedän, että hänen lähdettyään "äidin kerho" ryhtyy heti arvostelemaan hänen "tapojaan". Fjodor vastailee harvakseltaan meidän kysymyksiimme, eikä puhu muutenkaan paljon, mutta syö ahneesti. Jelizaveta Ivanovna sysää jo puolityhjän pullalautasen lähemmäksi ja vilkuilee täteihin kuin haluten moittia Fjodorin ruokahalua.

Miten minä saisin vihjaistuksi, ettei hän ottaisi kahta pullaa yhdellä kertaa?

Haluaisin hänen kertovan "niistä", Siperiaan passitetuista vallankumouksellisista. Mutta ei hän tietenkään kuusanhovilaisille heistä kerro! Hän varmaan halveksii meitä. Huokaisen. Minua harmittaa, että hän laskee minut muiden joukkoon.

Teen jälkeen äiti lähtee Fjodor Nikolajevitšin kanssa sairaskierrokselle. "Kerho" puolestaan piirittää rouvan haluten tietää kaiken Fjodor Nikolajevitšista. Miksi hänet karkotettiin? Onko rikos sovitettu kokonaan? Katuiko hän? Vai eikö ole vieläkään luopunut "vahingollisista ideoistaan"? Mutta rouva tunnustaa avoimesti, ettei tiedä mitään.

— Fjodor sanoo, että karkotusaika on päättynyt. Ja

haluaa oleskella meillä jonkin aikaa, opiskella... Me isän kanssa olemme tietysti iloisia. Miten isä voisi hylätä lapsensa? Hänen ideoistaan minä en pysty sanomaan mitään. Kirkossa hän ei käy, se on selvää. Eikä isä halua pakottaa — onhan Fjodor sentään aikuinen mies. Ennen nuoruusiässä siitä riideltiin paljon. Isä oli vihainen ja uhkaili. Mutta se ei auttanut. Nyt on jo myöhäistä opettaa. Arseni sen sijaan seuraa isän jälkiä: hänet vihitään kohta papiksi ja morsiankin on jo tiedossa.

Päivällispöydässä Fjodor Nikolajevitš on puheliaampi. Mutta hän kertoo vain lääkärintyössä sattuneista tapauksista. Isä, joka ei kestä tarinoita sairauksista, kivuista ja kuolemasta, rypistää tyytymättömästi kulmiaan, kuin söisi hapanta omenaa, ja heittää äkäisiä katseita Fjodor Nikolajevitšiin.

— Fjodor Nikolajevitš, eikö teillä ole muita kuin hautajaisjuttuja, hän puuskahtaa lopulta, — jotain iloisempaa, kukaties? Pelkkää mahan auki leikkaamista, suolten kiskontaa ja kallon asettelua... Ei erityisen hauskaa kuunneltavaa ruokapöydässä.

— Totta kyllä, Fjodor Nikolajevitš sanoo hyväntahtoisesti hymähtäen, — onhan niitä iloisempiakin tarinoita. Ja ryhtyy laskettelemaan hilpeitä juttuja lääkärintyöstä.

Pöytäseurue nauraa.

Minua suututtaa. Aivan kuin Fjodor Nikolajevitš halveksisi koko perhettä niin että pilkkaa meitä ihan tarkoituksella. Miksi Fjodor Nikolajevitš ei juttele Maria Ivanovnan kanssa? Maria Ivanovnahan on myös "sellainen". En tosin tiedä millainen, mutta ymmärrän sen kyllä.

Päivällisen jälkeen Maria Ivanovna istuukin Fjodor Nikolajevitšin viereen.

Minä höristän tietysti korviani. Mutta Maria Ivanovna keskustelee vain uudesta kasvitieteen käsikirjasta. Fjodor Nikolajevitš puoltaa vanhaa käsikirjaa.

He kiistelevät ja selaavat kuumeissaan kirjojaan... Kiista jatkuu siihen asti kun rouva alkaa tehdä lähtöä.

Vaunujen kadotessa pölypilveen minä jään seisomaan mietteissäni portin pieleen. Tunnen itseni jotenkin pettyneeksi... Harmittaa. Ja suututtaa.

* * *

Sen jälkeen Fjodor Nikolajevitš oleskelee paljon Kuusanhovissa. Hänhän hoitaa äidin kanssa talonpoikia. He tekevät vanhasta keittiöstä vastaanottohuoneen. Äiti arvostaa Fjodor Nikolajevitšia niin, että kysyy tältä jopa taloudenhoito-ohjeita. Fjodor Nikolajevitš käyttäytyy rennosti, juttelee mielellään kaikkien kanssa eikä tunnu halveksivan ketään. Mutta "tärkeimmästä" hän ei puhu koskaan. Ensin minä seuraan häntä kuin varjo, varsinkin hänen juuttuessaan Maria Ivanovnan kanssa kasvitieteen käsikirjojen ääreen. Mutta toiveeni ovat turhia: käsikirjakeskustelujen jälkeen Fjodor Nikolajevitš kertoo kyllä Siperiasta, mutta vain sen rikkaasta luonnosta, metsistä ja järvistä, eikä "niistä", ei sanaakaan vallankumouksellisista!

Minusta tuntuu, että todellinen Fjodor Nikolajevitš pysyttelee piilossa kuusanhovilaisilta, mutta minä aion päästä hänen jäljilleen ja kuulla hänen kertovan "tärkeimmästä".

Viikot kuluvat. Fjodor Nikolajevitš tulee edelleen usein Kuusanhoviin ja lähtee äidin kanssa sairaskäynneille, kiistelee Maria Ivanovnan kanssa sekä kertoilee hupaisia juttuja potilaistaan.

Voiko äiti olla oikeassa väittäessään, että kaikki "poikamaiset" ideat ovat haihtuneet Fjodor Nikolajevitšin päästä, ja että hän on nyt vain "hyvä, järkevä mies"? Kiinnostukseni Fjodor Nikolajevitšia kohtaan alkaa hiipua. Olen pettynyt häneen.

SUHTEITA OJANKAIVAJIIN

Kuusanhoviin rakennettiin uutta myllyä. Ojankaivajiksi oli tilattu joukko venäläisiä työmiehiä. Heidän sanottiin tulevan halvemmaksi. Suomalaiset työmiehet kuulemma "kiskoivat ennenkuulumattomia taksoja". Näin heidät ensimmäisen kerran varhain aamulla, kun he menivät jonossa puutarhan poikki lapiot harteillaan.

Heillä oli kauniit, kirjavat paidat: vaaleanpunaisia, sinisiä ja kirkkaanpunaisia. Suomalaisilla ei ollut sellaisia paitoja. Eikä myöskään partaa. Tullessaan kohdalleni työmiehet eivät edes ajatelleet ottaa lakkia päästään kuten paikalliset talonpojat. Sekin tuntui minusta hauskalta.

Mennessään he soittivat suutaan ja lauleskelivat. Heissä oli jotain erilaista, itsenäistä. Puutarhan perällä he seisahtuivat epäröiden, kumpaa — alempaa vai ylempää — polkua heidän olisi viisaampaa mennä pellon poikki.

— Neiti hoi, muuan heistä huusi, — miten me päästään myllylle?

— Oletteko te menossa myllylle vai sinne missä kaivetaan ojaa?

— Varmaan ojalle.

— Menkää sitten ylistä polkua.

— Kiitoksia, mies tokaisee hipaisten huolettomasti lakkiaan. — Entä, neiti, hän kysäisee äkkiä, — mahtaako joessa olla kalaa?

— On.

— Saako niitä pyytää? Vai saako lähtöpassit?

— Vielä mitä! Kaikkihan niitä pyytää.

— Hyvä. Onpa niin kaunis joki, että se ihan houkuttelee luokseen. Kun voisikin mennä uimaan... Onko se syvä?

— On siinä syviäkin poukamia. Tuolla kivien takana on pyörteitä. Rannempana on matalaa.

— Noo, katsotaanpa sitten kun mennään uimaan. Näkemisiin, hän huudahtaa kiiruhtaen muiden perään. Tunnen oloni äkkiä valtavan hilpeäksi ja haluaisin juosta tutustumaan heihin.

Aamiaisella puhutaan ojankaivajista. Heidän tulonsa on todellinen tapaus. Isä on jo jutellut miesten kanssa ja havainnut heidät vikkeläksi ja veitikkamaiseksi, vaan ei tyhmäksi väeksi. Ja työtä he paiskivat oikein kunnolla. He ovat vanha, toisiinsa tottunut ja sopuisa porukka.

Myös Maria Ivanovna on käynyt tervehtimässä heitä. Hän ilmoittaa hyvillään, että monet osaavat lukea ja olivat pyytäneet tuomaan vanhoja sanomalehtiä.

— Nyt hän taas aloittaa, siskon mies mutisee puoliääneen.

Maria Ivanovna vilkaisee häneen tiukasti.

— Miksei heille voisi antaa lehtiä, äiti sanoo tyynnytellen, — lukekoot, jos heillä on aikaa ja halua.

— Kyllä sen tietää, miten ne lukevat teidän lehtiänne, siskon mies piikittelee, — käärivät niistä sätkiä. Minä tunnen venäläiset jätkämiehet. Odottakaahan vain millaisen rellestyksen ja juopottelun ne vielä aloittavat.

Maria Ivanovna tuijottaa terävästi, mutta ei sano sanaakaan.

Minun poskiani ja korviani taas ihan kihelmöi kiukusta. Että siskon mies osaa olla tyhmä! Päätän viedä ojankaivajille lehtiä heti päivällisen jälkeen.

* * *

Minua hermostuttaa kauheasti, kun olen lähestymässä ojaa sanomalehtinippu sylissäni. Mitenhän he mahtavat ottaa minut vastaan? Mistä minä puhun heidän

kanssaan? Miten osoittaisin, että olen "heidän puolellaan"? Entä jos he halveksivatkin minua, koska minä olen neiti?

— Te sanoitte haluavanne sanomalehtiä. Tässä niitä on. Näitä on paljon, minä otin kaikki mitkä vain löysin. Uusia ja vanhempia, minä selitän helisevällä äänellä, joka kuulostaa imelän vastenmieliseltä ja lapselliselta.

— Kiitoksia, sanoo muuan leveäselkäinen partaleuka. — Lehdet on tärkeitä.

Kaivajat keskeyttävät työnsä ja katselevat minua lapioihinsa nojaillen. Heidän kasvonsa ovat ihan ystävälliset, eivät lainkaan "halveksivat".

— Ottakaa nyt nämä! minä huudahdan astuen ojan laidalle. Tuore savi luistaa äkkiä ja minä liu'un ojan pohjalle, keskelle sameaa saviliejua. Sanomalehdet leviävät tuulen mukana pitkin ojan pengertä. Miehet purskahtavat sydämelliseen nauruun, ja se pelastaa tilanteen. Joku auttaa minut ylös ja puhdistaa lakillaan tahriintuneen pukuni sekä saappaat.

— Ethän vain loukannut itseäsi? partaniekka kysyy katsellen minua lempein silmin. — Että pitikin sattua! Koko puku sotassa. Taitaa nyt äiti suuttua?

— Ei, ei se mitään, tämä on ikivanha puku.

Minusta tuntuu yhtaikaa nololta ja hilpeältä. On mukavaa, kun "venäläiset talonpojat" juttelevat kanssani niin rennon ystävällisesti, ikään kuin suojelevasti. Yhä vitsaillen ja naureskellen he auttavat minut takaisin ojan laidalle. Minulla on niin hauskaa, etten halua lähteä minnekään. Istun ruohikkoon ja ryhdyn juttusille. Mutta yllättäen huomaan, etten tiedä mitään. Kun he kysyvät, mitä kalaa joessa on, minä en muista. Luultavasti ahventa ja haukea... Ja rapuja.

— Onko rapu muka kala? Se käy kalasta vain kalattomana aikana, miehet naureskelevat. Heidän naurussaan ei ole mitään loukkaavaa, mutta olen kauhean harmissani, kun en tiedä mitään. En tiedä, mitä ruislei-

pä maksaa, millainen sadosta tulee tai kuinka paljon suomalaiset ojankaivajat saavat päivässä.

— Sinä et taidakaan olla täkäläisiä, vai? muuan vanha mies kysäisee katsellen minua pienillä vetisillä silmillään.

Pelastaakseni arvovaltani kiellän Kuusanhovin ja sanon olevani Pietarista.

— Sitä minä jo arvelinkin.

Minua haluttaa myös kuulla, mihin he tarvitsevat sanomalehtiä: luettavaksi vaiko sätkäpaperiksi? Se on tärkeää, mutta suoraan en oikein kehtaa kysyä. Täytyy keksiä jokin kiertotie.

— Entä luetteko te näitä lehtiä? Niissä on paljon mielenkiintoista.

— No kerropa mitä.

En tiedä mitä sanoa, koska luen lehdistä vain pakinat ja teatteripalstan.

— Lukekaa mieluummin itse. Tehän osaatte lukea.

— Joo, minä osaan kyllä. Aikaa vain on vähän. Illalla on aina hiestä märkä, ja uni painaa silmiä, niin ettei oikein jaksa lukea.

— No miksi te sitten pyysitte niitä? Ette kai vain sätkäpaperiksi?

— Ja miksipä ei? Vaikka sätkäpaperiksikin. Sanovat, että täkäläiset paperossit ovat pelkkää töhnää, ja vielä kalliitakin. Mutta sätkätupakka halpaa. Sanomalehdet kelpaavat hyvin. Paperi kuin paperi.

Mies taittelee lehdet huolellisesti ja panee kiven painoksi, jotta tuuli ei veisi niitä mukanaan.

— Te ette siis aio lukea niitä? minä puuskahdan närkästyneenä.

— No mutta mitä sinä niistä hätäilet? mies hämmästyy. — Kaikki ajallaan: luetaan ja poltetaan.

Vaikenen tyytymättömänä. Tuntuu kuitenkin hölmöltä tyrkyttää noita lehtiä — kun ehkei niissä olekaan mitään kiinnostavaa. Mitä jos antaisin heille jon-

kin kirjan? Vaikkapa Grigorovitšin *Kalastajat*?

— Luetteko te kirjoja? minä tiukkaan jälleen.

— Joo, kun eteen sattuu. Mutta milloin me niitä luettaisiin? Näethän itsekin, että me paiskitaan hommia aamuhämärästä iltamyöhään.

— Ehkä sunnuntaisin?

— Se on lepopäivä. Silloin minä menen aina kalaan. Teidän metsässä on komeita leppiä: niistä saa upeita vapoja.

— Minä tuon teille kuitenkin yhden kirjan. Se kertoo kalastajista.

— Sen kun tuotte, mies tuumaa veltosti.

— Tai ehkä *Metsämiehen muistelmia* olisi parempi? Oletteko te lukenut Turgenevin *Metsämiehen muistelmia*?

— En, se ei ole minun alaani. Tuo mies on metsästäjä. Heidän kuvernementissaan metsästetään paljon, mies toteaa tönäisten naapuriaan selkään. Mutta tämä ei osoita pienintäkään halua tutustua *Metsämiehen muistelmiin*, vaan jatkaa verkalleen lapioimista.

Ollessani lähdössä miehet muistavat jälleen miten minä pyllähdin lätäkköön ja pyytävät nauraen tuomaan paperosseja.

— Ovat niin kalliita täällä, partaniekka selittää.

Lupaan tuoda huomenna.

* * *

— Isä, saanko ottaa paperosseja?

— Paperossejako? Olkoon menneeksi, Šurinka. Montako sinä haluat? Pari kolme?

— Enemmän! Anna kourallinen!

— Mutta mitä sinä niin paljolla teet, Šurinka? Kenelle sinä ne viet?

— Lupasin viedä ojankaivajille.

— Se nyt on kyllä hemmottelua. Nehän maksavat viisi ruplaa sata kappaletta, ja sinä haluat viedä ojankaivajille! Osta heille kaupasta.

— Ei minulla ole rahaa.

— Paljonko sinä tarvitset?

— En tiedä. En ole ikinä ostanut paperosseja.

— Tässä on 20 kopeekkaa. Menehän nyt. Minulla on töitä.

20-kopeekkaisella saa kuitenkin niin vähän tupakoita, ettei niitä riitä kaikille kaivuumiehille. He vitsailevat kanssani, ovat olevinaan hyvillään, kun minä tulin, mutta minua nolottaa: miksi toin niitä niin vähän? Aivan kuin olisin pettänyt heidät. Ne kun ovat kaiken kukkuraksi täkäläisiä paperosseja.

— Kyllä täkäläiset paperossit ovat huonoja. Pelkkää paperia, ei niin kuin venäläiset.

Moite pistää kipeästi. Ties vaikka he luulevat minun ajattelevan, että "jätkille kelpaa kaikki". Pitikin sattua. Juuri kun olin voittamassa heidän luottamuksensa.

Tänään minua ei haluta istua heidän seurassaan.

Seuraavana päivänä teen ensimmäisen varkauteni: nappaan isän lippaasta lupaa kysymättä nipun tupakoita. Jos isä kysyy minne ne ovat kadonneet, niin en kiellä tekoani, mutta lupaa en ryhdy enää pyytelemään.

Työmiehet kehuvat paperosseja. Minusta tuntuu, että olen voittanut takaisin heidän luottamuksensa.

Ystävyyteni ojankaivajien kanssa kehittyi edelleen. Minun tullessa paikalle he tervehtivät ystävällisesti ja keskeyttivät työnsä ruveten juttusille. He kertoivat urakoistaan, perheistään ja siitä, kun heidän ryhmänsä oli hajonnut viimevuotisen laman aikana.

— Olitteko te työttömiä? minä kysyn haluten leuhkia, että tiedän olevan olemassa työttömyyttä.

— Nimenomaan työttömiä. Ja sitten me kuljeksittiin pitkin kyliä. Tänä keväänä Gratšov, ryhmän

vanhin, kokosi meidät taas yhteen. Hän tulee pian tänne.

Minäkin kerron heille kaikenlaista. Tsaarista, itsevaltiudesta ja Sveitsin demokraattisesta järjestelmästä. Ne eivät kuitenkaan juuri kiinnosta ystäviäni. He myöntelevät veltosti, kuin se olisi yhdentekevää. Kosteasilmäinen vanhus paheksuu kuitenkin moisia puheenaiheita.

— Olot on sellaiset kuin niiden täytyykin olla. Muissa maissa on toisin, mutta ovathan sikäläiset ihmisetkin toisenlaisia, eikä uskontokaan ole sama kuin meillä. Me olemme oloihimme ja sääntöihimme aivan tyytyväiset.

Propagandani ei siis saavuta vastakaikua. Mutta se ei viilennä tunteitani ojankaivajia kohtaan. Opin heiltä paljon uutta. Elämästä, joka on niin toisenlaista kuin meidän elämämme. Se on jännittävää.

Isän savukelaatikko tyhjenee uhkaavasti, mutta hän ei huomaa sitä heti.

Palatessani kerran taloon kuulen isän puhuvan epätavallisen ärtyneesti ja kovalla äänellä.

— Että minä muka vain luulen! Sašenka, minä vakuutan, että joku kähveltää tupakoitani. Ajattelin itsekin ensin, että minusta vain tuntuu siltä... Mutta eilen minä otin ja laskin ne: tänään sieltä puuttui 22! En kai minä itse niitä varasta? No, ajattele nyt, kyllä jonkun täytyy niitä pihistää. Mutta kuka se on, sitä on turha tivata minulta! Ehkä se on meidän krenatöörimme!?

— Oletko menettänyt järkesi, Miška! äiti kivahtaa.

— Hän tai joku muu, samantekevää. Mutta ole hyvä ja ota asiasta selvä. En suostu pitämään lipasta lukkojen takana. On totisesti liikaa, jos talonväki kehtaa varastella isännän tavaroita. Ei se ole enää koti, vaan kestikievari, isä mutisee häipyessään työhuoneeseensa.

Minun on pakko kertoa asia. Juoksen isän edelle ja tukin hänen tiensä työhuoneeseen.

— Mitä nyt, Šurinka? Anna minun mennä.

— Isä! Minä ne tupakat olen ottanut, ei Jelizaveta Ivanovna eivätkä muut, minä laskettelen hätäisesti.

— Sinäkö? Kehtaatkin, varas! Mihin sinä niitä tarvitset? isä kysyy ymmällään.

— Ojankaivajille.

— Ojankaivajilleko? Niin tosiaan! Mutta olisit kertonut minulle! Nyt sait aikaan paljon ylimääräistä touhua! Minä laskin, panin lippaan lukkoon, mietin ja epäilin. Onko sinun pakko kähveltää niitä? Ne ovat kalliita. Ostaisit mieluummin kaupasta.

— Minulla ei ole rahaa.

— Ei ole rahaa? Jaaha. Hm...hm! No, minä annan kyllä rahaa, mutta älä, Šurinka hyvä, enää vie minun tupakoitani, isä huomauttaa pyydellen. — Ei se mitään, että sinä vohkit aina kyniä, mutta tupakat saat jättää rauhaan. Ne on tuotu kaupungista, ja jos ne loppuvat, niitä on haettava Pietarista asti. Ymmärrätkö?

— Ymmärrän, minä sanon ja jään odottamaan.

— Rahaako sinä odotat, vai?

— Niin, mutta en 20-kopeekkaista. Sillä saa niin vähän.

— Haluaisitko sinä saada paljon kahdellakymmenellä kopeekalla? Sitä nyt on turha luullakaan...

Näen, että isä miettii jo aivan muita asioita. Kunhan ei vain unohtaisi rahoja ja istuisi kirjoittamaan. Hän ottaa kuitenkin avaimet ja avaa rahalaatikon.

— Paljonko minä sinulle antaisin? isä pohtii hypistellen pienellä renkaalla koristeltua nahkakukkaroaan.

— Viisi ruplaa, minä päätän.

— Viisi kuin viisi. Mutta ole hyvä äläkä vie enää tupakoitani.

— Ei, en vie, sanon hypähtäen varpailleni ja suutelen isän harmaata ohimoa.

— Mokoma pikku näpistelijä, hän puhelee taputtaen päälakeani. — Sinulla on ihan äidin päälaki.

— Saattaa olla, myönnän välinpitämättömästi.

* * *

Seuraavana aamuna vien miehille kaupasta ostamani tupakka-askin. He eivät kuitenkaan tervehdi niin kuin tavallisesti, eivät vitsaile eivätkä keskeytä työtään. Mitä tämä tarkoittaa? mietin ihmeissäni uskaltamatta istua heidän viereensä. Muuan lähimpänä olevista kuiskaa: "Ryhmän vanhin on tullut. Hän on kieltänyt puhumasta työn aikana. Tai se vähennetään palkasta", ja tarttuu jälleen lapioon.

Aikani seisottuani lähden pois tupakka-aski taskussani. Ryhmän johtaja, jolla on pikkutakki ja pitkät viikset, katselee perääni huomauttaen niin että minä varmasti kuulen: "Täällä sitä vain maleksitaan ja tuppaudutaan juttusille. Mutta jos työ ei valmistu määräaikana, niin heti ruvetaan kiskomaan sopimussakkoja."

LAVANTAUTIPOTILAS

Kerran syyskesällä, kun kukkapenkit rehottivat valtoimenaan kukkia, kuulin terassilta huolestuneita ääniä. Koko Kuusanhovi oli paikalla. Mitähän on mahtanut sattua! minä pohdin syöksyessäni paikalle.

— Lähettäkää hänet Viipuriin, ja sillä selvä, kuuluu Mari-tädin ääni.

— Mutta Fjodor Nikolajevitš sanoi, ettei mies kestä matkaa, äiti toteaa.

— Pötyä! Kaikki lääkärit on puoskareita — varsinkin teidän Fjodor Nikolajevitšinne, joka on vankikarkuri. Rahvaan kanssa ei pidä kursailla. Pankaa hänet vain rattaille olkien päälle, niin hän selviää mainiosti Viipuriin asti, siskon mies päättää koppavasti.

— Jos hän jää tänne, niin minä lähden pois lasten kanssa, Adèle huolestuu. — En rupea vaarantamaan lasteni henkeä jonkun työmiehen tähden.

— Tosiaan, Sašenka, lähettäkää hänet Viipuriin, Jelizaveta Ivanovna myötäilee.

— Ei, se on mahdotonta, Maria Ivanovna toteaa tiukasti. — Aleksandra Aleksandrovna, ette kai aio sallia, että mies joutuu hengenvaaraan typerän epäluulon vuoksi? Tartuntavaaran vuoksi, joka ei perustu mihinkään. Eivät kulkutaudit siten leviä.

Äiti epäröi.

Minä katselen ihmeissäni. Kun joku suomalaisista maalaisnaisista sairastuu, äiti on valmis lähtemään hänen luokseen vaikka keskellä yötä. Mutta nyt täällä vain toistellaan, miten "kestävää tekoa venäläinen rahvas on".

Yksi ojankaivajista on sairastunut lavantautiin. Fjodor Nikolajevitšin käskettyä eristää hänet muista kuusanhovilaiset pelästyivät ja aikoivat lähettää hänet pois, jottei "siittäisi uusia tartuntoja".

Myös isä seisoo terassilla piippuaan poltellen. Eikö hänkään aio puolustaa miestä? Hän nousee äkkiä ylös ja tokaisee ohimennessään: "Tee mitä tahdot, Sašenka, mutta ajattele lasta... Pidä huoli Šurenkasta."

Onko isäkin heidän puolellaan?!

Kiista jatkuu pitkään. Lopulta äiti päättää, että lavantautinen siirretään vajaan, joka on lehdon takana. Maria Ivanovna ja pyykkäri-Jelena hoitavat häntä vuorotellen. Maria Ivanovna asuu sen aikaa puutarhamajassa.

Olen niin iloinen, että haluaisin sännätä suutelemaan Maria Ivanovnaa.

* * *

Istun kiviaidalla, mistä näkee lehdontakaiselle kentälle. Siellä on vaja, johon lavantautinen viedään.

Odotan.

Ensin paikalle ilmestyy Maria Ivanovna kädessään jääpussi ja kori, jossa kilisee pulloja. Hän näyttää huolestuneelta ja ankaralta, eikä huomaa minua. Hänen perässään astelee Jelena tyyny ja huopa sylissään. Viimeisenä tulevat rattaat, jotka keikkuvat kuopissa. Potilas makaa olkien päällä. Ehdin nähdä hänen hehkuvan punaiset kasvonsa ja oudosti sivulle kääntyneen pään. Hän hourii.

Kammottavaa. Entä jos hän kuolee? Ja miksi hänet viedään vajaan lehdon taakse? Joutuuko hän makaamaan siellä yksin? Yksin keskellä yötä. Minä en jäisi sinne yöksi vaikka olisin tervekin... Kun siskon miehelle tuli huono olo, niin kotiväki hälytti tohtorin keskellä yötä — tällä miehellä ei ole mikään ruuansulatushäiriö, mutta hänet vain viedään lehdon taakse! Vajaan!

Julmaa! Epäoikeudenmukaista! Haluaisin tehdä jotain kaikkien "kiusallakin".

Menisinkö valvomaan yöksi hänen luokseen? Joudun kuitenkin heti myöntämään, että siihen en pysty: entä jos mies alkaakin äkkiä houria? Pelkuruuteni tekee olon entistäkin tuskallisemmaksi. Halveksin itseäni. Ja kunnioitan Maria Ivanovnaa, koska hän on "sankari".

Yöllä näen painajaisia. Minusta tuntuu kuin huoneessani seisoisi lavantautinen — tai itse asiassa jo kuollut mies. Linnoittaudun tyynyjen taa ja yritän juosta pakoon, mutta jalkani ovat raskaat enkä saa niitä liikahtamaankaan. Huudan täyttä kurkkua, kunnes äiti ryntää huolissaan luokseni.

— Mikä sinun on? Miksi sinä huudat? Onko sinulla lämpöä? hän kyselee tunnustellen päätä ja kokeillen pulssia.

— Painajaisia... Äiti, istu tässä vähän aikaa.

* * *

Seuraavana aamuna tapaan puutarhassa Maria Ivanovnan hänen ollessaan palaamassa yöpäivystyksestä.

— Šura, älkää tulko lähelle, hän sanoo väsyneesti, — en ole vielä vaihtanut vaatteita.

— Tyhmyyksiä! minä tokaisen, — minä en usko tartuntaan.

— Ei se olekaan uskon asia. On noudatettava kaikkia varokeinoja. Jokaisen on tehtävä kaikkensa jotta epidemia ei leviäisi.

Minua on kielletty menemästä lehdon taa. Mutta vaja vetää hillittömästi puoleensa... Kukaan talonväestä ei ajattele miestä, joka tekee kuolemaa vajassa pellon laidalla. Heitä ei kiinnosta edes onko mies vielä hengissä.

Kerran illalla törmään Maria Ivanovnaan, kun hän on menossa sairaan luo. Hänellä on mukanaan puhtaita vuodevaatteita.

— Ettekö ole nähnyt Jelenaa? hän kysyy. — Olen etsinyt häntä jo tunnin. On vaihdettava lakanat, mutta yksin en jaksa nostaa sairasta. Šura, hakekaa Jelena tänne. Niin pian kuin suinkin.

Saan tietää, että Jelena on mennyt kylään veljensä luo.

— Minä tulen teidän mukaanne! minä ehdotan äkkiä. — Minä autan teitä, Maria Ivanovna!

— Tyhmyyksiä! Tiedätte kyllä, miten äiti pelkää teidän tähtenne.

— Enkö minä muka ole samanlainen ihminen kuin te tai Jelena? Minkä vuoksi muut saavat aina tehdä kaikkea? Tehän sanoitte itsekin, että meidän perhe on täynnä pelkureita ja epäluuloisia egoisteja...

— No, jospa sovittaisiin, että minä en sanonut niin, Maria Ivanovna toteaa pehmeämmin. — Käsitättekö, millainen vastuu minulla on, jos te saatte tartunnan?

— Ei teidän tarvitse kantaa vastuuta. Enhän minä ole mikään pikkutyttö, vaan vastaan itse omista teoistani... Te olette sanonut, että meillä on "velvollisuuksia kansan edessä". Haluan täyttää velvollisuuteni.

Se kuulostaa suorastaan juhlalliselta, mutta Maria Ivanovna ei vieläkään anna periksi.

Silloin sieppaan äkkiä lakanat hänen käsistään ja juoksen lehdon läpi vajalle.

— Šura! Älkää! Tulkaa takaisin! Maria Ivanovna huutaa perääni, mutta hänen äänensä hukkuu hilpeän syystuulen pauhuun.

Sairas makasi oljissa. Pään alla oli tosin tyyny, mutta oljet olivat luisuneet miehen kasvoille ja sotkeentuneet hänen hiuksiinsa.

Vajassa oli jotain kammottavaa. Mies nukkui päätään levottomasti käännellen. Hän hengitti raskaasti.

Istuin hänen viereensä tietämättä mitä tehdä.

Tullessaan paikalle Maria Ivanovna ei ajanut minua pois, vaan rupesi antamaan ohjeita. Oli epämiellyttävää pukea täysin vierasta ihmistä, koskettaa hänen paljasta, tahmeaa vartaloaan, joka haisi pistävästi hielle, ihan niin kuin "tartuntatautinen". Oli hankalaa nostaa velttoa ruumista jossa pää roikkui aivan hervottomana. Tuntui kuin se olisi lähtemäisillään irti.

Mutta kun sairas pesun ja pukemisen jälkeen nukahti rauhalliseen uneen ja Maria Ivanovna pesi käteni karbolilla katsellen minua lempein silmin, tulin äkkiä iloiseksi ja ylpeäksi. Olin vaarantanut henkeni ojankaivajan tähden! Olin maksanut velkani kansan edessä... Eikä kenelläkään aikuisista ole aavistustakaan siitä! He eivät saa koskaan tietää.

Siitä alkaen rupesin usein pistäytymään sairaan luona.

Olon kohentuessa mies valitti, miten ikävä hänen on maata.

— Kesääkään minä en enää ehdi nähdä. Kun pääsen jaloilleni, on jo syksy, hän puheli alakuloisesti.

Miten minä viihdyttäisin häntä? Ruokaa ei saa antaa.

— Pidättekö te kukista? minä kysyn.

— Pidän.

— Minä tuon niitä teille.

Juoksen kukkapenkille ja taitan hänelle kaikkein uhkeimmat kukat. Palaan kiireesti takaisin peläten, että joku tulee vastaan ja kysyy, kenelle kukat ovat. Hänhän saattaa kieltää kokonaan.

— Matvei, tässä on kukkia.

— Kukkiako? Hyvä.

Matvei otti kakkakimpun, mutta ei jaksanut pidellä sitä, vaan kukat valahtivat oljille.

Hän ei edes katsonut niitä: käänsi vain päänsä ja torkahti jälleen. Hetken seistyäni hiivin tieheni harmistuneena, koska Matvei ei arvostanut tekoani.

* * *

Muutaman päivän kuluttua meille tuli vieraita. Eikä minulla ollut enää aikaa käydä potilaan luona.

Seuraavan kerran törmäsin Matveihin päärakennuksen kuistilla... En ollut tuntea häntä oudossa pitkässä takissa ja isän vanhassa lippalakissa.

Muut työmiehet olivat jo lähteneet. Äidin antaessa rahaa kotimatkaa varten Matvei toisteli vaisusti hymyillen:

— Nöyrimmät kiitokset... Kiitos...

Pelkäsin liikahtaakaan. Jos Matvei huomaa minut, hän saattaa paljastaa minut kiitoksillaan, koska kukaties hän muistaa, että minä toin kukkia. Paras häipyä ajoissa. Samalla minua kuitenkin myös halutti, että hän huomaisi minut. Mitä siitä vaikka äiti suuttuukin; nythän kaikki on ohi, enkä minä saanut tartuntaa.

Minut huomatessaan Matvei kohottaa lakkiaan mutisten veltosti: "Päivää".

Ehkä hän ei tunnistanut minua? Menen tahallani lähemmäksi. Matvein silmistä näen kuitenkin, että hän tunsi minut kyllä, mutta ei pitänyt asiaa tärkeänä.

Katsotaanpa, mitä hän sanoo Maria Ivanovnalle. Kenties hän suhtautuu kaikkiin samalla tavalla?

Mutta mennessään Maria Ivanovnan luo Matvei ojentaa hänelle kätensä sanoen sydämellisesti: "Teille kaikkein suurimmat kiitokset. En unohda teitä milloinkaan, Maria Ivanovna."

Maria Ivanovna halaa Matveita ja he suutelevat kolmeen kertaan.

Seison nurkassa katsellen heitä valtavan loukkaantuneena ja kateellisena. Minua Matvei ei edes huomannut!

Minkä vuoksi elämä on aina niin epäoikeudenmukaista?

YSTÄVÄTTÄRIÄ

Minä olen jo niin iso tyttö, että myös minun luonani käy vieraita.

Tällä kertaa vieraana on Lidotška.

Lidotška on Jelena Fjodorovnan, äidin ystävättären, tytär. Jelena Fjodorovna on leski ja lähes äidin ikäinen, mutta aikuiset sanovat, että hän "yrittää näyttää nuorelta". Hän käyttää aina korsettia, joka on vedetty niin tiukalle, että hengitys on lyhyttä ja nopeaa; hän pitää korkeakorkoisia kenkiä ja karttaa paksua kermaa pysyäkseen hoikkana — vaikka sanookin jumaloivansa sitä.

Jelena Fjodorovnalla on paljon lapsia, mutta he ovat sukulaisten ja ystävien hoivissa. Hän sanoo avoimesti inhoavansa lapsia, koska niistä on vain vaivaa. Suurimman osan ajasta hän käyttää ihonsa sekä vartalonsa hoitamiseen ja katselee Kuusanhovin nuorta väkeä äkäisen kateellisena.

Jelena Fjodorovnan jutut ovat enimmäkseen sellaisia, ettei niitä ole tarkoitettu minun korvilleni. Aikuiset puhuvat hänellä olevan vieläkin ihailijoita. Isä suutelee Jelena Fjodorovnan kättä eri tapaan kuin muiden ja tämä väläyttelee suuria mustalaisen silmiään ja tukistaa isää hiuksista huutaen innoissaan äidille:

— Aleksandra Aleksandrovna! Katsokaa nyt Mišenkaanne! Millaista silmäpeliä, suoranaista hakkailua!

Minä en pidä tuollaisista vitseistä. Olen närkästynyt isän puolesta. Ja vaikka äiti ei karttuunihameessaan ja puserossaan muistuta Jelena Fjodorovnaa hiukkaakaan, he ovat silti läheisiä ystäviä, ja äiti on aina hyvillään kun Jelena Fjodorovna tulee Kuusanhoviin.

Lidotška ei rakasta äitiään. Hän on kasvanut vieraiden hoivissa. Nyt, Lidotškan päätettyä koulunsa, äiti on ottanut hänet luokseen, mutta lähettää hänet usein meille. Lida pelkää äitiään, joka ei isommin kursaile hänen kanssaan. Hän kutsuu Lidaa "kippuranenäiseksi rumilukseksi", väittää häntä kömpelöksi ja ollessaan erityisen ärtynyt huutaa, että "tuollaista poropeukaloa, ja kaiken lisäksi tyhmää sellaista, ei kukaan huoli vaimokseen".

Lida purskahtaa itkuun, ja Jelena Fjodorovnan lähdettyä huoneesta hän uhkaa mennä naimisiin ensimmäisen vastaantulijan kanssa, ihan äitinsä kiusaksi.

— Vaikka talonmiehen kanssa, mutta vanhaapiikaa minusta ei tule, Lidotška vollottaa.

Minä säälin häntä. Tosin meidän makumme ja mielipiteemme ovat täysin erilaiset. Mutta on mukavaa, että vaikka Lida on minua vanhempi, hänellä ei ole omaa tahtoa ja minä voin ohjailla häntä niin kuin lapsena ohjailin pientä Valjaa.

Lida opiskelee sisäoppilaitoksessa, ja heitä pidetään typerinä. Lida tietää sen itsekin.

— Sano veljellesi, ettei hän kaikkien kuullen nimittäisi minua insituuttilaiseksi. Kaikkihan tietävät, että se tarkoittaa "tyhmää", hän pyytää asiallisesti.

Lida uskoo ikoneihin ja ihmeisiin, kantaa säämiskään kiedottua taikakalua, pelkää kummituksia, eikä hänellä ole alkeellisintakaan käsitystä darvinismista ja evoluutiosta. Toisinaan hän tietämättään haavoittaa syvästi tunteitani.

Sinä vuonna olin täysin Dobroljubovin lumoissa. Lukiessani hänen artikkeleitaan iskin tämän tästä nyrkillä pöytään kiljaisten ihastuneena:

— Totta! Totta! Noin minäkin olen aina ajatellut. Kyllä Dobroljubov on viisas!

Olen kauhean pahoillani, että Dobroljubov on kuollut enkä voi tutustua häneen.

Hänen kootuista teoksistaan leikattu muotokuvansa, jonka olen saanut Maria Ivanovnalta, riippuu vuoteeni yläpuolella. Tullessaan Kuusanhoviin Lidotška syöksyy heti muotokuvan kimppuun.

— Mikä rumilus sinulla tuossa riippuu? Jopa on naama! Ha, ha, ha! hän hekottelee kuin hyvällekin vitsille.

— Ei hän ole mikään rumilus... Hän on Dobroljubov, maailman viisain mies.

— Oletko sinä rakastunut häneen? Tuollaiseen?

— En minä rakastunut ole. Minähän sanoin, että hän on Dobroljubov, kirjailija.

— Kirjailija?! No, minä en kyllä ripustaisi vuoteeni

päätyyn kirjailijan kuvaa. Joku komea taiteilija on tietysti toinen juttu, mutta että tuollainen rumilus... Käsittämätöntä!

Närkästyn Lidotškalle, mutta muistaessani, että hän on instituuttilainen, annan anteeksi hänen tietämättömyytensä. Ajattelen kuitenkin "valistaa" häntä. Lukekoon Dobroljubovin *Milloin tulee oikea päivä*, niin katsotaan, vieläkö hän pitää tätä rumiluksena! Mutta sekään ei auta: Lidotška haukottelee armottomasti Dobroljubovin artikkelille. Hän ei ylipäätään välitä kirjoista.

— Instituutissa kiusattiin kirjoilla ihan riittämiin. Nyt minä haluan elää.

Enimmäkseen Lidotška haaveilee sulhasista. Sulhasen on ehdottomasti oltava sotilas. Eikä mikään jalkaväkisotilas, vaan ratsumies — hätätilassa tykkimieskin käy. Raha ei ole tärkeintä, parempi olisi naida rakkaudesta. Tosin rakkaus ei ole välttämätöntä: pääasia ettei vain jää vanhaksipiiaksi.

Minä olen täysin eri mieltä.

— Minun mielestäni avioliitto tarkoittaa läpi elämän kestävää rakkautta. Rakkautta. Minä halveksin järkiavioliittoa.

— Hyvähän sinun on sanoa! Sinun on helppo löytää sulhanen, kun olet kaunis ja sinulla on myötäjäisiä. Entä minä? Ei, minä suostun ensimmäiseen kosintaan.

Lidotškan mielipiteet ärsyttävät minua kauheasti. Miten minun myötäjäiseni tähän vaikuttavat? Päätän, että hänen on heti luettava Pisarevia.

Meitä yhdistää kriittinen asenne aikuisia kohtaan. Lidakin on nimittäin havainnut, että he ovat itsekkäitä ja epäoikeudenmukaisia. Mutta kun minä syytän aikuisia "herraskaisiksi" ja "konservatiiveiksi", Lidotška on vihoissaan, koska "aikuiset ryöväävät kaiken hyvän itselleen, niin että meille nuorille jää vain luut".

— Katso vaikka minun äitiäni, Lida kuiskaa tönäisten minua kylkeen viekas liekki silmissään. — Tänään ollaan niin hienoa naista että! Silkkialushame, skotlantilaisista langoista neulotut sukat. Minä saan tietysti vain paksuja pumpulisukkia... Ja korsetti on niin kireällä että soi! No, onhan hän nuorekas, hänellä on oma tyylinsä. Ja minä pysyn aina seinäkukkana. Jos satun saamaan sulhasen, niin äiti varmaan vie hänetkin minulta, vain saadakseen yhden ihailijan lisää. Ja minä jään vanhaksipiiaksi... Herra siunatkoon! Kunpa äiti vanhenisi äkkiä...

Lidan sanoissa on enemmän kateutta kuin moitetta. Se inhottaa minua.

Joskus, kun Lida on kertakaikkiaan sietämätön, kerään kirjani ja piiloudun puutarhan tiheikköön, missä hän ei käy milloinkaan. Koska pelkää sammakoita.

* * *

Toinen vieraani on Mimi. Hän on vanhempi kuin Lida ja minä: me emme ole vielä "aikuisia", vaan vasta "puoliksi neitejä", koska meitä ei ole vielä "viety piireihin". Mimi on jo piireissä. Hän on pitkä, siro ja notkea sekä hyvin kaunis nainen. Tutustuessani häneen eräässä illanvietossa pidin hänestä heti ensi silmäyksellä. Mimi poikkeaa muista hienostopiirien naisista: hän on yllättävä, kiihkeä ja äkkipikainen. Hän saattaa ensin nauraa pää takakenossa niin että hampaat välkkyvät, mutta istua hetken kuluttua kulmat kurtussa ja tuijottaa apeana eteensä käsiään roikottaen. Mimi ei piittaa "hienoston iloista", koska sanoo niiden olevan kauhean tyhjiä. "Sieluni etsii jotain muuta", hän toteaa. Hän haluaa taiteilijaksi. Ja ihailee Ženjaa, joka tuntee paljon taiteilijoita. Mimi oleskelee mielellään kulissien takana.

— Ajattele nyt vaikka vain kulissien tuoksua! hän huudahtaa haltioissaan.

Mimi on ihastunut Maria Baškirtsevan [1] päiväkirjaan. Hän pitää aina mukanaan Baškirtsevan muotokuvaa, jossa tällä on leteistä tehty kruunu. Myös Mimi pitää päiväkirjaa sanoen sen olevan hyödyllistä, koska tällöin näkee itsensä "kuin peilissä".

Minäkin päätän ruveta kirjoittamaan päiväkirjaa. Mutta pettymykseksenі huomaan, että se ei onnistu. On helppoa ja jännittävää sepittää tarinoita, mutta päiväkirja on Mimin mielestä arvokas vain, kun se sisältää pelkän totuuden. "Pelkän totuuden" kirjoittaminen on kuitenkin tolkuttoman ikävää. Ja mitä järkeä on kirjoittaa "totuutta": eihän minulle tapahdu milloinkaan mitään... En kai minä voi kirjoittaa vain säästä tai siitä kuka on milloinkin tullut Kuusanhoviin ja kuka lähtenyt, niin kuin isä tekee?

* * *

Mimi saapui Kuusanhoviin illansuussa. Eniten hänen tuloaan oli touhunnut minun veljeni. Hän pakotti äidin lähettämään Mimille kutsukirjeen. Mimi otettiin vastaan jotenkin alentuvasti.

— Oikuttelija ja hysteerikko, siskot sanoivat. Mutta lisäsivät heti, että hän on hyvästä perheestä ja saa suuret myötäjäiset.

Isä suhtautui Mimiin hyväntahtoisen suojelevasti.

— Minä pidän teidän neiti Maria Pavlovnastanne. Hänen kanssaan ei tule aika pitkäksi. Ensin hän on hyppäämäisillään kaulaasi, mutta uhkaa kohta loikata ulos ikkunasta. Värikäs tyttö!

Mimi sijoitettiin minun huoneeseeni, koska talo oli täynnä. Se oli hauskaa. Yöllä puhe luistaa niin hyvin. Minua imarteli se, että Mimistä ja minusta tuli tällä tavoin ikään kuin tasavertaisia, vaikka hän

oli jo aikuinen neiti, minä taas vasta tulossa sellaiseksi.

Mimi oli iloinen ja vilkas tyttö. Ensimmäisenä yönä me lörpöttelimme aamuvarhaiseen. Äiti hakkasi monta kertaa seinään.

— Olkaa jo hiljaa, tytöt! Nyt pitää nukkua, huomenna ehditte lörpöttää kylliksenne.

Me vaikenimme hetkeksi, mutta sitten kuiskailu taas yltyi. Riemun kiljahduksia, kiukun purkauksia. Kohta äiti koputtaa jälleen ja uhkaa panna Mimin nukkumaan vierashuoneeseen. Vaan miten me voisimme nukkua, kun on niin paljon tärkeää kerrottavaa? Huoneessa leijui juovuttava yölehdokin tuoksu ja siniharmaa kesäkuun hämärä, puutarhassa liversi myöhäinen satakieli ja sisälle lentänyt perhonen kahisteli siipiään törmäillen ikkunalasiin.

— Mitä tuo on? Mimi kysyi säikysti. — Kuka koputtaa?

— Yöperhonen se vain. Älä suotta pelkää!

— Päästä se ulos, Šura! Tuossa koputuksessa on jotain pahaenteistä.

Minuakin alkoi pelottaa, vaikken uskokaan enteisiin.

Sitten Mimi kertoi "rikollisesta suhteestaan" enoonsa. Se, että hän rakastaa enoaan ja että siinä on jotain rikollista, teki minut levottomaksi. Mimi puhui epäilyistään, tuskistaan, rukouksistaan ja katumuksestaan. Sekä siitä että onnesta "ei ole toivoakaan" ja että on vain yksi ulospääsytie: näyttämö. Mimin kuvitelmissa taiteilijaelämä oli täynnä elämyksiä, ihailevia ihmisjoukkoja ja taiteen palvelua...

— Myrkytän itseni, ellei minusta tule taiteilijaa, Mimi kuiskaa traagisesti. Ymmärrän mitä hän tarkoittaa ja kunnioitan häntä valtavasti, koska hän harkitsee itsemurhaa! Miten voimakas Mimi on! Minä en haluaisi millään kuolla. Mimi on niin kypsä. Haluan nousta hänen tasolleen.

MIMIN JA VASJAN KIHLAUTUMINEN

Kerran, kun muut olivat jo menossa yölevolle, Mimi keksi idean lähteä käymään jossakin kauempana, metsässä tai järvellä. Hän sai aina äkillisiä ideoita.

— Ja vielä tässä retkelle, aikuiset sanoivat. — Sen kun vain menette nukkumaan.

— Nukkumaan tällaisena yönä? En minä ainakaan! Haluan tuntea tämän yön. Haluan elää! Elää! Elää! Mimi huutaa hypäten penkille, heittää kädet niskan taa ja lausuu silmät kiinni Apuhtinin runon:

Hän oli sun, kuiskasi yö toukokuun,
Kiusaten liversi satakieli...

Veljeni tuijottaa herkeämättä Mimin tummankosteita silmiä. Hän kantaa Mimin sateenvarjoa, suutelee tämän kättä heidän tavatessaan, aivan kuin Mimi olisi "rouva", ja viettää paljon aikaa hänen seurassaan. Mimi oikuttelee: käskee ensin hakea jonkin kirjan — ja kun veli tuo sen, hän paiskaa kirjan pois kiljaisten, että on saanut tarpeekseen hänestä. Sitten hän kääntää selkänsä eikä sano sanaakaan. Mutta ponkaisee äkkiä ylös ja käy huulet törröllä veljeni kimppuun.

— Oletteko te vielä vihainen? Minä olen paha ja oikukas, mutta en enää! Ottakaa minua kädestä, niin mennään lehtoon kävelylle.

Veljeni suostuu mielihyvin, ja me neljä — Mimi ja veljeni edellä, Lida ja minä heidän perässään — lähdemme lehtoon. Äiti on kieltänyt jättämästä Mimiä ja Vasjaa kahdestaan: on kuulemma sopimatonta, että nuori neiti "ulkoilee" nuoren herran kanssa ennen kuin he ovat kihloissa. Lidasta ja minusta on hauskaa olla "kerberoksena". Lehdossa me kuitenkin häivymme omille teillemme. Se on sanaton sopimus, jota vastaan veljelläni ei tietenkään ole mitään, ja joka yllättäen lä-

hentää meitä: siihen saakka Lida ja minä olimme pitäneet Vasjaa lähes vanhuksena.

— Miksipä ei? Voisimmehan me tietysti käydä vaikka Vuoksella, veli myöntää.

Yöllinen retki Vuokselle — voiko mitään sen kiehtovampaa olla olemassakaan? Isä, joka ei yleensä sekaannu asioihimme, panee kuitenkin vastaan.

— Mitä järkeä on lähteä metsään keskellä yötä! Kyllä te ehditte koskelle huomennakin, nyt on nukkuma-aika. Maria Pavlovna, metsässä on susia, ettekö te pelkää niitä? Teidän täytyy joka tapauksessa mennä metsän läpi.

— Ah! Älkää kiusatko, Mihail Aleksejevitš, tai rupean itkemään. Miksi pilkkaatte niin viatonta ja luonnollista halua? Ettekö te, Mihail Aleksejevitš, kaivannut koskaan metsään, jonnekin kauas, kun olitte nuori?

— No, nuorena nyt kyllä kaipailee kaikenlaista, isä myöntää.

— Ja me olemme nuoria, Mihail Aleksejevitš! Me tahdomme elää. Vanhana on myöhäistä, nyt on elettävä! Elettävä!

Lopulta äiti antaa periksi. Jos tallimiehet saavat kiinni jonkin niityllä laiduntavista hevosista, me voimme lähteä koskelle.

On hauskaa seistä vanhan talon kuistilla kesäkuun siniharmaan hämärän keskellä ja odottaa kärsimättömänä, onnistuvatko miehet saamaan kiinni hevosen. Äiti lastaa mukaamme sadetakit ja kalossit, vaikka taivas on seesteinen eikä tunnu tuulenvirettäkään. Lidotška saa eväskorin, Mimi juttelee kauempana veljeni kanssa. Muodikkaassa leveähihaisessa takissaan hän näyttää paljon vanhemmalta kuin muut. Hänen kasvonsa ovat vakavat, mietteliäät ja surulliset. Vasja katsoo häntä herkeämättä. En pidä hänen katseestaan.

Sitten sillalta kuuluu vaunujen kolinaa.

— Saivat kiinni hevosen! Hurraa! Lida ja minä kiljaisemme sännäten vaunuja vastaan.

— Hiljaa, hiljaa, tytöt, Adèle suhauttaa sivurakennuksen ikkunasta. — Herätätte vielä lapset.

Nousemme vaunuihin. Minua naurattaa kaikki: se, että kori kaatui heti alkuunsa ja sieltä alkoi valua jotakin, että Lidotškalla oli vain yksi kalossi ja että veljen jalka takertui suitsiin, ja hänen oli pakko loikkia yhdellä jalalla hevosen perässä. Lopulta Vasja nousee ohjastamaan, ja Mimi istuu hänen viereensä. Lida ja minä olemme herrasväen paikalla.

— Heitä naurattaa tänään kaikki, veli toteaa. — Näytä vaikka vain sormesi, niin taatusti alkavat kikattaa!

Kaikki tuntuu todellakin erilaiselta tällaisena siniharmaana, usvaan kietoutuneena yönä.

Hopeakumpu näyttää nyt harmaalta ja autiolta. Metsälammen polku häipyy pensaitten taa, kun taas maantie vaikuttaa tavallista pidemmältä ja kuin uudelta. Metsä kohoaa tummana ja hiljaisena, aivan kuin se pidättelisi henkeään. Lidotškaa pelottaa hieman, minulla on hauskaa. Metsässä vilahtaa jotain valkeaa: onko se sika? Mäyrä, ihka oikea ruskealäikkäinen mäyrä. Päivällä sitä ei näe vaikka kuinka yrittäisi.

Puiden katveessa on mökki. Päivällä se on kuin mikä tahansa mökki, mutta nyt yöllä se tuntuu hyvin salaperäiseltä.

— Lidotška, katso, minä tokaisen haluten tahallani säikäyttää häntä, — mökissä välähti valo. Jonkun kerrotaan hirttäytyneen siellä.

— Herra varjelkoon, Lida puuskahtaa tehden kauhuissaan ristinmerkin. — Vasili Konstantinovitš, ajakaa nopeammin. Minä pelkään tuota mökkiä.

— Jäisittekö te minun kanssani yöksi tuohon mökkiin? kuulen Vasjan kysyvän.

— Se riippuu... Mimi aloittaa, mutta tuuli vie lauseen lopun. He juttelevat taas vilkkaasti, puoliääneen. Äkkiä Mimi sieppaa suitset Vasjan käsistä, juuri sillä kohtaa missä on jyrkkä alamäki ja vaarallinen mutka.

Hän kiljaisee meille: "Pitäkää kiinni, tytöt!" ja antaa hevosten kiitää mäkeä alas. "Ihanaa! Me lennetään kuin linnut!" Mimi huutaa riemuissaan. Lidotška takertuu kauhuissaan tuolin käsinojiin.

Aamu alkaa jo sarastaa, kun saavumme Vuoksen kosken postiasemalle. Kirpeässä aamusäässä kallion läpi tiensä raivanneen joen pauhu kuuluu tavallistakin selvemmin. Joki on kuitenkin metsän takana, sinne on matkaa pari virstaa.

Hyppäämme alas vaunuista ja verryttelemme jalkojamme. Päässä tuntuu kevyttä huminaa; paljosta nauramisesta, vaunujen tärinästä ja tuulesta.

— Olen nauranut niin että vatsalihakset on kipeinä, minä valitan.

— Sen siitä saa kun ei pidä korsettia, Lida näpäyttää.

Koputamme postiaseman ovelle. Unenpöpperöinen emäntä tulee lopulta avaamaan oven ja päästää meidät odotushuoneeseen. Se on samanlainen kuin Kuusanhovin asemalla: puunattu lattia, ristikkäin asetellut matot, pelargoneja pienten ikkunoiden edessä ja harsokankaiset verhot, kova sohva sekä pöytä, jolla on neulottu liina. Pöydällä olevassa maljakossa on kukkia, huoneen nurkassa puolestaan keinutuoli. Vieressä on kaksi pienenpientä makuuhuonetta, joissa kummassakin kaksi sänkyä.

Me syömme hiukan ja juomme kylmää maitoa.

— No, lopettakaa nyt, minä hätäilen. — Mennään koskelle.

Mutta yhtäkkiä Mimi ilmoittaa olevansa niin väsynyt, ettei lähdekään koskelle. Minä panen vastaan: mitä järkeä on ajaa kaksikymmentä virstaa vain mennäkseen nukkumaan! Lidotškaa nukuttaa myös selvästi.

— Lidotška rakas, jääkää tänne, minä pyydän. Minä rukoilen teitä! Mimi huudahtaa ristien kätensä teatraalisesti.

Että hänen pitääkin aina esittää taiteilijaa! minä ajattelen ärtyneenä.

— No, tehkää mitä lystäätte, minä ainakin lähden koskelle. Olkaa millaisia unikekoja hyvänsä, mutta älkää estäkö muita elämästä. Lida! Aiotko sinä tosiaan jäädä tänne?

— En, Šurotška, mistä sinä sen keksit? Jos sinä lähdet, niin minä tulen tietysti mukaan, Lida toteaa. Hänellähän ei ole omaa tahtoa.

Minä jaan nukkumapaikat. Me Lidan kanssa nukumme ikkunanpuoleisessa sängyssä. Mimi uunin luona. Veljelleni jää viereinen kamari.

— No, Lida, mennään nyt, minä hoputan, kun Lida menee laittelemaan hiuksiaan peilin eteen. —Kuka sinut siellä voisi nähdä? Vesimyyrä korkeintaan, tokaisen vitkastelusta kiukustuneena.

Mennessämme ulos Mimi naksauttaa makuukamarin lukkoa huutaen kovalla äänellä:

— Hyvää yötä, Vasili Konstantinovitš!

— Hyvää yötä, Maria Pavlovna! veljeni vastaa istuen edelleen sohvalla paperossi suupielessä.

* * *

Palatessamme takaisin postiasemalle aurinko leikkii jo taivaalla. Se on tosin vasta juuri ja juuri metsän yläpuolella, mutta ilmassa karehtii jo hellepäivän tuntu.

Lidotška laahustaa unisesti perässäni. Häntä harmittaa kallioilla rikki mennyt korko, mistä hänen äitinsä motkottaa varmasti koko viikon.

— Mikä pahinta, äiti ei taatusti anna pitää uusia keltaisia kenkiä, vaan pakottaa minut kulkemaan vanhoissa puolikengissä, joissa on aivan linttaan menneet korot. Ja sinä, Šura, olet syypää kaikkeen! Oliko sinun pakko lähteä kiipeilemään niille inhottaville, liukkaille kallioille? Itsekin olitte vähällä hukkua!

Lidan marmatus kyllästyttää minua. Olen väsynyt ja tahdon nukkumaan. Mutta miksi pilata koko nautinto? Koskellahan oli ihanaa. Joen nopea juoksu, jylhä kumina ja valkeat vaahtopyörteet, ympärillä synkkä metsä, joka kahahtaa hiljaa, ikään kuin heräten ensimmäisten auringonsäteiden suudelmaan. Me olimme kahden Lidan kanssa. Kilometrien säteellä ei ketään muita. Jos olisimme hukkuneet, kukaan ei olisi saanut tietää. Aamussa oli jotain juhlallista. Tuntui kuin valkean vaahdon keskeltä olisi kurkistanut merenneito. Vihertävä sammal, joka roikkui kiviltä, muistutti aivan merenneidon hiuksia. Oli jännittävää kiipeillä kallioilla ja kavuta kivistä särkkää pitkin ihan kuohujen partaalle. Aivan kuin Imatra! Oli hauskaa kiljahdella, puhua möreällä äänellä tai olla vain vaiti ja kuunnella. Kuunnella luonnon ääniä. Tuntea, miten nuori olen ja miten sydän hakkaa onnesta.

Se oli sanoinkuvaamattoman ihana aamu! Sellaista aamua ei varmaan tule enää milloinkaan. En ajattele niin, vaan tunnen sen sisälläni. Ja se tekee oloni apeaksi.

— Missä Mimi on? Lida kysyy huomattuaan, että Mimi ei ole nukkunut vuoteessaan. Vuodevaatteet eivät ole rypyssä.

— He narrasivat meitä, Lida toteaa, — väittivät muka menevänsä nukkumaan, mutta lähtivätkin kävelylle. Minusta se on sopimatonta Maria Pavlovnan puolelta. Minä en kyllä lähtisi miesystävän kanssa kävelylle keskellä yötä ennen kuin hän on kosinut.

Lidotška on hyvin tarkka sovinnaissäännöistä. Minusta ne ovat silkkaa typeryyttä. Minä ainakin lähtisin. Varsinkin jos kyseessä sattuisi olemaan se josta minä pidän. Ja tällaisena yönä. Väliäkö sillä, onko hän sulhanen vai ei.

— Se ei ole lainkaan samantekevää, Lidotška sanoo opettavaisesti, — sinä olet nuorempi kuin mina, etkä sen vuoksi ymmärrä kaikkea. Sulhanen on jotain var-

maa. Hän menee joka tapauksessa naimisiin. Muut taas voivat pilata maineesi ja häipyä. Siitä se vasta parku tulee.

En jaksa kiistellä Lidan kanssa. Puhukoon typeryyksiä. Kun ei kerta halua lukea Pisareviakaan.

Ehdimme tuskin laskea päämme tyynylle, kun jo nukahdamme syvään, terveeseen uneen, niin kuin nuoret ihmiset nukahtavat.

* * *

Heräämme, kun Mimi ryntää äänekkäästi sisään, oikukkaan näköisenä, ulkovaatteet päällä.

— Nukutteko te vieläkin? Nouskaa nyt ylös, lopultakin! On jo korkea aika lähteä. Ja nopeasti. Haluan pois täältä! En voi sietää tätä! Mimi huutaa rojahtaen sänkyyn, kätkee kasvonsa tyynyyn ja purskahtaa katkeraan itkuun. Lida ja minä hääräämme avuttomina hänen ympärillään.

— Mimi! Mimi! Rakas, kultainen Mimi. Mitä on tapahtunut? Mikä sinun on?

— Antakaa minun olla! Jättäkää minut rauhaan! Mimi kiljaisee hysteerisenä ja kaataa Lidotškan ojentaman vesilasin tämän paljaille jaloille. — Antakaa minun kuolla! Antakaa minun kuolla! En voi enää elää... Kuolema! Kuolema!

— Maria Pavlovna, lopettakaa! Riittää jo. Hillitkää itsenne. Kuuletteko? veljeni huutaa oven takaa oudon ankarasti ja käskevästi. Tuijotamme hämmästyneinä, kun Mimi pyyhkii nöyrästi kyyneleensä ja nousee istumaan edelleen nyyhkien.

— Antakaa vettä! hän pyytää ojentaen kätensä meihin katsomatta. Me molemmat tyrkkäämme hänelle vesilasin.

— Kiitos... Puuteria ei tietysti kukaan ottanut mukaan? Mimi sanoo kuivatessaan kasvojaan ja katselles-

15-384

saan itseään peilistä. Äkkiä hän ponkaisee ylös ja syöksyy naapurihuoneeseen sulkien oven tiukasti perässään.

— Mitä tämä oikein tarkoittaa? Lida ja minä seisomme lyhyissä yöpuvuissamme ja tuijotamme hämmentyneinä toisiamme.

— He ovat varmaan riidelleet, Lidotška päättää. — Kukaties Vasili Konstantinovitš on kosinut, mutta Mimi antanut rukkaset? Ja katuu nyt tekoaan. Mimillehän sattuu kaikenlaista.

— Sinun päässäsi ei totisesti ole muuta kuin sulhaset ja kosinnat! Mimi ei välitä Vasjasta tippaakaan, hän rakastaa toista, minä tulen kiihdyksissäni paljastaneeksi Mimin salaisuuden.

Mutta kun me pukeuduttuamme menemme naapurihuoneeseen, hämmästymme entistäkin enemmän: Mimi istuu veljeni polvilla, eikä edes ajattele nousta seisomaan meidän tullessa paikalle.

— Šura! hän huutaa iloisesti. — Minä olen Vasjan morsian.

— Niin, Mimi on minun morsiameni, Vasja vahvistaa.

— Jaaha! Mitä minä sanoin? Lidotška toteaa ylpeänä. Hän on ainoa, joka ei oudoksu tilannetta, ja hän pelastaa sen käyttäytymällä niin kuin juhlatilanteissa on tapana. — Onnittelen, rakas Mimotška, Lida lausahtaa suudellen Mimiä poskelle. — Saanko onnitella, Vasili Konstantinovitš, ja toivottaa teille onnea, iloa ja muuta sellaista, hän jatkaa puristaen tunteellisesti veljeni kättä ja suutelee Mimiä vielä kerran. Hän tuntuu kaikkein tyytyväisimmältä ja ainoalta, joka osaa antaa arvon tapaukselle.

* * *

Paluumatka on pitkä ja ikävä. Aurinko paahtaa ja hevonen hölkyttää veltosti hätistellen hännällään kärpäsiä ja potkien silloin tällöin takajalallaan. Pölyistä ja tukahduttavaa... Voi kun oltaisiin jo perillä, minä mietin janoisena ja väsyneenä.

Mimi ja Vasja istuvat vaiti. Lidotška utelee, milloin häät pidetään. Kuusanhovissako, paaston jälkeen, vai syksyllä Pietarissa?

— En tiedä. Ehkei häitä tulekaan, Mimi täräyttää ärtyneesti. — Ties vaikka en menekään Vasjan kelkkaan... hän jatkaa kiivaasti kääntyen veljeeni päin. — Luuletko saaneesi minut kiikkiin tempullasi? Sitoneesi kiinni itseesi? Erehdyt, et ole saavuttanut mitään. Halusit ottaa väkisin...

— Väkisin minä en ottanut, sen sinä kyllä tiedät.

— Valetta! Tiesit, että minä en rakasta sinua... Elukka! Sinä...

— Hiljaa! Hiljaa! Mimi, rauhoitu. Riittää. Älä hölmöile, Vasja sanoo tiukasti, ja jälleen Mimi vaikenee. Pari kyyneltä valahtaa kuitenkin hänen poskelleen.

— Ei, minä en kertakaikkiaan käsitä heitä, Lidotška kuiskaa. — Käyttäytyvät kuin hullut. Eiväthän sulhanen ja morsian tuollaisia ole.

Minua kyllästyttää. Kunpa tultaisiin jo kotiin.

Mutta matka vain jatkuu, pölyisenä ja pitkästyttävänä.

* * *

Vasjan ja Mimin kihlaus otettiin kotona vastaan jokseenkin välinpitämättömästi, ilman suurempaa hämmästelyä.

Äiti siunasi heidät ja halasi itkevää Mimiä.

— Suojelkaa ja rakastakaa minun Vasjaani, hän pyysi kyyneleet silmissä suudellessaan Mimiä otsalle.

Päivällistunnelma oli pingottunut. Me joimme sul-

hasen ja morsiamen kunniaksi. Mimin kasvot eivät olleet onnelliset, vaan jotenkin syyllisyydentuntoiset ja loukkaantuneet.

Vasja halusi järjestää illalla ilotulituksen, mutta muutti mieltään, koska yöt olivat niin valoisia.

Olin jo nukahtamaisillani, kun Mimi kolisteli sisään. Hän paiskasi oven kiinni ja lukitsi sen. Sitten hän heittäytyi sänkyyn painaen kasvonsa tyynyyn, aivan kuten aamulla.

— Šura! kuulin hänen niiskuttavan. — Myrkytä minut! Minä en kestä tätä. Haluan kuolla!

— Mimi, mikä sinun on? Kerro, olenhan ystäväsi! Minä teen kaiken sinun vuoksesi. Kaiken! Kunhan vain lakkaat itkemästä, kultaseni, minä puhelen suudellessani Mimin hiuksia, hänen kyyneleiden kostuttamia poskiaan ja käsiään. Minun käy niin sääliksi. Mitähän tämä oikein tarkoittaa?

— Jätä minut rauhaan, Mimi kivahtaa äkkiä sysäten minut luotaan. — Sinä olet syypää kaikkeen. Miksi lähdit pois yöllä ja veit Lidankin mukanasi? Minä pyysin, rukoilin teitä jäämään. Mutta sinähän et ajattele muita kuin itseäsi. Ja minä... minä, Mimi takeltelee painaen päänsä jälleen itkien tyynyyn.

Katson häntä avuttomana ja hämmentyneenä enkä ymmärrä mistään mitään.

— Ellet olisi mennyt pois, Mimi puuskahtaa kyynelten keskeltä, — ellet olisi ottanut Lidaa mukaasi, mitään ei olisi sattunut... Eikä minun tarvitsisi naida Vasjaa, jota minä en rakasta. Sinähän tiesit, että minä rakastan toista! Ah! Että minä rakastan hänta! Voi tätä kärsimystä, voi tätä kauhua! Mimi voihkii käsiään väännellen ja kääntelehtii kyynelissään.

— Mimi! Mimi! Rakas, kallis! Totta kai minä tiedän, että sinä rakastat toista. Mutta minkä vuoksi sinä sitten menet naimisiin Vasjan kanssa?

— Etkö sinä halua käsittää, Šura, Mimi tokaisee kiukuissaan. — Miten minä nyt voisin ruveta hänen

vaimokseen? En koskaan, en koskaan! Sehän se kauheaa onkin. Minut on sidottu lopullisesti Vasjaan. Koko loppuelämäksi!

— Pidätkö sinä muodollisuuksia noin tärkeinä! Ensin suostuit Vasjan kosintaan, nyt olet muuttanut mielesi ja annat rukkaset. Harvoinkos sitä kositaan! Ženja on antanut rukkaset ties kuinka monelle.

— Mitä kosinta tähän kuuluu? Mimi kivahtaa. — Šura, etkö sinä ymmärrä, että minun on nyt pakko ruveta Vasjan vaimoksi. En ole enää neiti, hän lausuu painaen kasvot käsiinsä ja purskahtaa hyvin hiljaiseen, ja siksi erityisen säälittävään itkuun.

Nyt alan tajuta mitä hän tarkoittaa. Mieleeni muistuu isoisän työhuoneessa näkemäni kohtaus... Ei kai Vasja ole tehnyt niin myös Mimille? Ajatus saa poskeni punehtumaan, ja Mimiä kohtaan tuntemaani sääliin sekoittuu inhoa...

— Šura! Šura! Sinä halveksit minua!

— Mutta Mimi! Minähän rakastan sinua entistäkin enemmän, huudahdan syöksyen halaamaan häntä ja tukahdutan epämiellyttävät tunteeni.

Mimi kertoo koettelemuksistaan.

— Kauheinta on se, että minä en rakasta Vasjaa. Mutta en jaksa vastustaakaan... En rakasta, ja silti haluan, että hän on kanssani ja suutelee minua. Sitten yhtäkkiä hän tuntuu taas niin vastenmieliseltä ja vieraalta. Ljonja-enoa minä rakastan loppuikäni. Et aavistakaan miten valtavasti minä rakastan häntä. Hän on niin hyvä. Mutta nyt kaikki on mennyttä.

Mimi istuu hiljaisena ja apeana. Miten häntä voisi auttaa? Äkkiä luulen keksineeni keinon.

— Tiedätkö mitä minä tekisin sinun tilanteessasi? Antaisin Vasjalle rukkaset ja kertoisin Ljonja-enolle kaiken minkä kerroit minulle.

— Oletko tullut hulluksi! Mimi kiljaisee vetäytyen suutuksissaan kauemmaksi. — Sinä tietysti aiot kailot-

taa pitkin taloa kaiken mitä minä kerroin. Haluatko sinä tappaa minut? Sinä...

Painan käden Mimin suulle: "Äiti voi kuulla!"

Samassa kamarista kuuluukin äidin ääni:

— Mitä te tytöt meluatte? Mikä hätänä?

— Ei mikään, äiti... Me vain kiisteltiin hiukan.

— Tähän aikaan yöstä! Ruvetkaa nukkumaan.

* * *

Seuraavana aamuna saan helpotuksekseni kuulla, että Mimi lähtee omaistensa luo. Minua nolottaa tavata häntä. Mimikin välttelee minua, aivan kuin katuisi puheliaisuuttaan. Ei kai hän todella kuvittele minun pettävän häntä? Jo pelkkä ajatus loukkaa minua valtavasti.

Me hyvästelemme muodollisen ystävällisesti, mutta vilpittömästi. Meistä on yhtäkkiä tullut vieraita toisillemme.

VAIKEITA KYSYMYKSIÄ

Sinä kesänä valmistauduin loppukokeisiin ja pakolliset oppitunnit veivät lähes kaiken aikani, niin etten kirjoittanut juuri mitään. Ja oppituntien jälkeen halutti kuljeksia ulkona luonnossa. Kaipasin todellista elämää. Vasta tuona kesänä aloin todella tajuta, miten kauniita ovat auringonlaskut, miten ihmeellisesti satakielet tirskuvat lehdossa ja miten juovuttavasti tuoksuvat yölehdokit ja suuret jasmiinit. Koskaan ennen en ollut kokenut sellaista kesää, niin lempeää, kuumaa aurinkoa, ja niin makeasti pihkalta tuoksuvaa ilmaa.

Harhailin tuntikausia ympäri männikköä makeita tuoksuja ahmien. Puut kohosivat korkeuksiin kuin goottilainen temppeli; halusin levittää käteni ja juosta alas mäkeä niin lujaa, että nousen len-

toon...

Rakastan uimista: vesi on lämmintä, varsinkin illansuussa... Käyn myös usein soutelemassa veneellä kivien lomitse tuttua uomaa pitkin.

Aamulla herätessäni katselen vanhaa kaihdinta. Siihen on kuvattu ruusu- ja lemmikkiköynnöksiä, jotka suikertavat ylös sinisestä maljakosta ja kietoutuvat seppeleeksi. Kaihtimen rei'istä tunkeutuu auringonsäteitä. Ne häilyvät lattialla, valkealla peitteelläni sekä peilissä.

Äiti tulee sisään, kiskaisee kaihtimen ylös ja leväyttää ikkunan auki, jolloin huone tulvahtaa täyteen auringonvaloa ja tuoksuvaa aamuilmaa... Ikkunan alla kaakattaa kana. Terassilta kantautuu lautasten kilinää: toiset ovat aamukahvilla. Äkkiä minun tulee niin hilpeä olla, että haluaisin ponkaista sängystä ja pinkaista yöpaidassa pitkin huonetta, suudella äitiä ja tehdä jotain hölmöä ja lapsellista.

Aivan kuin olisi juhlapäivä. Odotat jotakin. Mutta odotus on iloista ja jännittävää, ei hiuduttavaa...

Työt sujuvat joutuisasti. Teen tiukan tuntiohjelman, niin kuin Maria Ivanovna, enkä anna kenenkään sotkea suunnitelmiani. Kaikki tietävät, että Šura valmistautuu loppukokeisiin, eivätkä häiritse rauhaani.

Mutta Mimi vei mukanaan juhlatunnelman. Päivät lipuivat eteenpäin hitaasti ja tyhjinä. Tunsin itseni petetyksi: aivan kuin odottamani juhla olisi äkkiä peruutettu.

Kaipasin todellista elämää. Kurkotin käteni sitä kohti. Mutta elämä käänsi minulle vieraat, pelottavat kasvot.

Eikö elämä olekaan sitä, miltä se tuntuu? Haluat yhtä, ja saatkin jotain muuta?

Aamu Vuoksen rannalla oli niin ihmeellinen! Se lupasi niin paljon, mutta päättyi inhoon.

Pettääkö elämä aina?

Lidotškan huolettomuus ärsytti tavallistakin enemmän.

— Miksi sinä vain murjotat? hän tivasi. — Onko ikävä Sergei Petrovitšia?

Kotona "oltiin sitä mieltä", että minä olen ihastunut Sergei Petrovitšiin, veljeni työtoveriin. Punastuin hänen tullessa paikalle, olin pakahtua ylpeydestä kun hän haki minua tanssimaan kutsuilla ja varastin jopa hänen hansikkaansa "muistoksi".

Se oli kuitenkin menneen talven lumia. Kesällä en uhrannut hänelle enää ajatustakaan. Eikö mikään ole ikuista? Eikö ole mitään muuttumatonta? Oli tuntunut mahdottomalta ajatella Kuusanhovia ilman Jelizaveta Ivanovnaa — nyt häntä ei enää ole, kuten ei myöskään monia tätejä, eikä vanhaa hoitajaa. Kannattaako elää, rakastaa, kärsiä ja pyrkiä eteenpäin, jos niin käy aina?

Mitä rakkaus tarkoittaa?

Mimi rakastaa Ljonja-setää, mutta menee naimisiin Vasjan kanssa.

Entä avioliitto?

Mimin tapauksen jälkeen minua inhottaa edes ajatella avioliittoa, koska se tuo vain mieleeni isoisän työhuoneessa näkemäni kohtauksen: Daša istuu pusero auki ja veljen kädet kopeloivat hänen kimmoisia, punertavia rintojaan.

Vasta nyt havaitsen erään tavanomaisen seikan: siskot nukkuvat samassa huoneessa miestensä kanssa, ja äidillä ja isällä on yhteinen vuode. Minua hävettää kauheasti, varsinkin isän ja äidin tähden.

Jos minä menen naimisiin, aion nukkua eri huoneessa kuin mieheni.

Juostessani kerran päivällä siskon luo sivurakennukseen tapaan hänet puolipukeissa ja hänen miehensä makaamasta sängyllä. Kihahdan punaiseksi enkä tahdo millään päästä eroon noloudestani.

Tekevätkö kaikki niin kuin veljeni teki Dašalle?

* * *

Lojun sohvallani roikottaen jalkojani käsinojien yli ja ahmin kiihtyneenä Tolstoin *Perheonnea*.

Olen sanonut lukevani läksyjä ja pannut oven lukkoon, jotta Lidotška ei pääse häiritsemään.

Päivätee on juotu aikoja sitten, terassilta kuuluu jo päivällisastioiden kalinaa, mutta minä vain luen *Perheonnea*. Tai oikeastaan minä ELÄN Mašan rakkauden, avioliiton ja petoksen. Ja sen, kun hän kertoo asian miehelleen. Ja palaa lapsuudenkotiinsa sydän murjottuna ja onnensa menettäneenä.

Käykö minullekin niin? Käykö kaikille niin? Aina?

Ikkunan takaa kuuluu tuttuja ääniä: rattaiden räminää, lasten itkua ja kanojen kaakatusta.

Se kaikki tuntuu kuitenkin houreelta, kaukaiselta menneisyydeltä. Aivan kuin siitä, kun tartuin tuohon kovakantiseen kirjaan, ei olisikaan tunteja vaan vuosia. En olisi hämmästynyt, vaikka olisin nähnyt ikkunasta alakuloisen myöhäissyksyn... Tuo kirja aikuisti minua, tajusin, että elämä on petosta. En ollut enää Šurinka, jonka hiukset ovat letillä, vaan viisas, vanha nainen, joka ei usko elämään, ei odota eikä toivo mitään.

Elämä on kuin muinainen jumalatar, ankara ja järkkymätön, joka hymyillen kiduttaa ihmisiä. Halusin ponkaista ylös ja solvata häntä vasten kasvoja — vaikka pelkäsinkin, että hän saattaa yhtäkkiä kumartua puoleeni ja kuiskata korvaani jotain niin kauheaa, etten voi muuta kuin kuolla...

Kauheaa. Aivan kuin olisin tulossa hulluksi.

Karkottaakseni pelon rupean itkemään niin kuin Mimi: kiljahtelen, hohotan ja vääntelehdin hysteerisenä.

Äiti, Lidotška ja Adèle juoksevat paikalle.

— Mikä hätänä? Mitä on tapahtunut? Lidotška, ettekö te tiedä?

— Päätä särkee kauheasti... Ihan kuin se halkeaisi.

— Kunpa et olisi sairastunut! Koko kesän olet vain ahminut kirjoja... Minähän sanoin Maria Ivanovnalle, että sinä et kestä sellaista taakkaa, äiti mutisee kääriessään päähäni etikkavedellä kostutettua liinaa.

On mukavaa, kun toiset häärivät huolestuneina ympärilläni... He varmaan suojelevat minua elämän kauheuksilta.

Valitan vielä päänsärkyä ja voihkin tahallani, mutta sisälläni kasvaa jo toive: muita elämä kyllä pettää, mutta minua ei!

EPÄSÄÄTYISET KAVALJEERIT

Loppukesällä Kuusanhoviin tuli maanmittareita, joiden oli määrä kartoittaa maatilaa ympäröivät alueet. He saivat huoneen asematalosta ja tulivat käymään meillä heti ensimmäisenä sunnuntaina.

Heitä oli kaksi: toinen oli iso ja lihava mies, jonka kasvot olivat tuulen ja ulkoilman ahavoittamat, hän oli jo keski-ikäinen ja naimisissa; toinen puolestaan oli pitkä ja laiha, jolla oli pystytukka ja rennot kiemuraviikset. Häntä sanottiin Ivan Kuzmitšiksi. Vanhempaa me kutsuimme lyhyesti Virtahevoksi.

Ivan Kuzmitš ujostelee kauheasti, pokkaa tervehtiessään, ja hänen kämmenensä on niin hikinen, että minun on pakko pyyhkiä käteni vaivihkaa hameeseen.

Lidotškan ja minun käsketään pitää heille seuraa. Me vilkuilemme toisiimme ja yritämme olla tirskumatta.

Äiti katsoo meitä tiukasti. Mutta kun Ivan Kuzmitš yrittää keikaroida ranskan kielellä ja ilmoittaa kartoittavansa Kuusan alueen "a vol d'oisean", me säntäämme ulos ruokasalista kykenemättä enää hillitsemään itseämme.

— Dvazo! Dvazo! Ha, ha, ha! Lidotška huutaa pakahtumaisillaan nauruun ja minä säestän häntä.

— Hävetkää! Hehän kuulivat kaiken, äiti sättii meitä vieraiden lähdettyä. — Turha luulla, että teitä pidettäisiin aikuisina neiteinä, kun ette kykene seurustelemaan vieraiden kanssa edes viittä minuuttia. Ja mikä se nyt niin muka nauratti? Sekö että maanmittaaja ei osaa ranskaa? Loukkasitte häntä, mokomatkin typerykset.

— Emme me hänelle nauraneet. Me ihan muuten vain, totean ajatuksissani.

— On jo aika oppia hillitsemään itsensä. Et ole enää mikään pikku tyttö.

Maanmittarit osoittautuvat "herttaisiksi" miehiksi. Illalla he pyytävät meidät veneretkelle. Äiti antaa luvan. Seuraavana päivänä teemme retken järven rannalle. Ja kohta käymme piknikillä, jolloin paistamme perunoita nuotiossa. Sadepäivinä ratkomme tavuarvoituksia.

— Hyvä että nuo maanmittaajat tulivat, äiti totesi teepöydässä. — Tytöillä on hauskempaa, eikä Šura istu kaiken aikaa kirjojen kimpussa.

Maanmittareita alettiin sanoa "tyttöjen kavaljeereiksi". Lidalla ja minulla ei ollut mitään sitä vastaan: oli hauskaa, kun meihin suhtauduttiin "kunnioittavasti", aivan kuin olisimme jo aikuisia. Miehet ojensivat kätensä auttaessaan meitä veneeseen, pitelivät takkiamme kävelyretkien aikana ja pokkasivat kohteliaasti — etenkin Ivan Kuzmitš.

Minun kavaljeerikseni tuli jostain syystä Ivan Kuzmitš, Lida puolestaan sai Virtahevon.

— Aina sinä ryöväät itsellesi kaikki mielenkiintoiset, Lida motkottaa. — Huomasin sen jo Pietarissa.

— Sen kun viet Ivan Kuzmitšin, en minä häntä tarvitse... Siilitukka ja hikiset kädet... Eikä hänen kanssaan voi keskustella mistään. Sen kun viet.

— Sen kun viet! Lidotška tokaisee harmissaan. — Tiedät erinomaisen hyvin, että hän on ihastunut sinuun niin, ettei edes huomaa ketään muuta. Sinä

keimailet kaikkien kanssa. Haluat panna miesten päät pyörälle. Ja sitten vielä kehtaat moittia muita.

Lidotškan sanoissa on ripaus totuutta. En tietenkään välitä Ivan Kuzmitšista, mutta on valtavan hauskaa pitää häntä talutusnuorassa: aikuinen mies, joka hämmentyy heti kun näkee minut. Hän tarkkailee minua yrittäen arvata toiveeni. Ellen ole huomaavinani, hän muuttuu vaiteliaaksi ja surulliseksi. Minusta on suorastaan mukava kiusata häntä. Olen muka uppoutunut juttelemaan Virtahevon ja Lidotškan kanssa, ja kun hän on jo aivan masentunut, menen hänen luokseen, katson häntä hellästi, niin kuin Mimi, ja kysyn: "Mikä teidän on, Ivan Kuzmitš? Miksi te olette tänään tuollainen? Eikö teillä ole hauskaa meidän kanssamme?"

— Miten te voitte edes ajatella sellaista! Minähän, tuota, päinvastoin... Minulla on aina hauskaa teidän ja Lidia Stepanovnan kanssa.

Tiukkaan kuitenkin, että hän ikävöi varmasti jotakuta. Silloin Ivan Kuzmitš karahtaa punaiseksi ja katsoo minua niin, että lopetan leikin kiireesti.

Illalla, palatessamme kävelyretkiltä, Ivan Kuzmitš laulaa heikolla, mutta kauniilla tenorillaan:

Kuunnelkaa, jos tahdotte,
Mä laulun teille laulan.
Tähän sulolauluun ihanaan
Mä puran sydämeni...
On suloista mun olla kanssanne...

Yritämme laulaa kuorossa, mutta Lidotška vetää niin nuotin vierestä, ettei siitä tule mitään. Seuraavana päivänä teemme jälleen retken joen alajuoksulle, sytytämme nuotion, syömme eväitä ja paistamme perunoita.

Aikuiset eivät kiellä retkiämme. Äiti sanoo, että kun maanmittarit työskentelevät Kuusanhovin laskuun, he eivät varmasti tee mitään pahaa.

* * *

— Tiedätkö minkä uutisen minä kuulin! Lida kiljaisee sännäten huoneeseeni niin että rikkoo teoreeman ratkaisemiseksi tekemäni geometrisen rakennelman.

— No?

— Sinun Ivan Kuzmitšisi on suutarin poika. Tavallisen suutarin. Etkö usko? Virtahepo kertoi.

— Entä sitten?

— Miten niin "entä sitten"? Et kai sinä enää keimaile hänelle? Virtahevon isä on sentään kalakauppias, mutta Ivan Kuzmitš on pelkkä suutarin poika! Varsinainen kavaljeeri ja keimailun kohde!

— Minä en ensinnäkään ole ikinä keimaillut Ivan Kuzmitšille, totean närkästyneenä. — Toiseksi, luuletko, että jos olisin rakastunut häneen, välittäisin siitä kenen poika hän on? Olisi suorastaan parempi jos hän olisi suutarin poika.

— Jopa jotakin! Taas piti ruveta temppuilemaan. Aina sinä latelet tolkuttomuuksia. Vain ärsyttääksesi minua.

Lida on loukkaantunut — vaikka sanoin vain sen mitä ajattelen. Miksi me emme ikinä tajua toisiamme? Kuka puhuu aidasta, kuka aidan seipäästä. Tai, niin kuin Ivan Kuzmitš sanoo saksalaisia matkien: "Kuka kapuaa aidan seipäälle".

— Kuka kapuaa aidan seipäälle? tokaisen kovalla äänellä.

Lidotška purskahtaa hilpeään nauruun.

* * *

Lidotškan uutinen muuttaa suhtautumistani Ivan Kuzmitšiin. Yritän olla huomaavaisempi ja herttaisempi. Pelkään loukkaavani häntä. Haluan osoittaa,

että kunnioitan häntä, koska hän on "kansan mies", suutarin poika.

Mutta usein hän myös ärsyttää minua. Miksi hän mielistelee aikuisia ja yrittää matkia "oikeita" kavaljeereja? Minkä vuoksi hän puhuu nöyristellen virka-arvoista ja rikkaudesta ja salaa kenen poika hän on? Jos minä olisin kansasta lähtöisin, kertoisin sen kaikille ihan tahallani, enkä taatusti mielistelisi herrasväkeä.

Toisinaan paljastan kapinalliset ajatukseni ylistämällä vallankumouksellisia terroristeja, solvaamalla tsaaria sekä todistelemalla miten paljon vahinkoa itsevaltius aiheuttaa ja millaisessa velassa me olemme kansalle. Mutta Virtahepo ja Ivan Kuzmitš ovat eri mieltä. Lidotškan tavoin he ajattelevat, että kaikki on oikeudenmukaista, eikä toisin voi olla.

Herrasväkeä ja rahvasta erottaa kuilu. Tsaari on pyhä hahmo. Kansaa, talonpoikia ja mestareita on pidettävä tiukassa otteessa, jotteivät he villiintyisi, ja vallankumouksellisista on pelkkää haittaa.

Tuollaisten kiistojen jälkeen lähden kiukkuisena tieheni ja päätän vältellä Ivan Kuzmitšia. Mutta kun hän seuraavana päivänä pyytää mukaansa järvelle, suostun hetkeäkään empimättä.

Annan Ivan Kuzmitšille Dobroljubovin tekstejä, koska arvelen hänen arvovaltansa tukevan sanojani. Pistän artikkelin väliin paperilappusen, jossa kysytään: mitä ajattelette kohdasta, joka on alleviivattu sinisellä kynällä? Tai: viisas ajatus, eikö totta? (katso rasti).

En saanut vastauksia milloinkaan. Todennäköisesti Ivan Kuzmitš ei edes vilkaissut kirjaan.

— Oletteko lukenut artikkelin?

— Totta kai, Aleksandra Mihailovna. Se on opettavainen. Herra Dobroljubovilla on pistämätön äly, hän on suorastaan filosofi.

Minua hävetti huomata, että Ivan Kuzmitš ei ollut lukenut "filosofia"ainoatakaan riviä. Olin niin närkästynyt, että uppouduin päättäväisesti oppikirjoihini ja välttelin maanmittareita.

* * *

Kohta tuli syyskuu tuoden mukanaan pitkät, kylmät syysillat. Äiti pyysi maanmittareita pistäytymään meillä iltaisin, "iltatulilla". Virtahepo pelasi korttia äidin ja Jelena Fjodorovnan kanssa, Ivan Kuzmitš opetti Lidalle ja minulle šakkia. Se ei kuitenkaan kiehtonut minua: tein koko ajan vääriä liikkeitä ja olin niin ajatuksissani, että unohdin siirtoni.

— Mitä järkeä on pelata, Ivan Kuumitš harmitteli, — jos päästää kaiken sivu suun. Minähän selitin teille jo kerran tuon siirron. Ja näytin sen. Miksi ette käyttänyt sitä hyväksenne?

En tajunnut itsekään miksi. Ajatukseni harhailivat jossain muualla. Lidotška oli huolellisempi oppilas: hän pohti siirtoja ääneen ja riemastui valtavasti voittaessaan Ivan Kuzmitšin.

On ilta. Salin sohvapöydän egyptiläisiä pylväitä muistuttavissa pronssisissa kynttiliköissä palaa kaksi kynttilää. Niiden liekit heijastuvat ajan samentamista Romanovien muotokuvista ja häilyvät punaisina täplinä uunin syvennyksissä olevien maljakoiden kyljissä.

Lidotška pelaa šakkia Ivan Kuzmitšin kanssa. He näyttävät keskittyneiltä ja vakavilta, kuin pohtisivat jotain hyvinkin tärkeää kysymystä.

Minä astelen pitkin salia, vierashuoneen ovelta äidin makuuhuoneen luo, sieltä uunin viereen ja takaisin.

Ikkunoista näkyy pimeä syysyö. Kaukaa järveltä, puiston harvenneen lehvästön lomitse vilkkuu punaisia valoja. Ne ovat metsästäjien nuotioita. Kuusanhoviin tulee joka syksy miehiä metsästämään joutsenia. Monet ovat hyvinkin kaukaa.

Keitä he ovat? Mitä he mahtavat jutella keskenään? Kukaties he kertovat seikkailuistaan? Tai pitävät hauskaa, nauravat ja vitsailevat? mietin apeana.

Toisaalta murehdin mennyttä kesää, toisaalta kadehdin tuntemattomia metsästäjiä. Heidän elämänsä on niin toisenlaista kuin meidän: he yöpyvät järvellä, nuotion ääressä, ja väijyvät joutsenia.

Kuvittelen mielessäni nuotioita, pitkiin ratsastussaappaisiin pukeutuneita metsästäjiä, lurppakorvaisia koiria ja kattiloita, joissa kiehuu jotakin herkullista. Ja mietin millaisia jännittäviä tarinoita he kertovat.

Miksi minä en saa olla heidän kanssaan?

— Joku tuli! huudetaan.

Rynnätessäni eteiseen näen siellä veljeni. Hänen mukanaan on joku vieras mies. Veli ohjaa toverinsa saliin ja esittelee hänet.

Mies on opiskelija, hyvin pitkä, hieman kumara ja melko ruma. Sukunimi livahtaa korvieni ohi.

— Kuka? Kuka? Lida suhahtaa töytäisten minua kylkeen.

— Minä en kuullut!.. Jotain Semiverstovin tapaista (seitsemän virstaa).

— Semiverstov! Ha, ha, ha! Mutta onhan hän tosiaan pitkä kuin kellotapuli.

Sitten me saamme teetä toisen kerran. Se on poikkeuksellista, ja siksi mielenkiintoista. Nukuttaa kauheasti, mutta ei haluta lähteä pois.

Mies kertoo viimekeväisistä opiskelijalevottomuuksista: miten heidät oli teljetty maneesiin, miten poliisi oli pidättänyt heidät ja hakannut piiskoilla.

— Pidätettiinkö teidätkin? minä kysyn.

Opiskelija vilkaisee minuun kääntäen katseensa heti sivuun. Ehdin huomata, että hänellä on kauniit silmät.

— Jos olisi pidätetty, niin en olisi täällä. Pidätetyt ovat yhä vangittuina, tutkintavankilassa.

— Koko kesänkö? Ja me täällä vain, takeltelen kihahtaen punaiseksi.

Mies heittää minuun nopean, mutta tarkkaavaisen katseen. Sitten hän jatkaa kertomustaan opiskelijaelämästä, osakunnista, professoreista, jotka kuuluvat ”meikäläisiin” sekä niistä, jotka tukevat ”hallituksen politiikkaa”.

Kohta aikuiset hajaantuvat tahoilleen. Lidotška ja Ivan Kuzmitš palaavat šakkipelinsä ääreen, opiskelija ja minä jäämme kahdestaan pöytään. Minä ahmin haltioissani hänen kertomuksiaan.

Lopulta Ivan Kuzmitš tulee hyvästelemään. Kello lyö puoli yksi. Onko tosiaan jo niin myöhä?

Näen unta mielenosoituksesta, mutta en marssi opiskelijoiden kanssa, vaan kuusanhovilaisten joukossa. Eikä paikalle ilmaannu poliiseja, vaan äkäisiä koiria, joiden hampailta me yritämme pelastautua juoksemalla pakoon, piiloutumalla pimeisiin käytäviin ja tunkeutumalla sisään kapeista aidanraoista.

Herään aivan hikisenä, sydän hakkaa pakahtuakseen.

Sarastaa.

Kuistilta kantautuu ääniä: rattaat ovat tulleet.

Veli ja hänen toverinsa lähtevät metsälle.

Nostan kaihtimen ylös. Miehet istuvat rattaille, ottavat kiväärinsä ja eväänsä ja huutavat koiran, Maxin, mukaansa.

Ja niin he häipyvät matkoihinsa.

Minua harmittaa. Miksi muut voivat tehdä kaikkea? Miksi muut elävät, minä vain odotan.

* * *

Pojat palasivat takaisin illansuussa. Likaisina, savisina ja ahavoitunein kasvoin.

Iltateen jälkeen pyydämme opiskelijan saliin. Hän, Nikolai Nikolajevitš, istuu seuraamme, mutta on juro eikä puhu juuri mitään.

16–384

— Että osaakin olla mahdoton tyyppi, Lidotška kuiskaa ryhtyen juttelemaan Ivan Kuzmitšin kanssa koulun tanssiaisista.

— Äiti ompeli minulle vaaleanpunaisen voilekankaisen puvun. Siinä oli laahus. Ja rusetteja. Ja tietysti hyvin avonainen kaula-aukko.

— Avonainen kaula-aukko? Hävytöntä! Nikolai Nikolajevitš puuskahtaa äkkiä. — Noin nuori tyttö, ja ajattelee jo kaikenlaisia iljettävyyksiä.

— Miten niin iljettävyyksiä? Lidotška kysyy ihmeissään.

— Iljettävyyksiäpä hyvinkin. Oletteko tullut ajatelleeksi, miksi naiset pitävät avokaulaisia pukuja? Miksi tanssiaisiin mennään rinta ja olkapäät paljaina?

Lida ja minä vilkaisemme toisiimme.

— Ette tietenkään. Miksipä te, hienot neidit, sellaisia pohtisitte! Olisi kuitenkin syytä pohtia. Niin tehdään aivan tietyssä tarkoituksessa: miesten himon herättämiseksi. Jotta he haluaisivat omistaa teidät. Mutta te poistutte tanssiaisista äitikultanne siipien suojissa, ja nuoret miehet, jotka te olette syvään uurretuilla puvuillanne saattaneet elukkamaiseen tilaan, säntäävät huorien luo.

— Lopettakaa! Mitä te oikein puhutte! Naisten kuullen, Ivan Kuzmitš keskeyttää nolona.

Mutta Nikolai Nikolajevitšia ei pysäytä enää mikään.

— Naisten kuullen, niin. Eivätkö naiset muka ole ihmisiä? Pisarev näki harsokankaaseen pukeutuneessa hienostoneidissäkin ihmisen.

Huomautus Pisarevista [2] saa minut lopullisesti Nikolai Nikolajevitšin puolelle. Me olemme ilman muuta hengenheimolaisia!

— Ikävintä on, hän jatkaa, — että te olette niin valmiit myymään itsenne. Sillä mitä meidän hienostoavioliittomme muuta ovat kuin häpeällistä kaupankäyntiä? Itsensä myymistä rahan ja tittelin tähden?

Nyökyttelen hyväksyvästi. Lida ja Ivan Kuzmitš väittävät kiivaasti vastaan.

— Oletteko lukenut Tolstoin *Kreutzer-sonaatin*? Lukekaa, lukekaa. Siitä on hyötyä, Nikolai Nikolajevitš toteaa niin pisteliäästi, että Lida melkein purskahtaa itkuun sanoen häntä huonosti kasvatetuksi röyhkimykseksi.

Lopulta vierashuoneesta kuuluu äidin ääni, joka saa tunteet tyyntymään: "Ettekö voi olla hiljempaa! Huudatte niin että talo raikaa, ei tämä ole mikään kapakka. Ja voisitte vaihtaa puheenaihetta."

Me vaikenemme. Lidotška ja Ivan Kuzmitš palaavat šakkilautansa luo, Nikolai Nikolajevitš ja minä kuljeksimme ympäri salia ja keskustelemme hiljakseen opiskelijoista.

Nikolai Nikolajevitš neuvoo minua suorittamaan loppukokeet ja pyrkimään yliopistoon.

— Teidän hyvinvoivassa herrasperheessänne on niin tukahduttavaa. Täällä elämä menee teidän ohitsenne.

Juuri niin, ohitse. Täsmälleen oikein arvattu.

* * *

Veli ja hänen toverinsa lähtevät seuraavana päivänä. Hyvästellessäni kysäisen:

— Tuletteko käymään talvella?

— En tiedä... Katsotaan nyt, Nikolai Nikolajevitš mutisee rutistaen kättäni niin, että tekee kipeää, ja loikkii alas portaita.

Illalla, Ivan Kuzmitšin pelatessa šakkia, ajattelen opiskelijalevottomuuksia, pidätyksiä, yliopistojen itsenäisyyttä sekä vanhaa professoria, joka "pysyy järkkymättä asenteissaan".

— Mitä te oikein mietitte tänään? Ivan Kuzmitš kysyy.

— Ettehän vain herra Semiverstovia. Lidan purskahtaessa nauruun kohautan nyrpeästi harteitani. He ajattelevat vain rakkauksia ja naimisiinmenoa. Eivätkä tajua, että joku saattaa ajatella kaikkein tärkeintä — tulevaisuuttaan.

* * *

Millainen minun tulevaisuudestani mahtaa tulla? Löydänkö minä tieni tänä talvena? pohdiskelen kun nelivaljakko kiidättää meitä pois Kuusanhovista. Kunnaalla, missä tie tekee mutkan ja mistä talo näkyy viimeisen kerran, vilkaisen taakseni. Hyvästi, Kuusanhovi! Hyvästi, lapsuuteni viimeinen kesä! Odotus on päättynyt. Nyt alkaa oikea elämä.

3

Nuoruus- ja avioliittovuodet

SISARTEN ELÄMÄNTIET

Olen pitkä, laiha murrosikäinen, jolla on hontelot käsivarret ja jalat. Vanhoista valokuvista päätellen minua ei voinut sanoa kauniiksi, mutta katseeni oli kirkas ja peloton.

Perhe-elämämme oli muuttunut jyrkästi. Miss Hodgson oli kuollut. Kohta hänen jälkeensä kuolivat myös Jelizaveta Ivanovna ja muut vanhat tädit. Heidän mukanaan katosi koko äidin "kerho". Me muutimme toiseen, isäni serkulle kuuluneeseen taloon, jossa vanhempani olivat eläneet ensimmäiset avioliittovuotensa. Minä olin syntynyt siellä, elin siellä nuoruuteni, menin naimisiin ja synnytin pojan. Ja juuri siitä talosta lähdin lopullisesti perheeni luota vallankumouksen tempaistessa mukaansa. Se oli komea talo jonka huoneet olivat suuret ja korkeat; niissä oli kauniit kaakeliuunit ja portaita peitti pehmeä matto.

Mutta pihan puolella oli kaksi sivurakennusta, joissa asui köyhää väkeä. Ne olivat matalia taloja, joiden uunit tunkivat savua huoneisiin, eikä rikki menneitä ikkunalaseja korjattu, vaan niiden tilalle liimattiin paperia. Pihalla leikki kalpeita, riisitautisia lapsia. Aikuiset kielsivät juttelemasta heidän kanssaan, koska pelkäsivät sivurakennuksissa pesivän lastentauteja: tuhkarokkoa ja kurkkumätää.

Pääsin kuitenkin pihan tyttöjen suosioon sitomalla nuoraan makeisia, leluja sekä vaatteita ja laskemalla

ne huoneeni ikkunasta. Sain tietysti ankarat nuhteet. Mutta halusin tietää miten köyhät elävät. Olin lukenut heistä vain kirjoista. Kauheinta oli, kun kokonaisia perheitä häädettiin vuokrarästien takia. Aikuiset ja rääsyihin puetut lapset lastasivat tavaransa kelkkoihin: risaisia tyynyjä, pölyisiä peitteitä, kahvaton samovaari ja muuta sellaista. Lapset seisoivat reen luona kädet sinisinä ja nenä punaisena, kunnes heidän isänsä huokaisi: "No niin, lapset, mennään." — "Minne he menevät? Miksi heidät on häädetty?" minä kyselin. Mietin ankarasti miten voisin poistaa maailmasta köyhyyden ja epäoikeudenmukaisuudet. Mutta kun yritin puhua siitä siskojen kanssa, he totesivat nauraen: "Olet vielä liian pieni miettimään niin vakavia asioita. Se on Herran järjestys. Jokaisen on kannettava ristinsä."

Se ärsytti minua kauheasti. Minusta äiti tai minä emme kantaneet minkäänlaista ristiä. Kysyin asiaa Strahovalta, opettajaltani, ja olin suunnattoman onnellinen, kun hän myönsi, että Venäjällä on paljon epäoikeudenmukaisuuksia ja kärsimystä. Hän sanoi myös, että joissakin maissa köyhillä on helpompaa.

— Missä ne maat ovat?

— Saat tietää sen, kunhan me siirrymme fyysisestä maantieteestä poliittiseen, Strahova vastasi antaen minulle kirjasen joka kertoi Uudesta Seelannista. Mutta siinä ei kerrottu sanaakaan, miten ihmiset rakensivat parempaa maailmaa. Aloin kiihkeästi odottaa poliittisen maantieteen tunteja.

Isäni oli siihen aikaan Balkanin sotaa tutkivan sotahistoriallisen komission puheenjohtaja. Äiti hoiti edelleen Kuusan taloutta ja pistäytyi usein maatilalla. Mutta siskot olivat muuttaneet pois kotoa.

Adèle, vanhempi sisareni, oli nuorten miesten suosiossa. Mutta kun hänen isänsä vangittiin syytettynä Aleksanteri II:n murhayrityksestä ja karkotettiin, Adèle päätti, että hän menee naimisiin vain vakavaraisen ja korkea-arvoisen miehen kanssa. Isäni serkku, liberaali ja talonpoikien vapautuksen aktiivinen puolustaja, kosi häntä. Serkku harrasti Ranskan 1700-luvun filosofiaa ja saarnasi — niin kuin tosi liberaalille sopiikin — vapaan kaupan aatetta, joka hänen mielestään ratkaisisi Venäjän kaikki sosiaaliset ongelmat. Hän oli ruma, kaljupäinen mies ja 40 vuotta Adèlea vanhempi. Mutta Adèle halusi liikkua varmalla pohjalla. Hän ei kyennyt unohtamaan sitä painostavaa eristyneisyyttä, johon perheemme oli joutunut hänen isänsä oikeudenkäynnin jälkeen. Äiti siunasi Adèlen päätöksen — olivathan molemmat tytöt vailla myötäjäisiä. Häät olivat komeat, ja Adèle vaikutti onnelliselta. Mutta oliko niin? minä mietin usein.

Ženja valitsi toisin. Hän oli päättänyt tulla laulajattareksi ja päästä Pietarin Mariinski-teatteriin, minkä vuoksi hän harjoitti ääntään, opiskeli musiikinteoriaa, harjoitteli plastista liikuntaa sekä luki eri oopperoiden historiallisista tai legendaarisista hahmoista kertovia kirjoja. Saatuaan päätökseen Prjanišnikovin, venäläisen opettajansa johdolla käymänsä lauluopinnot, hän päätti matkustaa Italiaan täydentämään koulutustaan.

Äiti ja minä lähdimme Ženjan mukaan. Muistan hyvin kun olimme Milanossa. Asuimme pienessä, vaatimattomassa huoneistossa lähellä Victor Emmanuelen galleriaa. Äiti keitti aamuisin hyväntuoksuista kahvia merkillisellä kahvipannulla, joka vihelsi kahvin alkaessa kiehua. Hän antoi rahaa ja lähetti minut ostamaan leipää läheisestä leipomosta. Minun piti myös siivota pöytä, tiskata kupit ja pyyhkiä pölyt. Ženjan lähdettyä tunneilleen jouduin lukemaan ranskaa, saksaa ja englantia. Päivällinen syötiin jossain vaatimattomassa lähitienoon ravintolassa. Muutaman kerran pääsin La Scalaan. Opin nopeasti puhekielen ja ystävystyin naapurien lasten kanssa, niin kuin kaikki lapset. Kaikki olisi ollut hyvin, ellen olisi joutunut lukemaan ääneen vieraita kieliä, koska "se vahvistaa oikeaa ääntämys-

tä", kuten äiti sanoi. Hän osasi ranskaa täydellisesti. Hänen äidinäitinsä oli ranskatar.

Kuljin Ženjan kanssa tutustumassa vanhoihin muistomerkkeihin tai taideteoksiin. Näin Leonardo da Vincin ajan haalistamia freskoja, avaria hämäriä kirkkoja, joissa oli helteelläkin viileää, roomalaisen amfiteatterin jäännökset sekä Milanon tuomiokirkon, joka oli hakattu kokonaan marmorista. Me nousimme tornin huipulle saakka. Minua huimasi, mutta kiipesin sinnikkäästi ylös asti, koska Ženja oli luvannut palkkioksi ylimääräisen jäätelöannoksen. Hän sanoi, että kulttuuria tunteva laulaja kykenee paremmin eläytymään oopperoiden historiallisiin hahmoihin. Ženja osasi vakuuttavasti selittää, mitä mielenkiintoista oli jossakin vanhassa hylätyssä linnassa tai miten Sforzien suku vaikutti Pohjois- ja Etelä-Italian väliseen sotaan. Opin häneltä paljon uutta.

Kesä loppui aikanaan. Syksyllä äiti päätti, että Ženja on niin järkevä tyttö, että hän voi jäädä yksin Milanoon saattamaan opintonsa päätökseen. Palattuamme kotiin Ženja allekirjoitti ensimmäisen sopimuksensa pienen, Venetsian lähellä olevan Vittoria-nimisen kaupungin oopperan kanssa. Hän oli juuri täyttänyt 19 vuotta ja oli kaunis, vaatimaton ja vakava kuin Rafaellon madonna. Hän debytoi Rigoletton Gildana ja voitti heti italialaisten suosion. Hänellä oli ihmeellisen puhdas ääni ja hän lauloi vaivattomasti kuin lintu. Minusta tuntui, että hänen ei tarvitse muuta kuin avata suunsa, kun sieltä alkaa virrata ihania sointuja.

Vittoriassa Ženja havaitsi kuitenkin, että laulajan ammatissa on myös varjopuolia: hän alkoi saada hyvin suorasukaisia kirjeitä.

Ženjan päätös ryhtyä laulajattareksi oli erittäin rohkea. Äiti taisteli kauan häntä vastaan — vaikka oli itsekin musikaalinen ja soitti hyvin pianoa. Mutta oli aivan eri asia soittaa perheensä ja omaksi ilokseen kuin esiintyä yleisölle. Ženja rauhoitteli kuitenkin: "Minä

osaan kyllä säilyttää arvokkuuteni." 1880-luvun puolivälissä Ženja pääsi Pietarin Mariinski-teatteriin. Yhtä hänen ensimmäisistä esiintymisistään seurasi koko hovi tsaarin johdolla: heitä kiinnosti nähdä hyvän perheen tytär, joka oli ryhtynyt tavalliseksi laulajattareksi. Esityksen jälkeen Ženja kutsuttiin tsaarin aitioon, ja tsaari ylisti hänen lauluaan. Heti seuraavana päivänä oopperan johto solmi hänen kanssaan kolmen vuoden sopimuksen, ja Ženjasta tuli Jevgenija Mravina. Hänestä tuli ennen pitkää yleisön — etenkin opiskelijoiden ja edistyksellisen älymystön — suosikki. He ihailivat hänen lahjakkuuttaan sekä sitä, että hän oli itse valinnut tiensä.

Mravina oli loistava koloratuurilaulaja. Hän oli ensimmäisiä oopperalaulajia, joka pyrki luomaan rooleistaan taiteellisesti täysipainoisia henkilöhahmoja. Musiikkikriitikko Vladimir Stasov kirjoitti, että Mravina auttoi venäläistä yleisöä ymmärtämään venäläisten säveltäjien — Glinkan, Rimski-Korsakovin, Dargomyžskin — musiikin kauneuden. Hän teki *Ivan Susaninin* Antonidasta elävän, verevän hahmon. Mravinan tulkitsemat Ljudmila ja Snegurotška henkivät aitoa sadunomaisuutta. Joidenkin kriitikoiden mielestä Mravinalta puuttui temperamenttia, mutta toiset sanoivat hänen kykenevän erinomaisesti tulkitsemaan satuhahmoja vanhojen sankaritarujen tyyliin.

Mravina tulkitsi roolit omaperäisesti ja syvästi. Hänen Elsansa (oopperasta *Lohengrin*) oli puhdas, naiivi neito, mutta myös autuas "tyhmä neitsyt" — ja ne, jotka olivat kerran nähneet Mravinan Elsan, eivät enää lämmenneet maailman suurimpien taiteilijoiden esityksille. *Jevgeni Oneginin* Tatjanassa hän korosti tämän pyrkimystä päästä ulos provinssikaupungin ahdistavista piireistä.

Ženjalla riitti ihailijoita. Usein näytännön jälkeen nuoret miehet päästivät hevoset valjaista ja vetivät itse vaunut Nikolski-kadulle, missä Mravina asui. Siellä he

asettuivat kunniakujaan ja osoittivat innokkaasti suosiotaan. Ženja ei koskaan kieltäytynyt laulamasta edistyksellisten opiskelija- tai hyväntekeväisyysjärjestöjen hyväksi.

Minusta oli mukavaa, kun minun siskoani rakastettiin ja arvostettiin, ja suutuin valtavasti, jos yleisö taputti enemmän muille esiintyjille. Niin tapahtui kuitenkin harvoin. Astellessani Mariinski-oopperan lämpiössä kuuntelin ylpeänä, kun yleisö puhui: "Tuo tyttö on Mravinan sisko. Hänkään ei ole yhtään hassummannäköinen". Vähitellen mielessäni kypsyi ajatus, että minäkin haluan tehdä jotain suurta.

Tsaarin kruununperillinen, tuleva Nikolai II, rupesi käymään oopperassa aina kun Mravina esiintyi.

Vuoden kuluttua Ženja meni naimisiin — ei niinkään rakkaudesta kuin suojellakseen itseään ihailijoiden tunkeiluilta. Paras vastustuskeino oli laillinen aviomies. Ja tämä jumaloi Ženjaa. Mies oli kaartin upseeri, mutta päällystö kehotti häntä eroamaan rykmentistä, koska kaartin upseerin ei sopinut olla naimisissa laulajattaren kanssa...

POLIITTISIA VÄITTELYJÄ

Muistan hyvin vanhempieni ison vierashuoneen, sen kolme suurta ikkunaa, joiden välissä oli peilejä ja raskaita pronssisia kynttelikköjä. Huonekalut olivat sinistä plyysiä. Nurkassa oli kaakeliuuni. Vierashuoneen vasemmalle puolelle jäi isän työhuone, oikealle ruokasali. Äidin "seurapiiri" kokoontui iltaisin vierashuoneen marmoripöydän ääreen, jolla paloi korkeajalkainen öljylamppu. He tekivät käsitöitä ja juorusivat, kuka on menossa naimisiin, kuka eroamassa ja kenelle on syntynyt lapsi. Myös Adèlella oli tapana piipahtaa siellä. Hän kirjaili atlaskangasta erivärisillä silkkilangoilla. Hän oli nuori ja kaunis ja kertoi mielellään näkemistään teatteriensi-illoista sekä tanssiaisista, joissa oli käynyt senaattorimiehensä kanssa. Usein naiset puhuivat myös Sarah Bernhardin kiertueista sekä moittivat hänen outoja tapojaan: miksi hänellä on pitkät mustat hansikkaat ja kähärä takkuinen tukka? Ja miksi hän nukkuu arkussa, eikä sängyssä niin kuin muut? Huhuttiin myös että hänellä on suhde suuriruhtinaan kanssa. Mutta juorut eivät kiinnostaneet minua.

Menin toiseen, vihreään vierashuoneeseen. Sieltä tapasin yleensä velipuoleni, Mravinskin. Hän asui nykyään meillä ja hänen luonaan pistäytyi usein työtovereita ja ystäviä. Hän oli juristina eräässä ministeriössä. Myös hänen toverinsa olivat lakimiehiä ja työskentelivät joko valtion virastoissa tai uusissa konsessiotyyppisissä teollisuuslaitoksissa. He pitivät itseään edistyksellisinä, uskoivat reformeihin, ihailivat länsieurooppalaista edistystä ja puhuivat vapaamielisin sanankääntein, mutta eivät arvostelleet tsaarin politiikkaa, niin kuin isäni työhuoneessa tehtiin. Ihmiskunta menee eteenpäin, tekniikka kehittyy, valistus ja tiede alkavat kukoistaa. Venäjän pelastus tulee Lännestä, korkeasti sivistyneistä maista, joista meidän on otettava oppia, he sanoivat. Kuuntelin korva tarkkana heidän juttujaan ihmeellisestä sähkövirrasta ja muista tekniikan uutuuksista. Iltaisin luin kirjoja, joissa kerrottiin Lännen tieteen saavutuksista.

Isän työhuoneessa kiisteltiin entiseen tapaan tsaarin politiikasta ja arvosteltiin hallituksen toimia. Piikiteltiin tsaarin uusia suosikkeja ja muisteltiin 1870-lukua, jolloin oli elätelty uudistustoiveita. Aleksanteri III:n sanottiin pyrkivän vakiinnuttamaan Eurooppaan jykevän ja pysyvän rauhan — mikä tarkoitti Euroopan konservatiivisimpien valtioiden, Itävallan ja Preussin, tukemista... Isän työhuoneen kenraalit tuomitsivat jyrkästi tsaarin uuden ulkopolitiikan. He moittivat tsaaria tyhmäksi, kun hän suostuu kulkemaan Pobedonostsevin, "Venäjän pahan hengen", talutusnuorassa. Myös

hänen talouspolitiikkaansa sekä taloudellista riippuvuuttaan Ranskasta arvosteltiin rankasti.

1880-luvun puolivälissä Venäjän kaikkivaltias tsaari joutui paljastamaan päänsä tasavaltalaisen hymnin, Marseljeesin, soidessa. Tämä muutos Venäjän ulkopolitiikassa ei kuitenkaan tarkoittanut käännöstä vasempaan. Ranskalaiset kapitalistithan pelkäsivät vallankumouksia, eivätkä suinkaan aikoneet tukea liberaaleja reformeja. Muutos tarkoitti vain Ranskan pääoman tunkeutumista Venäjän teollisuuteen.

Mutta Venäjän ja Ranskan kansat käsittivät maiden välisen lähentymisen omalla tavallaan. Muistan kun ensimmäiset ranskalaiset kauppalaivat saapuivat Pietariin. Ne seisoivat aallonmurtajalla Ranskan liput liehuen ja rantaan kantautui Marseljeesin säveliä. Rannalla seisoi suuri joukko matruuseja, opiskelijoita, työläisiä sekä tavallisia kaupunkilaisia, jotka huusivat: "Eläköön ranskalaiset!" Nämä vastasivat: "Vive les russes!"

Laivat laskivat laitureihin Marseljeesin säestyksellä. Väkijoukko yhtyi lauluun. Poliisit liikahtivat, mutta heitä oli ilmeisesti käsketty olemaan häiritsemättä vieraita. Ranskalaisten noustessa maihin venäläiset matruusit ryntäsivät suutelemaan heitä ja huusivat lakkejaan heiluttaen: "Eläköön ranskalaiset, meidän ystävämme!". Yleisö vastasi huutoon: "Eläköön ystävyys Ranskan kanssa!" Matruusit lähtivät kaulakkain astelemaan keskustaa kohti. Läheisestä karamellitehtaasta pyrähti kadulle nuoria tyttöjä, jotka sysäsivät ranskalaisten kouraan kalpeita orvokkeja. Matruusien yrittäessä halata tyttöjä nämä juoksivat kirkuen pois. Jossain alkoi soida harmonikka, joka nosti tunnelmaa niin, että poliisit alkoivat jälleen liikehtiä. Veljeni tarttui käteeni ja pakotti minut palaamaan kotiin. Mutta vielä kauan sen jälkeen korvissani kaikuivat Marseljeesin sävelet sekä iloiset huudot: "Hurraa Ranskalle!", "Eläköön Ranskan tasavalta!"

Pietarin sotilaspiireissä, muun muassa isäni työhuoneessa, alettiin puhua Englannin ja Venäjän suhteista, jotka olivat kiristyneet Afganistanin tapahtumien vuoksi. Vaikka isääni kiinnostivat myös Kaspianmeren takaiset asiat, hän ei milloinkaan menettänyt kiinnostustaan Bulgariaan ja Balkanin kysymykseen. Olimme palanneet Pietariin jo 10 vuotta sitten, mutta isän siteet Bulgariaan olivat edelleen kiinteät. Meillä asui jatkuvasti nuoria bulgaareja, jotka olivat tulleet Pietariin "pelkissä housuissa" — niin kuin isä sanoi — jotteivät joutuisi lähtemään opiskelemaan Saksaan. Tavallisesti he pyysivät isääni järjestämään heille opiskelupaikan ja viipyivät meillä usein kuukausia. Isä yritti järjestää paikan oppilaitoksessa, hankkia heille Slaavilaisen liiton stipendin ja pyrki muutenkin huolehtimaan heistä kaikin tavoin.

Luettuani Turgenevin romaanin *Aattona* yritin etsiä meillä vierailevista bulgaareista yhtäläisyyksiä Insarovin kanssa. En kuitenkaan löytänyt niitä. He eivät tuntuneet välittävän politiikasta ja välttivät puhumasta ruhtinas Battenbergia vastaan suunnatusta salaliitosta haluten vain hankkia ammatin, joka turvaisi heidän toimeentulonsa kotimaassa. He eivät pyrkineet yliopistoon, vaan merimies-, kirjapaino- ja maatalouskouluihin sekä erilaisille kursseille.

Dobroljubovin artikkeli *Milloin koittaa oikea päivä?* rauhoitti minua: minun ei tarvitsekaan rakastua bulgarialaiseen, eikä lähteä taistelemaan Bulgarian vapauden puolesta. Löydän tieni Venäjälläkin, ilman Insarovia.

"Isän bulgaarit" opiskelivat tunnollisesti ja edistyivät hyvin. Isä totesi:

— Toistaiseksi näin on parasta, koska Bulgaria on aivan hajallaan. Pelkillä salaliitoilla ei pitkälle potkita. Hallitus saa ohjeensa Berliinistä ja tukahduttaa kaikki mielenilmaukset ankaralla kädellä. Bulgarian todelli-

nen johtaja on Bismarck. Mutta eräänä päivänä, isä jatkoi optimistisesti, — Venäjän kansa ojentaa kätensä bulgaareille ja auttaa heitä saavuttamaan itsenäisyyden, josta me haaveilimme vuonna 1877 taistellessamme Balkanilla Bulgarian vapauden puolesta.

Olin lapsuudesta alkaen tottunut kuulemaan isän työhuoneesta kiihkeitä poliittisia väittelyitä. Samalla totuin myös kansainvälisen politiikan sanastoon: opin tietämään mitä tarkoittavat kansainväliset sopimukset, rauhankongressit, vapaussodat, diplomaattiset voitot tai peräytymiset...

1880-luvulla isän ystävät, pääesikunnan kenraalit ja everstit, pistäytyivät meillä usein, rikkoen siten vakiintuneen käytännön, jonka mukaan isäni luona käytiin vain sunnuntaisin. He saapuivat yleensä tasan kello 9 illalla, suutelivat äitiä kädelle, juttelivat säästä tai kertoivat, että Ivan Ivanovitš on vilustunut, eikä voinut tulla, minkä jälkeen he katosivat isän työhuoneen savupilven taa. Sieltä kuului loputtomia kiistoja muun muassa siitä, tekivätkö ne ja ne komentajat virheitä.

Vieraiden oli lupa viipyä vain kello 12:een saakka. Mikäli he unohtivat sen, äiti marssi huoneeseen ilmoittaen:

— Rakkaat ystävät! On jo aamuyö. Teillä kaikilla on huomenna työpäivä. Meidän iässämme ei pidä liehua pitkin öitä.

Vieraat vilkaisivat toisiinsa kuin koulupojat, joille opettaja pitää kurinpalautusta, ponkaisivat anteeksi pyydellen ylös tuolistaan ja suutelivat ohimennessään äidin kättä. Heille ei koskaan tarjottu mitään erityistä. Ruokasalin pöydällä oli samovaari, minkä lisäksi tarjolla oli kinkkua, leipää, Kuusanhovin voita ja rusinapullia. Niille, joilla oli vaikeuksia vatsansa kanssa, annettiin kananmunia tai lasillinen maitoa.

Työhuoneen suljetun oven takana arvosteltiin avoimesti niin tsaarin taantumuksellista sisäpolitiikkaa kuin myös hänen heikkoa ulkopolitiikkaansa. Jotkut

vieraista vilkuilivat ympärilleen peläten jonkun ulkopuolisen kuulevan: jyrkistä sanoista saattoi siihen aikaan joutua nopeasti vaikeuksiin — varsinkin sotilaspiireissä. Ihmettelin kuitenkin, miksi he vain puhuvat. Mikseivät he tee päätöksiä, eivätkä ryhdy taisteluun olemassaolevaa järjestystä vastaan? Nimitin heitä Turgenevin *Savua*-romaanin sankareiksi: paljon puhetta, vähän toimintaa. Mikseivät he protestoineet, kun kerta näkivät tsaarinvallan epäoikeudenmukaisuuden ja tsaarin politiikan virheet?

MITÄ ON ONNI?

Olin 15-vuotias ja opiskelin ahkerasti. Keväällä 1888, kun olen kuusitoista, suoritan poikalukion tutkinnon ja saan päästötodistuksen. Päästötodistus antaa oikeuden toimia opettajana, ja kukaties minä lähden kauas korpeen valistamaan talonpoikia, niin kuin tuon ajan romaaneissa oli tapana. Toistaiseksi istuin kuitenkin kirjojen keskellä kouluhuoneessani, joka kylpi auringossa. Opettajani Maria Strahova kävi tarkastamassa kotitehtävät. Se talvi kului rattoisammin kuin muut. Halusin saada hyvät paperit. Minusta tuntui kuin olisin seissyt elämän kynnyksellä: vielä pari askelta — ja olen nuori aikuinen nainen.

Sinä talvena ystävystyin Sonja Dragomirovan kanssa. Hän oli Balkanin sodassa haavoittuneen kenraali Dragomirovin tytär. Kenraali on pitkä ja arvokas mies ja liikkui nojaten raskaasti keppiinsä. Ilja Repin käytti häntä mallina maalatessaan Zaporogikasakattauluaan. Repin ja Serov maalasivat myös ukrainalaispukuun pukeutuneen Sonja Dragomirovan, jolla oli tummat silmät ja ihastuttavat kastanjanruskeat hiukset; hänen muotokuvaansa säilytetään Tretjakovin galleriassa.

Minä suorastaan jumaloin Sonjaa ja pidin häntä se-

17–384

kä kaunottarena että nerona. Hän oli yksi Tagantsevan lukion parhaista oppilaista. Ajattelin, että lukiolaiset saavat enemmän tietoa kuin minä, joka opiskelin kotona. Meidän ystävyyttämme lujitti yksi tärkeä seikka. Sonjalla oli veli, jonka nimi oli Vanja. Hän oli 19-vuotias. Sonjalla oli kaikkiaan seitsemän veljeä, mutta Vanja oli erilainen kuin muut. He kävivät eliittikouluja, useimmat Pietarin paašikoulua. Vanja ilmoitti kuitenkin, ettei halua tulla paašiksi, vaan tahtoo mennä liikennekorkeakouluun, ja vei tahtonsa läpi. Hän halveksi hienostopiirejä ja etuoikeuksia. Minä tietenkin ihastuin häneen. Vanja oli pitkä, lämminsilmäinen nuorukainen. Veljiinsä verrattuna hän tosin oli kuin ruma ankanpoikanen. Mutta minä pidin hänestä eniten, koska hän kapinoi perinnäissääntöjä ja -tapoja vastaan.

Kerran joulun aikaan pelasimme Dragomirovien luona seurapelejä. Mielipelimme oli seuraava. Kukin osanottaja kirjoitti paperilapulle jonkin sanan, josta muut kirjoittivat sitten mielipiteensä. Paperilaput pantiin laatikkoon, ja vastaukset luettiin ääneen. Kuulijoiden piti yrittää arvata kuka oli kirjoittanut minkäkin selityksen. Sinä iltana sana oli ”onni”. Jotkut kirjoittivat: ”Onni on mennä naimisiin sen kanssa jota rakastaa.” Toiset: ”Onni on matkustaa höyrylaivalla maailman ympäri.” Joku kirjoitti: ”Voittaa kaksisataatuhatta” tai ”Suudella Maša-tätiä” (rumaa vanhaapiikaa). Kaikki hohottivat hilpeinä.

Vanja kirjoitti: ”Onni ei ole mahdollista niin kauan kuin maailmassa on etuoikeuksia ja eriarvoisuutta.”

— Se on taatusti Vanjan kirjoittama, Sonja totesi.

Minä kirjoitin: ”Miten voisi olla onnellinen, kun ympärillä on niin paljon kärsimystä, nälkää ja sortoa.”

— Ja se on tietenkin Šura Domontovitšin! Sonja kiljaisi.

Vanja ja minä vilkaisimme toisiimme.

— Oliko se ihan totta sinun? minä kysyin.

— Oli, hän sanoi.

Mainiota! Ihanaa huomata, että joku toinen tuntee ja ajattelee niin kuin sinä! Keskustelimme koko illan suurista, molempia askarruttaneista kysymyksistä sekä siitä, mitä haluamme tehdä tulevaisuudessa. Hän tahtoi insinööriksi, minä kirjailijaksi. Minun lähtiessä kotiin vannoimme, että pysymme ystävinä koko loppuelämämme.

ENSI KERTAA TUKHOLMASSA

Juhannuksen jälkeen lähdin äitini ja ystävättäreni Ljolja Vitovskajan kanssa käymään Ruotsissa suomalais-ruotsalaisella *Döbeln* -nimisellä aluksella. Ljoljasta ja minusta se oli valtavan hauskaa. Laivalla oli paljon nuorisoa, ja me järjestimme iltaisin kaikenlaisia kujeita.

Tukholmassa majoituimme Kustaa Aadolfin torin kulmalla sijainneeseen hotelliin. Ikkunoista näkyi vanha linna, josta sittemmin tuli ulkoministeriö. Äiti sanoi: ”Vanha linna ei kuulu nykyiselle hallitsijasuvulle, vaan Ruotsin todellisille, vanhoille hallitsijoille, Vaasasuvulle. Vallankumous suisti heidät valtaistuimelta.” Vaasan suku ei kiinnostanut minua tippaakaan — etenkin kun vallankumous oli syössyt heidät vallasta.

Silloin minulla ei ollut vielä aavistustakaan siitä, että kerran neuvottelen vanhassa linnassa ulkoministerin sekä hänen neuvonantajiensa kanssa Neuvostoliiton ja Ruotsin poliittisista ja taloudellisista suhteista.

Viivyimme Tukholmassa viikon. Kävimme tietysti myös kuninkaanlinnassa. ”Linnan rakensi lahjakas ruotsalainen arkkitehti Tessin. Painakaa nimi mieleenne”, äiti kehotti.

Mutta historian tutkinto oli ohi, enkä halunnut painaa mieleeni enää mitään. Ljolja ja minä ihastuimme

kuitenkin linnaan, koska sen huoneet olivat suuria ja viileitä, mikä tuona harvinaisen helteisenä kesänä oli hyvin tärkeää. Linnasta poistuttuamme istuimme kylmille kiviportaille ja ilmoitimme äidille, ettemme astu enää askeltakaan.

Vuonna 1930 nousin uudelleen nuo portaat, kun Neuvostoliiton suurlähettiläänä vein valtuuskirjani Ruotsin kuningas Kustaa V:lle. Minua saattoi kuninkaan kamariherra, paroni de Geer. Ajoimme kultaisissa, kuusivaljakon vetämissä vaunuissa kaupungin halki, ja tukholmalaiset pysähtyivät uteliaina katsomaan, kun kuninkaan luo vietiin ensimmäistä kertaa naislähettilästä, ja kaiken lisäksi bolševikkia. Kamerat olivat tietysti ahkerassa käytössä, ja porvarilehtien toimittajat teroittivat kyniään. He muistuttivat, että vuonna 1914 minut oli pidätetty Leninin ideoiden levittämisestä (silloin minut vietiin poliisivaunuissa Tukholman keskusvankilaan); he muistivat myös naisten tasa-arvoa ajavat artikkelini. Jotkut kirjoittajat halusivat saattaa minut huonoon valoon väittämällä vaatimatonta kaniturkkiani ”ylelliseksi chinchillaturkiksi”.

Mutta kuninkaan hoviväki otti minut vastaan kaikkien ystävällismielisen valtion lähettiläälle sopivien menojen mukaisesti. Esiteltyään hovin virkamiehet paroni de Geer ohjasi minut kuningas Kustaan työhuoneeseen. Pitkä, hyvin laiha vanha mies otti valtuuskirjani huomauttaen ranskaksi: ”Tämä on ensimmäinen kerta kun otan vastaan naisen, joka on nimitetty näin korkeaan virkaan. Miten Norjan kuningas otti teidät vastaan, pyysikö hän istumaan?” Vastasin myöntävästi. Silloin kuningas Kustaa viittasi kohteliaasti nojatuoliin päin. Keskustelimme noin kymmenen minuuttia. Kuningas mainitsi huvittuneena, miten paljon norjankielisiä ilmauksia minä sekoitan ruotsin kieleen.

— Toivotaan, että kun tapaamme seuraavan kerran, te puhutte sujuvaa ruotsia. Venäläisethän ovat epätavallisia kieli-ihmisiä, hän lisäsi.

Sitten paroni de Geer ohjasi huoneeseen kaksi työtoveriani: kaupallisen edustajan sekä lähetystöneuvoksen. Esittelin heidät, ja lyhyen sananvaihdon jälkeen audienssi oli ohi.

Laskeuduimme jälleen alas noita portaita, joilla olin aikoinaan istunut Ljoljan kanssa. Muistan äidin yrittäneen houkutella meitä käymään vielä vanhassa Ritarikirkossa, mutta me emme suostuneet.

— Kyllä tässä on jo nähty ihan tarpeeksi kaikkea vanhaa, me sanoimme, — mennään mieluummin sillan alla olevaan ravintolaan. Siellä on niin hyviä hillovohveleita.

OPISKELUA

Tuli aika jolloin minut ajan tapojen mukaan piti esitellä ”piireille”, toisin sanoen viedä tanssiaisiin sekä vierailuille, hankkia uusia pukuja ja ruveta odottelemaan sulhasta.

Minulla oli kuitenkin muita suunnitelmia: olin päättänyt pyrkiä syksyllä Bestuževin kursseille. Sonja Dragomirova sai houkutelluksi minut yksityiskursseille, joita ranskatar Troubat piti varakkaiden perheiden tytöille. Kohensin ranskan kielen taitoani siihen aikaan hyvin suositun mademoiselle Robertin johdolla. Hänen tuntinsa osoittautuivatkin sittemmin tarpeellisiksi: parikymmentä vuotta myöhemmin kiersin agitoimassa sosialismia Ranskan työläisille ja diplomaattiaikanani jouduin kirjoittamaan ranskankielisiä tiedonantoja Norjan ja Ruotsin hallituksille sekä pitämään yhteyttä lähettiläskollegoihini.

Haaveilin kirjailijanurasta ja aloin opiskella venäläistä kirjallisuutta. Luin ahkerasti Pisarevia ja Dobroljubovia, enkä halunnut kirjoittaa vain hauskoja kertomuksia, vaan tahdoin tulla ”aatteelliseksi” kirjailijaksi. Entinen opettajani Maria Strahova neuvoi äitiä hank-

kimaan minulle lisätunteja kuuluisalta Venäjän kirjallisuuden spesialistilta Viktor Petrovitš Ostrogorskilta.

Ensin Ostrogorski suhtautui minuun hieman epäillen. Miksi opettaa Venäjän kirjallisuutta hienostoneidille? Kyllä hän löytää sulhasen ilmankin! Mutta havaittuaan, että paneudun asiaan vakavasti, hän muutti tyyliään osoittautuen hyvin vaativaksi opettajaksi. Etenkin tyylin suhteen. "Venäjän kieli", Viktor Petrovitš sanoi, "on kaikkein rikkain ja kaunein kieli. Sitä ei saa väännellä. Ylevät ajatukset on ilmaistava yksinkertaisesti ja täsmällisesti. Epiteettejä ja irrallisia lauseita ei pidä viljellä. Etsikää sinnikkäästi parasta ja tarkinta tapaa ilmaista ajatuksenne. Kaikkein tärkeintä on yksinkertaisuus ja selkeys. Monisanaisuus vain hämärtää ajatuksen". Lukiessani myöhemmin Leninin kieleltään ja selkeydeltään esimerkillisiä artikkeleita sekä tutkiessani niiden loistavaa tyyliä muistin aina vanhan opettajani viisaat neuvot.

Mme Troubat'n kursseilla innostuin professori Menžinskin yleisen historian luennoista. Erityisen voimakkaasti minuun vaikutti Alankomaiden ja katolisen Espanjan välinen taistelu: kansan kamppailu kuningas Filipin julmuuksia, uskonkiihkoa ja inkvisitiota vastaan sekä hollantilaisten uhrautuvuus vapauden ja itsenäisyyden puolesta. Ihmettelin, että vaikka Ranska ja Espanja olivat riidoissa keskenään, niin alankomaalaisten sortamisesta ja ylipäätään protestanttien vainoamisesta Espanjan ja Ranskan katolilaiset olivat täysin samaa mieltä. Espanjalla oli Ranskassa uskollisia ystäviä, varsinkin von Guisen puolueessa, jota vihasin yli kaiken. Menžinskin kuulustellessa tietojamme mainitsin hänelle tästä. Siitä lähtien Menžinski jäi toisinaan keskustelemaan kanssani tuntien jälkeen ja antoi vihjeitä, mitä teoksia minun kannattaisi lukea.

KOHTAAMINEN LENININ KANSSA

Madame Troubat'n yksityiskurssit pidettiin Moikan varrella sijainneessa talossa. Sonja Dragomirovan ja minun tullessa paikalle portaikon edessä seisoi jo kauniita vaunuja, joilla oppilaat tulivat tunneille, ja kaluunanauhainen ovenvartija avasi meille oven.

Vuosia myöhemmin — vuoden 1917 keväällä ja alkukesällä — kävin usein tuossa samassa talossa, jossa silloin toimi *Pravdan* toimitus. Noina jännittyneinä päivinä, kun taistelu neuvostojen ja Väliaikaisen hallituksen välillä kävi yhä kiivaammaksi, ihailin, miten miehekkäästi Vladimir Iljitš hallitsi itsensä kireimmissäkin tilanteissa. Huomatessaan ympärillään hermostuneisuuden merkkejä hän tokaisi jonkin yllättävän vitsin, joka muutti tunnelman rauhallisen naljailevaksi. Se tehosi paremmin kuin mitkään sanat.

Seuraavassa yksi pieni, mutta luonteenomainen tapaus.

Oli vuoden 1917 kesäkuu. Kiirehdin Nevskiä pitkin Moikalle päin. Toivoin löytäväni Vladimir Iljitšin *Pravdan* toimituksesta: olin etsinyt häntä koko päivän. Tavatessaan minut edellisenä päivänä Taurian palatsissa, missä Pietarin neuvosto piti istuntojaan, Vladimir Iljitš oli kutsunut minut sivummalle sanoen:

— Ottakaa selville, milloin alkaa Suomen sosialidemokraattisen puolueen edustajakokous. Teidän täytyy matkustaa Helsinkiin ja yrittää saada puolueen vasen siipi yhtymään zimmerwaldilaisiin. Se olisi hyvä esimerkki skandinaaveille. Tehän tunnette suomalaiset ja osaatte käsitellä heitä. Ottakaa yhteys sikäläiseen toimittaja Kuusiseen. Monet asiat riippuvat hänestä. Näyttäkää päätöslauselmaluonnos minulle ennen lähtöänne.

Saatuani päätöslauselmaluonnoksen valmiiksi lähdin heti toimitukseen, koska juna Helsinkiin lähtisi jo samana iltana. Äkkiä huomioni kiinnittyi Nevskin ja

Konjušennaja-kadun kulmassa seisovaan väkijoukkoon. Se vaikutti improvisoidulta kokoukselta: puhuja oli ilmiselvä menševikki, ja kuulijat hyvin kirjavaa väkeä, enimmäkseen varuskunnan sotilaita. Kuulin heidän kiroilevan ja uhkailevan karkeasti bolševikkeja.

— Mitä tässä turhia lörpöttelemään, kuului jonkun humalaisen ääni, — mennään hävittämään se bolševikkien lehti. Mitä me vielä odotetaan! Pistetään bolševikkien pesä maan tasalle!

Minä suorastaan juoksin väkijoukon ohi sen lähtiessä valumaan Moikalle päin ja ryntäsin soittamaan *Pravdan* ovikelloa. Maria Iljinitšna (Uljanova. — *Toim. huom.*) tuli avaamaan. Toimituksen ovi oli kiinni.

— Maria Iljinitšna, onko Vladimir Iljitš täällä?

— On, Maria Iljinitšna vastasi, — mutta hänellä on töitä, sinne ei saa mennä.

Häntä kuuntelematta ryntäsin toimitushuoneeseen. Vladimir Iljitš ja Vjatšeslav Molotov istuivat tutkimassa *Pravdan* oikovedoksia ja keskustelivat kiihkeästi.

Kuullessaan jonkun tulevan sisään Vladimir Iljitš tokaisi harmistuneena:

— Minähän kielsin häiritsemästä meitä! Nähdessään hätääntyneet kasvoni hän lisäsi kuitenkin: "Miksi te olette täällä, mikä hätänä?"

— Vladimir Iljitš, nyt ei pidä tuhlata aikaa. Nevskiä pitkin on tulossa humalainen väkijoukko, joka aikoo hävittää *Pravdan*.

— Onko se vielä kaukana Poliisisillalta? Vladimir Iljitš tiedusteli asiallisesti.

— Se on vielä Konjušennajalla, vastasin.

— No, sitten me ehdimme korjata pääkirjoituksen, hän totesi lyhyesti.

— Volodja, tuo nyt on jo ihan liikaa, Maria Iljinitšna sanoi vaatien Vladimir Iljitšiä lähtemään välittömästi.

— Millainen väkijoukko se oikein on? Lenin kysyi kääntyen jälleen minuun päin. — Maša, kysy Kollontailta, onko se organisoitu vai satunnainen joukkio, hän jatkoi syventyen jälleen teksteihinsä.

Maria Iljinitšna kohautti harteitaan kuiskaten:

— Hän haluaa vain voittaa aikaa jotta ehtisi korjata artikkelin.

Vladimir Iljitš nousi, talutti meidät ulos huoneesta ja läimäytti oven kiinni, mutta Maria Iljinitšna tunkeutui päättäväisesti huoneeseen vaatien Vladimir Iljitšiä lähtemään talosta heti. Lenin huiskautti vasenta kättään, kuin olisi hätistellyt kärpäsiä, ja jatkoi oikealla kädellä korjausten tekemistä. Lopulta hän kysyi minulta:

— Toveri Kollontai, teidän mielestänne väkijoukko on siis vimmoissaan ja juovuksissa? Kylläpä ne sopulijat ovatkin päässeet pitkälle!

Kurkistaessani ikkunasta kuulin lähestyvää hälyä. "Vladimir Iljitš, ne ovat kääntyneet jo Moikalle!"

Vladimir Iljitš veti nopeasti viivan viimeisen kappaleen yli ja työnsi vedokset sivuun tiuskaisten:

— Aina ollaan häiritsemässä! Soittaisitte mieluummin sotakomissariaattiin, lähettäkööt tänne heti vartiomiehiä.

— Olemme jo soittaneet, vastasi Maria Iljinitšna,— vartiomiehet ovat tulossa. Mutta älkää vitkastelko, mennään!

Menimme eteiseen.

— Vladimir Iljitš, junani lähtee tunnin kuluttua. Toin teille Helsingin päätöslauselmaluonnoksen. Tarkistatteko sen heti.

— Vai siitä on kysymys! Siksi te siis tulittekin! Vladimir Iljitš totesi nauraen. — Mennään Anjutan luo, katson sen siellä. Artikkelin voi lähettää kirjapainoon, hän jatkoi lisäten veitikka silmäkulmassa: — Mutta missä ne meidän rellestäjämme viipyvät?

Maria Iljinitšna tarttui Vladimir Iljitšiä käsivarresta ja vei hänet takaovesta pihan läpi kujalle.

Tiesimme, että Väliaikainen hallitus oli koventanut parjauskampanjaansa bolševikkeja vastaan ja että tuota "satunnaista" väkijoukkoa ohjaili todennäköisimmin itse Kerenski.

Hyökkäys *Pravdan* toimitukseen meni siis myttyyn. Vartiomiehet tulivat paikalle ja hajoittivat väkijoukon ennen kuin se oli päässyt Moikan talon luo.

TAISTELU SULHASESTA

Äidillä oli tummanpunainen samettipuku, jota hän käytti vain erityisen juhlavissa tilaisuuksissa. Minun mennessä naimisiin pikkuserkkuni Vladimir Kollontain kanssa hän ei pukenut sitä ylleen.

— Mitä juhlavaa siinä muka on? hän sanoi ystävättärilleen. — Koko juttu on vain itsepäisen tytön typerä päähänpisto.

Olin kokonaiset kaksi vuotta tiukannut vanhemmiltani lupaa mennä naimisiin Kollontain kanssa. Monet nuoret tytöt rakastivat häntä, koska hän tanssi erinomaisesti masurkkaa ja osasi naurattaa tyttöjä vaikka koko illan.

Kollontain isä oli puolalainen, jonka tsaari oli karkottanut Kaukasiaan rangaistuksena kapinaan osallistumisesta. Vladimir oli jo lapsena tottunut köyhyyteen ja puutteeseen. Lasten hoito ja kasvatus oli ollut kokonaan äidin, opettajan, harteilla. Kollontain kertoessa vaikeasta lapsuudestaan tunsin suunnatonta hellyyttä ja myötätuntoa. Halusin hänen unohtavan kokemansa vaikeudet — toisinaan hän pilailikin sanoen: "Siitä on niin pitkä aika, että olen jo unohtanut kaiken."

Hän aikoi tulla hyväksi insinööriksi, joka rakentaisi siltoja ja auttaisi vanhaa äitiään. Venäjän kohtaloa hän ei pohtinut. Moinen huolettomuus hermostutti minua: miten hän, jolla on niin lämmin sydän, voi unohtaa, että Venäjää johtaa itsevaltias hallitus, joka sortaa

kansaa. Mutta Kollontai ei pitänyt "filosofisista aiheista", vaan kiusasi minua väittäen minun vain toistelevan opettajani sanoja.

— No, älä nyt suutu, hän totesi lopuksi, — luistellaan vielä kerran kaukalon ympäri.

Minä suostuin, totta kai. Olinhan rakastunut häneen korviani myöten. Olin jo aikoja sitten päättänyt mennä naimisiin hänen kanssaan. Minusta oli hyvä, ettei hänellä ollut penninhyrrää, että hän joutuu tekemään työtä elääkseen ja että minäkin saatan törmätä vaikeuksiin ja puutteeseen.

Äiti ei halunnut kuulla puhuttavankaan avioliitosta. Hän piti sitä suurena tyhmyytenä: eihän Kollontai ollut vielä edes päättänyt opintojaan.

— Kaikki on hyvin niin kauan kuin isä on elossa, äiti sanoi. — Mutta kun isäsi kuolee, ja teillä on seitsemän tai kahdeksan lasta, miten te sitten selviätte?

Minä kohautin harteitani: Kollontaista tulee insinööri ja minä menen työhön.

— Mihin työhön sinä muka pääsisit, äiti tokaisi. — Ethän sinä auta edes minua ja palvelijaa, etkä osaa pedata vuodettasi kunnolla. Kuljeksit vain ajatuksissasi ympäri taloa aivan kuin isä.

Äiti ja isä eivät ottaneet uutta "ideaani" kuuleviin korviinsakaan, vaan pyysivät Kollontaita olemaan käymättä meillä. Hän loukkaantui syvästi, ja minä päätin entistä lujemmin tulla hänen vaimokseen.

— Kollontai on hyvä mies, en minä sitä kiistä, mutta mitä hän odottaa elämältä? Hän haluaa tulla insinööriksi. En kuitenkaan usko, että hän on lukenut sinun rakasta Dobroljuboviasi. Onkohan hän mahtanut edes avata tämän kirjoja? isä sanoi yrittäen vakuuttaa, ettei Kollontai sovi minulle.

— Ellen saa teidän lupaanne, teen niin kuin Jelena Turgenevin romaanissa *Aattona*, minä uhkasin.

— Sinulta voi kyllä odottaa mitä tahansa, äiti huomautti.

Vähitellen äiti alkoi valmistella myötäjäisiä. Ei mitään ylellisyyksiä, vaan yksinkertaisia ja kestäviä tavaroita. Minusta myötäjäiset olivat ihan yhdentekevä juttu — mutta tietysti ne olivat myönnytys vanhempien puolelta. Kollontai rupesi käymään meillä lähes joka päivä. Me — Vladimir, ystävättäreni Lidia ja minä — pelasimme pelejä ja pidimme hauskaa.

Törmäsimme kuitenkin yllättävään esteeseen. Avioliiton solmimiseen vaadittiin kastetodistus. Äiti ja isä olivat aivan ihmeissään, kun kastetodistuksessa mainittiin, että lapsi oli saanut nimen Aleksandr. Päivä, kelloaika ja sylikummit olivat oikein, mutta se en ollut minä, vaan joku poikalapsi... Purskahdin melkein itkuun ja epäilin äidin järjestäneen kaiken estääkseen meidän avioliittomme. Mutta sekaannus hermostutti häntäkin. Isä ryhtyi oikaisemaan asiaa ja kävi konsistorissa selittäen virheen johtuvan siitä, että pappi oli ennen todistuksen kirjoittamista syönyt ja juonut hyvin meillä kotona. Kun vielä sylikummit antoivat todistuksensa, kastetodistus voitiin korjata. Vihdoinkin pääsen naimisiin, minä huokaisin. Häät päätettiin pitää huhtikuun lopussa.

— Niistä tulee aivan yksinkertaiset. Miksi suotta tuhlata rahaa juhlallisuuksiin, kun kohta sinä tarvitset jokikisen ruplan, äiti sanoi toivoen viime hetkeen saakka, että minä muuttaisin mieleni ja peruuttaisin hääni.

Monien mutkien jälkeen pääsimme kuitenkin lopulta hääpäivään. Se oli todella tolkuton päivä.

Minulla oli kanarialintu, josta pidin kovasti. Sen nimi oli Max. Lisäksi minulla oli pieni sekarotuinen koiranpentu. Se ei voinut sietää kanarialintua, joka oli niin kesy, että annoin sen lentää irrallaan huoneessa. Max istui mieluiten mustepullon päällä, ja koira seisoi tuolilla silmät naulittuina Maxiin muistuttaen aivan kissaa joka vaanii saalistaan. Aina kun päästin Maxin irti, ajoin koiran ulos huoneesta. Hääpäivän touhuissa

unohdin kuitenkin, miten syvästi ne vihaavat toisiaan, ja se johti onnettomuuteen. Max syöksähteli ympäri huonetta täyttäen sen kiljaisuillaan. Lopulta se oli istunut tyynylle nyppimään ompeleita, ja sen kynnet olivat takertuneet lankoihin. Vihollinen käytti tilaisuutta hyväkseen. Tullessani huoneeseen näin koiran hyppäävän alas vuoteeltani, ja tyynyllä lojui kanarialinnun pieni liikkumaton ruumis. Säikähdin niin että aloin huutaa kuin merihädässä. Äiti ryntäsi huoneeseen.

— Hyvä luoja, mikä hätänä? Tulipaloko?

— Tuo hävytön, ilkeä rakki. Tätä minä en anna ikinä anteeksi. Äiti, ota se itsellesi. En tarvitse sitä enää, sopersin ojentaen äidille kanarialinnun.

— Minähän olen sanonut, että ellet osaa pitää huolta eläimistä, niin miten muka pystyisit huolehtimaan omista lapsistasi? vastasi äiti moittien.

— Mitä lapset tähän kuuluvat? huomautin närkästyneenä ja yritin turhaan herättää lintua henkiin.

Ystäväni Mišenkan lohdutellessa minua lukemalla runoja unohdin, että on hääpäiväni. Äiti tuli muistuttamaan siitä. Vuoteelleni oli levitetty valkoinen atlaskankainen puku, jossa oli pitkä laahus, kuin kuningatar Margareta Navarralaisella oopperassa *Hugenotit*. Pukeutuessani sain yhtäkkiä nuhan. Olen minäkin morsian, minä mietin, aivastelen kaiken aikaa nenä punaisena...

— Sinä söit varmaan liikaa jäätelöä ja vilustuit, kun piti muka lähteä ratsastamaan näin kylmällä ilmalla. Oliko teidän pakko käydä saarella? mutisi äiti ärtyneenä.

Hän ei tajunnut, miten jännittävää oli olla aivan kahden kesken sen päivän aattona jolloin meistä tulisi mies ja vaimo. Äidin ehdottaessa häiden lykkäämistä tokaisin:

— Päätetty mikä päätetty.

Ženja antoi minulle lääkettä, hieroi kasvoihini voidetta ja puuteroi nenäni. Hän teki minulle myös erikoi-

sen kampauksen ja somisti sen tekokukilla sekä pitkällä harsolla.

Äiti ei tullut kirkkoon. Seremonian aikana en aivastellut, mutta palattuani viileästä kirkosta lämpimään taloon nuha yltyi ihan tosissaan. Äiti käski minun mitata kuume, ja huomatessaan minulla olevan lämpöä hän kielsi tanssimisen ja passitti minut suoraa päätä vuoteeseen.

— Mutta meidänhän piti lähteä kaupunkiin ensimmäisellä aamujunalla, Kollontai selitti.

— Ettekö tajua, että nyt te olette vastuussa Šuran hengestä, äiti tokaisi. — Jos hän vilustuttaa itsensä nuhaisena, siitä saattaa tulla keuhkokuume.

Kollontai myöntyi katkerana ja sanoi, että Imatranmatkaa on viisainta siirtää. Se harmitti minua kauheasti, koska matkan järjestelemisessä oli ollut paljon vaivaa. Meillä kummallakaan ei ollut ollut rahaa, enkä halunnut pyytää isältä. Lidotška neuvoi minua panttaamaan kultaiset rannerenkaani ja timanttisormuksen, jonka olin saanut Adèlelta. Niistä saimme yhteensä 63 ruplaa. Matkarahat olivat koossa, ja isä luuli niiden tulleen Volodjan pussista.

Vieraiden lähtiessä koteihinsa Kollontai suuteli äidin kättä ja lähti muiden perään. Minä ja Lidotška menimme nukkumaan minun huoneeseeni niin kuin aina ennenkin. Juttelimme päivän tapahtumista ja aloimme kohta nauraa ja lörpötellä aivan kuin mitään häitä ei olisi ollutkaan.

KAHLEHDITTUA ELÄMÄÄ

Petyin avioliittoon hyvin nopeasti. Kapinoin "tyranniaa" vastaan — niin minä nimitin elämääni kauniin ja hellän mieheni kanssa.

Oli kulunut kolme vuotta siitä kun meidät oli vihitty ja olimme muuttaneet pieneen asuntoon lähelle vanhempieni taloa. Meillä oli pieni poika, Miša, joka oli juuri oppinut kävelemään ja jokeltamaan hauskaa lapsenkieltään.

Teini-iässä olin usein haaveillut, että kun menen naimisiin, saan kaksi kaunista tytärtä, joiden hiuksiin teen kiharoita, niin kuin englantilaisissa maalauksissa. Ja olen valtavan onnellinen. Mutta nyt minä mietin: "Onnellinen... Mutta mitä minä teen koko pitkän päivän? Enhän voi aina kammata tytärteni hiuksia? On keksittävä jotain muuta."

Rakastin miestäni ja kerroin kaikille miten onnellinen olen. Onni tuntui kuitenkin myös sitovan minua. Ja halusin olla vapaa. En halunnut elää niin kuin muut vastanaineet ystäväni ja tuttavani: miehen lähtiessä työhön vaimo jää häärimään keittiöön tai laskemaan kauppalaskuja tai laittautumaan vierailulle. Talous- ja kotityöt veivät kaiken aikani, enkä voinut enää kirjoittaa niin kuin kotona asuessani.

Olin kuvitellut perhe-elämän aivan toisenlaiseksi. Olin luullut, että heti kun pääsen eroon huolehtivaisesta äidistäni ja kodin tyranniasta, voin järjestää elämäni niin kuin tahdon. Taloustyöt eivät kiinnostaneet minua hiukkaakaan, ja Mišaa hoiti Anna Petrovna, jonka äiti oli palkannut hoitamaan talouttamme. Mutta Annuška vaati myös minua osallistumaan taloudenhoitoon. Aina kun olin juuri ehtinyt istua Plehanovin *Monismin* ääreen ja alkanut tehdä muistiinpanoja, kuulin Annuškan äänen: "Veittekö liinavaatteet pyykkärille? Ette kai ole taas unohtanut tehdä listaa?" Tai: "Miksette vie poikaa ulos? Hän ei ole ollut ulkona kahteen päivään!"

Kollontai toi usein iltaisin mukanaan tovereitaan. Teen kanssa piti tarjota jotain syötävää — ja se tietysti lykkäsi opintojani. Ystävättäreni Zoja asui nykyään meillä. Isänsä kuoleman jälkeen hän tuli Pietariin jatkamaan lauluopintojaan. Minä kadehdin häntä: ei taloushuolia eikä kauppalaskuja, vaan alituisia konsert-

teja, luentoja sekä laulutunteja. Ja minä vain istun kotona yrittäen olla hyvä vaimo ja äiti. Mutta ei siitä juuri mitään tullut.

Perhe-elämä inhottaa minua. Haluan kirjailijaksi. Joskus minun tekee mieli karata, valitin Zojalle.

— Ellet pidä elämästäsi, Zoja sanoi, — niin eroa Kollontaista. Järjestä elämäsi niin kuin tahdot.

— Nyt sinä et ymmärrä, minä vastasin. — Ongelma onkin siinä, että minä rakastan Kollontaita aivan valtavasti. En voi olla onnellinen ilman häntä.

— No, anna ohjakset sitten Annuškan käsiin ja sulkeudu huoneeseesi kirjoittamaan. Kiellä muita häiritsemästä.

Mutta tuollaiset säännöt eivät sovi perhe-elämään. Ehdittyäsi juuri lukita oven kuulet kun Miša kaatuu ja niksauttaa kätensä alkaen parkua surkeasti. Minä ryntään tietysti hieromaan hänen pehmeitä käsiään. Zoja yritti vakuuttaa Kollontaille, että minä tarvitsen enemmän vapautta:

— Šura haluaa kirjailijaksi, eikä häntä saa häiritä.

— Miten minä muka häiritsen häntä? Kollontai lausahti närkästyneenä.

Silloin tällöin hän kysyi minulta, enkö rakasta häntä enää. Minä vakuutin tietenkin rakastavani, mutta en kyennyt selittämään, miksi olen tyytymätön.

On ilta. Pöydällä palaa vihreäkupuinen öljylamppu. Sen vieressä on uusi keksintö: laskukone. Kollontai suunnittelee toverinsa kanssa lämmitys- sekä ilmastointijärjestelmiä ja tekee laskelmat laskukoneella. Kollontai viheltelee jotain hilpeää sävelmää. Hänen toverinsa on niin uppoutunut laskuihinsa, ettei huomaa mitään muuta.

Niin me elämme. Rahaa on niukasti: insinöörin palkka ei ole suuri. Isä antaa joka kuukausi hieman "liemirahaa", mistä on valtavasti apua. Usein syömme päivälliseksi todellakin pelkkää keittoa. Mutta se ei sureta meitä — olemmehan me nuoria ja iloisia. Zoja ja minä

yritämme lukea ääneen uutta edistyksellistä aikakauskirjaa. Insinöörit vaativat kuitenkin työrauhaa, ja me siirrymme makuuhuoneeseen keskustelemaan päivän tapahtumista. Miten saisin Kollontain kiinnostumaan uusista aatteista? minä pohdin. Hän ei välitä "korkealentoisista aiheista" ja syyttää minua väkivaltaiseksi, kun kerron hänelle, millaisissa oloissa ne Venäjän yhteiskuntaluokat, jotka haaveilevat paremmasta tulevaisuudesta, elävät tällä hetkellä.

1890-luvun puolivälissä nuoriso pohti ahkerasti sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia. Idealistit ja materialistit kävivät loputonta kiistaa. Kiinnostuin marxilaisuudesta, joka oli tunkeutumassa Venäjälle, niin että hankin kaikki uudet työläiskysymystä käsittelevät kirjat. Niitä ei ollut paljon: sensuuri oli armoton. Aikakauskirjoista löysin kuitenkin Venäjän talonpoikaiston ja työväestön asemaa hahmottelevia artikkeleita. Kollontain ystävä, joka välitti vain laskuistaan ja tekniikasta, sanoi, että tärkein ihmiskunnan historiaa liikuttava voima on tekninen edistys. Kollontain mielestä tärkeintä on valistus.

— Ei se riitä, minä väitän. — Miten muka voit levittää tiedettä ja valistusta Venäjälle, missä itsevaltius tukahduttaa kaikki elävät ajatukset? Meidän on muutettava nykyinen järjestys. On luotava kokonaan uudenlainen talouselämä. Luokkataistelu liikuttaa ihmiskunnan historiaa.

Kollontain ystävä on sitkeä väittelijä ja osaa kumota vastustajansa perustelut. Me kiistelemme äänemme käheiksi. Zoja tukee minua. Äkkiä Kollontai huudahtaa:

— Hiljaa, hiljaa! Herätätte vielä Mišan. Hänhän nukahti aivan äsken.

Yleensä Kollontai seuraa naureskellen kiistojamme. Toisinaan hän saattaa tokaista:

— Ettekö jo ole filosofoineet tarpeeksi! Tanssitaan välillä.

18-384

Koska siihen aikaan ei vielä ollut gramofoneja, me vihelsimme tai lauloimme valssin *Jevgeni Oneginista* ja tanssimme.

Pojat jatkoivat laskukoneensa naksuttelua vielä kauan sen jälkeen kun Zoja ja minä olimme menneet nukkumaan. Joskus he työskentelivät aamuun saakka.

Kollontai ja hänen ystävänsä eivät muistuta lainkaan toisiaan. Kollontailla on tummat hiukset ja ruskeat silmät, ja hänen läikehtivä temperamenttinsa näkyy jokaisessa liikkeessä. Hänen ystävänsä on pienikokoinen, kalpea ja tavallisen näköinen, mutta hänellä on älykkäät kasvot. Hän on itsevarma, hillitty ja viileä. Zoja nimittää häntä "marsilaiseksi".

Kollontain ystävä arvosti minua, oli kiinnostunut kirjoituksistani sekä vaatimuksista joita asetin itselleni. "Taloudenhoito ja lapsen kasvatus eivät tietenkään riitä teille", hän sanoi tuodessaan minulle uusia kirjoja. Kollontai ei ollut mustasukkainen "marsilaiselle", vaikka närkästyi heti, jos muut hänen tovereistaan osoittivat minulle edes ohimenevää huomiota: miten hän olisi voinut olla mustasukkainen miehelle, joka välitti vain matematiikasta ja fysiikasta.

Kuuntelin korva tarkkana mieheni ystävän viileitä lausuntoja. Mutta rakastin vain Kollontaita.

— Ei kaikkien ihmisten tarvitse olla viileitä tai kauhean objektiivisia, selitin Zojalle.

Vuosia myöhemmin, vuoden 1917 helmikuun vallankumouksen jälkeen tapasin "marsilaisen" Pietarissa. Tällöin hän oli jo matematiikan professori. Kysyessäni mitä hän oli tehnyt vallankumouksen päivinä, hän vastasi järkähtämättömän rauhallisesti:

— Käytin ne hyväkseni. Sain valmiiksi erään suuren, jäätymisen lakia käsittelevän tutkimuksen. Ulkonaliikkumis- ja luentokielto osuivat juuri sopivaan aikaan.

HYLÄTTY KÄSIKIRJOITUS

Olin saanut valmiiksi kertomuksen, jonka parissa olin uurastanut pitkään. Siihen aikaan kirjoitettiin käsin; minä kirjoitin nopeasti, mutta pyyhin pois ja kirjoitin uudelleen pitkiä jaksoja. Zojan ja minun mielestä kertomukseni oli niin rohkea, että se antaisi kuoliniskun ennakkoluuloille ja kaksinaismoraalille.

Kertomuksessani vaadittiin täydellistä tasa-arvoa. Siinä kerrottiin 40-vuotiaasta neiti-ihmisestä, joita siihen aikaan sanottiin vanhoiksipiioiksi: hän kävi työssä, mutta eli sulkeutunutta elämää, ilman rakkautta ja harrastuksia. Rakastuttuaan itseään huomattavasti nuorempaan mieheen hän ehdotti, että he lähtisivät yhdessä ulkomaille, minne mies oli lähdössä työmatkalle. He eläisivät siellä kuin mies ja vaimo, sitoutumatta kuitenkaan mihinkään. Nainen oli miestä vanhempi, eikä ollut varma tämän tunteista häntä kohtaan.

Pidin kertomustani onnistuneena ja arvelin siitä tulevan suuri kirjallinen tapaus. Kutsuin ystäväni koolle ja luin sen heille. Opettajani Maria Strahova kuunteli keskittyneesti ja kehui kieltäni, mutta epäili ongelmanasettelua. Lopulta hän kuitenkin kehotti lähettämään kertomuksen johonkin aikakauslehteen. Muut ystäväni olivat optimistisempia. Toiset puolustivat tulkintaani, toiset olivat vastaan. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että kertomus on kiinnostava ja ajankohtainen. Zoja ennusti sen saavuttavan nuorison, etenkin nuorten opiskelijatyttöjen, suosion. Keksittyämme ensin erilaisia kirjailijanimiä päätimme, että on parasta esiintyä omalla nimellään.

Lähetin käsikirjoituksen kirjailija Korolenkolle, jota pidimme ajan parhaana kirjallisuuden tuntijana. Kirjoitettuani lyhyen saatekirjeen pyysin Zojaa viemään tekstin suoraan Korolenkolle voidakseni olla varma, että hän saa sen. Kului viikko, sitten toinen, eikä Korolenkolta kuulu hiiskaustakaan. Lopulta sain paketin:

kertomukseni on hylätty. Mukaan liittämässään kirjeessä Korolenko mainitsi, että vaikka aihe on tavallaan omaperäinen, niin sen käsittelytapa on yksinkertainen ja karkea. Taiteellisesti se on epäonnistunut: "Teillä on enemmän edellytyksiä propagandalehtisten kirjoittajaksi kuin kaunokirjailijaksi."

Se oli raskas isku. Olin suorastaan epätoivoinen. Kollontai suhtautui tappiooni lähes naureskellen.

— Kaikki johtuu siitä, että sankarittaresi on vanhapiika. Jos hän olisi nuori kaunis nainen, kertomus olisi mielenkiintoinen. Mutta sinä tyrkytät nuoren, ulkomaille lähtevän miehen kumppaniksi vanhan eukon. Luultavasti Korolenkoa ärsyttää juuri se. Vanhat miehet pitävät nuorista kauniista neideistä, hän selitti.

Kollontain vitsit suututtivat minua. Luettuaan käsikirjoituksen vielä kerran Zoja myönsi, että Korolenko taitaa olla oikeassa.

— Henkilöt jäävät tosiaan kalpeiksi. Se on pikemminkin artikkeli kuin kaunokirjallinen kertomus, hän totesi. — Se on kirjoitettava uudelleen.

Tajusin, että Zojan ja Korolenkon arvosteluissa oli hiven totuutta. Mutta olin niin närkästynyt, että vannoin, etten enää ikinä tartu kynään.

"Marsilainen" näki kysymyksen hieman toisin. Luettuaan Korolenkon kirjeen muutamaan kertaan hän mietti hetken ja sanoi:

— Korolenko ei suinkaan väitä, että teillä ei ole kirjallisia lahjoja. Hän ei vain pidä aiheesta, koska se kohdistuu porvarillisen moraalin perusperiaatteita vastaan. Suuren aikakauslehden toimittajana hän tietenkin pelkää, että jos he julkaisevat tuollaisen kertomuksen, lehti voidaan takavarikoida.

— Luuletteko todellakin niin? minä kysyin iloissani.

— Totta kai, hän sanoi. — Jos Korolenko olisi pitänyt kertomustanne aivan surkeana, hän ei varmasti olisi vaivautunut kirjoittamaan noin pitkää kirjettä. Hän

hän mainitsee muun muassa, että "nuoren kirjoittajan tekstissä on kohtia, jotka osoittavat, että hänellä on kirjallisia lahjoja." Miksi hän kirjoittaa niin? No, tietysti osoittaakseen, että hylkäsi kertomuksenne aivan muista syistä.

Huokaisin helpotuksesta ja hymyilin hellästi "marsilaiselle". Hän on niin looginen! Siinä minulla on tosi ystävä.

Otin kirjeen yhä uudelleen puheeksi ja kuuntelin mielissäni, kun "marsilainen" todisteli, että Korolenko ei hylännyt kertomustani kaunokirjallisten puutteiden vuoksi. Valitin Zojalle miehestäni:

— Me emme ole todellisia ystäviä, emme ymmärrä toisiamme. Hän vain nauraa onnettomalle kertomukselleni...

— Sinä olet niin hemmoteltu. Jos sinulle sanotaan totuus vasten kasvoja, sinä loukkaannut — "marsilainen" haluaa vain imarrella sinua, Zoja puuskahti ärtyneenä.

Minä olin toista mieltä.

"Marsilainen" alkoi pistäytyä meillä entistä useammin.

— Kirjoittakaa kirjasia; samasta aiheesta, tai vaikkapa ympäristön vaikutuksesta lapsen luonteeseen. Sehän askarruttaa teitä, ja nyt ollaan yleensäkin kiinnostuneita kasvatuksesta.

Miksen voisi kokeillakin, minä ajattelin, ja paneuduin Pirogovin, Pestalozzin ja Ušinskin teoksiin. Lähtiessäni professori Lesgaftin luennoille "marsilainen" tuli usein mukaani. Havaitsin Kollontain katselevan nyrpeästi, kun "marsilainen" ja minä kumarruimme liian lähelle toisiamme työskennellessämme käsikirjoitusten parissa. Ei kai Kollontai vain ole mustasukkainen? Tyhmyyksiä! — Volodja, tiedäthän sinä, että minä rakastan vain sinua! moitin häntä mielessäni.

"MALLITEHTAASSA"

Oli maaliskuu vuonna 1896. Kollontai ja hänen ystävänsä saivat mielenkiintoisen tilauksen: heille tarjottiin lähellä Narvaa sijaitsevan Krenholmin puuvillatehtaan ilmastoinnin ja lämmityksen uudistamista. Heidän oli määrä tehdä Narvaan noin viikon pituinen matka. Kollontai ehdotti, että Zoja ja minä tulisimme mukaan. Minä innostuin heti, koska olen aina pitänyt matkustamisesta, — varsinkin nyt, vietettyäni pitkän harmaan talven neljän seinän sisällä, halusin päästä käymään jossakin. Olisi jännittävää tutustua historialliseen kaupunkiin, vaikka niinkin pieneen kuin Narva. Sieltä löytyisi vielä merkkejä esimerkiksi Pietari I:stä ja Kaarle XII:sta.

Lähdimme Pietarista lauantaina, jotta voisimme sunnuntaina tutustua rauhassa Narvaan sekä sen ympäristöön. Otimme mukaan luistimet ja elimme kuin turistit: ajoimme reellä pitkin lumen peittämiä peltoaukeita ja ihailimme metsässä valtavia lumitukkuja, joita roikkui mäntyjen ja kuusien oksilla niin että ne liimautuivat kiinni toisiinsa. Katselimme vanhaa linnoitusta ja söimme päivällistä hotellin hienossa salissa orkesterin soittaessa taustalla Tšaikovskin ja Straussin valsseja. Kiistelimme musiikin tahtiin siitä, voiko tekninen kehitys pelastaa ihmiskunnan kaikilta onnettomuuksilta, niin kuin nuoret insinöörit vakuuttivat. Zoja valitti, että teollistuminen tuhoaa luontoa: esimerkiksi kosket pannaan kahleisiin, jotta vesivoima voitaisiin käyttää tehtaan hyväksi. Minä vakuutin, että ihmiskunnasta voi tulla onnellinen vain jos muutamme sosiaaliset ja taloudelliset suhteet ja jos Venäjän kansa saa vapauden sekä inhimilliset oikeudet.

— Mitä sinä oikein tarkoitat tuolla vapaudella, josta olet aina niin huolissasi? Kollontai keskeytti. — Täysi vapaus johtaa vain kaaokseen. Ihmisten on

kunnioitettava lakeja — tietysti niiden on oltava oikeudenmukaisia, mutta myös tiukkoja.

En ruvennut kiistelemään Kollontain kanssa, koska en halunnut pilata hilpeää tunnelmaa. Minusta tuntui kuin olisin Narvassa saanut vapauteni takaisin ja kyennyt jälleen levittämään siipeni. Pietarin asunto ahdisti minua, aivan kuin olisin istunut häkissä.

Seuraavana aamuna poikien mentyä työhön Zoja ja minä lähdimme kiertelemään Krenholmin tehtaalla, jota pidettiin tekniikaltaan, työoloiltaan sekä hygienialtaan yhtenä aikansa edistyksellisimmistä. Oli mielenkiintoista tutustua oikeaan mallitehtaaseen.

Muuan konttoristi vei meidät pieneen "ensiapulaboratorioon", jossa ei ollut lääkäriä, eikä edes sairaanhoitajaa. Heidän tehtäviään hoiti vanha, jo työnsä päättänyt mestari.

— Olen nähnyt niin paljon kaikenlaisia onnettomuuksia, että osaan leikata paremmin kuin kirurgit, hän selitti.

Sen jälkeen meidät ohjattiin pieneen kirjastoon, jonka hyllyillä näkyi Turgenevin, Puškinin ja Gogolin teoksia, mutta ei lainkaan teknistä tai uudempaa kirjallisuutta. Kortiston mukaan kirjastossa kävi hyvin vähän lukijoita. Kirjastonhoitaja sanoi sen johtuvan siitä, että 90% työläisistä ei osannut lukea. Kirjaston yhteydessä oli myös huone iltakursseja varten, mutta oppilaita oli vain muutamia kymmeniä. Yksikään iltakoulua käyvistä naisista ei osannut lukea eikä kirjoittaa. Opettaja kertoi, että kouluun ilmoittautuu joka syksy useita satoja oppilaita, mutta määrä laskee vähitellen, koska työläiset eivät jaksa opiskella uuvuttavan, yli 12-tuntisen työpäivän jälkeen. Oppikirjat olivat vanhoja, likaisia ja repaleisia, eikä opettajalla ollut aavistustakaan uusista opetusmetodeista. Koulu ja laboratorio olivat olemassa vain paperilla.

Muuan mestari vei meidät työosastoille ja alkoi selittää työkoneiden merkitystä, mutta huomatessaan, että

ne eivät kiinnosta meitä, hän jätti meidät yksin. Kuuma kostea ilma, joka oli täynnä kuitupölyä, aiheutti Zojalle niin kovan päänsäryn, että hän päätti palata hotelliin lepäämään. Minä jatkoin kierrostani. Halusin tutustua työläisten — etenkin naisten — elin- ja työoloihin. Naiset vastailivat kuitenkin haluttomasti, vanhemmat vaikenivat kokonaan. Vain nuorimmat naiset kertoivat miten raskasta työ on; se muistutti todellakin pakkotyötä.

Työläiset asuivat tehdasalueella, kuin vankilassa. He pääsivät kaupunkiin vain kerran viikossa, sunnuntaisin. Naisista niin oli parempi, koska muuten miehet olisivat vain ryypänneet koko palkkansa. Nuoret työmiehet valittivat, ettei heillä ole minkäänlaista vapautta, ja että pitkä työpäivä imee heistä kaikki mehut, niin että he eivät jaksa opiskella, vaikka haluja olisi. Myös hygieeniset olot olivat kauheat. Yleensä työläiset sairastuivat tuberkuloosiin jo nuorina ja kuolivat ennen kolmattakymmenettä ikävuottaan. "Kun olet ollut täällä kolme-neljä vuotta, elämänhalusi on tipotiessään. Kaikki tuntuu yhdentekevältä, ja kohta odotat vain että veisivät sairaalaan kuolemaan."

Vain harvoilla työläisillä oli oma asunto. Useimmat asuivat isoissa kasarmeissa, joissa oli sikinsokin perheellisiä ja yksinäisiä. Minä näin yhden tuollaisen kasarmin: huoneet olivat tupaten täynnä puulavereita, joilla lojui kaikenlaisia rääsyjä. Joillakin lavereilla oli ohut patja. Perheelliset ja naimattomat makasivat vieri vieressä. Ilma oli mahorkan ja ihmisen eritteiden kyllästämä. Ikkunat oli kitattu tiukasti kiinni, niin että huoneisiin ei päässyt hiukkaakaan raikasta ilmaa.

Lavereiden välissä leikki, itki ja nukkui pieniä lapsia kuusivuotiaan hoitajan valvonnassa. Huomioni kiinnittyi erääseen Mišan ikäiseen poikaan, joka makasi liikkumatta. Katsoessani tarkemmin huomasin kauhukseni, että hän on kuollut: kuollut poika leikkivien lasten keskellä...

— Joskus ne kuolevat keskellä päivää. Täti tulee illalla kuuden aikaan ja vie sen pois, kuusivuotias hoitaja selitti rauhallisesti.

Lähdin kiireesti takaisin hotelliin. Näin ei voi jatkua. On tehtävä jotakin. Työläisten kärsimysten on loputtava, heidän on saatava puolustaa oikeuksiaan, mietin syöksyessäni Zojan huoneeseen. Keskustelimme pitkään kaikesta, mitä olimme nähneet.

Illalla Kollontai ja hänen toverinsa ryntäsivät nauraen huoneeseemme.

— Me saimme liput uuteen hauskaan operettiin. Lähdetään heti, Kollontai huudahti hilpeästi. Mutta nähdessään kasvoillani tutun, itsepäisen ilmeen hän jätti lauseensa kesken.

— Mikä hätänä, Šura? hän kysyi. — Loukkasiko joku sinua tehtaalla? Kasvosi näyttävät niin kummallisilta.

— Ei minulla ole mitään hätää, puuskahdin ärtyneesti. — Etkö voi ikinä nähdä mitään muuta kuin perheesi? Maailmassa on paljon tärkeämpiäkin asioita, sen olen tänään ymmärtänyt aivan sydämeni pohjia myöten. Me emme voi elää niin kuin olemme eläneet tähän saakka, kun toiset joutuvat kitumaan niin kauheissa oloissa, minä aloitin ja pidin oikean palopuheen työväen sortoa sekä kapitalismia vastaan.

— Se on pakkotyötäkin kauheampaa. Nuo tuhannet ihmiset on tuomittu varhaiseen kuolemaan, edes eläimet eivät elä niin kammottavissa oloissa. Eivätkä he voi päästä pois tuosta helvetistä. Kuolleet lapset makaavat lattialla elävien vieressä. Se on häpeällistä! Se on rikos!

Insinöörit yrittivät selittää, että hehän pyrkivät nimenomaan parantamaan työläisten oloja. "Uusi ilmastointi imee ilmasta vahingolliset kuidut, ja kunnollinen lämmitysjärjestelmä säätelee lämpötilaa niin että työ- ja asuintiloissa on raikkaampaa ja kuivempaa".

— Kysymys ei ole työhygieniasta, vastasin sinnik-

käästi. — Koko talousjärjestelmä on muutettava, työläisten on saatava vapaat ihmisoikeudet.

— No, hyvä on, Kollontai totesi rauhoitellen. — Saakoot työläiset oikeutensa. Voit pitää puheesi illallisella ravintolassa teatterin jälkeen.

— Minä en lähde teatteriin enkä ravintolaan. Minä vihaan niitä. En halua elää niin kuin te. Lähtekää te vain, meillä ei ole sama matka! huusin painaen kasvoni tyynyä vasten.

Palattuamme Pietariin uppouduin työläiskysymykseen ja marxilaisuuteen entistäkin innokkaammin. Hankin käsiini myös laittomia julkaisuja. Erityisen voimakkaasti minuun vaikutti Leninin artikkeli *Mitä ovat "kansan ystävät"?* Huomasin, että teoreettinen pohjani on riittämätön. Kävin Zojan kanssa kaikilla luennoilla, jotka käsittelivät sosiaalis-taloudellisia kysymyksiä; eniten minua kiinnostivat Janžulin, tehtaiden tarkastajan luennot. En kirjoittanut enää kertomuksia, vaan tutkin ahkerasti Marxin lisäarvoteoriaa. "Marsilainen" antoi minulle kaksi Marxin teosta. Aikakauskirjoista löysin Leninin artikkeleita, jotka auttoivat kytkemään teorian käytäntöön. Vain vallankumous lopettaa työläisten helvetin, minä mietin. Mutta miten löydän tien vallankumouksellisten luo, jotka toimivat maan alla?

KIERTÄVÄ OPPIMATERIAALIMUSEO

Eräänä päivänä menin vanhan opettajani, Maria Strahovan luo ja kerroin, että avioliitto kahlitsee minua. Strahova katsoi minua tutkivasti ja sanoi:

— Šura, te olette aktiivinen luonne. Teidän on saatava jotain hyödyllistä työtä. Voisitte tulla vaikka kiertävään oppimateriaalimuseoon. Meillä kaikki ovat vapaaehtoisia. Houkutelkaa Zoja mukaanne. Tapaatte samalla mielenkiintoisia ihmisiä, jotka pyrkivät parhaansa mukaan valistamaan kansaa.

Minä suostuin. En siksi että olisin ollut kiinnostunut opetuksesta ja oppimateriaaleista. Vaan toivoin museon avulla löytäväni tien vallankumouksellisten luo.

Tuollaisia museoita oli perustettu Venäjälle ulkomaisen esimerkin pohjalta. Opettajat sanoivat, että kirja ei riitä oppivälineeksi, vaan lapsen älyä on harjaannutettava myös havaintomateriaalien, kuten esimerkiksi seinätaulujen, kasvistojen ja muun sellaisen avulla. Maria Strahova pyrki luomaan museolle kestävän perustan ja propagoi opettajia lahjoittamaan sille kuoriais-, kivi- ja kasvikokoelmiaan, erilaisia albumeja sekä kuvia, joita he olivat leikanneet lehdistä taikalyhtyä varten. Hän pyysi myös tieteellisiä laitoksia luovuttamaan museolle erilaisia opetusvälineitä, joita koulut voisivat lainata, aivan kuin kirjastosta.

Museon perustamiseen tarvittiin tietenkin rahaa. Varojen hankkimiseksi pidettiin tieteellisluontoisia luento- ja sekä kirjallisuus- ja musiikki-iltoja, joissa esiintyi muun muassa minun siskoni Ženja. Illat tuottivat hyvin.

Ensin museo sijaitsi pienessä huoneessa, jonka Nikolai Rubakin-kirjasto oli antanut museon käyttöön. Rubakin oli kirjailija ja kustansi talonpoikien sekä työläisten valistamiseen tarkoitettuja lehtisiä. Hänet tunnettiin Pietarissa laajalti ja hänen kirjastoaan pidettiin yhtenä parhaista. Museosta tuli oikea kulttuurikeskus, jossa kokoontuivat edistysmieliset opettajat ja yleensäkin älymystö, joka halusi valistaa Venäjän kansaa.

Museossa työskenteli hyvin monenlaista väkeä. Muistan esimerkiksi myöhemmin kuuluisaksi tulleen professori Knippovitšin sisarineen. Graftio-niminen opiskelija teki siellä fysiikan laitteita; kyse oli siitä Graftiosta, jolle Lenin uskoi Volhovin voimalaitoksen rakentamisen. Jotkut virkailijoista olivat hyvin nuoria, niin kuin esimerkiksi opiskelijat Merkulov ja Iljin. 1890-luvun lopulla tunnettu kansanvalistaja Aleksandra Kolmykova, joka osallistui kahden laillisen marxi-

laisen lehden, *Natšalo* ja *Novoje Slovo*, julkaisemiseen, istui Maria Ivanovnan kanssa iltakaudet suunnittelemassa opinto-ohjelmia kyläkouluille. Myös Nadežda Krupskaja osallistui jonkin aikaa museon työhön; hän oli kiinnostunut uusista opetusmenetelmistä, minkä lisäksi hän käytti museota puolueen tapaamispaikkana.

Museon työntekijöistä pidin eniten Jelena Stasovasta. Hän oli pitkä, siro nainen, jolla oli mieleenpainuvat, viisaat kasvot ja kauniit hiukset. Hän suhtautui työhönsä vakavasti ja vaati myös muita paneutumaan asioihin kunnolla. Monet pelkäsivät häntä. Mutta jos joku oli hädässä, kukaan ei ollut niin valmis tarjoamaan apuaan kuin Jelena Stasova. Vähitellen hänestä tuli vastuuntuntoinen puoluetyöläinen, joka auttoi puolueen monien vaikeuksien yli, etenkin laittomuuden kaudella. Hän istui vankilassa moneen otteeseen, pakeni karkotuspaikastaan ja eli niin kuin myrskyisän vallankumouksellisen kuuluukin. Vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen hän toimi puolueen keskuskomitean sihteerinä. Lenin piti häntä suuressa arvossa.

Stasova pukeutui vaatimattomasti, haluamatta erottua joukosta. Pietarin edistyksellinen älymystö arvosti hänen perhettään. Hänen isänsä oli lakimies, joka oli puolustanut monia poliittisia vankeja. Setä puolestaan oli huomattava mesenaatti ja musiikin tuntija. Juuri hänen artikkelinsa opettivat yleisön rakastamaan sekä ymmärtämään venäläistä musiikkia ja venäläisiä säveltäjiä, kuten esimerkiksi Glinkaa, Musorgskia, Dargomyžskia ja Rimski-Korsakovia.

Maria Strahova yritti parhaansa mukaan suojella oppimateriaalimuseota yhteyksiltä laittomiin vallankumousjärjestöihin. Museo sai luvan perustaa Havainto-opetuksen edistämisseuran vasta melkoisten ponnistelujen jälkeen, koska poliisi pelkäsi, että viattoman nimen turvin kouluihin ujutettaisiin vallankumouksellisia aatteita. Vasta kun Seuran hallitukseen otettiin muutamia kaupunginduuman jäseniä, professoreita sekä eräs kreivi, Maria Ivanovna sai tarvitun luvan. Poliisin pelko, että museon laillinen julkisivu kätkee taakseen vallankumouksellista toimintaa, oli täysin aiheellinen. Maantieteen kartastot ja taikalyhdyt olivat todellakin eräänlainen kilpi niille museon työntekijöille, jotka osallistuivat maanalaiseen liikkeeseen ja käyttivät museota esimerkiksi salaisena kohtauspaikkana.

Serebrjanyi, Schlüsselburgin linnoituksen lääkäri, oli museon vakioasiakkaita. Schlüsselburgissa istui monia luonnontieteilijöitä, jotka tunnetaan vielä tänäänkin. Me lähetimme heille aineistoa määriteltäväksi tai järjestettäväksi: he esimerkiksi nitoivat kirjoja ja lehtiä, muun muassa Marxin *Pääoman*. Tohtori Serebrjanyi perusteli toimintaansa lääketieteellisillä syillä, sanoen sen olevan välttämätöntä, jotta voitaisiin estää vankien täydelliset hermoromahdukset. Vera Figner ja Nikolai Morozov [3] kertoivat myöhemmin, että museon kirjoista ja lehdistä oli heille suurta apua.

Maria Ivanovna piti tarkan huolen siitä, että kaikki tapahtui viranomaisten määräysten mukaisesti. Hän paketoi itse Schlüsselburgiin menevät paketit, jotta me emme voisi pujauttaa mukaan viestejä. Emme saaneet edes keskustella tohtorin kanssa. Mutta tieto siitä, että meidän ja Schlüsselburgin vankien välillä on suora yhteys, oli minulle hyvin tärkeä.

Museo järjesti myös kursseja työläisille, joita siihen aikaan sanottiin sunnuntaikouluksi. Näitä iltakursseja tuki Tekniikan seura, joka halusi kohentaa työväestön ammattitaitoa — Venäjän teollisuushan kehittyi 1890-luvulla ripein askelin. Kursseilla levitettiin myös poliittista propagandaa sekä luotiin yhteyksiä puolueen ja joukkojen välille. Matematiikan ja maantieteen kurssit sekä piirustustunnit toimivat verhona. Näillä kursseilla tutustuin Vera ja Ljudmila Menžinskiin.

Saadaksemme museon työntekijät aktiivisemmin mukaan kulttuuritoimintaan ja laajentaaksemme hei-

dän maailmankuvaansa Stasova ja minä aloimme pitää kurssia, jolla luettiin lehtiä ja keskusteltiin ajankohtaisista artikkeleista. Ryhmä kokoontui joko Maria Ivanovnan (Strahovan), Stasovan tai minun luona. Väittelimme kiivaasti vitalismista ja antivitalismista, materialismin ja idealismin perusteista sekä työväenliikkeestä eri maissa ja narodnikkilaisuudesta. Kahden suuren lehden, narodnikkilaisen *Russkoje bogatstvon* ja marxilaisia lähellä olevan *Severnyi vestnikin*, linja aiheutti myös kiistoja. Kaikki oli kuitenkin vielä kaukana poliittisesta toiminnasta. Maria Ivanovna oli tyypillinen 90-lukulainen "valistaja", jolle museo oli tarkoitus sinänsä. Hän poikkesi jyrkästi Jelena Stasovasta, joka piti museota vain laillisena kilpenä toistaiseksi laittoman leniniläisen puolueen rakentamisessa. Mutta Maria Ivanovnan avulla me nuoret rakensimme laajan, edistyksellisen maailmankatsomuksen ja harjaannuimme yhteiskunnallisessa toiminnassa kansan hyväksi.

AVIOLIITON TULIKOE

Sinä vuonna kevät tuli varhain. Oli aurinkoista ja tuuli kantoi mukanaan juuri lehteen puhjenneiden koivujen tuoksua. Työpäiväni museossa oli päättynyt ja "marsilainen" tuli minua vastaan. Hän auttoi silloin tällöin tilastojen laadinnassa.

Ulkona oli jo hämärää, taivasta peitti sinipunainen hohde. Museossa oli tunkkaista ja haisi naftaliinille sekä erilaisille säilytysaineille. Kadulla puolestaan tuntui raikkaalta, mereltä kävi kostea tuuli. Toverini ehdotti että kävisimme ajelemassa saarilla. Innostuin heti: Kollontai oli työmatkalla ja palaisi vasta seuraavana päivänä, joten olin vapaa koko illan. Saariretket olivat sitä paitsi valtavan hauskoja — varsinkin jos vuokrasi ajurin, jolla oli hyvät rattaat ja nopea hevonen.

Otimme ajurin Iisakin kirkon luota ja ajoimme Isoa

Merikatua pitkin Troitski-sillalle asti. Neva päilyi syvänsinisenä ja tyynenä. Siellä täällä ajelehti jäälauttoja: kevät ei ollut vielä kokonaan murtanut talven valtaa.

Ajaessamme Amiraliteetin ohi ihailin sitä ja sen auringonkilossa välkkyvää huippua. En tiennyt vielä, että kerran, vallankumouksen pyörteissä, seison Amiraliteetin ikkunan ääressä ja katselen Nevalle puhellen itsekseni: "Olen maailman onnellisin ihminen. Minä, me rakennamme neuvostovaltaa. Rakennamme uutta, oikeudenmukaista ja onnellista maailmaa." Olin niin onnellinen, että suorastaan kadehdin itseäni.

Ajoimme "marsilaisen" kanssa Jelagin-saarelle, aivan Strelkalle saakka. Pietarilaisen tavan mukaan laskeuduimme rattailta ja kävelimme saaren kärkeen, mistä avautui näkymä merelle ja minne Pietarin seurapiirit ajoivat kesäisin ihailemaan auringonlaskua. Auringonlasku oli todellakin kaunis.

Katsellessani tummaa vedenpintaa, muistin vastikään sattuneen tapauksen. Kollontai ja minä olimme ajaneet tänne reellä. Lahti oli vielä jäässä, mutta paikoin näkyi jo railoja. Äkkiä huomasimme, että jäällä piehtaroi jonkun talonpojan hevonen ja reki oli jo veden alla. Hetken kuluttua alkoi hevonenkin vajota. Ohjastaja yritti pitää hevosen jäällä, mutta oli itsekin ilmiselvässä vaarassa. Äkkiä, hevosen kadotessa jo veteen, Kollontai kiskaisi takin yltään ja loikki apuun. Kamppailu kesti pitkään, mutta päättyi miesten voittoon. Heidän saatua kiskotuksi hevosen ylös Kollontai pani takkinsa sen alle, jottei se enää luisuisi veteen. Kerroin "marsilaiselle" tapauksesta. Kehuin Volodjaa, hänen lämminsydämisyyttään ja hellyyttään vanhaa äitiään sekä poikaansa kohtaan.

Ystäväni kuunteli vaiti. Lopulta hän sanoi:

— Tiedän miten paljon te rakastatte häntä. Hän on ystäväni, ja juuri siksi minun on jätettävä teidät ja matkustettava pois.

— Jätettävä minut? Matkustettava pois! Mitä tarkoitatte?

— Minulla ei ole muuta vaihtoehtoa. Kai tajuatte, että minä rakastan teitä, hän sanoi.

Tiesin sen.

— On vaikeaa jättää teidät. Mutta minun on pakko. Muutan jonnekin kauas. Tosin tunnen, että tekin tarvitsette minua. Tarvitsette ystävän, joka uskoo teihin ja teidän voimiinne sekä auttaa teitä epäilyksen hetkellä. Miehenne rakastaa teitä, mutta ei ymmärrä pyrkimyksiänne eikä toiveitanne. Ja — mikä surullisinta — hän on mustasukkainen minulle, koska tuntee, että minä tajuan teitä paremmin. En kuitenkaan halua rikkoa välejänne ja sen vuoksi olen päättänyt lähteä pois.

— Voi, älkää lähtekö. Se on turhaa. Miksei minulla voisi olla hyvää ystävää niin kuin te? Totta kai minä rakastan Kollontaita, rakastan valtavasti, mutta tarvitsen myös teidän ystävyyttänne. Kollontai ei halunnut että menen työhön museoon. Hän nauraa työlleni. Jos menetän teidän tukenne, jään lopullisesti vain Kollontain vaimoksi, enkä saavuta mitään elämässä.

Seisoimme edelleen Strelkalla, muttemme enää ihailleet auringonlaskua, emmekä keskustelleet romaaneista tai väitelleet teoreettisesti rakkaudesta. Yritimme päästä selville tunteistamme ja ajattelimme miten sekavaa elämä saattaakin olla. Miksi meidän piti rakastua toisiimme? Kun ystävyys oli kummallekin niin tärkeää. Onko meidän uhrattava ystävyytemme, jotta minä voisin turvata suhteeni Kollontaihin?

— Ellen muuta pois, teidän avioliittonne tuhoutuu. Mutta me voimme tietysti kirjoittaa toisillemme. Ja jos joskus tarvitsette minua, niin muistakaa, että minä teen kaikkeni auttaakseni teitä.

Päätimme olla tapaamatta muutamaan päivään ja pohtia tilannetta. Seisoimme vierekkäin nuoren, juuri hiirenkorville puhjenneen koivun katveessa. ”Marsilainen” kumartui ja suuteli minua. Sitten palasimme vaiti ajurin luo ja ajoimme takaisin kaupunkiin.

Erosimme talomme portilla. Ryntäsin Zojan huoneeseen. Halusin kertoa hänelle kaiken ja miettiä mitä tehdä. Mutta Zoja oli lähtenyt maalle. Menin lastenhuoneeseen, missä Miša nukkui syvää unta. Annuška katsoi minua ja kysyi moittien:

— Missä te oikein viivyitte niin pitkään?

Isä oli käynyt meillä ja kysynyt Annuškalta:

— Missä Aleksandra Mihailovna on? Onko hänellä useinkin tapana lähteä iltaisin ulos, varsinkin kun mies on poissa kaupungista?

Yöllä en saanut unta. Tuntui kuin olisin loukannut ja pettänyt Kollontain puhumalla hänestä sellaiseen sävyyn. Ja oliko minun pakko antaa ymmärtää, että välitän ystävästäni? Hän on minulle vain ystävä. Rakastin miestäni enemmän kuin koskaan. Ja sitten se tyhmä suudelma. Tosin se oli vain sisarellinen jäähyväissuudelma, mutta oliko sittenkään viisasta antaa oudon miehen suudella itseään? Jos kerron kaiken Volodjalle, hän ei luota minuun enää milloinkaan. Ja ellen kerro, niin tunnen pettäneeni hänet. Se on tyhmää, sekavaa ja tarpeetonta. Tosiaan, ainoa ratkaisu on, että ”marsilainen” lähtee lopullisesti pois kaupungista.

Palatessaan seuraavana päivänä Kollontai vaistosi heti, että jotain on tapahtunut. Valitin päätäni särkevän. Pelkäsin pahinta, kun ”marsilainen” ei vielä monen päivän jälkeenkään ilmestynyt meille. Myös Kollontai ihmetteli miksei hän käy hakemassa viimeisiä taulukoita ja laskelmia. Kohta Kollontai toi uutisen: hänen ystävänsä on saanut työpaikan Etelä-Venäjältä. Minä purskahdin itkuun.

— Šura, mitä nyt? Mikä hätänä? Kerro minulle. En voi enää kestää tätä tunnetta kuin joku olisi välissämme. Kukaties sinä et rakasta minua enää, Kollontai sanoi pelästyneenä.

— Ei, rakastan vain sinua. Mutta hän on ystäväni

19–384

ja ymmärtää minua niin hyvin. Sen tähden sitten kävi niin...

— Kävi miten? Kollontai kysyi.

Kerroin hänelle saarelle tekemästämme matkasta. Ja siitä että "marsilainen" oli suudellut hyvästiksi, koska olimme päättäneet erota ikuisiksi ajoiksi.

— Miksi niin juhlallista. "Erota ikuisiksi ajoiksi", Kollontai vitsaili, — sinähän sanoit, ettet rakasta häntä, ja ystävyyttänne vastaan minulla ei tietenkään ole mitään.

Moitteiden ja suudelmien keskellä päätimme, ettemme kehitä mitään tragedioita, vaan kaikki jää ennalleen. Se oli nimenomaan minun tahtoni.

Kollontai jutteli asiasta ystävänsä kanssa, ja he päättivät unohtaa koko jutun.

Zojasta se oli järkevin mahdollinen päätös.

Mutta elämämme ei palannut enää entiseen uomaansa: keskinäinen luottamus oli kadonnut.

ENSIMMÄINEN PUOLUETEHTÄVÄ

Kävin kaksi kertaa viikossa päivystämässä Kiertävässä oppimateriaalimuseossa. Liimasin nimilappuja lasirasioihin, joissa oli hyönteisiä ja jotka oli tarkoitettu havainnollistamaan luonnon ihmeellisiä suojautumiskeinoja. Järjestelin kuvasarjoja taikalyhtyä varten, ja värikkäät kuvat kiehtoivat minua niin, että tunsin itseni aivan koulutytöksi.

Opettajien käydessä lainaamassa kivikokoelmia yritin turhaan virittää poliittisia keskusteluja: he karttoivat "tyhjää lörpöttelyä".

Maria Ivanovna lähetti minut auttamaan sunnuntaikoulun opettajaa aina kun piti näyttää taikalyhtyä. Toisinaan pidin itsekin maantiedon tunteja. Kääntelin planetaariota ja selitin työläisille taivaankappaleiden liikkeitä. Oppilaat, etenkin nuoret miehet, pitivät

maantiedosta ihan yhtä paljon kuin minä. Mutta se oli niin kaukana vallankumouksellisesta toiminnasta! Olin odottanut jotain muuta.

Ljolja Stasova oli hyvä ystävättäreni. Hän oli minua kaksi vuotta nuorempi, mutta suhtautui minuun kuin vanhempi ihminen. Siinä tosin ei ollut mitään kummallista, sillä hän oli liittynyt maanalaiseen liikkeeseen jo 90-luvun alkupuoliskolla ja oli ollut perustamassa sitä Pietarin puoluesolua, josta myöhemmin kehittyi bolševikkipuolue. Stasova tiesi mitä tahtoi. Hän kulki jo varmalla pohjalla. Minä vasta etsin tietäni.

Vaikka tsaarin hallitus vainosi Stasovaa herkeämättä, en milloinkaan havainnut, että hän olisi tuntenut uhranneensa liian paljon — siitä huolimatta että oli katkaissut välit varakkaaseen perheeseensä ja eli maan alla vieraan nimen turvin.

Yritin udella, mitä Stasova puuhasi vapaa-aikanaan sekä miten hän yhdisti ikävän museotyön ja vallankumouksellisen toiminnan. Hän kuitenkin vältteli aihetta, eikä liioin välittänyt niistä ongelmista, joista Zojan ja minun tuntemat nuoret puhuivat.

Miksi Stasova saa olla mukana laittomassa järjestössä, mutta minä en? pohdin usein. Halusin tutustua niihin, jotka valmistelevat vallankumousta. Silloin tällöin Stasova antoi minulle paketin tai kirjeen ja käski viedä sen jollekulle tuntemattomalle miehelle osoitteeseen, joka minun piti muistaa ulkoa. Lisäksi piti painaa mieleen tunnussana. Astuessani sisälle en tervehtinyt, vaan lausuin vain tunnussanan ja saatuani oikean vastauksen ojensin paketin vastaanottajalle.

Toisinaan kiertelin äidin tuttavien luona myymässä arpoja museon hyväksi. Ja Stasova antoi usein säilytettäväksi paketteja, jotka sisälsivät laittomia julkaisuja, lehtisiä sekä julistuksia. Mutta tuskin sitä voi sanoa vallankumoukselliseksi työksi?

Minulla ei ollut aavistustakaan, että nämä tulevan bolševikkipuolueen antamat pienet tehtävät olivat tär-

keä osa vallankumoustyötä ja että, jos poliisi olisi yllättänyt minut, se olisi tietänyt minulle, Kollontaille ja Zojalle vankilaa tai karkotusta.

Kerran Ljolja Stasova pyysi minut syrjemmälle ja kuiskasi:

— Šura, tulkaa meille puoluekokoukseen tiistai-iltana kello kahdeksan. Menkää sisään pääovesta ja soittakaa kaksi kertaa. Meillä on kiireellisiä asioita, joiden ratkaisemisessa teistä voi olla apua.

Ljoljan ehdotus sai punan kohoamaan poskilleni, ja sydämeni alkoi hakata nopeammin. Ojensin Ljoljalle jännityksestä kylmenneen käteni. Hän ei kuitenkaan huomannut jännitystäni, vaan lisäsi lyhyesti:

— Älkää puhuko tästä kenellekään.

— En tietenkään! vastasin kiihkeästi.

Aikoinaan, varhaisessa nuoruudessani, olin Kuusanhovin kujia kuljeskellessani haaveillut osallistuvani vallankumouksellisten salaisiin kokouksiin. Olin ajatellut heidän kokoontuvan jossain kellarissa, kynttilöiden valossa, ja puhuvan kuiskaten; he olivat nuoria, itsevarmoja, tiukkoja ja viileä-älyisiä. Nyt tiesin, etteivät kokoukset ole noin teatraalisia, vaan tapahtuvat ylen proosallisesti jonkun jäsenen asunnossa. Mutta sittenkin minua jännitti osallistua laittomaan kokoukseen. Mitä siellä mahdetaan puhua? Millaisia päätöksiä tehdään? Jos he kysyvät minun mielipidettäni, kykenenkö perustelemaan sen tarpeeksi selvästi? Kokousta edeltäneet päivät lipuivat kuin sumussa. Olin ylpeä Ljoljan minulle osoittamasta luottamuksesta ja pelkäsin, etten osoittaudu sen arvoiseksi.

Tiistaina täsmälleen kello kahdeksan saavuin Furštatskaja-kadulle, missä Ljolja Stasovan vanhemmat asuivat. Portaita noustessani sydämeni hakkasi pakahtuakseen. Talo ja portaikko tuntuivat täysin vierailta.

Ljolja tuli itse avaamaan.

— Palvelija on vapaalla, hän selitti, — ja äiti ja isä oopperassa. Talossa ei ole ketään muita kuin me.

Naulakossa riippui jo muutamia miesten takkeja. Ljolja vei minut ruokasaliin. Pöydällä oli valkea liina, kuten aina, ja sen nurkassa kiehui samovaari. Pöydän ääressä istui viisi tai kuusi henkeä juomassa teetä hillon kera.

Ljolja esitteli minut työtoverikseen lisäten:

— Ja nämä ovat henkilökohtaisia ystäviäni. Haluatteko teetä?

Tunnelma oli kuin kirjallisuuspiirissä, joka kokoontui usein Ljolja Stasovan luona.

Käsiteltävä asia oli hyvin käytännöllinen: osaston oli kerättävä kiireesti rahaa julistuksen painamista varten. Poliisi oli paljastanut kirjapainomme, eikä uutta ollut vielä saatu kunnolla käyttöön. Julistus oli muistaakseni Leninin kirjoittama. Minut oli kutsuttu mukaan, koska minulla oli rikkaita tuttavia, joilta voisin ehkä saada rahaa.

Palasin kotiin harmistuneena ja pettyneenä. Enkö minä muka kelpaa muuhun kuin pakettien kantamiseen ja rahojen keräämiseen? Pietarin katuja verhosi tihkusade, niin kuin usein keväisin. Äkkiä mieleeni muistui äskettäinen keskusteluni Stasovan kanssa. Epäillessäni, että voinko työskennellä puolueessa, kun teoreettiset tietoni ovat niin heikot, Stasova oli sanonut:

— Kaikki, jotka täyttävät seuraavat kaksi ehtoa, voivat auttaa puoluetta vallankumouksellisessa toiminnassa: on ensinnäkin rakastettava puoluetta, toiseksi on oltava tiukka itseään kohtaan. On tietysti hyödyllistä opiskella Marxin lisäarvoteoriaa tai tutkia Leninin teosta kapitalismin kehityksestä Venäjällä. Mutta se ei riitä. Meidän on kitkettävä itsestämme kaikki porvarilliset tavat ja halu näytellä jotakin roolia tai työntää itseämme esille. Ei pidä loukkaantua vaikka aluksi saisikin vain pieniä tehtäviä — koska puolueessa ei ole vähäpätöisiä töitä. Jos olette vastaan pikkuasioissa, saatatte aiheuttaa paljon vahinkoa suurissa kysymyksissä. Puolue haluaa saada varmuuden, että olette sen kurinalai-

nen jäsen ja olette täydellisesti omaksunut poliittisen ohjelmamme. Olemme vasta rakentamassa puoluetta, muuraamassa sen peruskiveä. Jos johtavat toverimme huomaavat teidät kyvykkääksi, he kyllä löytävät teille käyttöä. Mutta älkää liittykö puolueeseen, mikäli haluatte päästä johonkin tärkeään asemaan ennen kuin olette sen ansainnut.

Mietin keskusteluamme kuljeksiessani tihkusateessa pitkin Pietarin keväisiä katuja. Minua hävetti, että olin lähtenyt kokouksesta pettyneenä. Tullessani kotiovelle suunnittelin jo miten toteuttaisin saamani tehtävän. Onhan se sentään ensimmäinen tehtävä jonka olen saanut puolueelta, ajattelin iloisena.

MUUTOKSEN EDESSÄ

Tuli kesä. Jatkoin saamieni pienten tehtävien toteuttamista ja rupesin samalla ahkerasti kohentamaan teoreettisia tietojani marxismista sekä sosiaalisista kysymyksistä. Päätin voittaa puolueen luottamuksen kirjoittamalla artikkeleita sosiaalisista aiheista.

On yö. Poikani huoneessa palaa yölamppu. Istun hänen sänkynsä vieressä. Hän on sairas: pieni ruumis hohkaa lämpöä, posket ovat tulehtuneet, kuiva suu haukkoo ilmaa, ja pää pyörii levottomasti tyynyllä. Nähdessäni miten hän kärsii painaudun hänen kuumaa ruumistaan vasten toivoen, että sairaus siirtyisi minuun. Syy on minun. Anna Petrovna oli lähtenyt käymään äitinsä luona, enkä minä huomannut lainkaan, että Miša oli vilustunut. Ja nyt hän on vaarassa saada keuhkokuumeen. Kaikki vain sen tähden, että olin niin uppoutunut opintoihini, etten muistanut pukea pojalle villatakkia. Kollontai moitti minua täydellä syyllä kevytmieliseksi, huolimattomaksi äidiksi.

Yön hämäryydessä soimaan itseäni entistäkin raskaammin. Mutta miten saan sovitetuksi toisiinsa työni ja velvollisuuteni perhettä kohtaan?

Saatuaan lääkettä Miša alkaa hengittää kevyemmin ja vapaammin. Suutelen helpottuneena hänen pieniä käsiään. Hänen nukahdettua lopulta rauhalliseen uneen palaan töitteni pariin.

Olen juuri lukenut Leninin kirjan *Kapitalismin kehitys Venäjällä* ja tunnen itseni poliittisesti paljon kypsemmäksi kuin ennen. Leninin ääni tavoittaa minut kuitenkin vain painetussa muodossa. Jotkut onnelliset tuntevat hänet henkilökohtaisesti. Olen kuullut heidän puhuvan tuosta epätavallisesta miehestä, jota tsaarinvalta vainoaa herkeämättä, koska hän näkee muita paremmin tien kohti vallankumousta ja työväenluokan vapautumista.

Siihen aikaan en edes haaveissani osannut kuvitella, miten värikäs elämästäni tulisi, täynnä taisteluja, vastakohtia ja toimintaa. Mutta yhdestä asiasta olin varma: en voi enkä halua elää turvallista perhe-elämää. Minua ympäröivä maailma ja elinolot sitovat siipiäni ja nakertavat uskoa omiin voimiini.

Miksen lähtisi ulkomaille vuodeksi tai pariksi? Vaikkapa Zürichiin, professori Herknerin luo, jonka kirjan *Työläiskysymys* olin vastikään lukenut. Eläisin yksin, kuin opiskelija, ja täydentäisin tietojani perheen, taloushuolien, ristiriitojen ja vanhempien kontrollin ulottumattomissa. Ulkomailla voisin lukea Venäjällä kiellettyä kirjallisuutta sekä tavata ihmisiä, jotka ovat mukana työväenliikkeessä. Jättäisin Mišan äidin ja isän hoiviin, ja Kollontain on pakko ymmärtää, etten voi muuta kuin jättää hänet. Ellei hän ymmärrä, niin silloin me emme kuitenkaan olisi voineet elää yhdessä. Tehtäväni on liittyä niihin, jotka tahtovat vapauttaa työläiset kapitalismista ja tsaarinvallasta.

Pieni poikani nukkui syvää unta. Suutelin hänen hiestä märkää otsaansa, kiedoin peitteen tiukemmin hänen ympärilleen ja palasin jälleen Leninin pariin.

IRTI MENNEESTÄ

Joulukuussa 1898 laillinen marxilainen kuukausilehti *Obrazovanije* julkaisi ensimmäisen artikkelini. Se käsitteli pedagogisia kysymyksiä. Perusideana oli ympäristön vaikutus lapsen luonteen muovautumiseen. Tukeuduin Dobroljuboviin ja todistelin miten väärässä idealistien koulukunta oli väittäessään ihmisen ominaisuuksien olevan synnynnäisiä. Osoitin kuuluvani marxilaisiin polemisoimalla idealisteja vastaan korostetun marxilaisesta näkökulmasta.

Zoja ja minä olimme suorastaan ylpeitä artikkelista.

— Ensimmäinen askel on otettu, Zoja sanoi, — olet lähtenyt sille tielle, mistä olet aina haaveillut: tielle kohti kirjailijanuraa. Nyt voit työskennellä itsenäisesti ja järjestää elämäsi niin kuin tahdot.

Isä viilensi kuitenkin tunteemme.

— Artikkelissasi ei ole ainuttakaan uutta itsenäistä ajatusta, ja lisäksi siinä on liian paljon sitaatteja. Tosin kielenkäyttö on reipasta, hän totesi.

Mutta kuultuani ystävieni kehuvan artikkelia päätin lopullisesti lähteä Sveitsiin, Zürichiin, professori Herknerin luo. Häntä pidettiin siihen aikaan marxilaisena; myöhemmin hänestä tuli bernsteinilainen[4]. Mutta vuonna 1898 toivoin, että voisin hänen johdollaan tutkia talouselämää marxilaisesta näkökulmasta ja syventää tietojani muiden maiden työväenliikkeestä. Ymmärsin, että voin olla hyödyksi puolueelle vasta kun ymmärrän marxilaisuutta täydellisesti. Vasta silloin voin antaa kunnon vastuksen narodnikeille enkä sotkeennu sosialidemokraattisten taloustieteilijöiden sanakäänteisiin.

Artikkelini ilmestyessä Kollontai oli työmatkalla Lublinissa ja Miša vanhempien luona Kuusalla. Se helpotti aikeen toteuttamista. Päätin kuitenkin paljastaa asian isälle hänen palatessa kaupunkiin Kuusanhovista.

Isä ei tietenkään ihastunut suunnitelmastani. Mutta kuultuaan perusteluni hän lupasi lähettää joka kuukausi pienen avustuksen. Ehtona oli kuitenkin, etten kerro äidille, minne ja miksi olen lähtenyt. Siihen aikaan monet rouvat matkustivat talveksi Italiaan tai Ranskaan "hoitamaan terveyttä". Me päätimme sanoa äidille lääkärin kehottaneen minua viettämään talven Sveitsin vuoristossa. Sen pitäisi rauhoittaa hänet.

Olin luullut, että tuntisin itseni suunnattoman onnelliseksi ja vapaaksi, kun juna vie minut Venäjän rajan yli, missä minua odottaa uusi elämä ilman perhe-elämän kahleita. Mutta kävi toisin. Istuessani vaunussa tunsin oloni yksinäiseksi ja ikävöin hyvää ja hellää miestäni. Teki myös kipeää ajatella pikku Mišan pehmeitä käsiä.

Miksi minun muka pitää matkustaa pois? Mitä minä teen tällä vapaudella, josta olen haaveillut niin kauan? Löydänkö sen mitä olen lähtenyt etsimään?

Itkin katkerasti vaunun kovaa tyynyä vasten ja kaipasin miestäni. Hän ei ole ansainnut tällaista loukkausta, tällaista iskua! Hän moittii minua, koska olen hylännyt perheeni jonkin professori Herknerin takia. Tiesin, että lähtöni tarkoittaa käytännössä avioeroa. Kollontai ei voi käsittää, etten ole jättänyt häntä, vaan halunnut päästä irti ympäristöstä, joka estää minua kasvamasta. Tajusin kauhistuneena, että Kollontai ei rupea vuosikausia odottamaan paluutani. Muistin Zojan sisaren, nuoren näyttelijättären Vera Jurenevan. Entä jos Kollontai rakastuu häneen? Ajatus pelotti minua. Eräällä risteysasemalla, lähellä rajaa, ajattelin jo laskeutua junasta ja palata takaisin. Se olisi tarkoittanut kuitenkin toiveitteni ja pyrkimysteni täydellistä kieltämistä. Tällaista tilaisuutta ei kukaties tule enää milloinkaan, ajattelin junan lähtiessä jälleen jatkamaan matkaansa.

Kirjoitin Kollontaille pitkän, lämpimän kirjeen, jos-

20-384

sa vakuutin rakastavani häntä ja pyysin, että hän odottaisi paluutani.

Sen jälkeen kirjoitin Zojalle. Mainitsin, että olen päättänyt lopullisesti katkaista välini menneisyyteni kanssa: en aio palata takaisin. Vaikka sydämeni saattaa haljeta surusta, koska menetän Kollontain rakkauden, minulla on sittenkin myös tärkeämpiä tehtäviä kuin perheonni. Haluan taistella työväenluokan vapauden, naisten oikeuksien ja Venäjän kansan puolesta. "Voit olla varma, että pidän lippumme korkealla enkä anna sen laskea milloinkaan", kirjoitin Zojalle.

Panin kirjeet postiin Veržbolovon raja-asemalla. Kuullessani niiden kolahtavan postilaatikon pohjaa vasten tunsin menneisyyteen johtavien teiden menneen poikki. Sydäntäni ahdisti hetken, kuin se olisi ollut kaiken loppu... Mutta herätessäni aamulla kirkkaaseen auringonpaisteeseen tulevaisuus avautui edessäni aivan toisessa valossa kuin yöllä. En katsellut taaksepäin, eikä tulevaisuus enää pelottanut, vaan houkutti minua.

Mikä minua mahtoi odottaa? Olipa minulle varattu millaisia vaikeuksia ja kärsimyksiä tahansa, tiesin, että kykenen voittamaan ne, että tulen taistelemaan työväenluokan onnen puolesta ja Venäjän vapauttamiseksi tsaarinvallasta.

4
Vallankumousta kohti

POLITIIKAN ALKUTAIPALEELLA

Zürichissä menin tapaamaan professori Herkneriä, jonka teos työläiskysymyksestä (sen toinen painos) oli herättänyt mielenkiintoni. Hänen neuvostaan ja häneltä saamani suosituskirjeet mukanani lähdin vuonna 1899 Englantiin, tutustumaan sikäläiseen työnväenliikkeeseen.

Lähtiessäni Englannista olin entistä vakuuttuneempi, että vasemmistolaiset, eli "ortodoksiset" marxilaiset, ovat oikeassa. En palannut enää Zürichiin, vaan Venäjälle. Olin solminut suhteet maanalaiseen liikkeeseen ja halusin mahdollisimman nopeasti tarttua käytännön työhön.

Niihin aikoihin kirjoitin artikkeleita luokkataistelusta, joissa vastustin jyrkästi Bernsteinia. Mutta sensuuri piirsi ne täyteen sini- ja punakynämerkintöjä kieltäen niiden julkaisemisen. Silloin päätin keskittyä taloudellisiin tutkimuksiin.

Suhteeni Suomeen olivat läheiset. Suomi kärsi parhaillaan synkintä sortoaikaa: maan autonomiaa murennettiin ja perustuslakia rikottiin törkeästi. Suomen kansa nousi Venäjän itsevaltiutta vastaan. Näin kun Suomessa syntyivät vähitellen uusi työväenpuolue ja työläisköyhälistö, jonka elämässä kärjistyivät jyrkimmät luokkaristiriidat. Loin yhteydet suomalaisiin tovereihin ja olin mukana perustamassa ensimmäistä lakkorahastoa Turkuun. Suomea käsitelleet artikkelini il-

mestyivät vuonna 1900 saksalaisessa talouslehdessä *Soziale Praxis* sekä lehdissä *Nautšnoje obozrenije* ja *Obrazovanije*. Yksi, kokonaan tilastollinen artikkeli julkaistiin *Russkoje bogatstvossa*. Vuosina 1900—1903 kokosin materiaalia myös suureen, Suomea käsitelleeseen taloudellis-tilastolliseen työhöni. Kirjallisten töiden ohella jatkoin myös maanalaista toimintaa: pidin opintopiirejä Pietarin laitamilla, laadin julistuksia sekä säilytin ja levitin laitonta kirjallisuutta.

Vuonna 1901 lähdin ulkomaille. Olin tutustunut Rosa Luxemburgiin Zürichissä, Lafarguen pariskuntaan Pariisissa ja Kautskyyn sekä Plehanoviin Genevessä. *Zarja* julkaisi Suomesta kertovan artikkelini ilman allekirjoitusta, *Novoje vremja* puolestaan nimimerkillä Elin Molin.

Siitä lähtien pidin säännöllisesti yhteyttä ulkomaisiin tovereihin.

Vuoden 1903 alussa ilmestyi tutkimukseni *Suomen työväestön elämää*, jossa tarkastelin Suomen työläisten asemaa ja maan kansantalouden kehitystä. Olin tutkinut aihetta 3 vuotta. Kirja oli hengeltään marxilainen; maanalaisessa liikkeessä toimivat suhtautuivat siihen myönteisesti, kun taas monet lailliset marxilaiset torjuivat sen jyrkästi.

1903 esiinnyin ensimmäistä kertaa virallisessa kokouksessa, jonka opiskelijakunta järjesti Tatjanan päivänä, 12. tammikuuta. Esitin puheessani sosialismin ja idealismin olevan toisilleen vastakkaisia maailmankatsomuksia. Kesällä 1903 palasin jälleen ulkomaille. Venäjällä oli silloin talonpoikaiskapinoita.

Vuoden 1905 verisunnuntain koin ulkona kadulla. Olin Talvipalatsia kohti etenevien mielenosoittajien joukossa. Kammottava verikylpy, jonka kohteeksi joutui aseeton väkijoukko, on painunut lähtemättömästi mieleeni: kirkas tammikuinen auringonpaiste, ihmisten luottavaiset, odottavat kasvot... linnaa ympäröiville joukoille annettu kohtalokas merkki... verilammikot

valkoisella lumella... santarmien huudot... haavoittuneet ja kuoliaaksi ammutut lapset...

Mitä 9. tammikuuta oikein tapahtui? Venäjän työväki järjestäytyi ensimmäisen kerran ja lähti esittämään vaatimuksensa tsaarille. Näissä vaatimuksissaan Pietarin työväki paljasti ehkä liiankin luottavaisesti kaikki puutteensa: kehnot palkat ja asuinolot, pitkät työpäivät ja ennen kaikkea sananvapauden-, lakko- sekä järjestäytymisoikeuden puuttumisen. Tsaarin hallitus oli ajatellut käyttää pappi Gaponia aseena Venäjän työväen kasvavaa tietoisuutta vastaan. Juuri ennen verisunnuntaita oli Putilovin tehtailla puhjennut lakko, jolla työläiset pyrkivät parantamaan taloudellista asemaansa. Siihen aikaan työväestön elämä oli raskasta ja toivotonta. Venäjä oli hajallaan tsaarin armeijalle häpeällisen Japanin sodan jälkeen. Maaseutu kuohui: siellä täällä puhkesi talonpoikaiskapinoita. Talonpoikaisnaiset nousivat tsaarin virkamiehiä vastaan näiden alkaessa jälleen pitää kutsuntoja. Talouselämä oli täysin sekaisin. Teollisuusjohtajat napisivat tsaarin tökeröä ja korruptoitunutta politiikkaa vastaan.

Tilanne oli omiaan nostattamaan vallankumouksellista mielialaa. Työläisnuoriso lauloi jo *Varšavjankaa*. Vanhemmat työmiehet sanoivat kuitenkin, että on järkevintä seurata isä Gaponia ja yrittää hänen johdollaan murtautua virkamiesten ja tilanomistajien muurin läpi suoraan tsaarin luo kertomaan tälle työkansan tarpeet.

Mitä bolševikit tekivät ja ajattelivat niinä päivinä? Lenin oli kaukana ulkomailla. Ne bolševikit, jotka työskentelivät kansan parissa, eivät olleet täysin yksimielisiä. Joidenkin mielestä työläisten ei pidä mennä ansaan, heidän ei pidä lähteä Gaponin kanssa kumartamaan tsaarille kuin kerjäläiset, koska se johtaa vain teurastukseen. Toiset sanoivat: vyöry on lähtenyt liikkeelle, sitä ei voi enää pysäyttää, eikä uhreja voi vält-

tää. Mutta kun ihmiset kerta ovat lähteneet kadulle, meidän paikkamme on heidän joukossaan. Työläisten ensiesiintymisestä voi tulla surullinen, mutta väistämätön oppitunti tiellä kohti vallankumousta.

6. tammikuuta työläiset päättivät toteuttaa aikeensa. 7. ja 8. päivä he kokosivat joukkojaan. Tsaarin hallitus ei tiennyt mitä tehdä. Tsaari perheineen pakeni Tsarskoje seloon. Eihän nyt hän, tsaari, toki voi ottaa vastaan aseettomien työläisten anomusta! "Sijaisekseen" hän määräsi uskollisia santarmieskadroonia ja vartiokaarteja, jotka vastaisivat köyhän ja ahdistetun väkijoukon pyyntöihin kiväärinlaukauksin.

9. tammikuuta oli aurinkoinen. Aurinkoinen ja kylmä. Köyhien kulkue virtasi kaupungin laitamilta tsaarin palatsia kohti luikerrellen vanhan Pietarin läpi kuin hämähäkinseitti. Päästyään palatsin eteen kulkue seisahtui jäädén odottamaan. Se odotti kärsivällisesti tunnin, kaksi. Milloin tsaari oikein tulee? Kuka ottaa vastaan anomuskirjeen?

Mutta tsaari ei tullut kansan luo. Vastauksena joukon pyyntöihin kajahti merkinantotorvi. Kirpeässä pakkassäässä sen ääni kuulosti tavallista iloisemmalta ja kuulaammalta.

— Mikä se oli? joku kysyi.

— Merkki joukoille ryhdistäytyä riviin, toinen rauhoitteli.

Odotimme jännittyneinä ja epämääräisen levottomina.

Kohta kuului uusi merkki. Sotilaat liikahtivat. Kansa hypähteli jalalta toiselle pistävässä pakkasessa. Ja odotti. Ja toivoi. Kolmannen merkin jälkeen kuulimme outoa jyrinää. Mitä? Ampuvatko ne? "Mitä joutavia", joku totesi, "paukkupatruunoita ne vain..." Mutta ympärillämme kaatui naisia ja lapsia. Lapset suistuivat alas Aleksanterin puiston aidalta kuin ammutut varpuset. "Ei, älkää pelätkö, ne on varmasti vain harhalaukauksia", ympärillä tuumattiin voimatta uskoa tapah-

tunutta todeksi. Samassa santarmit karauttivat kuitenkin jo täyttä laukkaa päin väkijoukkoa.

Verisunnuntai vaati tuhansia uhreja ja lukemattomia haavoittuneita. Mutta tsaarin lakeijat eivät tappaneet vain "alamaisia", vaan tuhosivat samalla jotain paljon suurempaa: työläisten luottavaisuuden ja uskon tsaarinvallan oikeudenmukaisuuteen. Siitä päivästä lähtien Venäjä ei ollut enää sama kuin ennen. 9. tammikuuta sysäsi laajat työläisjoukot liikkeelle tilanomistajien ja porvariston Venäjää vastaan.

Naisten yleisvenäläisen kokouksen valmistelut olivat kiivaimmillaan loka-marraskuussa 1908. Minua vastaan oli kuitenkin nostettu syyte syyskuussa 1908, koska olin Suomea käsitelleessä lehtisessä "yllyttänyt aseelliseen kapinaan" ja agitoinut tekstiilityöläisten liitossa, mikä "osoitti minun kuuluvan puolueeseen". Jouduin vetäytymään maan alle kaikkein polttavimmalla hetkellä. Ajattelin osallistua kokoukseen, mutta olla esiintymättä. Se ei tietenkään käynyt päinsä. Puheeni synnytti kiivaita väittelyitä. Seuraavana päivänä poliisi piiritti kokoussalin ja tarkasti osanottajien paperit. Minua oli varoitettu, ja sen sijaan, että olisin jäänyt kokoukseen, kiirehdin rajalle. Paperit olin järjestänyt kuntoon jo aiemmin.

MAANPAOSSA

Olin maanpaossa joulukuusta 1908 aina maaliskuuhun 1917, kaikkiaan yli 8 vuotta. Sinä aikana työskentelin Saksassa, Englannissa, Ranskassa, Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Sveitsissä, Belgiassa ja Yhdysvalloissa. Nämä eräänlaiset oppivuodet, jotka tein työtä eri maiden työläisten kanssa pyrkien toteuttamaan kunkin maan sosialidemokraattisen puolueen ajankohtaisia tehtäviä,

olivat käytännön koulu, joka teki minut vakuuttuneeksi proletariaatin kyvyistä.

Saksan sosialidemokraattisessa puolueessa toimin agitaattorina, luennoitsijana sekä kirjailijana. Kirjoitin tietenkin myös sikäläisiin venäläisiin lehtiin ja Venäjän laillisiin marxilaisiin julkaisuihin. Olen kuvannut agitaatiomatkojani vuonna 1911 ilmestyneessä teoksessa *Työläis-Euroopan halki.*

Elokuussa 1910 osallistuin Venäjän tekstiilityöläisten liiton edustajana Kööpenhaminan kansainväliseen naiskongressiin ja kansainväliseen sosialistikonferenssiin. Karl Liebknechtiin olin tutustunut jo vuonna 1906 Mannheimin kokouksessa. En unohda koskaan ensimmäistä, monen tunnin pituista keskusteluretkeämme Heidelbergin vuorille. Se sinetöi läheiset ja toverillisen lämpimät suhteemme.

Pidin yhteyttä myös Karl Kautskyyn ja Rosa Luxemburgiin. Kontaktini Saksan työläisiin vahvistuivat ja lisääntyivät. Vuonna 1911 tapasin Vladimir Iljitšin Pariisissa, missä hän vietti paljon aikaa kirjaston lukusalissa, — hän piti tietojaan aina liian vähäisinä — opiskeli ranskaa ja englantia, järjesti bolševikkien puoluekonferensseja, luennoi Longjumeaun puoluekoulussa ja, mikä tärkeintä, johti puoluetta.

Myös yhteyteni Venäjälle säilyivät kiinteinä. III valtakunnanduuman edustajina olleiden Moskovan sosialidemokraattien pyynnöstä kokosin materiaalia ja laadin luonnoksen äitiyshuoltolaista. Se liittyi Venäjällä aloitettuun kampanjaan valtiollisista työvakuutuslaeista. Mainittu lakiluonnos innosti minut myöhemmin kirjoittamaan äitiysvakuutuksesta otsikolla *Yhteiskunta ja äitiys.*

Vuonna 1911 vietettiin ensimmäisen kerran Kansainvälistä naistenpäivää. Puhuin Frankfurt am Mainissa ja olin mukana päivän valmisteluissa. Yritin kaikin keinoin saada myös Venäjän työläisnaiset juhlimaan naistenpäivää. Mutta heillä ei ollut järjestöä, jo-

ka olisi voinut tarttua tehtävään. Kirjoitin kuitenkin venäläisiin lehtiin päivän tarkoituksesta ja selostin sen tuloksia, yrittäen siten pohjustaa sen viettoa seuraavana vuonna.

Kevään 1911 asuin Passyssa, Pariisin esikaupungissa, missä kirjoitin liki yhdeltä istumalta kirjan *Työläis-Euroopan halki.* Kävin usein Paul Lafarguen ja hänen vaimonsa Laura Marxin luona Draveilin kylässä. Noiden työväenliikkeen laajasti sivistyneiden, terävä-älyisten ja huumorintajuisten veteraanien seurassa viettämäni päivät ja illat ovat jääneet lähtemättömästi mieleeni. Viivyin Pariisissa tammikuuhun 1912 saakka ja osallistuin kolmivuotista asepalvelusta sekä militarismia vastaan suunnattuun liikkeeseen. Tein kaksi matkaa Belgiaan, joiden aikana luennoin Tšitšerin-Ornatskin pyynnöstä venäläisissä siirtokunnissa sekä puhuin ajankohtaisista yhteiskunnallisista kysymyksistä Belgian sosialidemokraattisen puolueen kutsumana.

Ruotsin sosialistisen nuorisoliiton vasemmisto kutsui minut puhujamatkalle Ruotsiin vuoden 1912 keväällä. Militarismi ja uusi kutsuntajärjestelmä olivat kuumia aiheita Ruotsissa.

Syyskuussa sain englantilaisilta tovereilta kutsun ammattiyhdistyskongressiin Newportiin. Matkani aikana tutkin erityisesti naisten osallistumista osuuskuntaliikkeeseen, tutustuin liikkeen johtajiin sekä työläisnuoriin, jotka olivat perustaneet sosialistisia työväenkorkeakouluja.

Marraskuussa 1912 pidettiin Baselissa ylimääräinen kansainvälinen sosialistikongressi, jossa käsiteltiin valtioiden välisiä, vaikeutuvia suhteita sekä Balkanin sotaa. Koska siteeni Venäjän työläisnaisiin olivat jälleen vilkastuneet, sain kongressin kaksi valtakirjaa: tekstiilityöläisten liitolta ja ompelijoilta. Kongressin päätyttyä kiersin jonkin aikaa puhumassa eri puolilla Sveitsiä.

Sveitsin puolue kutsui minut valmistelemaan naistenpäivää helmikuussa 1913. Aloitteen oli tehnyt toveri

Plattenin johtama puolueen vasen siipi. Sveitsistä matkustin Pariisiin ja sieltä Belgiaan luennoimaan jälleen venäläisissä siirtokunnissa sekä puhumaan Belgian teollisuustyöläisille.

1912 ja 1913 autoin naistenpäivän viettoa Venäjällä 23. helmikuuta (8. maaliskuuta). Molemmat lailliset lehdet — bolševikkien *Pravda* ja menševikkien *Lutš* — juhlivat päivää julkaisemalla erikoisnumeron.

Kesän 1913 vietin Englannissa ja viivyin siellä myöhäiseen syksyyn. Lontoossa osallistuin aktiivisesti Beilisin juttuun. Yhdessä suomalaisen kansanedustajan Hilja Pärssisen kanssa tutkin myös äitien sosiaaliapu- ja lastenhuoltojärjestelmää sekä luennoin naisille Bebeltalossa.

Välini Berliini-ryhmän menševikkeihin alkoivat huonota sen jälkeen, kun Lunatšarski oli karkotettu Berliinistä hänen tultuaan luennoimaan venäläisessä siirtokunnassa.

Kevät ja kesä 1914 kuluivat elokuussa Wienissä pidetyn kansainvälisen konferenssin ja kongressin valmisteluissa. Lisäksi kirjoitin artikkeleita eri maiden naisjärjestöjen lehtiin sekä kokosin aineistoa äitiyshuoltoa käsitelleeseen esitelmääni jonka pidin Wienissä.

Toukokuun lopulla Berliinissä kokoontui sosialistinaisten kansainvälistä konferenssia valmisteleva toimikunta. Minä kuuluin toimikuntaan kansainvälisen naissihteeristön Venäjän kirjeenvaihtajana, jona olin toiminut Stuttgartin kokouksesta alkaen. Vuoden 1914 sihteeristöön kuului myös Inessa Armand, joka edusti bolševikkeja. Tunnelma oli levoton ja jännittynyt. Berliinin naiskonferenssi oli vaikuttava protesti sotaa ja militarismia vastaan. Poliisi esti minua pitämästä puhettani, mutta se levisi myöhemmin kirjallisessa muodossa. Vaikka sen oli allekirjoittanut nimimerkki Davydova, minua alettiin avoimesti varjostaa. Kun vuokraemäntääni oli kuulusteltu ja alkoi näyttää siltä, että minut saatettaisiin karkottaa, matkustin Baijeriin. Pa-

lasin sieltä heti sodan puhkeamisen jälkeen. Päivä, jolloin sota julistettiin, oli niin täynnä tapahtumia, ettei nukkumaanmenoa voinut ajatellakaan. Aamulla, saapuessamme Münchenistä, Berliini oli vielä sotaa vastaan ja toivoi... Mutta toivo heikkeni tunti tunnilta. Ja illansuussa purskahti ilmoille kiljuva patriotismi: "Kansa vaatii sotaa!"

Kansako? Kansa, joka vielä eilen vastusti sotaa joka solullaan? Kansa, joka synkin ilmein kokoontui kutsuntapaikoille tuomiten siten keisarin politiikan?

Tapahtumat etenevät uskomattoman nopeasti. On vaikea uskoa, että sota jatkuu vasta toista päivää. Lähden heti aamulla, unettoman yön jälkeen, Liebknechtin luo. Grünewald on rauhallinen, mutta ilmassa leijuu jotain pahaenteistä. Ohitseni kiitää harmaita sotilasautoja. Joka puolella näkyy kypäriä ja sotilasosastoja. Ja poliiseja. On sunnuntai, mutta asukkaat pysyvät visusti kodeissaan...

Me olemme kuin vankeina. Poikani on pidätetty ja viety jonnekin. Sosialidemokraatit äänestivät eilen budjetin puolesta — eli käytännössä sodan puolesta! Samalla annettiin määräys kuljettaa liittolaismaiden kansalaiset (naiset, lapset ja sairaat) pois Saksasta erikoisjunilla.

Menen aamulla komendantinvirastoon. Portilla tungeksii tuhansia venäläisiä. Poliisi yrittää turhaan pitää yllä järjestystä. Naiset itkevät. Jotkut pyörtyvät tungoksessa. Ensimmäinen juna lähtee huomenna. Miša ja minä saamme liput maanantaiksi...

Onnistun Liebknechtin avulla pääsemään Tukholmaan. Ajattelin, että Toinen Internationaali on varmasti sotaa vastaan. Mutta millainen meidän politiikkamme pitäisi olla, sitä en tiennyt minä, eikä kukaan muukaan.

Hetkellä, jolloin Toinen Internationaali oli täysin hajallaan ja porvarilliset puolueet ylistivät luokkaykseyttä, kuulimme Leninin mahtavan äänen. Hän paljasti

läpitunkevasti imperialistisen sodan todellisen luonteen ja hahmotteli tien kohti kansalaissotaa sekä sosialistista vallankumousta.

Lokakuussa 1914 kirjoitin ensimmäisen kirjeeni Vladimir Iljitšille. Hän neuvoi ottamaan välittömästi yhteyden niihin Skandinavian sosialisteihin, jotka voivat ryhtyä toteuttamaan Leninin kaavailemaa politiikkaa. Siitä alkoi yhteistyöni Vladimir Iljitšin kanssa.

Minun ja Leninin kirjeen minulle tuoneen toverin käskettiin organisoida pysyvä linja Leninin ja Venäjällä olevan keskuskomitean toimikunnan välille. Linja saatiin aikaan ja se toimi aina siihen asti kun Hammarskjöldin konservatiivihallitus päätti paljastaa "bolševikkikeskuksen". Minut pidätettiin, vietiin Kungsholmenin vankilaan ja karkotettiin Ruotsista.

Norjalaisten ystävieni avulla onnistuin kuitenkin asettumaan Holmenkollenille, joka on lähellä Osloa (silloista Kristianiaa). Asuin pienessä punaisessa talossa jyrkkärinteisen vuonon rannalla ja olin jatkuvassa yhteydessä Vladimir Iljitšiin. Holmenkollenin talossa valmistimme myös Norjan vasemmiston julkilausuman, joka tuki Zimmerwaldin vasenta ryhmittymää. Vladimir Iljitš hyväksyi julkilausuman. Poliisi ei häirinnyt minua, koska Holmenkollen oli turistiseutua ja pidettiin luonnollisena, että siellä oleskeli "kaikenlaista väkeä".

Luonani vieraili monia tukholmalaisia bolševikkipuolueen asiamiehiä. Vladimir Iljitš otti minut mukaan välitystyöhön, koska minulla oli suhteita norjalaisiin ja osasin jonkin verran skandinaavisia kieliä. Päätehtäväni oli välittää osa Leniniltä saadusta materiaalista Venäjälle, osa muihin maihin. Lisäksi käänsin artikkeleita — enimmäkseen saksaksi — ja yritin saada niitä julkaistuksi lehdissä.

Amerikan sosialidemokraattisen puolueen saksalainen (vasen) ryhmittymä kutsuu minut Yhdysvaltoihin neljän kuukauden pituiselle sodanvastaiselle puhujamatkalle, jonka aikana esiintyisin noin 80 kaupungissa, muun muassa San Franciscossa. Tilaisuudet olisivat etupäässä työläiskokouksia.

On yö, mutta olen niin iloinen, etten kykene nukkumaan enkä tekemään työtä. Ilmoitan asiasta Leninille heti huomenna. Me tarvitsemme nimenomaan yhteyden massoihin. Ne on saatava liikkeelle. Tai muutoin sota voi levitä Yhdysvaltoihinkin.

Tilaan laivalipun 26. syyskuuta. Matka kestää 10-14 päivää, "olosuhteista" riippuen. Norjalaislaivat yrittivät välttää saksalaisia sukellusveneitä. Toivon, ettei minua tarkisteta, koska Venäjän liittolaiset saattavat kieltäytyä päästämästä minua laivaan. Mutta minulta kysytään vain, enkö pelkää, että laiva saatetaan torpedoida.

Saan lentolehtisen Leniniltä. Se on käännettävä ja julkaistava Amerikassa. Teen sen matkan aikana. Kirjoitan yli 40 jäähyväiskirjettä.

Seilaan jo viidettä päivää keskellä valtamerta. Laivassa on paljon venäläisiä. He ovat hallituksen asioilla ja puhuvat Venäjästä pidättyväisesti, mutta ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että tsaarinvalta on umpikujassa.

Minulla on neljän hengen hytti; inhoan ahtautta sekä sitä, että minulla ei ole omaa "koloa"...

Ensimmäisen luokan matkustajat tuntuvat valtavan vierailta. Vihaan heidän typerää, koreaa elämäänsä, tuntikausia kestäviä aterioitaan, tyhjänpäiväistä lörpöttelyä sekä kaikenkarvaisia naamiaisia ja konsertteja!

Olen ollut viikon Amerikassa. Mieletöntä kiirettä ja rankkaa työtä. Mutta olen iloinen että olen täällä. Tunnen itseni hyvin tarpeelliseksi.

Sunnuntaina osallistun Milwaukeessa kahteen kokoukseen, eri aiheista ja kahdella eri kielellä. Sen jälkeen matkustan viideksi päiväksi Chicagoon. Ja sieltä

Sant Louisiin, Denveriin (Coloradoon), San Franciscoon sekä Los Angelesiin. Marraskuun lopulla palaan jälleen New Yorkiin.

Juna kiitää Hudson-joen yli, tuntemattomien kaupunkien ja kylien ohi. Kaunista! Ja niin vierasta.

Päiväkirjaa en ehdi edes ajatella: 21 päivän aikana 23 kokousta!

PALUU VALLANKUMOUKSEN KESKELLE

Kun astuin jälleen vanhan maailman kamaralle, joka oli verisen sodan kyllästämä, ajatukset palasivat Amerikkaan, moniin uusiin ystäviin. Matkani uuteen maailmaan tuntui unelta... Se oli opettanut minulle paljon. Halusin kirjoittaa kokemuksistani, ennen kaikkea pohtia, mitä me, sosialistit, voimme oppia Amerikasta, yrityspohattojen maasta.

Oli tiistai, helmikuun viimeinen päivä. Palatessani kaupungista Holmenkollenille ajattelin ostaa lehden, mutten ehtinyt, koska juna oli juuri lähdössä. Olin tuskin istunut paikalleni, kun näin vierustoverini lehden etusivulla kissankokoisen tekstin: VALLANKUMOUS VENÄJÄLLÄ. Sydämeni hyppäsi kurkkuun. Jostain syystä kuitenkin uskoin uutisen todeksi, enkä epäillyt sitä lehden mainokseksi.

Kohta saan sähkeen eräältä Pietarin toimeenpanevan komitean jäseneltä: kaikki poliittiset pakolaiset on armahdettu! Voimme palata Venäjälle.

Mutta pöydälläni odottaa toinenkin sähke: Leniniltä Sveitsistä. Hän pyytää minua odottamaan kirjettään Venäjän keskuskomitealle. On siis pakko siirtää lähtöä viisi, kuusi päivää.

Saatuani Leninin kirjeen ajattelin lähteä heti Pietariin. Muistin kuitenkin, että minut on karkotettu Ruotsista eliniäkseni. Mikäli haluan matkustaa Ruotsin läpi, minun on saatava lupa maan hallitukselta. Otin tietysti yhteyden Brantingiin. Ja muutaman päivän kuluttua sainkin luvan — mutta Tukholmassa minun ei ollut lupa käydä.

Saavuin Pietariin maaliskuun 1917 lopulla. Lenin ei ollut vielä tullut. Kahdeksan vuoden maanpakolaisuuden jälkeen palasin Pietariin, missä ei ollut enää tsaaria, vaan Väliaikainen hallitus, jonka rinnalla kokoontui työläis- ja sotilasneuvosto. Bolševikkeja neuvostossa oli vain muutama.

Bolševikkien sotilasjärjestö valtuutti minut neuvoston jäseneksi. ”Minkä vuoksi nainen edustaa sotilaita?” minulta kysyttiin. Olihan se tietysti epätavallista. Mutta kohta ihmettelijät vaikenivat... Ennen pitkää minut nimitettiin Pietarin toimeenpanevan komitean jäseneksi.

20. maaliskuuta on aurinkoinen kevätpäivä. Mielialakin on keväinen, täynnä rohkeita toiveita ja lujaa tahtoa. Keskuskomitea käsittelee aamulla Leninin kirjettä. Kokouksen jälkeen ajan kaupunginduumaan, missä kokoontuvat ”tasa-arvotaistelijat”: tolkutonta suunpieksäntää. Ajattelen hetken ottaa yhteen heidän kanssaan — mutta päätän sitten ettei kannata...

Lopuksi kiidän työläis- ja sotilasedustajien neuvostoon Taurian palatsiin, minne ovat kokoontuneet sotaväenosastot. Lavalle nousee peräkkäin punarusettisia kenraaleja, sosialistivallankumouksellisia, kadetteja — eli ”perustuslaillisia demokraatteja” — ja menševikkejä. Salissa istuu suoraan rintamalta, taisteluhaudoista tulleita joukkoja. He ymmärtävät varmasti tilanteen ja liittyvät meihin, minä ajattelen. Tunkeudun puhujalavalle.

— Oletteko tullut hulluksi? minulle sanotaan. — Kun ne kuulevat teidän bolševikki-iskulauseenne, ne repivät teidät palasiksi! Mutta ei sinnepäinkään: rintamasotilaat ymmärtävät viestin oikein hyvin. ”Alas imperialistinen sota!”, ”Maa kansalle!”, ”Eläköön työläis- ja sotilasneuvostot!”

21–384

Taurian palatsin eteen kerääntyy sotilaiden vaimoja vaatimaan miehiä takaisin rintamalta ja lapsille leipää... Myös he liittyvät meihin ennen pitkää, minä ajattelen. Joku nostaa minut harteilleen: ylhäältä on helpompi puhua tuhatpäisen yleisön kanssa. Kokoukset palatsin luona jatkuvat myöhäiseen yöhön.

Venäjän talous oli maaliskuussa 1917 pahassa lamassa. Tehtaita suljettiin koska ei ollut hiiltä. Kivihiiliteollisuus oli täysin jumissa. Ulkomaiset konsessio-osakeyhtiöt kauhoivat satumaisia voittoja ja valuutta virtasi ulos maasta. Mutta tehtaita ei korjattu. Työttömyys lisääntyi kaiken aikaa.

— Vain lopettamalla sodan voimme pelastaa maan nälänhädältä ja hävitykseltä, bolševikit sanoivat.

Lenin ei ollut vielä päässyt lähtemään Sveitsistä. Saimme häneltä kuitenkin ohjeita, jotka auttoivat meitä luomaan puolueelle vakaan perustan noina tavattoman vaikeina päivinä.

Lähes kaikki Pietarin järjestön jäsenet ovat vastassa Leninin saapuessa Beloostrovin asemalle. Joukko pakkautuu hänen ja Nadežda Konstantinovnan (Krupskaja. — *Toim. huom.*) ympärille niin tiiviisti, että pääsen vaivoin tunkeutumaan heidän luokseen. Pietarin komitea on käskenyt minun pitää lyhyt tervetuliaispuhe ja ojentaa Leninille kukkia. Puristaessani hänen kättään joku töytäisee minua tokaisten: "Kun kerta puheeseen ei ole aikaa, niin suudelkaa nyt edes."

— Vladimir Iljitš on aivan näännyksissä. Suomessa pidettiin joka asemalla tervehdys- ja muita puheita. Meidän mukana matkusti Kustaa Rovio, joka käänsi oikein taitavasti. Antakaa Iljitšille edes kuppi teetä, näettehän miten väsynyt hän on, Nadežda Konstantinovna selittää huolissaan.

Nousemme vaunuun. Menen samaan hyttiin Leninin kanssa. Seuraavassa istuvat Nadežda Konstantinovna ja Inessa Armand. Käytävällä kuljeksii pietarilaisia tovereita, jotka haluavat jutella Iljitšin kanssa. Heittäessään harteiltaan takin ja lakin Lenin ikään kuin heittää yltään myös väsymyksen alkaen tehdä kysymyksiä ja kuuntelee tovereiden kertomuksia rypistäen kulmiaan aina kun Lev Kamenev [5] keskeyttää heidät huomautuksillaan.

Pietarin neuvoston bolševikit pitivät kokouksen 4. huhtikuuta. Olin ryhmän toimikunnan jäsen, joten lähdin Taurian palatsiin heti aamusta. Tunnelma oli tietenkin korkealla ja jännittynyt. Leninin ajatukset olivat monien mielestä yllättäviä ja herättivät vilkasta keskustelua. Ne, jotka tiesivät minun olleen sodan aikana ulkomailla ja pitäneen jatkuvaa yhteyttä Leniniin, hukuttivat minut kysymyksiin.

Taurian palatsin sali täyttyi vähitellen kokousedustajista. Lenin ei noussut puhujakorokkeelle, vaan asteli verkalleen lavan reunaan, ikään kuin haluten olla mahdollisimman lähellä edustajia, kuin aikoen keskustella heidän kanssaan niin kuin tavatessaan maanpakolaisia Pariisissa tai Genevessä. Kuulijain silmät imeytyivät Leniniin.

Hän alkoi puhua tasaisella, rauhallisella äänellä, ihmeellisen yksinkertaisesti ja ymmärrettävästi. "Että hän osaakin sanoa juuri sen, mitä olen itse jo kauan ajatellut, mutten ole löytänyt sanoja!" totesivat monet.

Puhe käsitteli suurta kysymystä: alkaneen vallankumouksen saattamista uusille raiteille. Neuvostojen avulla Venäjän kansa, työläiset, talonpojat, sotilaat sekä matruusit voivat rakentaa itselleen ja lapsilleen uuden, onnellisen maan. He voivat rakentaa sosialismin omin voimin, omaan järkeensä ja Marxiin tukeutuen, kunhan eivät ota oppia muista maista, eivätkä anna venäläisten kauppiaiden ja teollisuuspamppujen anastaa valtaa. Ensimmäiseksi on kuitenkin lopetettava verinen sota, jossa on Ententen maineen puolesta tapatettu jo miljoonia venäläisiä. Sali kuunteli Leniniä hen-

keään pidätellen, kuin lumottuna — ja puhkesi myrskyisiin taputuksiin hänen sanoessaan, että vain kansa, vain neuvostovalta voi lopettaa sodan.

Huhtikuun teesit paljastivat neuvostojen todellisen merkityksen ja tarkoituksen. Ne loivat pohjan puolueen tulevalle politiikalle, määrittelivät taktiikan taistelussa työläisten ja talonpoikien vallan puolesta.

Puheeni, jossa puolustin Leninin teesejä, suututti vastustajamme niin Pietarin neuvostossa kuin myös Väliaikaisessa hallituksessa. Porvarilehdet kirjoittivat parjaavia artikkeleita ja ivallisia pakinoita nimittäen minua Vallankumouksen valkyriaksi. Leninin teesit vaikuttivat kuin salamanisku. Ne hajottivat sosialistivallankumouksellisten sekä menševikkien rivit ja pelottivat porvariministereitä, jotka toivoivat vallankumouksen olevan jo ohi. Työläiset ja sotilaat ymmärsivät Leninin ajatukset ja liittyivät puolueeseen sankoin joukoin.

Minulle koittivat kiireiset päivät, täynnä puheita rauhan, neuvostojen vallan, aselevon sekä naisten vapautuksen ja täyden tasa-arvon puolesta.

Vappu, 1. toukokuuta (vanhan kalenterin mukaan 18. huhtikuuta) 1917 on valoisa, aurinkoinen ja lämmin. Kuin kesäpäivä. Kaduilla näkyy paljon bolševikkien lippuja. Puhun eri puolilla kaupunkia, kuorma-autojen lavoilta, panssariautoista, tovereiden harteilta... Naiset itkevät, sotilaat juoksevat tilaisuudesta toiseen "kuuntelemaan sitä Kollontaita". Puhun rauhasta, sen saavuttamisesta, veljeydestä ja Neuvostojen kansanvallasta...

Neuvostojen 1. yleisvenäläinen edustajakokous pidetään Vasilin saaren kadettikoululla. Bolševikkien puheet paljastavat selvästi heidän linjansa. Näen käytävässä Plehanovin. [6] Hän astelee kuitenkin tervehtimättä ohi, kuin ei olisi huomannutkaan minua. Muistan Geneven, ensimmäisen tapaamisemme, opiskeluvuodet Zürichissä ja *Zarja*-lehden. Harmittaa — miksen itse

mennyt hänen luokseen? Poliittisia vihollisiako? Niin. Mutta onhan menneisyydelläkin arvonsa?

Sota ja sekasorto tekivät työtään kansan mielissä siivittäen vallankumouksellisten voimien etenemistä. "Rintamaveljeydestä" tuli suosittu iskulause. Lehtistä *Kuka tarvitsee sotaa?* julkaistiin kymmeniä tuhansia kappaleita. Sotilasosastoissa me, bolševikit, osoittauduimme suosituimmiksi puhujiksi.

Keskuskomitea lähettää minut Helsinkiin puhumaan sotalaivoilla. Muistan puheeni Helsingissä ja laivojen tukahduttavan täysissä ruumissa käymäni väittelyt. Julkilausumamme hyväksytään, mutta vasta rankan taistelun jälkeen. Palaan Pietariin voittajana: laivasto on meidän!

Toukokuussa keskuskomitea käsittelee jälleen kysymystä, kenet lähettää Helsinkiin. Vladimir Iljitš on huolissaan Suomen sosialidemokraateista. "Annetaan Kollontain lähteä!" hän toteaa muistaen vanhat suhteeni suomalaisiin ja skandinaaveihin. Lähtö on heti seuraavana päivänä.

Suurten ongelmien ja saksalaisten suurhyökkäyksen lisäksi yhteiskunnallista tilannetta kiristivät eri puolilla Venäjää puhjenneet lakot. Muun muassa pyykkärit, leipurit ja kauppa-apulaiset kieltäytyivät menemästä työhön. Puolue lähetti minut johtamaan pyykkäreiden lakkoa.

Toukokuussa *Rabotnitsa*-lehti sai uuden toimituksen. Lehdestä tuli työläisnaisia yhdistävä keskus. Se järjesti 11. kesäkuuta kokouksen, jonka menestys ylitti kaikki odotukset: kuulijoita oli niin paljon, etteivät he mahtuneet sirkustelttaan, jossa kokous pidettiin, ja jouduimme järjestämään kaksi lisäkokousta aukiolla sekä viereisessä puistossa.

Aikansa jahkailtuaan ammattiliitot hyväksyivät esitykseni pohjalta tehdyn julkilausuman naisten työsuojelusta ja työajan säätelystä sekä äitiyshuollosta. Esitykseni perustui kirjaan *Yhteiskunta ja äitiys*.

Kaikki nämä viitoittivat puolueen naistyötä: pyrkiessään vetämään heidät mukaan politiikkaan ja kohottamaan heidän tietoisuuttaan puolueen on kiinnitettävä erityistä huomiota heidän tarpeisiinsa.

Kesäkuun lopussa 1917 osallistuin puolueen keskuskomitean edustajana zimmerwaldilaisten konferenssiin, joka kokoontui Tukholmassa. Vaikka matkan oli tarkoitus kestää vain pari viikkoa, en halunnut lähteä lainkaan, koska ilmassa tuntui jo lähestyvä myrsky. Kuultuani, että bolševikit on haastettu oikeuteen syytettynä raskaista valtion vastaisista rikoksista, aloin heti hankkiutua paluumatkalle.

Vorovski [7] kehotti kuitenkin olemaan hätäilemättä, koska ulkomailla olevat voimat saattaisivat nyt osoittautua hyvinkin tarpeellisiksi. Venäjälle palaaminen tarkoitti vain pidätystä. Pelko joutua erilleen Venäjästä voitti kuitenkin järkevyyden, ja päätin lähteä kaikesta huolimatta...

Heti päästyäni Pietariin minut vietiin Viipurin puolen naisvankilaan. Vankila oli siivottu ja maalattu helmikuun vallankumouksen jälkeen, joka oli tyhjentänyt vankilat. Minä olin uusille, porvarillisen Venäjän vangeille tarkoitetun osaston ensimmäinen vanki. Laveri oli kova, mutta nukuin sikeästi — aina siihen asti kun meille tuotiin kuumaa vettä ja iso viipale tummaa leipää. Teen saimme ostaa itse.

Pitkien, nuuduttavien päivien jälkeen ovi lennähtää selälleen ja oviaukkoon ilmestyy lihava vankilan johtaja, joka ojentaa minulle hymyillen kätensä:

— Onnea! Saimme juuri oikeusministeri Zarudnyilta määräyksen vapauttaa teidät viiden tuhannen takuita vastaan.

— Kuka ne maksoi?

— Teidän ystävänne. Eniten taisivat ponnistella Maksim Gorki ja insinööri Krasin [8].

Kaduilla oli pimeää. Syksyinen Pietari 1917 oli synkkä, kuin se olisi hiljennyt odottamaan uusia tapahtumia. Kyselen uutisia. Saan kuulla, että minut on valittu keskuskomiteaan. Vladimir Iljitš on varmassa piilopaikassa. Monet ovat edelleen vankilassa. Mutta kansa pitää selvästi bolševikkien puolta ja Kerenskin suosio laskee päivä päivältä.

Kerenski [9] oli kuitenkin toista mieltä. Päätös pidätykseni muuttamisesta takuiksi oli tehty hänen ollessaan poissa. Kuullessaan muutoksesta hän oli raivostunut niin että oli heti, keskellä yötä, määrännyt minut kotiarestiin.

Kotiarestini kumottiin vasta 14. syyskuuta, demokraattisen konferenssin avajaispäivänä.

Pietarissa oli syksy: tyypillinen, kostea, tihkusateinen syksy. Aiemmin se oli tehnyt minut aina jotenkin ikävystyneeksi ja alakuloiseksi. Mutta lokakuussa 1917 ei ollut aikaa valitella säätä. Tunnelma kihisi sähköä. Sitä mukaa kun työläiset, matruusit ja sotilaat kävivät päättäväisemmiksi ja tarmokkaammiksi, väliaikainen hallitus sekä sitä tukevat piirit muuttuivat yhä avuttomammiksi ja epävarmemmiksi.

Matruusit, joita johti Itämeren laivaston keskuskomitea, tiivistivät rivejään. Puolueen piirikokous ja sen jälkeinen neuvostojen piirikokous olivat etappeja, jotka toivat vallankumouksen jälleen hieman lähemmäksi.

Puoluekeskukset ja neuvostot — jälkimmäiset olivat jo bolševikkien käsissä — eivät niinkään johtaneet liikehdintää kuin yrittivät organisoida kansanjoukkojen spontaanit pyrkimykset yhtenäiseksi vallankumoukselliseksi voimaksi. Bolševikkipuolueen voima ei ollut vain kumouksen valmistelussa, vaan myös siinä, että se vaistosi joukkojen tarpeet ja mielialat ja kykeni ilmaisemaan ne iskulauseissaan ohjaten siten työväenluokan ja talonpoikien tahdon oikeaan uomaan.

Sirkuksen aukiolla seisoo monituhatpäinen ihmisjoukko. Siihen liittyy ohikulkijoita, joiden joukossa havaitsen yhä enemmän harmaita mantteleita. Ja äkkiä tuo satunnainen kokoontuminen muuttuu kokoukseksi,

keskellä syksyistä tihkusadetta. Joku nostaa minut polvilleen puhumaan, nojaan kädelläni jonkun toisen olkapäähän. Ja tunnelma tempaa jälleen mukaansa, niin että haluaisin heti tänään "käydä rynnäkköön". "Kaikki valta neuvostoille!" kansanjoukko huutaa voimakkaasti. Se nostaa puhujat käsivarsilleen suunnaten kulkunsa kohti Kšesinskajan taloa odottamaan uusia ohjeita.

— Päättyykö tämäkin yö pelkkään julkilausumaan niin kuin edelliset?

— Olemme valmiit tarttumaan aseisiin. Vain yksi sana — ja Viipurin puoli nousee yhtenä miehenä! muuan puna-armeijalainen sanoo katsoen minua rukoillen, aivan kuin minä voisin antaa käskyn.

— Toveri, voitte olla varma, että Itämeren laivasto on kokonaan bolševikkien puolella, eräs matruusi toteaa. — Jos käskette, niin lähetämme eskaaderin vaikka huomisaamuna. Laivat ovat lähtövalmiit. Yhteydet ovat kunnossa ja päivystäjät valmiina.

— Miksi te vitkastelette? Mitä me odotetaan? Me kyllä varrottiin juoksuhaudoissa jo ihan tarpeeksi. Sana vain, niin me suunnataan aseet tilanomistajia ja verenimijöitä vastaan, ilmoittaa muuan rintamasotilas tyynen päättäväisesti.

— On tosiaan jo korkea aika, sanoo harmaapartainen talonpoika. — Se muuttuu vain pahemmaksi mitä kauemmin me odotetaan. Ajetaan tilanomistajat matkoihinsa ja otetaan maa itselle. Ottakaa valta käsiinne niin pian kuin suinkin, että edes lapsilla olisi helpompaa. Nyt heillä ei ole leipää eikä maitoa...

Tuona syysyönä kuulin tuhansien työläisten, sotilaiden ja talonpoikien sanovan: on aika ottaa valta omiin käsiin. Alas tilanomistajien ja kapitalistien hallitus. Eläköön neuvostojen valta!

Neuvostojen 2. edustajakokous alkaa parin päivän kuluttua. Osa edustajista on jo tullut kaupunkiin ja on mukana väkijoukossa. Smolnassa ovat meneillään kiivaat valmistelut. Mutta vallankumouksen voima syntyy ja kasvaa täällä, kadulla, joukkokokouksissa: Smolnassa on päämaja, täällä armeija. Ja lopullisen taistelun ratkaisee armeija.

Bolševikkipuolueen keskuskomitea pitää ylimääräisen istunnon 10. lokakuuta 1917. Kokouspaikka on salainen ja myös ajankohta on hyvin erikoinen: kello kymmenen jälkeen illalla. En tahdo millään löytää oikeaa taloa. Päästessäni perille kokous on jo alkanut. Asunto on jonkin kirjallisuusihmisen, joka "sympatisoi" meitä.

Keskuskomitean jäsenet istuvat ruokapöydän ääressä suutarinlampun alla. Vieressäni on joku outo harmaapäinen vanhus. Siirryn hieman kauemmas ja vilkaisen häntä vaivihkaa. Äkkiä miehen silmissä välähtää unohtumaton, viekkaan ivallinen hymy.

— Ettekö tuntenut? Mainiota!

— Vladimir Iljitš?! huoahdan iloissani. Lenin on joukossamme, kaikkien piileskelyjen jälkeen!

Lokakuun 10. (23.) päivän kokous oli kiihkeä ja jännittynyt. Se ratkaisi proletariaatin vallankumouksen kohtalon. Asialistalla oli myös kysymys aseellisesta kapinasta. Lenin esitti hyvin jyrkästi, että on otettava suunta kohti "a. k:ta" — niin kuin me sitä lyhyesti nimitimme — eli ryhdyttävä valmistelemaan kapinaa. Aika on kypsä.

Kokous venyy aamuvarhaiseen. Lopulta äänestämme Leninin esityksen pohjalta laaditusta julkilausumasta. Kymmenen kättä nousee julkilausuman puolesta, kaksi vastaan. Jälkimmäiset ovat pettureita, jotka vastustavat puoluetta ja vallankumousta, ja siten myös kommunismia sekä sen voittoa.

Kokous on päättynyt. Ikkunoista sarastaa jo aamu.

Jännitys laukeaa. Olemme nälkäisiä. Haemme samovaarin, juustoa ja makkaraa. Jotkut kiistelevät vielä, mutta jo vitsaillen ja toverillisesti naljaillen.

Ulkona on valoisaa. Hevonen hölkyttää laiskasti alas loputtoman pitkää Kamennoostrovski-katua. Olo on juhlallisen vakava, miltei harras, ikään kuin tuntisin suuren hetken olevan jo käsillä... Hetki vain — ja vanha maailma murtuu...

Vallankumouksen päivät seuraavat toisiaan tiukan vääjäämättömästi.

20. lokakuuta pidetään sotilaallisen vallankumouskomitean kokous. Se on meidän käsissämme. 22. päivä Pietarin neuvosto järjestää ”Neuvostojen kokouspäivän”. Vastavallankumoukselliset yrittävät organisoida kasakoiden ”isänmaallisen” mielenosoituksen, mutta neuvoston vetoomus kasakoille tekee sen tyhjäksi. Sotilaallinen vallankumouskomitea järjestää lisää vartijoita armeijan tarvike- ja asevarastoihin sekä tehtaisiin ja lähettää sotilasosastoihin ”omia miehiään”, bolševikkeja.

Pietarin neuvosto ja sotilaallinen vallankumouskomitea ottavat valvontaansa Väliaikaisen hallituksen sotilasesikunnat. Se tarkoittaa jo osittaista vallananastusta, avointa taistelua neuvostojen, työläisten ja talonpoikien diktatuurin puolesta.

Nuo päivät sulautuvat muistoissani yhdeksi ainoaksi taisteluiden kimpuksi.

Vastavallankumous ryhtyy hädissään keräämään lisävoimia vänrikki- ja upseerikoulusta, opiskelijakunnista, kaupungin miliisistä sekä Kerenskin naispataljoonista. Väliaikainen hallitus jatkaa istuntoaan Talvipalatsissa.

Sestroretskin tehdas lähettää puna-armeijalle lisää aseita. Saamme käsiimme sotilaspiirin komentajan ”salaisen käskyn”, joka paljastaa tilanteen todellisen vakavuuden ja Väliaikaisen hallituksen aikeet käydä suoraan hyökkäykseen.

Sotilasosastot ryhtyvät kuitenkin vastarintaan äänestämällä neuvostojen puolesta, rauhan, maan ja leivän puolesta. Vastavallankumouksellisen hallituksen joukot ja sotilaallinen vallankumouskomitea nousevat avoimeen taisteluun toisiaan vastaan.

Kohta saamme tärkeän voiton: Pietarin varuskunta ilmoittaa, että se ei tottele enää neuvostoista irtisanoutuneen sotilaspiirin esikunnan käskyjä, vaan katsoo päteviksi ainoastaan sotilaallisen vallankumouskomitean allekirjoittamat määräykset. Sotilasjohto on siirtynyt neuvoston käsiin. ”Vallankumous on vaarassa. Eläköön vallankumouksellinen varuskunta!”

23. lokakuuta tarkastetaan puna-armeijan sotavalmius. Smolna muistuttaa linnoitusta: kaikkialla lojuu konekivääreitä, käsiaseita sekä patruunalaatikoita. Ja parhaat toverit marssivat kivääri olalla. Kentällä näkyy myös naisia sairaanhoitajan huivi päässään. Vallankumousjoukot valmistautuvat hyökkäykseen.

On lokakuun 24:nnen päivän vastainen yö. Bolševikkien esikunta työskentelee kuumeisesti; päivä ja yö sulautuvat toisiinsa. Bolševikkeja, työläisiä ja sotilaita, virtaa Smolnaan, ja lähtee Smolnasta toteuttamaan saamaansa tehtävää. He ovat päättäväisiä ja innokkaita.

Sinä yönä Väliaikainen hallitus komentaa upseerioppilaita valtaamaan bolševististen *Rabotši put* (Pravda) ja *Soldat*-lehtien kirjapainon, jota se piti tärkeimpänä vallankumouspesäkkeenä. Sotilaallinen vallankumouskomitea lähettää välittömästi paikalle pioneeripataljoonan sekä liettualaisrykmentin. Upseerioppilaat joutuvat vetäytymään kirjapainosta.

Väliaikainen hallitus on raivoissaan. Hädissään se alkaa syytää varuskunnalle käskyjä toisensa perään uhaten muun muassa vangita sotilaallisen vallankumouskomitean ja bolševikkijohdon ja panna syytteeseen kaikki niskoittelijat. Mutta käskyjä ei täytä enää kukaan: ne jäävät pelkiksi sanoiksi.

Bolševikit vastaavat toimimalla. He ovat valmiit niin puolustautumaan kuin hyökkäämäänkin.

Kapina on alkanut.

24. lokakuuta koittaa harmaana. Smolnan keskuskomitea päättää, että sen jäsenillä ei ole oikeutta poistua Smolnasta. Päätämme katkaista virallisesti suhteemme opportunistiseen toimeenpanevaan keskuskomiteaan, minkä lisäksi vahvistamme Smolnan vartiointia muun muassa konekivääreillä. Dzeržinski määrätään posti- ja telelaitoksen johtoon. Rautateille lähetetään bolševikkiosastoja. Pietari-Paavalin linnoitukseen järjestetään varaesikunta siltä varalta että Smolna kaatuu.

Puolue oli ennakoinut kaiken niin selvästi, ja tapahtumat etenivät niin suunnitelmien mukaisesti, että voittoamme oli kerrassaan mahdoton epäillä.

Smolnan alakertaan oli järjestetty ruokala. Menimme yhtenä miehenä syömään kuumaa kaalikeittoa ja päivittäisen leipäannoksemme.

Pietarin neuvosto piti ylimääräisen kokouksen. Trotski [10], Juudas, ilmoitti: "Aseellinen välikohtaus tänään tai huomenna ei sovi suunnitelmiimme, koska neuvostojen edustajakokous on aivan ovella." Vaikka aseellinen kapina oli jo tosiasia! Petturi, Juudas, kulki oman lippunsa alla, "hän nousi kapinaan vapaaehtoisesti, mutta tietyin varauksin..." Lenin varoitti tuollaisista petoksista ja epäröinneistä 24. lokakuuta piilopaikastaan Lesnojesta lähetämässään kirjeessä: "Vakuutan tovereille, että kaikki on hiuskarvan varassa, että käsillä olevia kysymyksiä ei ratkaista kongresseissa eikä kokouksissa (ei edes neuvostojen edustajakokouksissa), vaan ne ratkaisee kansa, aseistetut joukot. Älkää aikailko! Tai voimme menettää kaiken!!"

Taistelut hallituksen sotilasosastojen ja kapinallisten työläisten, matruusien sekä bolševikkimielisen varuskunnan välillä puhkesivat 24.— 25. päivän välisenä yönä. Väliaikaisen hallituksen joukot olivat heikot. Puna-armeija valtasi asemat ja hallituksen laitokset. Helsinkiin lähetettiin tunnussana, että laivaston voi lähettää matkaan. Pietarin proletariaatin avuksi tulee risteilijä *Aurora*.

Väliaikainen hallitus istuu edelleen Talvipalatsissa, jota vartioivat upseerioppilaat ja Kerenskin "akkapataljoona". Palatsin tienoilla käydään taisteluita. Raportteja virtaa päämajaan. Sotilaallinen vallankumouskomitea lähettää lisäjoukkoja ja antaa määräyksiä.

Vladimir Iljitš saapui Smolnaan 25. lokakuuta (7. marraskuuta) vastaisena yönä suoraan Lesnojesta, minne hän oli puolueen kehotuksesta vetäytynyt turvaan Kerenskin verikoirilta.

Seuraavana päivänä hän ilmestyi Pietarin neuvoston kokoukseen.

Jotkut toverit yrittivät estellä häntä, koska pelkäsivät neuvoston kokouksen saattavan hänet vaaraan. On mahdotonta unohtaa sitä jännittynyttä pelkoa, jota tunsimme Vladimir Iljitšin puolesta.

Mutta maanalainen kausi oli ohi. Lenin ei kuunnellut varoituksiamme, eikä edes väittänyt vastaan, vaan lähti sanaakaan sanomatta kohti Valkoista salia, missä neuvosto oli koolla.

Lenin tunsi kaupungin ja maaseudun proletariaatin sekä rintamamiesten mielialan paremmin kuin me. Hän tiesi, että he odottavat häntä, hänen ratkaisevaa esiintymistään.

Hänen astuessaan saliin rivien läpi kävi kohahdus: "Lenin!" Haltioituneet suosionosoitukset estivät häntä pitkään saamasta ääntään kuuluville.

Vladimir Iljitšin puheella oli tavaton vaikutus. Se ikään kuin sähköisti edustajien tahdon.

— Näittehän miten he reagoivat. Ja kehtasitte vielä epäillä, Iljitš sanoi poistuessaan salista ja katsahti päätään pudistaen "henkivartijoihinsa".

Siitä alkaen hän johti kapinaa.

Muistan Smolnan Nevan puoleisen huoneen. On pi-

meä lokakuun ilta. Nevalta puhaltaa puuskainen viima. Pöydällä palaa himmeä lamppu. Pöydän ympärillä istuu puolueen 6. edustajakokouksessa valittu keskuskomitea. Joku tuo heille kuumaa teetä.

Lenin on täällä, keskellämme. Se luo meihin intoa ja voitonvarmuutta. Lenin on rauhallinen, horjumaton. Hänen käskyissään ja otteissaan on samaa voimaa ja selkeyttä kuin kokeneella kapteenilla keskellä myrskyä. Ja tällaista myrskyä, sosialistisen vallankumouksen myrskyä, ei ole ennen nähty.

Kohta kajahtivat *Auroran* laukaukset...

Jos minulta kysyttäisiin, mikä on ollut elämäni mieleenpainuvin hetki, vastaisin epäröimättä: hetki, jolloin julistettiin neuvostovalta.

Miten voisimme unohtaa sen suunnattoman ilon, joka valtasi meidät kuullessamme Smolnan Neuvostojen 2. edustajakokouksen puhujakorokkeelta historiallisen päätöksen: "Kaikki valta maassa siirtyy työläis-, sotilas- ja talonpoikaisedustajien neuvostoille."

En liioin voi unohtaa Vladimir Iljitš Leniniä tuolla hetkellä! Hän julkisti neuvostovallan ensimmäiset asetukset — asetuksen rauhasta ja asetuksen maasta. Hänen näkemyksensä oli musertava, täynnä voimaa ja ideoita ja suuntautui eteenpäin. Hän näki sen mitä me emme vielä nähneet: juuri julkistetut asetukset osana elävää todellisuutta, tulevaisuutta, joka meidän oli valloitettava.

Tulen aina muistamaan Vladimir Iljitšin istumassa mietteliäänä ensimmäisen lakiasäätävän edustajakokouksen puhemiehistön pöydän ääressä. Bolševikit upputuivat uuden maailman, sosialismin, rakentamiseen aivan valtansa ensi hetkistä lähtien.

Jokainen uusi kaupunki, jokainen uusi paikka ja uudet ihmiset herättivät minussa iloisen odotuksen tunteen, että kohta saan kokea jotakin uutta. Samalla tarkastelin kuitenkin koko ajan, mitä pitäisi muuttaa, jotta ihmisten — erityisesti naisten — elämä tulisi helpommaksi ja vapaammaksi.

Naiset, heidän kohtalonsa on askarruttanut minua koko elämäni. Ja juuri heidän osansa johti minut sosialismiin.

Rakastan neuvostoliittolaista isänmaatani kuin toteutunutta unelmaa. Se on unelmieni valtakunta. Toivon sen tulevan niin täydelliseksi, että ihmiset eräänä päivänä voivat elää kevyemmin ja onnellisemmin...

Huomautuksia

1. *Maria Baškirtseva* (1860—1884), venäläinen kirjailija ja taidemaalari. Muutti ulkomaille vuonna 1870.

2. *Dmitri Pisarev* (1840—1868), publisisti ja kirjallisuuskriitikko. Realistis-materialistinen filosofi. Vallankumouksellinen demokraatti.

3. *Narodnaja volja*-järjestö toimi Venäjän vapaustaistelun porvarillis-demokraattisessa vaiheessa (1861—1895) ja edusti porvarissäätyisen älymystön sekä talonpoikaisdemokratian aatteita. Murhasi Aleksanteri II:n 1. maaliskuuta 1881. Vera Fignerille langetettiin kuolemantuomio, joka muutettiin kuitenkin elinikäiseksi pakkotyöksi. Hän istui 20 vuotta yksinäissellissä Schlüsselburgin linnoituksessa.

4. *Bernsteinilaisuus* on yksi revisionismin laji, jonka perusti saksalainen Eduard Bernstein. Hän kehotti tarkistamaan marxismin perusväitteet, koska ne eivät "vastaa" muuttuneita olosuhteita.

5. *Lev Kamenev* (1883—1937), ammattivallankumouksellinen, puolueaktiivi ja poliitikko. Vuodesta 1922 lähtien kansankomissaarien neuvoston varapuheenjohtaja. Yksi opposition perustajista.

6. *Georgi Plehanov* (1856—1918), marxilainen teoreetikko ja propagandisti. Sosialistisen työväenliikkeen aktiivi.

7. *Vaclav Vorovski* (1871—1923), puolueaktiivi ja poliitikko, publisisti, kirjallisuuskriitikko, Kommunistisen puolueen jäsen vuodesta 1894. Valkokaartilaiset murhasivat Vorovskin Lausannessa 1923.

8. *Leonid Krasin* (1870—1926), poliitikko. Kommunistisen puolueen jäsen vuodesta 1890. Toimi viimeiset vuotensa diplomaattina.

9. *Aleksandr Kerenski* (1881—1970), porvarillinen poliitikko. Vuoden 1917 helmikuun vallankumouksen jälkeen muodostetun Väliaikaisen hallituksen päämies.

10. *Lev Trotski* (1879—1940), 1900-luvun alussa syntyneen pikkuporvarillisen liikkeen ideologi ja johtaja. Liike suuntautui marxismi-leninismiä vastaan, mutta verhosi opportunistisen luonteensa vasemmistoradikaaleihin näkemyksiin.